

ALBERT CAMUS'DE ÖZGÜRLÜĞE GİDEN YOL

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Felsefe Anabilim Dalı
Sistemik Felsefe ve Mantık Programı**

Aysel ALAGÖZ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hatice Aslı ÇAVUŞOĞLU AKSOY

Ağustos 2019

DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Felsefe Anabilim Dalı, Sistematik Felsefe Mantık Bilim Dalı öğrencisi Aysel ALAGÖZ tarafından Dr.Öğr.Ü.H.Aslı ÇAVUŞOĞLU AKSOY yönetiminde hazırlanan "Albert CAMUS'de Özgürlüğe Giden Yol" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 08.08.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Fikri GÜL

Jüri Başkanı

Dr.Öğr.Ü.H.Aslı ÇAVUŞOĞLU AKSOY

Jüri -Danışman

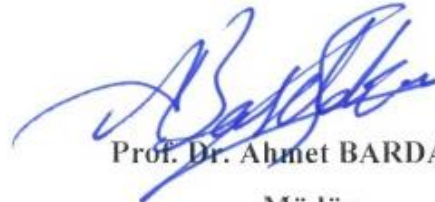

Dr.Öğr.Ü. Murat ERTEN

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 28/08/2019 tarih ve 36/01... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI

Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Aysel ALAGÖZ

ÖNSÖZ

İnsan, dünyada tek yaşayamadığı için öteki insanlardan soyutlanamaz. Bu bağlamda diğer insanların varlığı, insanın eylemlerine sınırlama ve sorumluluk katmaktadır. Özgürlük ise sınırın ve sorumluluğun getirmiş olduğu ahlaki değerlerin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu çerçevede felsefesini kurmuş olan Albert Camus, insanın yaşamını ve eylemlerini değerlendirerek özgürlüğe ulaşmanın aşamalarını incelemektedir. Camus'nün özgürlük ile ilgili bu düşünceleri ise tezin ana temasını oluşturmaktadır.

Camus'nün yaşadığı çağı, yaşamı ve eserlerine baktığımızda varoluşçu felsefi akımı çerçevesindedir. Onun felsefesinden önce, yaşamını, yaşadığı çağı ve eserleri hakkında bilgi edinmek gereklidir. Bunun için tezin birinci bölümünü Camus'nün yaşamı, eserleri ve çağının özellikler çerçevesindedir. İkinci bölümü ise onun özgürlük felsefesinin temel dayanağı olan uyumsuz ve başkaldırı hakkındadır. Bu bölümde özellikle insanın varlığı, bilinci, uyumsuz ile mücadelesi, uyumsuz olan yaşama karşı başkaldırısı ve başkaldırının değerler üzerindeki etkisine değinilmiştir.

Bu çalışmanın üçüncü bölümünde ise “özgürlük” kavramı ile Camus'nün uyumsuz felsefesi ve doğaötesi, tarihsel ve sanatsal başkaldırıları çerçevesinde özgürlüğün değeri konu edilmiştir. Özellikle başkaldırı felsefesinde özgürlüğün hem bireysel hem toplumsal anlamda birliğinin de önemi incelenmiştir. Sonuç kısmında ise adalet, sınır, eşitlik, ölçülülük, birlik v erdem gibi değerlerin özgürlüğün kapsamındaki yeri ve önemi üzerinde durularak Camus'ye göre açıklaması yapılmıştır.

Bu çalışma sırasında, pek çok konuda bana farklı bir bakış açısı kazandıran, hiçbir zaman anlayışını ve desteğini esirgemeyen, değerli bilgilerini paylaşarak yol gösteren saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hatice Aslı ÇAVUŞOĞLU AKSOY' a içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezin konusunu oluşturma ve diğer birçok hususta destek sağlayan saygıdeğer hocam Mehmet AKGÜN'e çok teşekkür ederim. Hayatımın her aşamasında olduğu gibi bu aşamasında da yanımda oldukları için aileme sonsuz teşekkür ederim. Özellikle de tez süresi boyunca desteğini esirgemeyen canım kardeşime minnet ve teşekkür borçluyum.

Aysel ALAGÖZ

Denizli 2019

ÖZET

ALBERT CAMUS'DE ÖZGÜRLÜĞE GİDEN YOL

ALAGÖZ, Aysel

Yüksek Lisans Tezi

Felsefe Ana Bilim Dalı

Sistematik Felsefe ve Mantık Programı

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Aslı ÇAVUŞOĞLU AKSOY

Ağustos 2019, 169 Sayfa

Bu çalışmada, Camus'nün felsefesi ve bu çerçevede özgürlük ile ilgili düşünceleri açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca "özgürlük" kavramının insan yaşamındaki yeri ve önemi konu edilmiştir. Bu bağlamda giriş kısmında Camus'nün özgürlük düşüncesine nasıl ulaşabileceğimizin yöntemi verilmiştir.

Birinci bölümde, Camus'nün yaşamı, eserleri ve yaşadığı dönemin özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde Camus'nün uyumsuz ve başkaldırı felsefesi değerlendirilmiştir. Bu bağlamda uyumsuz felsefesinde bireyin bilincinin önemi üzerinde durulmuştur. Başkaldırı felsefesinde ise insanın yaşamsal değerlerinin neler olduğu, bu değerlerin önemi ve sahip olması gereken özellikleri değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise tezin ana konusu olan özgürlük kavramı ve bu kavramın Camus'nün felsefesindeki yeri ve değeri üzerine bir açıklama yapılmıştır.

Sonuç bölümünde ise Camus'nün insan, yaşam ve özgürlük kavramları ile ilgili görüşlerinin genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Albert Camus, Özgürlük, Uyumsuz, Başkaldırı, Yaşam

ABSTRACT

THE ROAD TO FREEDOM IN ALBERT CAMUS

ALAGÖZ, Aysel

Master Thesis

Philosophy Department

Sistematic Philosophy and Logic Programme

Adviser of Thesis: Asst, Prof. Dr. Hatice Aslı ÇAVUŞOĞLU AKSOY

August 2019, Pages 169

In this study, it is tried to explain Camus' philosophy and in this context his thoughts about freedom. Also, the concept and importance of “freedom“ in human life is discussed. In this context, in the introduction, the method of how we can reach Camus's idea of freedom is given.

In the first chapter, the life of Camus, his works and the characteristics of his period is tried to be explained.

In the second part, the incompatible and revolting philosophy of Camus is evaluated. In this context, the importance of the individual's consciousness in the discordant philosophy is emphasized. In the philosophy of rebellion, what is the vital values of the human being, the importance of these values and the features they should have been evaluated.

In the third chapter, the concept of freedom, which is the main subject of the thesis, and its place and value in the philosophy of Camus are explained.

In the conclusion part, a general evaluation of Camus' views on human, life and freedom concepts was made.

Key Words: Albert Camus, Freedom, Incompatible, Revolt, Life.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ALBERT CAMUS'NÜN HAYATI ESERLERİ VE DÖNEMİ

1.1. Hayatı	5
1.2. Eserler	6
1.3. Yaşadığı Çağ ve Özellikleri.....	11

İKİNCİ BÖLÜM

ALBERT CAMUS'NÜN FELSEFESİ

2.1.Uyumsuz Felsefesi.....	17
2.1.1. Uyumsuzun Terim Anlamı.....	18
2.1.2. Uyumsuz Duygu.....	22
2.1.2.1. Monotonluk.....	23
2.1.2.2. Zamana Karşı Çaraszlık.....	25
2.1.2.3. Yabancılaşma.....	27
2.1.2.4. Ölüm.....	31
2.1.2. Dünyayı Anlamlandırmada Bilincin ve Bilimin Önemi.....	32
2.1.4. Uyumsuzun Varlığa Gelişi.....	38
2.1.5. Uyumsuz Karşısındaki Duruşlar.....	41
2.1.5.1. Umut.....	41
2.1.5.2. İntihar.....	50
2.1.5.3. Başkaldırı.....	54
2.1.6. Uyumsuz İnsan.....	55
2.1.6.1. Don Juan.....	58
2.1.6.2. Oyuncu.....	59
2.1.6.3. Fatih.....	61
2.1.6.4. Sanatçı.....	63

2.1.6.5. Sisifos.....	69
2.2. Başkaldırı Felsefesi	
2.2.1. Başkaldırı Nedir?	71
2.2.2. Başkaldıran İnsan.....	78
2.2.3. Başkaldırı Türleri.....	82
2.2.3.1. Doğaötesi Başkaldırı.....	82
2.2.3.2. Tarihsel Başkaldırı.....	97
2.2.3.3. Sanatsal Başkaldırı.....	125
2.2.4. Başkaldırmada Ölçü ve Sınır.....	132
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
ALBERT CAMUS FELSEFESİNDE ÖZGÜRLÜK	
3.1. Uyumsuz Felsefede Özgürlük.....	137
3.2. Başkaldırıda Özgürlük.....	143
3.2.1. Doğaötesi Özgürlük.....	145
3.2.2. Tarihsel Başkaldırıda Özgürlük.....	147
3.2.3. Sanatsal Özgürlük.....	155
SONUÇ	160
KAYNAKLAR	166
ÖZGEÇMİŞ	169

KISALTMALAR

a.g.e. Adı Geçen Eser

a.g.m. Adı Geçen Makale

s. Sayfa

GİRİŞ

Çağlar boyunca insanlar hep aynı duygulardan dem vurmaktadırlar; bıkkınlık, bezginlik, yorgunluk, yıkılmışlık, güvensizlik ve yalnızlık, bir de bunların sonucu olarak yaşamın anlamsızlığı. İnsanın kendisi için problem olma özelliğinin arttığı, yaşamdaki varoluş amacını, değerlerini, yaşamını ve inançlarını sorgulamaya en çok ihtiyaç duyduğu çağ 20. yüzyıldır. Camus ise 20. yüzyılın bu karanlık ve karmaşık dünyasından hareketle insanları içinde bulunmuş olduğu durumlardan kurtarmak, insanlık ve onun yaşamı için bir çözüm bulmaya çalışmaktadır. İlk olarak insanın yaşama dair olan güvenini kazandırmak gereklidir. Bunun gerçekleştirilmenin birinci aşaması, insanın birey olarak kendi varlığının farkına varmasını sağlamaktır. Kişi önce kendi varlığını, değerini ve dünyasını bulmalıdır. Bu şekilde bir ilerleme ile kişi, dünyadaki yaşamda bir anlam bularak yaşama tekrar bağlanarak güvensizliğini kırabilir. İkinci olarak da değerlerin yüceliğidir. Bu çalışmamızda da öncelikli olarak ele alacağımız değer özgürlüktür. Çünkü özgürlük, insanın bilinçliliğinin en temel değeridir. Dolayısıyla insanın hiçliğe sürüklendiği, özgürlük ve adalet gibi değerlerin bütünüyle yok edildiği, yaşamların yıkıldığı ve ölümün her zaman kol gezdiği bir yaşamdan insanlar nasıl bir anlam çıkartabilir?

Camus'ye göre insan yaşamdan bir anlam çıkartma çabası içerisindedir ve bu durum insanda bir bunalım yaratır. Çünkü yaşamın her tarafı zıtlıklar ve çelişkilerle doludur. En basit şekliyle doğmak-ölmek, gençlik-yaşlılık, gülmek-ağlamak, iyi-kötü, doğru-yanlış gibi birçok örnek sayabiliriz. Camus burada dünyanın iki yönünün, ikiliklerinin olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bu ikilikler insan zihninde yaşamın uyumsuz olduğu bilincini uyandırır. İşte insan bundan sonra ya yaşar, yaşamak için belli başlı yollarla mücadeleye devam eder, ya da ölür. Camus yaşam için mücadeleyi farklı noktalarda farklı değerlendirmelere tabii tutulmaktadır. Bunun için şu genel soruya cevap aramaktadır: "İnsan nasıl özgür olabilir"? Bu aşamadan sonra gelecek olan tüm soru ve cevaplar temelinde *insanın özgürlüğü* düşüncesini barındırır. İnsan uyumsuzun karşısında nasıl durmalıdır, neler yapmalıdır ve onu yok etmek için hangi yöntemleri uygulamalıdır, ya da bunca çelişki ve uyumsuzluk ile sadece yaşamalı mıdır? Tüm bu soruların cevapları Camus'nün bir taraftan felsefesinin temelini oluştururken diğer taraftan özgürlüğe gidecek olan aşamaları da belirtir. Camus bu ve bunun gibi birçok soruyu eserlerinde tek tek cevaplar. Önce, *Tersi ve Yüzü* ile insana, yaşamın uyumsuz olduğu düşüncesini anlatır. *Sisifos Söyleni* ile uyumsuzun karşısında yer alabilecek ve

alabilen örneklerini gösterir. *Yabancı* adlı eserinde insanın bu hayata karşısında kendisinin ne olduğunu, kendine ve yaşama yabancılığını, hayatın ve içerisindeki dekorların insan hayatındaki yeri ve anlamının ne olabileceğini ifade ederken, insan ile insan ilişkisi üzerinden de genişçe bahseder. *Başkaldıran İnsan* yapıtı ise uyumsuzluğa karşı en büyük savaşı başlatan ve yaşam için nasıl mücadele edilmesi gerektiğinin yöntemini sunar. Burada felsefesinin de temelini oluşturan yaşam, ölüm ve özgürlük kavramlarını ve kavramların insan yaşamındaki değerlerini ele alır. Ayrıca uyumsuzluğa karşı tüm çıkış yolları ve bu yollardan hangilerinin doğru hangilerinin yanlış olduğunu, olması gereken duruşun nasıl sergilenmesi gerektiğini belirtir.

Camus yaşamın anlamını bireye bağlı kalarak toplumsal düzlemde incelemektedir. Yaşamın anlamı bireyin kendi zihninde bitmektedir. Camus bunun bir izahını sunarken insanın eylem ve davranışındaki özgürlüğü derinlemesine incelemektedir. Yaşamın anlamı ise Camus için önemli bir değer değildir. Onun için önemli olan tek şey bir şeylerin farkına varabilecek bir bilinç sahibi olmaktır. İnsan ise bu bilinçlilik ile dünyaya gönderilen tek canlı olduğundan dolayı aslında yaşamda bir anlam arayışına girmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, Camus için insanın yaşamda değer arayışı içerisinde olması, anlam arama çabası içinde olmasından daha makuldür. Çünkü insan yaşamda “özgürlük” değerine sahip değilse, yaşamın anlamı olsa da -ki zaten böylesi mümkün değildir- onun için bir önem arz etmez. Camus yaşamın anlamının farkındalığını yaratan öncelikli şeyin bilinç ve bunu takip eden özgürlük olduğu kanaatindedir. Bu çalışmanın temel konusu da Camus’de özgürlüğe giden yol ve bu yolda benimsemiş olduğu ilkelerdir.

Camus’nün felsefesinde bilinmesi gereken en temel kavramlar, daha öncede değinmiş olduğumuz gibi uyumsuz (saçma) ve başkaldırı kavramlarıdır. Diyebiliriz ki onun felsefesi bu iki kavram çerçevesinde gelişmektedir. Camus’nün böyle kavramlar çerçevesinde ilerleyişinde ise çağının büsbütün etkisi görülmektedir. İnsanın yaşam karşısında çaresiz duruşu ve yıkılışı, insana ve yaşama değer veren birisi olan Camus için çok üzücüdür. Bundan dolayı Camus, insanlığın içinde bulunduğu çaresizliği ortadan kaldırmak için harekete geçer ve eserlerinde bu hareketliliğin tüm inceliklerini sistemli ve tutarlı bir şekilde göstermektedir. İnsanın uyumsuz dünya karşısında bunalımda olması ve kendini bütünüyle toplumdan ve insanlardan kopararak, sıradanlığa kapılarak yaşaması, insanın yaşadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü yaşamak, değerler çerçevesinde gerçekleşebilecek bir eylemler bütünü

kapsamaktadır. Camus ise bunu uyumsuz ve başkaldırı kavramları çerçevesinde değerlendirerek özgürce yaşamının nasıl olabileceğine değinmektedir. Çünkü özgürce yaşamak, öylesine yaşamının ya da boyunduruk altında yaşamının çok daha ötesindedir ve özgürlük insana kendi benliğini bulduran tek değerdir. Bunun öncesinde insan bilinçli olduğunu bilmeli ve yaşama karşı bir farkındalığa varmalıdır. Camus bu farkındalığı yakalayan insanın karşısına iki seçeneğin çıkacağını ifade etmektedir. Bu iki seçenek Camus'nün felsefesinin temelini oluşturan iki kavramın da temelini oluşturmaktadır: “Ölmek” ya da “yaşamak”.

Uyumsuz felsefesinde, özgürlüğe giden yolda yaşamı, yaşamayı ve dünyayı tanımaya engel olabilecek tüm olumsuz etkenlerden bahsetmektedir. İnsanın uyumsuzluğu dünya ile arasındaki ilişkiden meydana geldiğinden dolayı uyumsuzluktan hiçbir zaman kurtulamaz. Bundan dolayı uyumsuzluğu yaratan şeylerin kaynağına inerek onları yadsıyarak ve yoksayarak kendi oluşumunu sağlamalıdır. Bu aşamada özgür düşünce onun temel rehberi olurken, eylemlerinde de özgürlüğü elde etmenin bir yolunu bulmak için uyumsuzluğa başkaldırmalıdır.

Camus'nün eylem bakımından özgürlük hakkındaki temel düşünceleri başkaldırı kavram çerçevesinde gelişmektedir. Başkaldırı insanın özgürlük serüveninin her ne kadar ikinci kavşağı olsa da temellerinin atıldığı yerdir aynı zamanda. Camus uyumsuz felsefede bireysel özgürlüğün temelini atarken başkaldırı felsefesinde de toplumsal bağlamda bir özgürlükten bahsetmektedir. Bu anlamda bakıldığında şu sonuca varabiliriz: Camus sadece bireysel olarak özgürlüğü değil aynı zamanda toplumsal olarak özgürlüğü de değerlendirmektedir. Dolayısıyla başkaldırı bireysel olarak değil *birlik* olarak özgürlüğü ya da birlik olarak değer elde edilmesi çabasıdır. Çünkü onun varlığını ortaya koyan da diğer insanların varlığıdır. “İnsanlar herkeste herkesçe benimsenen, ortak bir değere dayanamıyorlarsa, insan için insan anlaşılmaz kalıyor demektir.(...) Başkaldırı edimi bir açıklık ve birlik savı olarak belirir onda.”¹

Bu çalışmamızda da Camus'nün uyumsuz düşüncede ve uyumsuz düşünce sonucu oluşan başkaldırı eylemlerinde, özgürlüğün nasıl eylemsel olarak gerçekleşebileceğini ve bu yolda ilerlerken nelerin özgürlüğe engel olacağını ve özgürlüğe giden yolda ne gibi hataların bizi özgürlükten mahrum bırakacağını üzerinde durularak Camus'nün özgürlük anlayışına değinilecektir.

¹ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, (çev. Tahsin Yücel), İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2017 s. 37

Tezin Birinci Bölümü’nde Camus’nün hayatı, eserleri üzerinde değerlendirme yapılarak kısa bir bilgi sunumu gerçekleştirilecektir.

İkinci Bölümde “Camus’nün Felsefesi” başlığı altında “Uyumsuz Felsefesi” ve “Başkaldırı Felsefesi”ne değinilecektir. Öncelikle uyumsuz felsefenin üzerinde durularak, uyumsuz kavramını ve bu kavram çerçevesinde gelişen felsefi düşünceleri ele alınacaktır. Burada öncelikli amacımız uyumsuzun ne olduğu, kavram olarak neleri kapsadığı ve Camus’nün bu kavram kapsamında çerçevesinde değerlendirmiş olduğu şeylerin özgürlük açısından ne gibi bir fikir sunabileceğine değinilmiştir. Daha sonra “Başkaldırı Felsefesi” bölümünde ise Camus’nün özgürlüğe giden yolda öncelikle bir kapı aralamış olduğu başkaldırı felsefesini değerlendireceğiz. Burada ilk olarak başkaldırmanın ne olduğu ve ne olmayacağı üzerinde durularak, başkaldırı kavramı açıklaması sunulacaktır. Daha sonra bu kavramın kendi içerisindeki bölümlerine inilerek Camus’nün bu kavram ile ilişkin görüşleri sunularak değerlendirmesi yapılacaktır. Özgürlüğün en çok değerlendirilmiş olduğu bu bölümde Camus başkaldırının özgürlüğü kaybettiren nitelikteki edimlerine değinilmesine ayrıca yer verilecektir. Burada daha çok başkaldırmanın nasıl olacağını belirterek olumsuz başkaldırı örneklerinin bir eleştirisi sunulacaktır.

Üçüncü Bölüm’de ise tezimizin temel konusu olan Camus’de Özgürlüğe Giden Yol üzerinde genel bir değerlendirme sunulacaktır. Öncelikli olarak özgürlüğün genel bir tanımı sunulduktan sonra Camus’nün tüm felsefesini özgürlük açısından ele alarak, özgürlüğe nasıl ulaşılacağı konusuna değinilmektedir. Bu bağlamda hem uyumsuz felsefesi hem de başkaldır felsefesinin özgürlük kavramına nasıl bir değer katabileceği üzerinde durularak Camus’nün özgürlük kavramına açıklama yapılmaktadır.

Sonuç ise Camus’nün özgürlük hakkındaki düşüncelerinin bir değerlendirmesini içermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALBERT CAMUS'NÜN HAYATI ESERLERİ VE DÖNEMİ

1.1. Hayatı

Albert Camus, 7 Kasım 1913'de Cezayir'de, küçük bir kasabada dünyaya gelmiştir. Yoksul bir ailede doğan Camus'nün işçi babası, I. Dünya Savaşı'nda cepheye gönderilmiş ve burada hayatını kaybetmiştir. Henüz 1 yaşında bile olmayan Camus için bu durum, hayatta karşısına çıkan ilk zorluk olmuştur. Okuma yazma bilmeyen İspanyol asıllı annesi ise aile geçimini sağlayabilmek için temizlikçilik yapmış, Camus ve kardeşi olan Lucien'e bakmaya çalışmıştır. Annesi yaşadığı güçlüklerden dolayı Camus'yü büyükanne ve felçli bir dayı ile birlikte küçük bir evde, oldukça sefil bir yaşam geçirmek zorunda bırakmıştır. 1918 yılında ilkokula başlayan Camus, öğretmeni Louis Germain'in de desteğiyle burs kazanarak lise eğitimine devam etmiştir. Camus'nün liseye gitmesine ailesi pek sıcak bakmamıştır. Çünkü ailenin içerisinde bulunduğu sefil durum, onun eğitimine engeller niteliktedir. Ancak kazandığı burs sayesinde liseyi bitirmiş ve felsefe okuyacağı Cezayir Üniversitesi'ne gitmiştir. Üniversite yıllarında felsefe ve edebiyatla ilgilenmesinin yanı sıra futbol, yüzme ve boks gibi çeşitli spor dallarına da büyük ilgi duymaktadır. Ancak 1930'da Camus tüberküloza yakalanmış ve istemeyerek de olsa spora ve eğitime ara vermek durumunda kalmıştır. Fakat tüm zorluklara rağmen, ara vermiş olduğu eğitimini 1936 yılında mezun olarak tamamlamıştır.

Camus, 20. yüzyılın en güçlü yazarlarından biridir. Pek çok düşünür gibi o da yoksulluk içinde büyümüş, hayatın gerçekleriyle küçük yaşta karşılaşmış ve genç yaşta hayata veda etmiştir. Yaşamı boyunca dünyayı anlamaya, onu özümlemeye çalışmış ve bu yönde uyumsuz(saçma) dünya ile karşılaşmıştır. Hayatın ne kadar anlamsız olduğu ama anlamlı bir şekilde yaşamakta bir sakınca olmadığı yönündeki görüşleriyle akıllarda kalmıştır. Hayatta karşısına çıkan tüm olumsuzlukların üstesinden gelebilmesinin sadece bir etkeni vardır: Yaşamı yaşamayı sevmesidir. O doğayı, insanı ve yaşamayı sevdiği için yaşadığı dönemdeki kötülöklere, savaölara, ölüme ve öldürmeye kısacası insansal değeri olmayan tüm edimlere karşı savaşmıştır. Bundan dolayı onun tüm eserlerinde, insan ve insanın değeri üzerine bir eğilim görölmektedir. Yaşadığı çağı ve öncesi çağları, insani değeri yok etme ve insanların

yaşamlarının sonlandırma noktasında eleştirerek, uyumsuzluğa bağlı başkaldırı ahlakı öğretisini oluşturur. Bu öğretisinin en temel kavramları yaşam ve özgürlüktür. Çünkü o yaşama âşık, özgürce yaşamayı seven ve ona değer veren biridir. Ancak her ne kadar yaşamı sevse de ölüm onun da kapısını çalmıştır. 4 Ocak 1960 yılında geçirmiş olduğu trafik kazasında vefat etmiştir. Yarım asır bile sürmeyen ömründe ölümü de saçma olarak nitelendirilmiştir.

1.2. Eserleri

Camus bizlere birçok eser bırakmıştır. Bu eserlerde yaşam ve ölüm arasındaki süreci ve bu süreçte hem bireyin hem de toplumsal olarak bireyin değerlerini nasıl oluşturması gerektiğini ve bu değerleri nasıl koruması gerektiği üzerinde durmaktadır. Camus'nün eserlerinden bahsederken çalışmamızda öncelikli olarak faydalandığımız ve ele aldığımız yapıtlara üzerinde kısa bir açıklama sunulacaktır.

Tersi ve Yüzü: Eser adını son denemesi olan “*Tersi ve Yüzü*”den almaktadır. Cezayir’de gençlik yıllarında yazmış olduğu ilk denemesidir. 1937 yılında gerçekleşen ilk baskısı az sayıdadır. Fakat 1958 yılında tekrar basılarak çoğaltılmıştır. Bu yapıt Camus'nün daha sonra yazacak olan tüm yapıtların temeli niteliğindedir. Sadece bunla sınırlı değildir aynı zamanda Camus'nün yaşamını, duygularını, düşünce ve davranışlarını en yoğun yaşadığı ve hatta çağının içinde bulunduğu durumun özetleyen kaynaktır. Camus uyumsuz hakkında ilk düşüncelerini bu eserdeki denemelerle yansıtmaya çalışmaktadır. “Cezayir’deki gençlik yıllarını, kişisel deneye iç güdüyle önem vererek anlatırken fizik varlığın zenginliği ile ölümün zorunluluğu arasındaki karşıtlığı derinden derine duyan insanda saçma fikrinin nasıl büyüyüp geliştiğini açıklar.”² Dolayısıyla bu kitap bütünüyle yaşamdaki ikilikler arasındaki bir diyalektiği gün yüzüne çıkarmaktadır. Ölüm-yaşam, ihtiyarlık-gençlik, iyi-kötü, evet-hayır, derinlik-basitlik, mutluluk-mutsuzluk gibi daha birçok ikilemin yaşamımızda var olduğunu açığa çıkartmaktadır. İşte tüm bu ikilemler hem uyumsuz yaşamı hem de insanın ölümsüz bir varlık olamayacağını göstermektedir. Nitekim tüm bu çabası, insanı uyumsuz olanın bilincine vardırıma çalışmaktır. Bunu başardıktan sonrada uyumsuz olanın ne demek olduğunu ve onun karşısında nasıl bir duruş sergilememiz gerektiğini de *Sisifos Söyleni*’de açıklamaktadır. Camus *Tersi ve Yüzü* eserinde bu düşünceleri beş

² John Cruickshank, *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*, (çev. Rasih Güran), İstanbul: De Yayınları, 1965, s. 9

denemede toplamaktadır. Bunlar; “Alay”, “Evetle Hayır Arasında”, “Ruhta Ölüm”, “Yaşama Aşkı” ve “Tersi ve Yüzü”.

Caligula: 1938'de yazdığı ve 1945 de sergilediği 2. Oyun’udur. Camus bu eserinde başkaldırının olumsuz örneğini sergileyen bir kralı değerlendirmektedir. Oyunun kahramanı olan Caligula yaşamın uyumsuzluğunu kavramış ancak gerçekleştirdiği eylemlerle başkaldırısının sınırlarını aşan bir kahramandır. Kız kardeşine aşiktir ve onun ölümü üzerine kendini kaybedercesine ülkesine birçok yaptırımlar uygulayarak kendini Tanrı ilan eder. Caligula aynı zamanda olanaksız olana erişmek ister ve bu onun için bir özgürlük hatta bir ölümsüzlüğün kazanılmasıdır. Ancak istediği şey onun mutsuzluğunun da kaynağıdır. Daha sonra olanaksız olana ulaştığını düşünerek mutluluğu elde ettiğini ve kendisini ölümsüz, özgür ve Tanrı olduğunu ilan eder. Asıl amacı ise Tanrı olmak değildir daha üstün olabilmektir. Camus için Caligula, bütün eylemleri ile tarihe aittir ve başkaldırı ahlakını da bütünüyle olumsuz örneğini sergilemektedir.

Yabancı: Camus’nün edebiyat alanında en önemli eserlerinden biridir. İlk basımı 1942 yılında gerçekleştiren Camus, 1957’de bu eseri ile Nobel Edebiyat Ödülü’ne layık görülmüştür. Modernist edebiyatın özelliklerini taşıyan eser, dünyada keşfedilen anlamsızlık üzere durur. Uyumsuz kavramının bir örneğinin sergilemektedir. Romanın kahramanı Meursault hayatın monotonluğuna kendisini kaptırmış, nihilist bir kişiliği yansıtmaktadır. Meursault, duygusal anlamda soyutlanmış, bağımsız ve toplumun ahlaki değerlerinden yoksun olan bir kişidir. Yaşamın uyumsuzluğu ve anlamsızlığı karşısında nasıl yabancılaştığı değerlendirilmektedir. Eserin temel konusu, uyumsuz düşüncenin temelini oluşturan monotonluktur. Yaşamı sıradanlaştıran, ondan bir anlam aramayan Meursault’un, toplumsal değerlere karşı kayıtsızlığı, umursamazca davranışı sorgulanmaktadır. Romanda Meursault bir Arap’ı öldürmekle suçlanmaktadır. Ancak yargılanması annesinin ölümünde kayıtsızca davranması üzerine yapılmaktadır. Meursault her ne kadar bireysel olarak hareket etse de aslında içinde bulunduğu toplumun değerleri karşısındaki tavırları ve topluma karşı yabancılığının nedeni sorgulanmaktadır. Kısacası onun kişiliği ve karakteri sorgulanmaktadır. Kahramanın sergilemiş olduğu tavır, uyumsuz olanın farkında olmayışı kaderci bir tavır takındığını göstermektedir. Yaşamda olan hiçbir şeye aldırmandan “olsa da olur olmasa da olur” gibi tavır takınması, onun hiçbir şekilde yaşamın anlamını arayışına başvurmadığını göstermektedir. Hem insanlardan hem de dünyadan koparak yalnızlığı da

simgelemektedir. Yaşamda bir mutsuzluğu olmadığı için yaşamında sevmemektedir. Tüm yaşamı monotonlukla geçen kahraman bundan hiç de şikâyetçi görünmemektedir. Camus uyumsuzluğun içinde kaybolan ama onu fark etmeyen bir kahramanı canlandırmaktadır. Uyumsuz duygunun kişisel yaşantısındaki bir örneği sergilenirken, insanın kadere, dünyanın ise uyumsuzluğa mahkûm olduğunu ve bu neticede de insanın çaresizliğe sürüklendiği görülmektedir. Bu anlamda nihilist bir içeriği sergilemektedir.

Sisifos Söyleni: Camus'nün 1942, İkinci Dünya Savaşı sırasında yayınladığı bir deneme eseridir. İnsanın dünyayı anlamlandıramadığı ve bunun sonuç olarak ortaya çıkan uyumsuz duyguyu sorgulanmıştır. Camus'nün felsefesinde intihar, yaşamın anlamı sorununu açıklamada temel bir kavramdır. Bundan dolayı da Camus bu eserinde bir yandan yaşamın anlamsızlığını araştırırken, diğer yandan intiharın yaşamdaki yerini ve uyumsuz ile olan bağlantısını değerlendirmektedir. Camus'ye göre intihara neden olan şey uyumsuz duygusundan kaynaklıdır. Uyumsuz felsefesinin temellerini barındıran bu yapıt Camus için yaşamın anlamını aramaya dair ilk adımdır. Uyumsuzun ne olduğu, uyumsuzu ortaya çıkartan nedenlerin ne olduğu ve uyumsuzu karşı nasıl bir duruş sergilememiz gerektiğini en ince ayrıntısı ile anlatmaktadır. Kitap ismini son bölümünde geçen Sisifos efsanesinden almaktadır. Eserde uyumsuzu açıklayan Camus son bölümdeki Sisifos miti ile eserin kısa bir örneğini sunmaktadır. Burada kısaca değinmek gerekirse Sisifos itaat etmediği için Zeus'un emri ile Olimpos Tanrıları tarafından cezalandırılır. Ona verilen ceza ile insanın yaşamındaki monotonluk aynı özelliklere sahiptir. Cezası, koca kayayı bir tepenin zirvesine çıkartmaktır. Ancak tam çıkardığı anda kaya tekrar yuvarlanarak aşağı düşmekte ve Sisifos onu aynı eylemle tekrar tekrar taşımaktadır. Nasıl ki monotonluk insan yaşamında, ona bir değer ve yarar sağlamıyorsa Sisifos için bu caza yararsız ve umutsuz bir çabadan başka bir şey değildir. Ancak Camus yaşamın değerini anlayabilmek için insanın bu gibi süreçlerden kısacası uyumsuz duyguları geçmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun bir sonucu olarak da insan kendi varoluşunun bilincini yakalayabilmektedir. Bu bilinç onu hem yaşama he de değerlerine bağlamaktadır. Daha sonra da değineceğimiz gibi uyumsuz dünyanın farkına vardıktan sonra ya yaşamın değerini fark edip özgürlüğe doğru yol alır ya da yaşamına daha fazla uyumsuzluk ile devam etmez ve intihar eder. Camus sadece bir öneride bulunmaktadır. Bu eserinde de diğer eserlerinde de olduğu gibi yaşamın ve değerlerin ahlak çerçevesinde yaşanabileceği üzerinde durarak insani yaşamın

yaşanabileceğini belirtmektedir. Camus eserinde ahlakın da üzerinde durmaktadır. Tüm bunlar daha açık olarak “Uyumsuz Felsefe” başlığı altında değerlendirmekteyiz.

Veba: 1947’de yayımlanan roman, Cezayir’in Oran şehrinde gerçekte vuku bulmamış salgın hastalık vebayı anlatmaktadır. Bu olay, insanlığın kötülük sorununa, insanın evrendeki metafizik yalnızlığına, savaflara ve katliamlara sembolik düzeyde bir tepki olarak da değerlendirilebilir. Romanın temel konusu, 1940 yıllarında Oran şehrinde farelerin getirdiği bir salgın hastalığa(veba) karşı mücadeledir, başkaldırıdır. Camus burada genel olarak bireyden hareketle toplumsal dayanışmanın önemini vurgulamaktadır. İnsanlar önce kendi kişisel çıkarlarını düşünerek hareket eder ancak gerçek olan bir şey vardır ki bireysel hareket edildiğinde daha çok ölüm ve daha çok bencillik ortaya çıkmaktadır. Romanın kahramanı Dr. Rieux bu mücadelede kendi eşinin hastalığını bile bir kenara bırakarak tüm benliği ile insanlığa yardım etmektedir. Ancak sadece kendisinin bu çabası ile hiçbir şey olmayacağını, onun için herkesin bir taraftan yardım etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak burada önemli olan şey hastalığa yakalanma riski çok yüksek olduğundan dolayı bu fedakârlığı yapabilmektir. Ancak öncelikle kendini hastalıktan her türlü korumalıdır. Yani fedakârlığı yaparken, kendi yaşamının da tedbirlerini almak şartı vardır. Burada Camus birliğin sağlanması için birlerin kendini feda ettiği düşüncesine kapılabilir. Ama onun en önemli öğretisi, kişinin önce kendini sonra kendini oluşturanları düşünmesi fikridir. Bunun yanı sıra ölüme ve öldürmeyi kesinlikle yadsıyan Camus, birliğin özgürlüğü ve yaşamı için birlerin kendini ölüme atmasından yana değildir. Bu mücadeleye katılırken bir taraftan toplumu düşünen kişi diğer taraftan en çok da kendini, değerlerini ve özgürlüğünü de düşünmelidir. Bundan dolayı veba dayanışmanın, birliğin nasıl sağlanabileceğinin bir resmidir. Kötülükle mücadelede her türlü dini ya da siyasi çıkarlar, kendi değerlerini ya da yaptırımlarını uygulasa da asla birlikten vazgeçilmemelidir. Romanda Camus ayrıca bir şeye değinmektedir: Güçlü-güçsüz, zengin-fakir, üstünlük derecesine bakmadan hastalığın herkese bulaştığını belirtirken, Oran kentine tam bir adaleti getirdiğini, eşitliği sağladığını da belirtmektedir. Kısacası veba bir taraftan insanların yaşamını elinden alırken diğer taraftan yaşamdaki dengeyi de sağlamaktadır. Ancak romanında en çok vurguladığı şey dayanışma ve birlik kavramlarıdır.

Başkaldıran İnsan: 1951 yayınlandığı bu yapıt Camus’nün *Sisifos Söyleni*’den sonraki ikinci felsefi eseridir. Camus yayınlamış olduğu bu eserinde dönemin düşünürlerden sert eleştiriler almıştır. Hatta kızı Catherine “1951’de Başkaldıran İnsan yapıtıyla bir

tabuyu sarstı. O dönemde Sovyetler Birliği'ne dokunma hakkınız yoktu. (...) İyi bir amaç uğruna deniyordu. Susuluyordu. Babam konuşmaya karar vermişti. Bu da kimsenin hoşuna gitmiyordu. Bir gün –daha sonraları anladım ki Francis Jeanson'un Sartre'ın emriyle kitabı inanılmaz ölçüde sert eleştirdiği, Les Temps Modernes ile aralarındaki korkunç polemikten sonraymış– babamı salonda, alçak bir koltukta, başını eğmiş otururken buldum. “Üzgün müsün baba?” dedim ona. Başını kaldırdı, gözlerimin içine baktı ve “Hayır, yalnızım” diye yanıt verdi.”³ sözleri ile Camus'nün eleştirilerden sonraki durumunu ifade etmektedir. Uyumsuz felsefesinin eylemsel faaliyetlerinin sonuçlarını değerlendirdiği kitabıdır. *Başkaldıran İnsan*'ın daha çok uyumsuz felsefesinde değinmiş olduğu intihar ve uyumsuz kavramı çevresinde başladığı ve mantık cinayetleri ve başkaldırma şeklinde devam ettiği bir çalışmadır. İlk olarak “gerçeküstülerin başkaldırısının, gerçek üstüne başvurarak, gerçeği göğüslemek yerine nasıl gizlediğini”⁴ anlatmaktadır. Daha sonra “Tarihsel Başkaldırı” bölümünde değindiği insan öldürmenin, şiddetin, adaletsizliği ve özgürlük yoksunluğunun hiçbir zaman, hiçbir nedenle geçerliliğinin olmayacağı üzerinde uzun bir inceleme yapmaktadır. Başkaldırı olarak öne sürülen tüm tarihsel eylemlerin bir devrim olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır. Çünkü ona göre başkaldırı hiçbir şekilde öldürmeyi ve şiddeti içerisinde barındırmaz. “Başkaldırı insani değerlere duyulan güven üstüne”⁵ kurulduğundan dolayı insani olmayan değerleri ve insanları tüm değerlerinden uzaklaştıran köleleştirme, şiddet ve zorbalıkları kabul etmez. Camus eserinde kavram olarak en çok öldürmeyi ve şiddeti benimseyen tüm ilke, düşünce ve yönetimlere karşı olarak, özgürlük, adalet ve bunların sınırlarının nasıl olması gerektiği üzerinde durmaktadır. Düşüncesindeki başkaldırı eylemini de sanatsal olarak ele alarak, sanatın bir başkaldırma edimi sunabileceğini ifade etmektedir. Çalışmamızda Camus'nün bu eseri üzerine yoğunlaşarak, özgürlük hakkındaki düşüncelerini ve özgürlüğü nasıl elde edebileceğimiz konusunda bir fikir bulmaya çalışacağız.

Diğer eserleri: Bir Alman Dosta Mektuplar(1945), Koestler ile Birlikte: İdam(1954), Defterler, Mayıs 1935-Şubat 1942 (1962), Defterler Ocak 1942-Mart 1951 (1964), Defterler Nisan 1951-Aralık 1959 (1966), Yanlışlık(1960), Sıkıyönetim(1971),

³CAMUS, Catherine, “Babam Albert Camus”, **İzdiham Dergisi**, <http://www.izdiham.com/index.php/catherine-camusun-kaleminden-albert-camus>.(10.07.2018)

⁴ Pierre-Louis Rey, *Camus Başkaldıran İnsan*, (çev. Elif Göktepe), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 67

⁵ A.g.e., s.67

Doğrular(1964). Veba(1947), Düşüş(1956), Mutlu Ölüm(1970), İlk Adam(1995), Sürgün ve Krallık(1957), Ters ve Yüzü (1937), Düğün Gecesi (1938),

1.3. Yaşadığı Çağ ve Özellikleri

Camus'ü, onun eserlerini, değerlerini ve ideolojisi anlayabilmek için öncelikli olarak onun içinde bulunduğu çağı incelemek gereklidir. Peki, 20. yüzyıl nasıl bir çağdır? Ahmet Cevizci *Felsefe Tarihi* kitabında 20. yüzyılı şu şekilde tanımlamaktadır: “20. yüzyıl büyük dünya savaşlarıyla, komünist, faşist ve totaliter devletlerin doğuşu ve yıkılışlarıyla, sayılamayacak kadar çok bölgesel savaşla, nükleer silahlara ek olarak başkaca kitle imha silahlarının icadıyla, soykırımlarla, sömürgeciliğe karşı verilen kurtuluş savaşlarıyla, küreselleşmeyle, teknolojinin olağanüstü büyük gelişmesiyle ve nihayet büyük kitlelerin kentlerde gerçekleştirdiği eşi benzeri görülmemiş istilayla karakterize olur.”⁶ Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere 20. yüzyıl bir taraftan insanlık adına ve yaşamın kolaylaşması adına, bilimde ve teknolojiye büyük bir ilerleme kaydederken, diğer taraftan da insanlığı ve yaşamı yok eden bir savaş ve kargaşa içindedir. Bir taraftan bazı insan ve toplumların yaşamına göz kırparken, diğer taraftan bazılarının da gözlerinin sonsuza kadar kapanmasına neden olmaktadır. Tüm dünyayı etkisi altına alan, askeri, siyasi, ekonomik, bireysel ve toplumsal sorunların yaşandığı bir dönemde yaşayan Camus'nün, eserlerini ve düşüncelerini de bu olumsuzluklar çerçevesinde değerlendirmek gereklidir. Sadece dünyada gerçekleşen olaylara bakarak Camus'nün düşüncelerini anlamak yetersiz olabilir. Bunların yanı sıra 20. yüzyıla etki eden felsefi düşünce ve düşünürleri de göz önünde bulundurmak gereklidir. Felsefenin 20. yüzyıl öncesindeki hareketliliği de Camus'nün eserlerinde yer almaktadır. Bu bağlamda Camus Descartes, Kant, Hegel gibi 20. yüzyıl öncesi birçok filozoftan bahsederek onların insan ve özgürlüğü düşüncelerini değerlendirmiştir. Camus birçok filozoftan ve düşünürden etkilenmiştir. Felsefenin gelişmesine yön veren filozofları kendi felsefesi çerçevesinde ele almasının nedeni ise, bir olayın ortaya çıkışının sebebini o olayın gerisinde gerçekleşen olaylara bakarak anlamamızdan kaynaklı olduğunu düşünmesindedir.

Camus 20. yüzyılın olaylarının çözümlemesini yapabilmek için bu yüzyılın da gerisine gitmiştir. 17. yüzyıl, pozitivizmin öncülüğünde aklın kesin bilgiler elde edebilecek potansiyele sahip olduğu düşünülen bir dönemdir ve Descartes bu dönemin

⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Say Yayınları, 2015, s. 963

en önemli ve etkin filozofudur. Yine 18. yüzyıl aydınlanma dönemi olarak geçmekte ve Kant bu dönemin filozofudur. Bu çağda akıl yine en önemli değerdir. 19. yüzyıl ise 20. yüzyılın tüm olaylarına gebe olan bir çağdır. Camus ise en çok Avrupa ve batı toplum üzerinde hareketle fikirlerini sunmaya çalışmıştır. Bu bağlamda 19. yüzyılın Avrupa'sını oluşturan toplumlara baktığımızda aşağı yukarı Camus'nün neden yaşam ve özgürlük konularına değindiğini anlayabiliriz. Çünkü bu toplumlar kargaşa toplumlarıdır.⁷ Dünya toplumundan ziyade Camus yaşadığı yer olan Cezayir'den, özellikle de Fransız toplumundan ve Avrupa toplumlarından hareketle eserlerinde, toplum yapısına ve toplumun geçirmiş olduğu evreleri dikkate alarak toplumun birliği ve özgürlüğüne yön vermeye çalışmıştır.

20. yüzyılda ve öncesinde felsefe hareketliliğinin nedeni de aslında insanlığın içinde bulunduğu olumsuz durumlardır: Ölüm, şiddet, kölelik, değersizlik, adaletsizlik ve bunlara bağlı olarak yalnızlık, bunalım ve intihar gibi daha birçok şey. Bütün bunlar gerçekleşirken toplumun ahlaki değerlerinin biçimlendirilmesinin bir tekrarına ihtiyaç duyulmaktadır. 20. yüzyıl felsefesi de daha çok varoluşsal bir yöntem izleyerek insanın varlığı ve değerleri üzerinde durarak, insansal bir çizgide gelişmektedir. Bu çağda Camus ve özellikle Fransız filozofları, bireysel olarak insanın varlığını ve yaşantısını ele aldıklarından dolayı edebiyatla da iç içedirler. İnsanın içinde bulunduğu hem kişisel hem de tarihsel süreci değerlendiren Camus, insanın kendini bulması, değerlerin tekrar kazanılması gerektiğini düşünerek çağı ve geçmişteki insani yaklaşımları eserlerinde tekrar değerlendirmektedir. Böylece diyebiliriz ki Camus “1789 Fransız Devrimi'nden bu yana gerçekleşmiş ve yalnızca Avrupa Tarihi'nde değil, Dünya Tarihi'nde de etkisini göstermiş ‘Tarihsel Başkaldırma Örneklerini’ ”⁸ ele alarak çağa damgasını vurmuştur. Burada onun için önemli olan insanın özgürlüğü ve yaşamı olduğundan dolayı, buna dair hiçbir üstünlüğün söz konusu olamayacağını belirterek insanın varoluşunun bir başka üstün varlık tarafından olmadığını da öne sürmektedir. Bu bağlamda da “Doğaötesi Başkaldırı” bölümünde Tanrıyı yadsır ancak Tanrının ortadan kalkmasıyla ‘Her şey yapılabilir’ görüşünün yanlış olduğunu belirterek incelemesine almıştır. Gerek Metafizik gerekse Tarihsel Başkaldırma örneklerinde eleştirdiği temel nokta, insanın öldürülmesidir.⁹ Camus hiçbir zaman, hiçbir nedenle, hangi değer uğruna olursa olsun,

⁷ Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus Hayatı, Yapıları, Felsefesi*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2011, s. 71

⁸ Kemal Ersözlü, “Varoluşçuluk/ Bir Arada Bir Derede İsyân, Ama Neye?”, https://www.academia.edu/31782342/Albert_Camus, 12. 01.2018, s. 12

⁹ “A.g.m”.,s. 12

insan öldürmelerinin yapılmayacağını belirtirken, öldürme ediminin adaletten ve özgürlükten yoksun olduğunu da yine *Başkaldıran İnsan* yapıtında vurgulamaktadır.

İnsan 20. yüzyılda mutsuzluğu, güvensizliği, ümitsizliği, hem kendine hem topluma karşı yalnızlığı, bunalımı ve bunaltıyı, kısacası karanlık yaşamı görmüştür. Ancak bunlara neden olan şey sadece 20. yüzyılda olanlar değildir. 18. ve 19. yüzyıl da olan tüm gelişmelerin ve bu gelişmelerin olumsuz sonuçları 20. yüzyıla denk gelmiştir. Öncesi yüzyıllarda insanlığı bütünüyle etkileyen ve büyük vaatler sunan bilim, teknoloji ve ideolojik fikirler bütünü, insanlığı ölümün kuyusuna sürüklemiştir. Ne bilimin ve teknolojinin vaadi olan refah düzeyde bir ekonomi, ne de ideolojilerin sunmuş olduğu adil ve özgür bir dünya, hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Ancak insanlara verilen bu vaatler, insanlık refahını ve huzurunu arttırmak bir yana onlara insan olmanın değerliliğini dahi unutturmuştur. İnsanlık bu çağda hem maddi hem de manevi anlamda büyük bir boşluğun içindedir.

Kendisine büsbütün yabancı olan insan, kendi benliğini bulabilmek için bir arayış içerisine girer ve bu arayışın öncülüğünü de Nietzsche üstlenmektedir. İnsanın kendi varlığına ulaşabilmesi için öncelikle Tanrıyı öldürmesi ya da yadsınması gereklidir. Nietzsche Tanrıyı öldürmüş ve bu yolda insanlara rehberlik etmiştir. Yaşadığı döneme bakıldığında Camus aslında çağının tüm olumsuzluklarının birebir yaşamış bir filozof ve sanatçıdır. Onun düşüncelerinde de daha çok bireyin kendini ve dünyasını tanıması, toplumun ve insanın özgürlüğü ve adaletti vardır. Camus, özellikle onun felsefi düşüncesini oluşturan *Başkaldıran İnsan* yapıtında, bu konulara değinmektedir. Hatta yaşadığı çağın gerçeklerini Camus şöyle ifade etmektedir: “Öyle bir zamanda yaşıyoruz ki, insanlar, tatsız ve acımasız inançlar yüzünden her şeyden utanır oldular. Kendilerinden, mutlu olmaktan, sevmekten, yaratmaktan utanıyorlar.(...)”¹⁰ Bir insan kendi varlığını, geleceğini, ihtiyaçlarını sorgulamaktan korktuğu ve bunun için her şeye boyun eğen bir dünyada yaşaması durumunu Camus “köpekçe yaşamak”¹¹ olarak değerlendirilmektedir. İnsanlığın düşmüş olduğu bu durum onları sessizliğe sürüklemiştir. Çünkü artık kimse refaha, huzura ve bu açıdan gelecek vaat eden ideolojilere, hatta yaşamın yaşanmaya dahi değmeyeceğine karşı bir boşvermişliğin pençesindedir. İnsanlığın yaşama, yaşamda olanlara ve olacaklara karşı tüm güveni

¹⁰ Albert Camus, *Denemeler ve Bir Alan Dosta Mektup*, (çev. Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol), İstanbul: Say Yayınları, 1994, s.45.

¹¹ A.g.e., s. 57

kırılmıştır. “Oysa güven duygusu bir toplumda tüm bireylerin birçok farklı konuda eşit olarak ihtiyaç duydukları bir duygudur.”¹² Camus bu güvenin önemini şöyle vurgulamaktadır: “O güven ki, insanlığın dilini konuştuğumuz mu bir başkasından insanca karşılık göreceğimize inandırırdı bizi.”¹³ Ama 20. yüzyılda insanlığın dili konuşulmamış, gücün dili ve iktidarı konuşularak insanlar işkenceye, sürgüne ve ölüme mahkûm edilmiştir. Bundan dolayı da Camus 20. yüzyılın insanlık adına tek tutkusu kölelik olduğunu söylemektedir. İşte burada Camus, gerçekleşen her türlü insani değer yıkımına karşı başkaldırısını başlatmaktadır. Her şey kendi içerisinde kendi sınırları çerçevesinde ve özgürce olmalıdır. Ne öldürme, ne cinayet, ne bilinmezlik, ne de yaşanmazlık hayatın hiçbir evresinde olmamalıdır. İnsan özgürce yaşamalı ve özgürce yaşatmalıdır.

Camus'nün yukarıda ifade edilen fikirlerine ve yaşadığı döneme baktığımızda varlığından söz etmeden geçemeyeceğimiz bir felsefi akım vardır: Varoluşçuluk. Her ne kadar Camus kendi bu akıma dâhil olmak istemese de “insan” kavramına ve insanın yaşamına karşı yaklaşımları onu varoluşçuluk akımına dâhil etmektedir. Esas olarak baktığımızda varoluşçuluk, bireyin “varlık” olarak “varoluşunu” ele almaktadır. Bundan dolayı bireyin varlığının ve buna bağlı olarak da özgürlüğünün kanıtı olarak seçim, bilinçlilik ve sorumluluk gibi ifadeler varoluşçu felsefenin temelini oluşturmaktadır. Hiçbir şekilde insanda “öz” olanın ne olduğu ile ilgilenmemiştir. Varoluşçuluğun kurucularından biri sayılan Sartre, bu konu hakkında düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: “Ben bugün felsefeyi bir dram gibi düşünüyorum. Bugün artık mesele, ne ise o olan özlerin durgun halini seyretmek değil, bir olaylar zincirinin kurallarını bulmak da değildir(...)Bugün mesele insandır.”¹⁴ Bireyin, somut varlığı incelediği için varoluşun gerekliliğini de birey oluşturmaktadır. 20. yüzyılın yukarıda değinmiş olduğumuz özelliklerine baktığımızda insanların, geleneklerinden kopuşunu, bölünmüşlüğü, değer yitimini, hem dünyaya hem kendine yabancılaşmasını ve bunların sonucu olarak bunalım ile intiharı görmekteyiz. Varoluşçuluk ise insanın içinde bulunduğu bu uyumsuz dünyanın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve insanın varoluşunun anlamını, kendini gerçekleştirme ve kaybetmiş olduğu güven ile özgürlüğünü nasıl kazanılması gerektiği konusunda yöntemler sunmaktadır.

¹² H. Aslı Çavuşoğlu Aksoy, *Jeremy Bentham'ın Felsefesinde Moral-Hukuk İlişkisi*, (Basılmış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011 s. 191

¹³ Albert Camus, *Denemeler ve Bir Alan Dosta Mektup*, s.58

¹⁴ J.P. Sartre, *Çağımızın Gerçekleri*, (çev., Vedat Günyol, Sabahattin Eyüboğlu), İstanbul: Can Yayınları, 1960, s. 59.

Varoluşçuluğun insanın kendini gerçekleştirmesinde gerekli gördükleri değerleri yöntemlerinin temelini oluşturmaktadır. Bu değerler bilinçlilik ve özgürlüktür. İnsan kendi varlığını ortaya koyabilmesi için önce dünyanın uyumsuz olduğunu fark etmelidir. Dünya bütün ikiliklerle (iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış) insanın karşısındadır. Dünya kötülüğüyle, insanların her türlü varlığını tehdit ederken olaylar karşısındaki duruşu uyumsuzluğun en derin yaşanmışlığını göstermektedir. Camus de varoluşçu düşünürler gibi insanların uyumsuzluğun üstesinden nasıl gelebileceğini tüm felsefesinde değerlendirmektedir. Ancak Camus insanın uyumsuzdan ayrılamayacağını onunla beraber nasıl yaşaması gerektiğinin üstünde durmaktadır. Çünkü uyumsuzluğun olduğu yer dünyadır, algılayıp kavrayabildiğimiz, kısacası olağanlar alandır. Eğer uyumsuzluktan kurtulma söz konusu olursa sonucunda ya dünya yok olmuştur ya da insan. Camus uyumsuz olan dünyada insanın onun üstesinde gelebilmenin iki koşulunu bize anlatmaktadır. Birincisi bilinçli olma, ikincisi bu dünya düzenine ve uyumsuzluğuna başkaldırmadır. Varoluş felsefesi de geleneksel felsefeye karşı bir başkaldırıda bulunarak kendisini gerçekleştirmektedir. Camus için bu iki edimle insan en önemli değeri elde edilmiş olur: “Özgürlük”. Camus varoluşçu görüş gibi özgürlüğü insanın varoluşunun zorunlu bir sonucu olarak görmez. Camus insanın önce bu uyumsuz dünyanın farkına varmasını ve kendi benliğini görmesini istemektedir. Daha sonra özgürlük ve diğer değerlerin oluşması gereklidir. Varoluşçulukta özgürlük önceden belirlenmişliğin ortadan kaldırılması ile elde edileceği görülmektedir. Daha açık bir şekilde belirtmek gerekirse varoluşçuluk, varoluşun özden önce geldiğini belirtir. Bundan şu sonucu çıkartabiliriz: bilinçli varlık olarak insan, ne yapacağını, nasıl yaşayacağını, hangi edimleri gerçekleştireceğine kendisi karar vermelidir. İnsan kendisini kendi seçim ve edimleri ile var ettiğinden dolayı özgürlüğü elde etmektedir. İşte belirlenmişliğin kabul etmeyen varoluşçuluğa göre insan ne ise o olmayan tek varolan’dır. Camus’nün bu bağlamda düşüncelerine bakıldığında da varoluşçuluğun birçok özelliğini barındırmaktadır. Camus de insanın ne ise o olmayan özelliğinden bahsederek insanın öncelikle varlığının sabit ve değişmez olmadığını belirterek, geleneksel felsefi düşüncesine karşı çıkar. İnsan böylelikle öncelikle kendisinin aşkın bir varlık tarafından yaratıldığı düşüncesinden uzaklaştığı için eylemlerinde ve yaşamında tüm sorumlukları üzerine alır. Sorumluluk ile eylemlerine bir ahlaki boyut kazandırmaktadır. Çünkü hem Camus hem de varoluşçu felsefe eylemlerde sınırsızlığın önüne geçmek için ona ölçülülük getirirler. Bu ölçü o eylemde bir ahlaki boyut çerçevesinde değerlendirilerek örnek gösterilir nitelik alabilir. Böylece Tanrısız, yasasız

bir var oluşun içinde olan insanın her şeyi yapma serbestliğini ortadan kaldırılmış olur. Camus başkaldırı felsefesinde yoğun olarak ele almış olduğu özgürlüğün temeline ölçüyü, sınırı koymaktadır. Tüm bunlara baktığımızda Camus'nün felsefesinde varoluşçu bir anlayış vardır.

İKİNCİ BÖLÜM

CAMUS'NÜN FELSEFESİ

2.1. Uyumsuz Felsefe

Uyumsuz felsefe, insan ile dünya ilişkisi sonucunda ortaya çıkan uyumsuz yaşama felsefi bakışın tanımlamasıdır. Camus, uyumsuz felsefesinin kurucusu değildir ama ona kendi bakış açısıyla farklı bir yorum katmıştır ve böylelikle bu düşünce akımında önemli bir yere sahiptir. Her ne kadar öncü olmasa da uyumsuzun yazarı olarak bilinir. Bir yazar olarak fikirlerinin kendi kişiliğine bağdaştırılma durumundan pek hoşlanmadığını belirten Camus, kendisini bu noktada şöyle ifade etmektedir: “Ben, tersine, olanaklı olduğu ölçüde, nesnel bir yazar olmak isterdim. Nesnel diye, konularını hiçbir zaman kendini nesne olarak almadan araştıran yazara diyorum. Ama günümüzde yazarı konusuyla karıştırmak bir tutku olmuş, tutkulular, yazarın bu görece özgürlüğünü benimsemiyorlar. Oysa ben çağımın sokaklarında bulduğum bir düşün üzerinde uslamlamaya girişmekten başka ne yaptım? Bu düşünceyi tüm kuşağımla birlikte beslemişim(benliğimin bir yanı da hala besliyormuş), bunu söylemeye bile gerek yok. Yalnız, onu ele almak ve mantığı konusunda karara varmak için zorunlu uzaklığa ulaştım. Daha sonra yazdıklarım bunu yeterince gösterir. Ama bir kalıbı kullanmak, bir ince ayrımı kullanmaktan daha kolay. Kalıp seçildi: İşte başlangıçtaki gibi uyumsuzun yazarıyım.”¹⁵

Camus, yazarlığını yaptığı uyumsuzu üç alanda tanımlar. O, üç farklı eserinde uyumsuzu yorumlayarak tek kelime başlığı altında toplamaktadır. Bu eserler *Caligula*, *Sisifos Söyleni* ve *Yabancı*'dir. Eserlerinde uyumsuzu anlatırken farklı bir değerlendirmeye tabii tutmamıştır, sadece hayatın içerisinde karşılaşılabilecek şekillerine değinmiştir. *Sisifos Söyleni*'de felsefi olarak, *Yabancı*'da ise uyumsuz bir kişinin yani Meursault'nun toplum karşısında, insanlara karşı olan davranışı ve bireysel tutumunu değerlendirmektedir. *Caligula* adlı oyununda ise uyumsuzluğun bilincinde olan hükümdarın, bu durumdan kurtulmanın yollarını araması, uyumsuzu hükmetmek için çabalaması ve kendinin her şeyden daha üstün olduğunu kanıtlamak istemesi ile uyumsuz dünya karşısındaki mücadele anlatılmaktadır. Ayrıca *Veba* romanında da veba

¹⁵ Albert Camus, *Yaz*, (çev. Tahsin Yücel), İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2017, s. 65

hastalığı uyumsuz yaşama bir örnek niteliğindedir. Özellikle Camus'nün “Herkesin vebayı kendi içinde taşıdığını çünkü kimsenin, hayır kimsenin bundan kurtuluşu olmadığını biliyorum”¹⁶ ifadesini uyumsuzu uyarladığımızda, bu romanında da uyumsuzu değinmeden geçmediğini görmekteyiz. Çünkü Camus için uyumsuz, insanın dünya ile olan ilişkiden doğduğu için her insanın yaşantısında zorunlu olarak olmak zorundadır. *Veba* romanında anlatılanlara baktığımızda da aslında insanın varlığında olan bir hastalık olarak değinilen şey ile insan ve ilişkilerinden doğan şey aynı kategoride yar alabilir niteliktedir. Bu bağlamda *Veba*'nın birçok kesiminde uyumsuzu gönderme yapmaktadır. Bunun yanı sıra *Tersi ve Yüzü* kitabında ise uyumsuzu bir hazırlık yapılmaktadır. Yani insanların dünyadaki çelişkileri bulmak için yapılan bir çalışma olarak değerlendirilebilir. Ama özellikle kendine uyumsuz için bir yöntem arayışını *Sisifos Söyleni* yapıtında sürdürmektedir. Bu eserde uyumsuz duygusunu, çözülmeyen paradokslardan biri olacak kadar derin şekilde incelemeye almaktadır. Camus, burada aynı zamanda uyumsuzun, ölüm, intihar ve umut gibi kelimeler ile olan bağlantısını da detaylı olarak ele almaktadır. Öncelikle uyumsuzu genel anlamda tanımladıktan sonra diğer bağlantılar üzerinde ilerleyerek Camus'nün uyumsuz paradoksunu ifade etmeye çalışalım.

2.1.1. Uyumsuzun Terim Anlamı

Camus'nün, bir duygudan hareketle uyumsuz kavramına nasıl yükseldiğine değinmeden önce, “uyumsuz” terimine karşılık gelen anlamlara değinmek gerekir. Açıkçası uyumsuz kavramı felsefede pek çok anlamla karşılanmıştır.

Uyumsuz kavramı, absürde, absürd, abes ve saçma gibi çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Kullanım olarak, gerek Camus'nün eserlerinin birçok çevirilerinde, gerek diğer kaynaklarda “uyumsuz” ve “saçma” kavramları yaygın olarak kullanılmaktadır. Nitekim bu çalışmada da alıntı yapılan bazı kaynaklarda “saçma” olarak geçmektedir ancak bu çalışmada uyumsuz olarak kullanılacaktır.

Uyumsuz; “Genel olarak, akla açıkça karşı olan, gizli ya da örtük değil de apaçık bir çelişki sergileyen, mantık yasalarına aykırı olan, sağduyunun apaçık doğrularına ters düşen fikirler; mantık bakımından zorunlu olan bir doğruyla çelişen yargılar için kullanıla sıfat. Daha özel olarak da, varoluş felsefelerinde yaşamın anlamsızlığı,

¹⁶ Albert Camus, *Veba*, (çev. Nedret Tanyolaç Öztokat), İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2017, s.250

tutarsızlığı ve amaçsızlığı için kullanıla terim.”dir.¹⁷ Fransızca kökenli terim bu dilde, aklın ve sağduyunun kanunlarına zıt olan, akıl almaz, birbirini tutmayan, tutarsız, saçma, zırva, çelişik, uyumsuz, uyuşmaz ve aykırı düşmek gibi anlamlar ifade etmektedir. Akıl dışı, anlamdan yoksun, anlamsız, akıl almaz, öğeleri birbirini tutmayan gibi anlamlara gelmektedir.

“Camus saçma sözcüğü ile genel olarak aklın uygunluk isteği ile aklın denediği dünyadaki uygunsuzluk arasındaki uyumsuzluğu ya da uygunluk yoksunluğunu anlatmak ister.”¹⁸ Kısacası uyumsuz, insan ve onun yaşantısını kapsayan bir terimdir. Çünkü insan, kendi dışında olan dünya ile bir bağ kurarken onu anlamak için aklında oluşturdukları şeyleri araştırma gereksinimi hisseder. Bu kapsamda karşılaştığı ve karşılaşacağı her şey, onun mantığını aşan veya mantığına ters düşen olgu olarak yansır. Bundan dolayı insanı çevreleyen, düşünce alanına giren her şey, eğer onu bir neden arayışında bırakıyorsa, bu o kişi için uyumsuzluk içinde olduğunun bir göstergesidir. Çünkü Camus’ye göre “Dünya bu usa aykırılıklarla dolu. Anlamını kavrayamadığım bu dünya gerçekte uçsuz bucaksız bir usa aykırılıktan başka bir şey değil.”¹⁹ Uyumsuz, insanın bu usa aykırılıktan tatmin olmaması sonucu doğmuştur. Eğer insan, dünya yaşantısının usa aykırılığını ve anlamsızlığını kabul ediyorsa, bu durumda uyumsuzluk yoktur, çünkü kabullenme ile karşıtlık sorunu ortadan kalkmaktadır. Sonuç olarak “geniş anlamda, felsefi bir terim olarak absürde, ‘anlamı olmayan her şeydir.’ ”²⁰ Bu açıdan da dünya, insan için uyumsuzdur.

Camus’nün uyumsuz kavramı köken olarak varoluşçuluğa dayanmaktadır. Ancak varoluşçuluğun özellikle Camus dendiğinde akla ilk gelen kişi olan Sartre’ın uyumsuzluk hakkındaki görüşlerini ele aldığımızda, Camus’nün uyumsuz kavramı ile örtüştüğü pek de söylenemez. Sartre ile varoluşçuluk açısından uyumsuz kavramını değerlendirmek gerekirse, “Sartre için saçma, tamamen dünyanın düzeni olarak ve ontolojik bir zeminde karşımıza çıkar. Sartre’a göre iki varlık tipi varlık vardır: kendinde varlık (en-soi) ve kendisi için varlık (pour-soi). Kendinde varlık evren, kendisi için varlık ise insan bilincidir.”²¹ Burada uyumsuz Sartre için insanın kendinde olan bir özelliktir. Sartre’da uyumsuz, insan yaşamı ve varoluşunun anlamsızlığı, Camus’de ise

¹⁷ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999, s. 742

¹⁸ Jhon Cruickshank, *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*, s.68

¹⁹ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, (çev. Tahsin Yücel), İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2017 (Mayıs) s. 44

²⁰ A. Osman Gündoğan, *Albert Camus Hayatı, Yapıları Ve Felsefesi*, s. 99

²¹ A.g.e., s. 127

bize eylemden başka bir seçenek bırakmayan durumumuzun tutarsızlığı olarak ortaya çıkmaktadır. Kısaca Camus'de uyumsuz, dünya ile insan ilişkisinden ortaya çıkarken Sartre'de sadece insanda olan zorunlu bir şeydir. Camus için bu ikili ilişki ileriki aşamada ifade edeceğimiz gibi bilinçli olma durumu ile başlangıç yapar ve bilinç, uyumsuzu kavradığı anda ondan kurtulmak için birçok eyleme yönelmeyi gerekli bulur. Sartre ise aralarındaki farklılığı belirtmek için Camus'nün uyumsuz görüşünü şu ifadeleri ile bildirir: “Camus'nün felsefesi bir saçma felsefesidir. Ona göre saçma, insan ile dünya, insanın akılsal istekleri ile dünyanın akılsızlığı arasındaki ilişkiden doğar. Bundan çıkardığı temalar klasik kötümserlik temalarıdır. Ben saçmayı Camus'nün bu sözcüğe skandal ya da hayal kırıklığı olarak tanımıyorum. Benim saçma dediğim şey çok ayrı bir şeydir. Varlığın evrensel olanağıdır, ama varlığın temeli değildir; saçma varlığın görülen, ispatlanamayan ilk niteliğidir.”²² Sartre'da uyumsuz, iki türdür; birincisi, şeylerin oldukları gibi olmaları ve bunun dışında bir şey olmamaları; ikincisi, şeylerin olumsal olmaları yani zorunlu olmamalarıdır. Sartre için uyumsuz, bizim sürekli anlamlandırmak zorunluluğu içinde olduğumuz bir dünyada yaşamamızdan kaynaklanmaktadır. Aslında varlığın temeli hiçliktir; tüm anlamlandırmalar özünde zorunlu bir anlam barındırmayan karşılaşmalara ve rastlantılara bağlıdır. Uyumsuzun kendisi de bu hiçliğin kavranmasından doğar. Sartre ile Camus'nün uyumsuz anlayışları birbirinden çok farklıdır. Sartre'da varlığın ve varoluşun özüdür ya da bu özün olmamasının kavranmasından doğan bunalım iken, Camus'de uyumsuz, dünya ile insanın rasyonel istekleri arasındaki aşılmaz aralıktan meydana gelir. Sartre, dünyayı temelden uyumsuz olarak değerlendirirken; Camus, dünyanın uyumsuz oluşunu insanın bilincine bağlamaktadır. Camus'ye göre, uyumsuz insan, yaşamaya değmeyecek bir hayatı yaşanır kılmaya çalışan veya yaşamak için çabalayan, yaşamdan hemen vazgeçmeyen insandır. Camus'nün bu görüşlerine baktığımızda aslında uyumsuz kavramının doğuşunun hiçlik ile değil aslında bir bilinçlilik ile olduğu aşikârdır. Ancak ‘hiç’ uyumsuzluğun oluşmasına zemin hazırlayan bir duygu durumu olabilir.

Uyumsuzluk, aklın ve mantığın kabul etmediği durumlarda ve insandaki yoğun duygu durumlarında ortaya çıkmaktadır. Camus'ye göre, uyumsuzluk duygusu bir ‘hiç’lik duygusunda da ortaya çıkabilir. Ama bu duygu boşvermişlik duygusu olan hiçliktir. Mesela Camus bunu *Tersi ve Yüzü*'nde şöyle belirtmektedir: “Çocuğun annesi de sessiz sessiz otururdu. Kimi durumlarda, bir soru sorarlardı kendisine: “Ne

²² Jhon Cruickshank, *a.g.e.*, s. 73

düşünüyorsun?” “Hiç,” diye yanıtlardı. Bu da doğrudu. Her şey ortada, öyleyse hiç. Yaşamı, çıkarları, çocukları burada, ortada, duyulamayacak kadar doğal bir varlıkla ortada olmakla yetinirlerdi.”²³ Görüldüğü gibi ‘hiç’lik duygusu, boşu boşuna belirtilmiş bir duygu durumu değildir. Bu duygu, uyumsuzun doğuşu ve parıldamaya başlayışının bir başlangıcı olabilir. Aslında uyumsuzun oluşumunda düşünsel olarak insanda bir başlangıç sağlayabilecek bir duygudur. İnsanın kendini ve çevresini sorgulamada da başlangıç olarak kabul edilebilir bir niteliğe sahiptir. Bu bağlamlarda uyumsuzluk duygusu ve dünyası da anlamsız gibi duran bir hiçlikten de meydana gelebilir. İnsan sadece dünyada yaşama dair bir anlam arayışına kapıldığında uyumsuzluk ile karşılaşabilir. İşte uyumsuzluk, dünya ile bilincin, benliğin kavgasıdır. “Daha dar bir anlamda uyumsuzu Camus, *Sisifos Söyleni*’nin “Uyumsuz Duvarlar” başlığını taşıyan bölümünde, ne dünya ne de ben’nin kendisidir; saçma dünyayı ben’e bağlayan ilişkidir şeklinde tanımlayarak onu bir varlık çeşidi olmaktan çıkarır. Bir varlık çeşidi olmaktan çıkan saçma, Sartre’ın yarattığı olan varlıktan kaynaklanan saçmanın aksine, bilinç sahibi olan, insanın olmadığı yerde ortadan kaybolacaktır. Zira Camus, *Sisifos Söyleni*’nde ölümle birlikte saçmanın da son bulduğunu söyleyerek saçmayı hayatın, asli bir kavramı ve temel gerçekliklerinin ilki konumuna getirir.”²⁴.

Uyumsuz kavramı üzerine daha çok Camus yazmıştır ve en çok da onun düşünceleri ön plana çıkmıştır. Camus, uyumsuzu modern bireyin bir özelliği olarak görmektedir. Modern birey, mekanik hale gelmiş bir düzen içinde yaşar ve bu yapay, mekanik düzen onun varoluş potansiyellerini sınırlar. Yaşam içerisinde kendini köşeye sıkışmış hisseden insan bir çıkış yolu olarak anlam arayışına girer. Camus ise insandaki bu sıkışma hissini ondaki uyumsuz uyanışına giden bir yol olarak değerlendirir. Uyumsuz uyanış, ancak uyumsuz duygunun varlığı ile ortaya çıkartabilir. Camus’ye göre uyumsuz duygu niteliği dört farklı yolla ortaya çıkar:

1. Mekanik ve yapay bir düzende yaşayan insan, bir gün bu yaşamın amacını sorgulamak zorunda kalır ve hiçbir cevap bulamaz.
2. Zamanın hızla akıp gittiğini görür ve zaman içerisinde tüm varlığa uğrayan ölümden hiçbir zaman kaçış olamayacağı düşünür. Böylelikle de tüm bu düşünceler onun endişeye kapılmasını tetikler.

²³ Albert Camus, *Tersi ve Yüzü*, (çev. Tahsin Yücel), İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2017 s. 41

²⁴ A. O. Gündoğan *a.g.e.*, s. 99-100

3. İnsanın varlığına, dünyaya ve içerisinde olan her şeye karşı yabancılaşmasıdır.
4. Ölümlü olduğunun zorunlu bilinciyle ya yaşamını değiştirir, yaşamda sıçramalar yapar ya da olayların akışına teslim olur ve uyumsuzun varlığı ile beraber yaşayarak ölüme teslim olur.

Bütün bunlar ise insanda bir duygu boğulmasına ve bunalıma neden olur. Çünkü insan yaşamda varlığına dair bir anlam bulamaz. İşte bunalımsal duygunun neticesinde insan, dünya içerisinde onu yaşama bağlayacak bir neden ve bir anlam arayışı içerisine girer. Ve karşılaştığı her şey onu uyumsuzluk duygusuna yönlendirir. Aslında buradaki duygu durumu salt bir gerçekliği ya da değerlerle ilgisi olmayan bir duygudur. Çünkü insan sadece yaşamda mutlu olmak, ölümsüz olmak, hem dünya hem de insanlarla sürekli olarak ilişki kurarak ve özgürce yaşamak ister. Camus ise insanın bu isteklerinde nasıl bir yol izlemesi gerektiğini ve neler yapması gerektiği üzerine çalışmalar yaparak uyumsuz yöntemini kurmaya çalışmaktadır. Felsefesi olarak temel de uyumsuz, uyumsuzun getirileri olan ölüm, intihar ve başkaldırmanın ortaya çıkış sebeplerinin uyumsuz ile bağlantısını tartışmaktadır. Ancak bu bağlantıları açıklayabilmek adına uyumsuzu tam olarak nasıl bir gelişim aşamasından geçtiğini incelemek gerekir. Bundan dolayı da yukarıda ifade etmiş olduğumuz uyumsuz duygu ve bu duygunun oluşumundaki dört aşamaya değinilmelidir.

2.1.2. Uyumsuz Duygu

Uyumsuzluk duygusunun ortaya çıkmasında insanın herhangi bir çabası gerekmez. Çünkü bu duygu ansızın ve habersiz olarak gelebilir. Burada duygunun ortaya çıkması biraz insanın yaşam koşulları, şartlarına bağlıdır. Fakat her insan için her an oluşabilecek bir duygudur. Hatta Camus, “Uyumsuzluk duygusu, her sokağın dönemecinde, her adamın yüzüne çarpabilir. O durumuyla, acıklı çıplaklığı, parlıtsız ışığı içinde, kavranılmaz bir şeydir. Ama bu güçlük bile düşünölmeye değer.”²⁵ ifadesi ile bu durumu tam olarak anlatmaktadır. Nitekim insanın duygularını tam olarak anlayabilmek de imkansızdır. Ancak bu durum her duygu için geçerli değildir. Çünkü çoğu eylemlerimiz, davranışlarımız ve düşünce tutumlarımız onları açığa çıkarmaktadır. Peki, insanın kendi duygularına gem vurarak onları saklamasına ne demeli? Her insanın açığa çıkarmak istemediğı, onu sergilemekten kaçındığı bazı duygular vardır ki bunlar

²⁵ A. Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 29

da akla aykırı duygulardır. İnsanın akli ile duyguları arasında kaldığı bazı uyumsuz duygular vardır ki bunları Camus, kavranılmaz uyumsuz duygu olarak ele almaktadır. Her insanda potansiyel olarak var olan ve kimsenin farkına varmak istemediği, sönük bir ışık olarak içimizde yaşayan duygudur. Açığa çıkarıldığı da ise uyumsuzluk duygusu varlığını gösterir ve onda bir bunalıma neden olarak insanı eyleme sürükler. Eyleme geçmeden önce bazı durumların farkındalığı oluşması gerekmektedir ki bunlardan birincisi monotonluktur.

2.1.2.1. Monotonluk

İnsanları hayattan anlam çıkartmaya yönelten en temel etkenler nedir? sorusu, uyumsuz duygu oluşmasına zemin hazırlayan, dört etkeni ifade eder. İlk etken, ilk algı, insanın yaşamının monotonluk ve alışkanlıklar çerçevesinde işleyişidir. Camus bu soruya ilk olarak şöyle bir yanıt sunmaktadır: “Dekorların yıkıldığı olur. Yataktan kalkma, tramvay, dört saat daire ya da fabrika, yemek, tramvay, dört saat çalışma, yemek, uyku ve aynı uyum içinde salı çarşamba perşembe cuma cumartesi, çoğu kez kolaylıkla izlenir bu yol. Yalnız bir gün ‘neden’ yükselir ve her şey bu şaşkınlık kokan bıkkınlık içinde başlar. ‘Başlar’, işte bu önemli. Bıkkınlık; makinemsi bir yaşayışın eylemlerinin sonundadır, ama aynı zamanda bilincin devinimini başlatır. Onu uyandırır, gerisine yol açar. Gerisi, bilinçsiz olarak yeniden zincire dönüş ya da kesin uyanıştır. Uyanışın ardından sonuç gelir zamanla; intihar ya da iyileşme.”²⁶ Monoton ve alışlagelmiş bir hayatta bir uyanışın öncüsü, zamanda ve uzamda belki de sadece bir “neden?” sorusudur. Günlerin birbiri ardınca aynı geçmesi, alışkanlıkların aynen devam edilmesi, bir bıkkınlık belirtisi ortaya çıkartır ki bıkkınlık, yaşamın bu seyirliğine bir dur demektedir. Camus’ye göre insanın bilincinde bir kıvılcım olur, uyanış başlar ve bu bilincin özgür bir iradesinin sonucudur. Çünkü bilinç yaşamın durağan ve makinemsi akışına karşı koyarak, farkındalık yaratmaya başlamaktadır. Aslında bilincin yaşamda devamlılığı için uyumsuzluğa karşı harekete geçmesi, onda var olan ışığın yeniden etkinleşmesini sağlamaktadır. Çünkü insan yaşamak için var olduğunun bilincine vardığında, yaşamın değişeceğine dair hareketlilik hisseder ve benliğine kavuşur, ama hayat onun bu yaşamını ondan kopartarak sıradanlığa yönlendirir. Burada ise en büyük isyan ve başkaldırı, bilince aittir. Uyumsuz olana dair her şey onunla başlar ve yaşamda her şey onunla bir anlam kazanmaktadır. Bilinç, yaşamdaki anlamlılığın kaynağı olduğu

²⁶ A.g.e., s. 31

gibi, yaşamdan gelen tüm olumsuzluklara rağmen, insanı dinginliğe ulaştırarak, benliğine ulaşmasına yardım eden, benliğimizin yegâne bir parçasıdır. “Tek bir parıltı doğmayagörsün, işte içim bulanık ve çıldırtıcı bir sevinçle doldu demektir. Beni böyle dünyanın tersyüzüyle karşı karşıya getiren bir ocak öğle sonu. Ama soğuk çöreklenmiş havanın dibine. Tırnağın altında kolayca çıtırdayıp yırtılvarecek, ama tüm nesnelere bir ölümsüz gülümseme giydiren bir güneş zarı her yanda. Ben kimim ve yapraklarla ışığın oyununa katılmaktan başka ne yapabilirim? İçinde sigaramın tükendiği bu ışın, bu tatlılık, havada soluk alan bu sessiz tutku olmak. Kendime erişmeye çalıştım mı bu ışığın ta dibinde erişebiliyorum. Dünyanın gizini veren bu hoş tadı anlamaya, duymaya çalıştım mı evrenin dibinde kendi kendimi buluyorum. Kendi kendimi, yani beni dekordan kurtaran bu en son noktasına varmış coşkunuğu.”²⁷ İşte bilinç ve uyanış Camus için budur. Kendini her şeyden soyutlamayı başarabilmenin adıdır o sonsuz pırıltıya ulaşmak. Camus da tam olarak kendini o ışığın derinliklerinde bulur ve insanların da bilinçlerinin harekete geçmesi ile kendilerine, benliklerine ulaşabileceğini düşünür. Kendi bu dünyanın en gizli sırrına ulaşır ve bunu çok nadir insanlar yapmıştır. İşte bu nadir insanlara filozof, bilge denilmektedir ki her bir ayrı bir pencereden bakmış ve o kaynağın içerisinde kendini bulmuştur. Camus, bunalıma sürükleyen nedenleri değil, bunalımdan kurtulmanın yollarını aramaktadır. Kendi öz varlığına yani ‘ben’ine ulaşmakta ve bunun bambaşka bir his, duygu ve ruh durumu olduğunu ifade etmektedir. Kendi özgür düşünce dünyası ile başardığı bu durum her insanın özgür düşünceye sahip olduğunu da göstermektedir. Ben, Ben’e ulaştığında hür bir irade ve düşünüşe sahip olduğunun farkında ve Camus, içerisinde bulunduğu durumdan hiç şikâyet etmemektedir. Bu bağlamda özgürlük aslında sadece “hak” olarak aranan bir olgu olmadığını da bir göstergesidir. Eğer bir insan düşünce dünyasında kendini bulamazsa o zaman özgür olmadığını ve bunun dış dünyaya bağlı olduğu fikrine kapılır. Bu ise kişiyi bunalımlara sürükler ve hiçbir zaman da özgür olmadığı yanılgısı ile baş başa bırakır. Eğer bir insan düşünce açısından da bir özgürlüğe sahip değilse tamamen hayatın monotonluğunda alışkanlıklar çerçevesinde yaşamaktadır. Camus *Yabancı* kitabının kahramanı Meursault’a hayatın değişmezliği konusunda şunları söylemektedir:“ ‘Hayatınızda bir değişiklik hoşunuza gitmez mi?’ diye sordu. ‘İnsan, hayatını hiç değiştiremez ki. Zaten herkesin hayatı birbirinin aynıdır.’”²⁸ Bu ifade dış dünyanın insanlar için zorunlu olarak sunmuş olduğu yaşamdaki monotonluğun en net

²⁷ Albert Camus, *Tersi ve Yüzü*, s. 68-69

²⁸ Albert Camus, *Yabancı*, (çev. Vedat Günyol), İstanbul: Can Yayınları, 2003, s. 42

ifadesidir. İnsan yaşamda her nerede olursa olsun, hayatın makinemsi durumundan kurtulması imkânsızdır. Aslında Camus burada hayatın bizim için zorunlu getirilerini ifade etmektedir; yaşam ve ölüm. Doğmak, büyümek, çalışmak, yaşadığının hissine varmadan yaşamak ve sonra da kaçınılmaz ölüm. İşte monotonluğun insan zihninde canlandırmış olduğu hayat çizelgesi ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan bunalım, Camus için vazgeçilmez bir değerdir. Çünkü insan ancak böyle bir çıkış ile uyumsuzun farkına varabilir ve ancak hayata başkaldırarak varlığını devam ettirebilir. Uyumsuzluğun farkındalığını ve eylem geçmesini sağlayan etkenlerden diğeri ise zamanın geçtiğinin farkındalığıdır.

2.1.2.2. Zamana Karşı Çaresizlik

İnsan sürekli olarak yarını, geleceği umut ederek monotonluktan kurtulabileceğini düşünür. “Yarın her şey değişecek, yarın. Birdenbire anlar ki yarın da böyle olacaktır, öbür gün de, tüm öteki günler de. Ve bu çaresiz buluş ezer onu. İşte böyle düşünce öldürür insanı.”²⁹ Çünkü zamanın malı olduğunun farkında değildir. Alışkanlıklardan kurtulmak için yarın gelecek olan günde çaresizce bir şeyler bekler. Fakat henüz yarının da geldiği an yine başka bir yarını bekler ve değişen tek şey zamanın kendisi ve insan bedenidir. Şimdi yirmisinde iken yarın yirmi beşi olacak ve insan her gün ölüme bir adım daha yaklaşacak. Hayatın monotonluğunun çözümünü gelecek olan zamanda değil, zamandan faydalanmasını bilen bilinçte aramak gereklidir. Her ne kadar yarını bekleyen de aynı bilinç olsa da arasında çok fark vardır. Zaten yarını bekleyen bilinç, henüz uyanışa erişmeyen bilinçtir. İnsanın çelişik yaşantısındaki bu duyum, uyumsuzun en güzel örneklerindedir. Camus ise insanın bilinçli olma durumu ile olmama durumunu farklı iki zaman olarak değerlendirir. Dünya yaşantısı ile kendi benliğinde ki yaşantıyı farklı iki yer olarak algılanmaktadır. Yarın denen kavram dünya yaşantısında mevcut iken benliğinde yarın yoktur, anın yaşantısı düşüncesi vardır. Dünyanın ise tüm saatleri birbirinin aynıdır değişmez. Sadece insan ile dünya arasındaki ilişki farklıdır ve ancak bu ilişki değişebilir. Aslında kendinin farkına varan bilinç ile henüz uyanışı yakalayamamış olan bilincin yaşadığı zaman aynı olsa da olaylar, yaşanırlar ve ilişkiler farklıdır. Çünkü ne yapacağını ve nasıl yaşayacağını bilemez ve bu nedenden dolayı da genellikle yok oluşu tercih eder. Camus ise bu durumda yapılması gereken şeyin kısaca şöyle olduğunu ifade eder: İnsan dünyayı

²⁹ Albert Camus, *Tersi ve Yüzü*, s. 35.

değil, kendini tanımalı ve kendinde bir şeyler aramalı. İç dünyasına bakmalı, fikrine ve düşüncesine danışmalıdır. “Evet şu anda varım. Ve bu sırada dikkatimi çeken, daha ileri gidemeyecek olmam.”³⁰ düşüncesi ile yaşamalıdır. İnsan ancak yaşadığı anın farkında olursa kendini bulabilir ve böylece özgürce yaşayabilir. Dünya, Camus’ye göre özgürce yaşam sunan bir yer değildir. Fakat özgürlük kişinin düşüncesinde başlar ve eylemine onu yansıtarak göstermeye çalışır. Düşünce gücünün sağlamış olduğu bu ışıktaki ısınmalı ve dünyasını bu ışıkla aydınlatmalıdır. Böylelikle de özgürlüğe giden yolda başlangıç yaparak özgürce yaşama yelken açmayı sağlar.

Uyumsuz, kargaşa ve kötülüklerle dolu olan dünyayı ve kapsamında olan her şeyi tüm sadeliği ile verir. Ve uyumsuz geleceğe dair umut besleyenlere, yarın denen bir şeyin olmadığını, zaman da sadece insan için içerisinde bulunduğu şimdiki zaman olduğunun bilincini uyandırır. Ve Camus da bu konuda düşüncelerini şöyle ifade eder: “Uyumsuz şu noktada aydınlatıyor beni: yarın yoktur.”³¹ Uyumsuzu yakalayan insan, zamanın geçmesinden en çok yakınan insandır. Zaman, insana kendinin tükenişini en iyi gösteren kavramdır. İnsan her ne kadar zamanı hissetmesen de aslında zaman, zamanı geldiğinde onu insanın bedeninde göstererek ona hissettirmektedir kendini. Ne zaman ki insan zamanla var olup zamanla yok olduğunun idrakine vardığında, yani insan zamanın malı olduğunu düşündüğünde, o uyumsuzluğu yakalamış demektir. Artık zamanı kendi lehinde kullanmaya başlar ve anı değerlendirmek için elinden geleni yapmaya çalışır. Camus’de uyumsuzu yaşamak artık zamanı yaşamak olarak ifade edilir. Bunun en güzel örneğini ileride bahsedeceğimiz uyumsuz insan karakterlerinden biri olan Don Juan’da görebiliriz. Zaman içerisinde ne kadar çok kadın ile birliktelik yaşarsa zamanını o kadar iyi değerlendirmiş olduğunu göstermektedir. Ama unutulmaması gereken en önemli şey ise uyumsuzluğun farkındalığında zamanın yeridir. Uyumsuzluk fark edildiğinde zaman insan ne gelecekte ne de geçmiştedir; andadır. Bunların olabilmesi bilincin bir an önce farkındalık aşamasına geçmesi ile gerçekleşir. Tüm bunların yanı sıra da bilinci harekete geçiren en önemli etken aynı zamanda da kişi için en çaresizlik hali de yabancılaşma duygusudur. Uyumsuz duygunun en önemli bir başka duygu durumu ise insanın her şeye karşı yabancılaşma hissetmesidir.

³⁰ Albert Camus, *Düğün ve Bir Alman Dosta Mektuplar*, (çev. Tahsin Yücel), İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2017, s. 29

³¹ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s 73

2.1.2.3. Yabancılaşma

Yabancılaşma, modernleşerek makineleşen dünyanın ana problemidir. Modernite, modernin yanında yabancı insan olmayı da beraberinde getirmiştir. Bu terim birçok alanda farklı olarak değerlendirilmiş olsa da burada bu kavram felsefi olarak değerlendirilecek ve Camus'nün işleyiş çerçevesinde ele alınacaktır. Camus'nün yabancılaşma süreci hakkındaki fikirlerini *Sisifos Söyleni*'den bulduğumuz gibi *Yabancı* yapıtında da görebiliriz. Bu eserinde özellikle bireysel ve toplumsal açıdan yabancılaşma konusuna geldiğimizde Meursault kahramanına da değinilecektir.

İnsanın kendini doğaya atılmış bir fazlalık olarak değerlendirmesindeki en temel düşünce, insanın kendisinin her açıdan, her şeye yabancı olduğunu düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Camus'nün felsefesinin temelini oluşturan uyumsuz kavramının en temel yapı taşıdır. İnsan hayata karşı yabancı olduğunun farkında olduğu zaman da harekete geçerek onu tanımaya çalışır. Her şeye erişmek, her şeyi yaşamak isteyen insan, dünyada anlamsızlıklar içerisinde boğulur. Dünyanın uyumsuzluk içerisinde olduğunu anladığında farkındalığı başlar ve uyumsuzluklarla dolu olan uyumsuz dünyada insan, artık hem dünyaya hem kendisine hem de diğer bütün insanlara karşı yabancılaşmıştır. Hâlbuki insanın yaşam alanı bu dünyadır ve yaşamak için bu dünyada var olmuştur. Dünyanın içerisinde, insanın dünyaya karşı yabancı olması, dünyanın insan zihninde hangi kategoride olduğunu ve içerisinde neler barındırdığını bilmemesindedir. Kısacası tüm bunlar insanın dünyayı henüz anlamlandıramamasındandır. Bunun için büyük bir boşluk ve yoğunluk ile dünya insan için yabancı bir yerdir. Dünya insan için boştur, çünkü bir anlam ifade etmemektedir. Dünya insan için yoğundur ve bu yoğunluk insanda varlıkta yokluğu yaşamak gibi anlam içermektedir. Bu bağlamda “Dünyanın “yoğun” olduğunu fark etmek, bir taşın ne derece yabancı, bizce kavranılmaz olduğunu, doğanın, bir görünümün bizi ne büyük bir güçle yok sayabileceğini sezinlemek.”³² gibi bir şeydir. Nitekim insan ancak bu yoğunluk ve boşluk ile yabancı olduğunu fark eder ve Camus için insan dünyaya yabancıdır. Dünyayı tanımlayabilmesi için kişinin kendi varlığını bilmesi gereklidir. Henüz benliğine ulaşamayan insan, dünyaya ve onun içerisindeki her şeye yabancı olduğunun farkına vardığı an uyumsuzun da farkında olur. Tüm bunlara ise tekdüzeliğin vermiş olduğu bunalım sonucu ile ulaşabilir ve bu bunalım bilinci harekete geçirir. Ne

³² A.g.e., s.32-33

zaman ki bilinç harekete geçer ve dünyanın yoğun yabancılığını farkına varırsa, işte o an dünya artık sadece zamansal değer içerisinde varlığın sürdürüleceği anlamsız bir yer olur. İnsanın dünyaya karşı yabancılığı, anlam veremediği dünyaya ilişkin uyumsuz düşüncelerinden gelmektedir. Mesele dünya hep var ama dünyaya gelen insan dünyada ölüm denen yazgıyla yok olmaktadır. Dünya da zaman hep var ama insan zamanda gezinirken bedeninin istemediği bir son ile karşılaşmaktadır. Bunların sonunda da insanda şu düşünce belirir; dünya madem yaşam alanı, neden insana verilen yaşam, dünya ile uyumlu değil, neden insan dünyada ölümsüz değil ve neden insan dünyaya hükmetme gücüne sahip değildir? Bu gibi sorular genel olarak insanda bir bunalım başlatarak onda yabancılığı daha da belirginleştirmiştir.

İnsanın kendine ve diğer insanlara karşı olan yabancılığı da onda bunalıma neden olur. Kendi kendine yabancı oluşu kendindeki benliğidir. Bu açıdan Camus insanı, bilinçli ve bilinçsiz olarak ikiye ayrı kategoride tanımlar. Bilinçsiz insan, yaşamdaki sıradanlıktan rahatsızlık duymayan ve uyumsuzun farkına varamayan insandır. Ne zaman ki uyumsuzluğu fark eder, o zaman bilinçli hale dönüşür. Bilinçli olan bir kişi kendi benliğinden haberdar olan, kendine yabancı olmayandır. Bunu şu şekilde de değerlendirebiliriz: Varlık olarak insan ve insan varlığının farkına vardırıran bilinç. Yani varlıksal anlamda varoluş ve bu varlığını tanımlayan bilincin varoluşu. Ama Camus, insanın kendi varlığı hakkındaki bilgi erişimini şöyle değerlendirir: “Benim olan bu yürek bile hep tanımlanmaz kalacak benim için. Varoluşum hakkında vardığım bu kesinlikle, bu güvene vermeye çalıştığım öz arasındaki çukur hiçbir zaman dolmayacak.”³³ Kısacası insan hiçbir zaman tam bir benlik erişimini elde edemez. Sokrates’in “kendini bil” ifadesi de insanın benliğinin bilgisine ulaşması, kendini her şekilde hem ruhsal, hem bedensel olarak bilmesi anlamında kullanılır. Ancak insan hiçbir şekilde kendi birliğine ulaşamamış ama onun için bir özlem ve çaba içerisinde yaşamıştır. Böylelikle de her daim kendine yabancı kalmıştır.

Camus’nün yaşamda istediği tek şey bilinçli olmaktır. Çünkü ancak bu şekilde var olan her şeyin, kendinin de, bilgisine ulaşabilir ve ona yabancı olan her şey ile anlamlı ya da anlamsız bir ilişki kurabilir, kısacası yabancılığı ortadan kaldırabilir. Ondandır dolayı bilinç, bilmenin ve öğrenmenin rehberliğini üstlenir. Camus’ye göre

³³ A.g.e., s.37

bilinç yani usa çok büyük görevler düşmektedir. Öncelikle insan varlığının ve bilincinin varlığından emin olmalıdır. Böylelikle dünyanın bilgisine açılmalıdır.

İnsanın insana karşı yabancılığı ise Camus'de hem bireysel hem de toplumsal olarak da ele alınabilir. İnsan henüz kendi varlığını anlamlandıramazken bir başkasının benliğini nasıl anlamlandırabilir ki? Sadece bu durum da değil ortak değerler içerisinde yaşayan insanlar da modern zamanın yabancı kavramını oluşturur. Ortak yasa ve değerler çerçevesinde insanlar anlamsız bir şekilde başka insanların neden var olduğuna dair kendilerine sorular da sormaktadır. Çünkü her kişi farklı yaratılışlara ve benliklere sahiptir. Ayrıca her toplum farklı değerlere sahip olduğunda, biri başka bir topluma dâhil olduğu zaman da yabancı olarak kalır.

Camus bireysel anlamda yabancılığın en iyi örneğini *Yabancı* yapıtındaki kahramanı Meursault'un hayatını anlatarak vermektedir. Meursault, toplum içinde topluma yabancı bir birey olarak kendini göstermektedir. Sergilemiş olduğu tavırları, hayata karşı bakış açısı, insanların durumlarına karşı umursamazlığı ve hayata karşı boş vermişliği büsbütün onu yabancı göstermektedir. Annesinin ölümü karşısındaki kaygısız tavırları, onun ölümünü umursamayışı ve bu yüzden yargılanması, onun büsbütün uyumsuz bir insan yapmaktadır. Kendisinin de aslında toplum içerisinde diğer insanlardan farklı olmadığını iddia etmesi, ama toplumun değerleri karşısındaki tutumu, onu yabancı konumuna düşürmektedir. "Benimde herkes gibi olduğumu, tamı tamına herkes gibi olduğumu ona söylemek istiyordum. Ama bütün bunların aslında hiçbir yararı yoktu. Tembelliğim tuttu, söylemekten vazgeçtim."³⁴ ifadesinden de anlaşıldığı gibi Meursault kendini topluma dahil etmek istemektedir. Ancak toplum onu değerlere yaklaşımı bakımından yabancı olarak değerlendirmektedir. Toplumdaki duruşu ve olanlara karşı tutumu, hatta onu seven kadının onun ile ilgili gelecek planlarına karşı dahi "olsa da olur olmasa da olur" tarzındaki davranışları, herkese karşı umursamaz duruşu, boş vermişliği simgelemektedir. Duyarsızlığın en derin noktasını yaşayan Meursault, aslında yaşam ve ölüm ile bu ikisi arasındaki olan bitene karşı tamamen yabancı olduğundan dolayı bir başkasının düşünce ve tavırlarına karşı da bir anlam verememektedir. Camus, diğer kişilerden bahsederken toplum içinde, toplumun değerlerine adapte olmuş, kendi duygularını yaşayan insanlar ile Meursault'u karşılaştırmaktadır. Onun dünyaya, insanlara ve topluma ne kadar yabancı bir kişiliğe

³⁴ A.g.e., s. 61

sahip olduğunu anlatmaktadır. Onda olan şey sadece yaşamaktır, nasıl ve nerede, kiminle ne yaşadığın ya da çevresinde olan bitenin hiçbir anlamı yoktur. Sadece kendi için, sorumsuzca yaşamak istemektedir. Camus, yaşamdan bir anlam çıkarmaya gerek yoktur onu olduğu gibi ve getirilerini çok düşünmeden, zevkini çıkartarak yaşamak gerektiği düşüncesinde olduğundan dolayı Meursault ön plana çıkarmaktadır. Aslında Meursault yaşamın ve kendisinin bu yaşama karşı uyumsuzluk içinde olduğunun bilincinde değildir. Bundan dolayı hem kendisine hem topluma hem de yaşama karşı yabancıdır.

Toplumsal yabancılaşma ise, modern insanın en temel yaşam deneyimi ve korkusu olarak tanımlanabilir. Özellikle Marks tarafından kapitalizmin bir sonucu olarak ele alınan bu kavram, üretim ve yabancılaşma olarak değerlendirilmektedir. Marks'a göre insan kendine, üretime, ürettiğine ve neden üretim sağladığı hakkında büyük bir yabancılaşma ile baş başadır. Bunun en temel nedeni ise işçi sınıfı insanının sadece üretim yapmak amaçlı kullanılması ve hiçbir değere sahip olmayan olarak görülmesidir. Bunun için insan varoluştan habersiz, manasızca bir duygu içerisinde yaşamaktadır. Daha doğrusu duygusuzca yaşatılmaktadır. Aslında uyumsuz da bu gibi insanların, içerisinde bulunduğu bu anlamsız hayata bir *dur* demesi ile başlar.

20. yüzyılın “ben” ve dünya arasındaki yabancılaşmanın çaresizce var oluşu, dünyanın anlamını arama karşısında da kendini göstermekte ve her gerçek, kuşkulu ve gerçek dışı bir hal almaktadır. Yaşanılan yaşam farklı, gerçek yaşamın sunduğu şeyler farklı, bilinen ve olması gereken birbirinden farklı bir hal almaya başlamıştır. Böylelikle insan bilinci içinden çıkılmaz duygularla kendi benliğini aramaya başlar. “Ben kimim?” sorusu ile benliğine ulaşmaya çalışan insan, yaşamın da anlamını aramaktadır. Kendilerini ve yaşamı sorgulayarak varlıklarını bir anlamını içerisine yerleştirmek ve bu anlam çerçevesinde yaşamak istemektedirler. “İşte insan, anlam aramaya başladığında, dünya karşısında kendi aczini ve dünyanın, insan isteklerine sağır ve dilsiz kalışını görür. İnsanın istek, arzu ve özlemleri ile dünya arasında yaşanan bu uyumsuzluk, iki tarafın birbirine olan yabancılığıdır. Bu, insan için çaresizliktir.”³⁵ Dünyanın bu yabancılığı insanın kendini, yaratılışını ve evreni sorgulatmasına neden olmaktadır. Mesela dünya nasıl oluşmuştur, insanlık nasıl oluşmuştur, dağlar, tepeler hayvanlar ve

³⁵ A. Osman Gündoğan, *a.g.e.*, s.116

bitkiler nasıl oluşmuştur? Bu konularda insan sınırlı bilgi içeriğine sahip olduğundan çaresizce dünyada, dünyaya karşı yabancı kalmaktadır.

Sonuç olarak insan öncelikle kendine ve kendi varoluşuna, dünyanın varlığına ve topluma karşı olan yabancılığın içerisinde bir anlam bulamadığında bunalıma sürüklenmektedir. Bunalım sonucu Camus’de ortaya çıkan iki temel olay vardır: Ya kişi aradığı anlama ulaşamamaktadır ve bir hiçliğin içinde olduğunu düşünür ve ölüme yönelir ya da yaşamın anlamdan ibaret olmadığını düşünür ve tüm bu olanlara karşı yaşamına olduğu yerden daha dik durarak devam eder. Ancak yaşamda son uğrak yine ölüm olacaktır ve yaşam son bulacaktır. Peki, bu gerçek karşısında insan nasıl düşünceye sahiptir ya da öleceği hakkında bir düşünceye sahip midir?

2.1.2.4. Ölüm

Camus ise bu tür soruların cevaplarına özellikle *Tersi ve Yüzü* kitabında yer vermektedir. Genç ve yaşlı insanları örnek vererek açıklama çalışmaktadır.

Ölüm, Camus’nün uyumsuz duygusunun oluşum aşamasında son noktada yer almaktadır. Camus ölümün herkes tarafından bilindiği ama kimsenin bunu umursamadan yaşadığını ve bunun da aslında kimsenin ölüm deneyimine sahip olmamasından kaynaklı olduğunu ifade etmektedir. Çünkü insan bilincin algılamış olduğu yaşamı deneyimleyebilir. Bu açıdan da aslında hayvanlardan da ayrılmaktadır. Ölüm insanların varoluşunda zorunlu olarak var olan bir gerçektir ve bundan hiç kimse kaçamaz. Bu gerçeklik elbette insan için huzur kaçıracı ve rahatsız edicidir. Özellikle yaşlılarda ölümün korkusu onları büyük bir bunalıma sürükler ve bundan dolayı yalnız kalmaktan pek hoşnut olmazlar. Camus’ye göre ölüm ve yaşam aynı gerçekliğe sahiptir. “Büyük yüreklilik, ölüme olduğu gibi ışığa da gözlerini kırpmadan bakabilmektir.” Ölüm, onun için bir yazgı olarak değerlendirilir ve yazgı olan ölümden kaçmak insanın elinde değildir.

Ölüm deneyimini insan elde etmiş olmasa da aslında zaman ona ölümün tüm gerçekliğini yavaş yavaş hissettirmektedir. İnsan zaman içerisinde hem ruhsal anlamda hem de bedensel anlamda güçten düştüğünden dolayı zaman kavramı insana bir çıkarım yaptırır ve yaşlanmanın insan için hiç iyi olmadığını ve ölüme daha da yaklaştığını düşündürür. Hatta Camus’nün “ihtiyarlığınsa devası yokmuş.”³⁶ ifadesinden de

³⁶ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 45

görüldüğü gibi zaman her daim bizi yaşamda yokuşa sürüklemektedir. Çünkü insan için ihtiyarlık, zamanın eskittiği ve onu ölüme daha da yaklaştırdığı için bunalımın en yoğun yaşandığı dönemdir. İşte tam bu zamanda insan her şeyin değerli olduğunu anlamaktadır. Ölümü bilincinde olan biri verili olan yaşamın her anının onun için değerli olduğunu anlar. Ölüm de değerlidir, çünkü o, yaşamın değerini ifade etmektedir ve yaşamda olabildiğince çok deneyim elde etmek için insana dürtü sağlar. Nitekim ölüm geldiğinde her şey insan için biter ve son bulur. Yani her şey sahte ve geçici iken ölüm tek gerçektir. Camus ise aslında ölümün yaşının da olmadığını ister otuz ister yetmiş yaşına olsun, ölümün her an gerçekleşeceğini de belirtmektedir. Bunun için yaşamda olabildiğince fazla ve zamansız yaşamak, ondan zevk almaya bakmalıdır insan. Planlara ve gelecek olan zamana çaba harcamamalıdır, verileni verilen zamanda tüketmeye bakmalıdır. Ne geçmişte ne de gelecekte yaşmalıdır, anda yaşmalıdır. Çünkü ölüm, ne geçmişte ne de gelecektedir, bulunduğu anda ve zamandadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Camus, uyumsuz duygu uyandıran, onun oluşmasına zemin hazırlayan yukarıda değinmiş olduğumuz dört ilkedden bahsederken, önemli olan şeyin bu duygu durumlarının buluşları olmadığını, bu ilkelerin insan üzerindeki etki ve sonuçları olduğunu söyler.³⁷ İnsan bu bunalımların içerisinde yaşarken ne yapmalı ne yapmamalıdır? Umut etmeli mi yoksa kendini mi öldürüp bu durumdan kurtulmalıdır? İşte burada en büyük görev yine uyanışa ermiş olan bilince, akla düşmektedir. Peki, aklın/usun, bunalımdan insanı kurtarmak için dünyayı anlamlandırması nasıl gerçekleşmektedir? Aslında Camus'nün uyumsuz duygu olarak değerlendirmiş olduğu tüm olanlar bilincin harekete geçmesini sağlayan duygu durumlarıdır. Bilinç uyanışı uyumsuz duygunun uyanışı ile gerçekleşmektedir. İşte bilinç farkındalığı elde ettiği anda kişinin dünyaya ve yaşantısına bakış açısı da değişmiş demektir. Dünya yeniden anlam kazanmaya başlamaktadır.

2.1.3. Dünyayı Anlamlandırmada Bilincin ve Bilimin Önemi

Camus bilincin/usun dünyayı anlamlandırma ve bu aşamada yapmış olduğu seçimlerin neler olduğu ve nasıl olması gerektiği hakkında uyumsuz duygu kapsamında genel bir bilgi vermektedir. Bunun içerisine elbette ki uyumsuz karşısında duruşlar olan intihar, umut ve başkaldırıdan da bahsetmektedir. Ama öncelikli olarak insanın akıl yoluyla dünyayı algılamasını ve dünyanın uyumsuz oluşu hakkındaki kanılarını

³⁷ A.g.e., s. 34

değerlendirir. Aslında Camus, usun yöntemsal olarak ilerleyişini ve diğer bir kısım filozofun konu hakkındaki görüşlerini yanlışlığını göstermeye çalışmaktadır.

Camus'ye göre aklın en temel görevi yanlış doğrudan ayırabilmektir. Bu konuda Camus aklın doğru ve yanlış algılama sürecinde bilincin içe dönük bakışında çelişkiler barındırdığını ifade etmektedir. Her doğru yargısı, karşısında yanlış yargısını barındırır. Bir kimse her şey yanlış derse onun kanıtlamasına doğrulardan yola çıkılarak varılmaktadır. Doğru için bu durum tam tersi bir yoldur. Çoğu filozofun diyalektiğinde bir yargıya ulaşmada o yargının olumsuzlamasına başvurularak geçerli bilginin doğruluğuna ulaşılmaya çalışılmaktadır. Ama Camus tüm bunların bir anlamı olmadığını aslında temel olanın, o şeyi anlamak ve yargıları birleştirerek bir şeyler elde etmek olduğunu söylemektedir.

İnsanın dünyayı ne bilim ile ne de us ile tam olarak anlamlandırması imkânsızdır. Çünkü insan doğadaki var olan ilkeleri ve bağlantıları tek bir başlık altında toplamakta yetersiz kalmıştır. Araştırmada varılan her son nokta bile, insanın kendi evreni karşısında yeterli bir bilince ulaşamadığı yargısını vermektedir. Aslında daha önce de bahsettiğimiz gibi yaşanılan ile yaşamın sunduğu ve bilinen ile gerçekte bilinmesi gereken aynı şeyler değildir. Bunun için dünyayı anlamak ve onu anlamlandırmak insan için en önemli meseledir. “Bir insan için dünyayı anlamak onu insansala indirgemek, ona damgasını basmaktır.”³⁸ O artık insanın kavradığı bir alana dönüşür ve dünya ile ilgili olabilecek olan her türlü bilgiye sahip olur. İnsan dünyayı kendi düşünselliğine, Camus'nün ifadesi ile insanbiçimsele indirgeyerek kavramaya çalışır. Akıl dünyayı ancak kavrayabildiği şekilde ele alabilir. Gerçeği de böyle değerlendirir Camus, ama düşüncelerin herkese göre değişebileceğini, bunun için de ne dünyayı ne de gerçeğe dayalı olguları tek ilke altında, birlik olarak toplanamayacağını düşünür. Her alanda gerçekler olduğu aşikârdır, ama tek bir gerçek yoktur. Zaten birlik denen şey aslında bir bütündür ve içerisinde farklı farklı başka birliklerden oluşmaktadır. İşte birliğin içerisindeki bu çelişki usun döngüsel seyrini ifade etmektedir. Nitekim insanın bu birlik arzusu onun umutsuzluklar içinde yok olmasının da bir nedeni olarak görülür. Çünkü her biri çelişki ve uyumsuzluk içerisinde veya başka şekilde insanı karşılamaktadır. İnsan ise meraklı bir varlık olduğundan araştırmaya başlar ve ancak bilincinin yetirebildiği kadarıyla yapabilir. Karşılaştığı sonuçlar ise değindiğimiz

³⁸ A.g.e., s. 35

gibi onu çelişkiler içinde bir evrene yönlendirmektedir. İnsanın kendi ruh dünyası ile yaşadığı dünya arasındaki bağıntı ne yazık ki tam olarak açıklanamamaktadır.

Dünyayı tanımlamada hem geçmiş bilgilerin tarihi hem de bilimin sunmuş olduğu veriler yetersizdir. Dünyanın bilgisini en anlaşılır düzeyde açıklıkta bize insan sunabilir. İnsan, bir şeyin bilgisine öncelikle duyularla varmaya çalışır daha sonra da akıl yolu ile çıkarımlar yaparak, mantıksal açıdan ulaşmak ister. Bunun için dünyanın kendisine görünen yüzünü algılamakta bir problem yaşamaz. Camus bu durumu şöyle dile getirmektedir: “İşte yine ağaçlar, sertliklerini biliyorum, işte su, tadını duyuyorum. Otların ve yıldızların bu kokuları, gece, yüreğin rahata erdiği kimi akşamlar; erkinliğini ve güçlerini duyduğum bu dünyayı nasıl yadsıyabilirim?”³⁹ Ama insanın dünyayı tanımasının bu bilgi ile yeterli olunmayacağını belirten Camus, bilimsel anlamda da verilerin yeterli olmadığını ifade etmektedir. Bilimin sunduğu şey ise dünyayı sınıflandırmak, kategorize etmek, yasalarını saymak yapısal olarak mekanizmasını belirtmektir. İnsan atomun parçalanıp parçalanmadığını bilmesi ya da içerisinde kaç element barındırdığını bilmesi aslında bilişsel açıdan iyi ama insan için soyutsal kavramlardır. Bu bağlamda bu tarz bilgiler düşünsel anlamda insanın aklının varamayacağı bilgiler olduğundan dünyayı kavramada yetersiz kalmaktadır. İnsanın cevap aradığı tüm soruların sonu hem dünyaya hem de kendine yabancı olduğu yargısına vardırır. Böylelikle akıl kendi varsayımsal yöntemleri ile dünyanın uyumsuz olduğu yargısına varır. Nitekim uyumsuz olan sadece dünyaya bağlı değildir insana da bağlıdır. Aslında uyumsuz dünya ile insan ilişkisinin bir sonucudur ve biri olmadığında uyumsuzluk ortadan kalkar. Sonuç olarak insan, ister felsefi olarak, ister bilimsel olarak, dünya hakkında kesin bir bilgi elde edemez.

Aklın dünyayı anlamlandırmadaki çaresiz çarpınışı karşısında varoluşçu birçok filozofun fikirlerine de değinen Camus, onların dünyanın anlamlandırmasında aklın üstünlüğü düşüncelerini de eleştirmektedir. Oysa Camus, akıl ve dünyanın birbirine yabancı olduğunu, dünyanın usdışı/akıldışı olduğunu düşünür. Bundan dolayı da Camus dünyada bir anlam aramamak gerektiğini her defasında vurgulamaktadır. Çünkü insan akli dünyayı kavrayacak kadar gelişmiş bir düzeye sahip değildir. Burada aklın sınırlarının var olduğunu ve dünyayı sahip olduğu sınırları kadar algılayabileceği sonucunu da çıkartabiliriz. Camus bunları benimserken başka filozofların aklın dünyayı

³⁹ A.g.e., s. 37

algılanışı konusundaki yargılarını da değerlendirmektedir. Öncelikli olarak Camus özellikle insan doğası ile ilgilenen varoluşçu filozofların da aklın uyumsuzu nasıl ulaştıklarını bildirir. Daha sonra da değerlendirdiği filozofların, aklın uyumsuz karşısında duruşları hakkındaki düşüncelerini tartışır ve kendi görüşlerini de ilave eder.

Uyumsuz fikrinin felsefî bir arka planı da aslında rasyonalizmin ortaya attığı düşünceler ve onların bu düşüncelerine eleştiriler vardır. Özellikle Camus'nün yaşadığı çağda dünyayı anlamlandırma fikrinin yaygın olmasının nedeni, Hegel'in dünyanın rasyonel olarak, mantıksal çerçevede bilinebileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Hegel "aklı olan her şey reel, reel olan her şey de akıldır" ifadesi ile dünyanın bir gerçekliğinin olduğunu ve aklın bu gerçekliğe sahip olabildiği ve mevcut olan her şeyin rasyonel olarak, mantıksal olarak bilinebilir olduğu fikri bir dünyayı anlamlandırmada umut olmuştur. Fakat insanların düşündeki ümit dünyası, onların deneyimleri ile uzlaşmayan, kaos halinde uyumsuz bir dünya olarak karşısında durmaktadır. Hegel'in dünyayı anlamlı ve bütün olarak değerlendirmesi, zihnin bir yönlendirmesidir. İnsanlar "dünyayı nasıl görmek isterse dünya onlara öyle görünür" düşüncesi, insanın, savaş alanında barışı görmek istemesi ile aynı anlamı karşılamaktadır. Yani kendine bile yabancı olan insan yabancı olarak gördüğü dünyaya nasıl bir anlam yükleyip de onun o anlamda görünmesini bekleyebilir ki?

Heidegger de Camus gibi insan varoluşunun bilim ile algılanamaz olduğu düşüncesindedir. Çünkü rasyonalizm için akıl bilimsel bilgi için tek gerçektir ama Heidegger ise tek gerçek olanın akıl değil kaygı olduğunu ve bilinci harekete geçiren etkenin de kaygı olduğu düşüncesinde olduğundan dolayı aklın insan varoluşunu anlamlandırmada yolları kapatacağını düşünür. Bilimsel bilgi nesnelere anlamlandırmada başarılı olduğu gibi insanı anlamlandırmada başarılı olmayacağı düşüncesindedir.

Kierkegaard ise bireyin kendini anlamasının yolunun varoluşunun farkına varması ile gerçekleşebileceğini düşünmektedir. İnsanın kendi bilincine ulaşması için ise bilimin ya da aklın kesinlikle yeri yoktur. Ona göre bilimin yeri matematiğin ve doğa biliminin yanındır. Kierkegaard'ın uyumsuz düşüncesinde olduğunu ise Camus şöyle ifade eder: "Kierkegaard'ın ölümcül hastalığından, 'ardında hiçbir şey bırakmadan ölüme sona eren bu dertten' beri, uyumsuz düşüncenin anlam yüklü, azap verici yönelimleri birbirini kovaladı. Hiç değilse, — bu ayrım çok önemli —, akla-aykırı ve

dinsel düşüncenin yönelimleri.”⁴⁰ Bundan dolayı yaşamış olduğu tüm sıkıntıları en derinden yaşamayı seçmiş olmasından dolayı Camus, onun uyumsuzu yaşadığını belirtir. Ancak onu uyumsuzdan uzaklaştıran ise dinsel nitelikli düşünceleridir.

Kierkegaard’a göre insan, kendi özgür eylemleri ve bilinciyle kendini var edebilecek bir varlıktır. Eğer ona insana bir öz verseydi o zaman insanın eylem ve düşünce özgürlüğünden bahsedemezdik. O zamanda insanı diğer canlılardan ayıran aklın(düşünmenin) hiçbir anlamı olmazdı. Bu yüzden Kierkegaard’a göre önemli olan bireyin kendisidir. O, kendi varoluşunu yaratandır. Bu yüzden herkes iyisini ve kötüsünü sorgulamakta kendi yükümlüdür. Bu yüzden umut, ahlak rahatlık ve doğaüstü birtakım gelenekler yadsınmalıdır.

Kierkegaard’ın felsefesinde üç varoluş alanı, yaşam yolunda üç aşama olarak ortaya konmaktadır. Kierkegaard’ın insan görüşü, yaşam yolundaki bu üç aşamayla, üç varoluş aşamasıyla ilgilidir. Aynı zamanda benliğini kurması anlamına da gelen ahlak, dinsel ve estetik olmak üzere üç aşamadır. Ahlak aşamasında, varoluşunun bilincine varmadan önceki benliğin yaşamış olduğu evrenin anlamsızlığını, değersizliğini fark ederek ve diğer insanlarla ilişki kurmaya çalışır. Estetik aşamasında insanın zevki ve mutluluğu söz konusudur. Son aşamada yani dinsel aşamada ise Tanrı’ya boyun eğiş ve bağlılık söz konusudur. Hatta Kierkegaard’a göre birey asıl varlıksal gelişimini bu bölümde tamamlar. Acı çekme ile inanç arasındaki denge de burada oluşur ve kişi hayatın acısını ve sıkıntısını gördüğü için daha bilinçli ve olgundur. Camus ise onun bu son aşamadaki Tanrıya bağlanma ve boyun eğişini de ilerideki aşamada değerlendirerek onun bu fikrini uyumsuzdan bir kaçış olduğunu ifade eder.

Somut varoluşun savunucularından olan Jaspers de bilimsel yaklaşımın, insanın varoluşunu ve benliğinin bilincinde olmasında yeterli olmadığını savunur. Jaspers, pozitivizmi dünyayı ve insanın varoluşunu göz ardı etmekle suçlamaktadır. Jaspers’e göre bu yaklaşım, bireyin özgürce düşünmesine ve eylemde bulunmasına karşı tutum sergileyen yaklaşımdır. Jaspers, dünyayı akıl veya mantık ile algılamaya çalışan yaklaşımların aslında tümünü eleştirmektedir. “Camus Jaspers’in şu sözünü ele alıyor: Aklın varlığı anlamayışı, ‘bütün olabilir tanımlara ve yorumların ötesinde, elbette ki hiçliği değil, aşımın (transcendence)varlığını gösterir.”⁴¹ Dekorların insan karşısındaki

⁴⁰ A.g.e., s. 40

⁴¹ Jhon Cruickshank, *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*, s.89

yıkıcı oyununu aşkınlaştıracak hiçbir şeye varamayacağımızın fikrindedir. Bundan dolayı düşüncelerimizi başarısızlıkla sonuçlanır. Tarihin sunduğu serüvenler üzerinde durur ve bize her öğretinin hiçbir zaman tam yanının olmadığını, her şeyi kurtarmış olan yanılısamayı, hiçbir şeyi saklamamış öğütlemeyi kesin olarak belirtir.⁴²

Chestov da insanın kendini bulması ve bilmesinde bilimin özellikle aklın yerinin olmadığını belirtir. Camus'ye göre onu ilgilendiren tek şey, kuraldışı ve akıl dışı olmaktır. Aklın tüm dayanaklarını yadsımaktadır.

Husserl ise Camus için başlangıçta uyumsuz olma aşamasında ya da uyumsuz bulmada güzel bir giriş yapmaktadır. Husserl de aklın uyumsuz anlama ya da bulmada bilimsel olarak bulamayacağı taraftarıdır. İnsanın yaşamı çözmesinde sadece somut değil aynı zamanda hem düşünsel hem de duyusal nesnelere de olmalıdır. Bir beden varsa, onu harekete geçiren bir ruh da vardır ve beden kadar önemlidir. Zaten Husserl, tinsel alanda kendi ismini duyuranlardandır. Özellikle düşünmenin öneminden bahsederek, bilincin yönetimini sağladığını savunur. Çünkü düşünmek insanda bir dikkat topluluğu yaratmaktadır. Böylece bilincin yöneliminde ve eylemleri gerçekleştirmede düşünme ayrıcalıklı bir konumdadır. Ona göre düşünceyi doğrulayan şey ise benliğe ulaşmış bilinçliliktir.

Rasyonalizme karşı gerçekleştirilen bu tutumlar dünyanın anlamlandırmasında sadece bilimselliğin ve mantığın yeterli olmadığını göstermektedir. “Böylece gerek uyumsuz duygusu gerek bilim ve felsefenin dünyayı açıklama konusundaki başarısızlıkları ve gerekse rasyonalizme karşı oluşa tepkiler uyumsuz fikrinin temelini oluşturmaktadır.”⁴³ Uyumsuzun bilincinde olan Camus ise dünyayı anlamada usun ve bilimin yetersiz olduğunu şu cümleleri ile ifade etmektedir: “Ya her şey bana açıklansın istiyorum, ya da hiç. Ama yüreğin bu çılgılığı karşısında akıl güçsüzdür. Ruh bu gereksinimle arıyor, çelişkilerden, saçmalamalardan başka bir şey bulamıyor. Anlamadığımın dayandığı bir şey yok. Dünya bu akla-aykırılarla dolu. Anlamını kavrayamadığım bu dünya, aslında uçsuz bucaksız bir akla-aykırılıktan başka bir şey değil. Bir kez olsun, ‘işte bu açık’ diyebilsek, her şey kurtulmuş olur.”⁴⁴ Camus bu açıklığı aslında uyumsuz ile başa çıkabilecek olan üç temel ilkedeki aramaktadır. Bu üç ilke ise usa aykırılık, insanın birlik özlemi ve bu ikisinin birleşiminden doğan

⁴² Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 42

⁴³ A. Osman Gündoğan, *a.g.e.*, s. 127

⁴⁴ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 44

başkaldırır. “Usdışı, insanın özlemi ve bunların baş başa verişinden doğan uyumsuz, işte zorunlu olarak bir yaşamın erişebileceği bütün mantıkla sonuçlanması gereken dramın üç kahramanı.”⁴⁵ İşte bu üç ilke bizi insanın özgürlük alanına götürmektedir.

Uyumsuz duygusunun oluşması, aklın ve bilimin uyumsuz olan dünyayı kavramada ki yetersizliğinden sonra asıl konumuz olan *uyumsuzluk*'u inceleyen Camus, uyumsuzluk ve insanın uyumsuzluk karşısında verdiği tepkileri ile bu tepkileri onayan filozofların eleştirileri hakkında fikirlerini de sunmaktadır. Şimdiye kadar ele aldığımız bütün içerikler Camus'de uyumsuzluk kavramına ulaşmadaki aşamalarıdır. Buraya kadar uyumsuzun anne karnındaki halinden bahsedildi. Bundan sonra uyumsuzun doğuşu ve gelişim sürecinden bahsedilecektir.

2.1.4. Uyumsuzun Varlığa Gelişi

Uyumsuz duygu, uyumsuzluk kavramının temelini atmaktadır. Camus, uyumsuz duygusunu uyumsuzluk kavramının sadece bir başlangıcı ve bir temeli olarak ele alır. Uyumsuz kavramını bir bina olarak düşündüğümüzde uyumsuz duygu bu binanın temelini atmakla vazifeyi üstlenir ama binanın yapısını tamamlamaz. Çünkü insan duygularını dışarıya aktarmak için eyleme geçmek zorunda kalır. Ama öncesinde uyumsuzun sıradanlığını Camus şöyle ifade eder: “Tüm büyük eylemlerin, tüm büyük düşüncelerin önemsiz bir başlangıcı vardır. Büyük yapıtlar çoğu kez bir sokağın dönemecinde ya da bir lokantanın kapısında doğar. Uyumsuzlukta da böyledir. Özellikle uyumsuz dünya, soyluluğunu bu zavallı doğuştan alır.”⁴⁶ Zavallı doğuş aslında insan için büyük bir fark etmedir. İnsanın içinde sürekli bir kaygı vardır ve kaygı onu tedirginliğe, korkuya ve huzursuzluğa yönlendirir. Dünyanın her yerinde karşılaşılabilecek olan uyumsuzluk insan için sıradan ama içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Çünkü yaşamın her anında onu deneyimlediğinden dolayı insana bu anlamsız duyguyu yüklemektedir. Her ne kadar anlamsız olarak ifade edilse de aslında anlamsızlığının içerisinde bütün anlamları taşımaktadır. Onu boş bir buluta da benzetebiliriz; her ne kadar sadece bir buhar yığını olarak görünse de bulutlar içerisinde hem yağmuru hem karı hem de şimşekleri barındırır. Uyumsuz da insan için böyledir her ne kadar anlamsız olarak ifade edilse de aslında varoluşun ve yaşama bağlılığın temeli olarak da nitelendirilebilir.

⁴⁵ A.g.e., s. 44

⁴⁶ Albert Camus, a.g.e., s.31

Uyumsuzluk insan ile beraber var olur ama dünya olmadan da var oluşunu tamamlayamaz. Nitekim uyumsuz bu ikilinin karşılaştırılmasından ve arasındaki ilişkisinden doğmaktadır. Dolayısıyla insan her an onu deneyimlemektedir. Deneyimlemesinde ise dünyaya karşı alan ilgisizliği ve anlamsızlığından kaynaklanan bir durum söz konusudur. Nitekim bu kopuş uyumsuzluğun oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Çünkü Camus uyumsuzun her şeyden önce bir kopuş olduğunu ve bu kopuşun sadece insandan değil dünyadan da kaynaklandığını belirtmektedir. Camus, “uyumsuz evlenmeler vardır, uyumsuz meydan okumalar, kinler, susuşlar, savaşlar, hatta barışlar vardır. Bunların hepsinde de, uyumsuzluk bir karşılaştırmadan doğar, öyleyse, uyumsuzluk duygusunun bir olay ya da bir izlenimin basit incelemesinden doğmadığını, bir durumla belirli bir gerçek arasındaki, bir eylem ile onu aşan dünya arasındaki karşılaştırmadan fişkırdığını söyleyebilirim.”⁴⁷ ifadesi ile uyumsuzun tam bir tanımını sunmaktadır. Böylece uyumsuz insan ile dünyayı birleştiren en önemli ve hatta temel bir bağdan ortaya çıkmaktadır.

Camus uyumsuzu yöntemsel bir çizelge içerisine dâhil etmek ve onun sonuçlarını değerlendirmek istemektedir. Böylece öncelikle yukarıda sunmuş olduğu tanımda uyumsuzun insan ile dünyanın birleşmesinden meydana geldiğini belirtmektedir. Dolayısıyla birinin olmaması durumunda uyumsuzluk ortadan kalkar. Uyumsuz, insan zihninde başlar ve eylemleri ile var olmaya devam etmektedir. Nitekim insan olmadan uyumsuz olamaz. İnsanı uyumsuzdan ayırabilecek tek bir şey var o da karşı konulamayan yazgısal ölümdür. Bunun için uyumsuz öncelikli olarak bölünmezlik ilkesi taşımaktadır.

Uyumsuzun gerçeklikle ilgili olduğuna dair çıkarım yapan Camus, ona en basit çıkarımla ulaşmaktadır. İfade edilen bu yöntem, aslında sadece uyumsuz olanın tüm ilke ve gerekliliklerini korumak için yapılmaktadır. Bu yöntem aşağı yukarı tüm düşünürlerin uyguladığı bir yöntemdir. Aristoteles başta olmak üzere yapılan çıkarımların doğruluğunu sağlamak için kanıtlanan şeyin, ilkenin, öncelikle özelliklerinden bahsedilerek onun temel yapısından bahsedilir. Camus’de böyle bir yöntem ile uyumsuzun ikinci özelliği olan gerçekliği üzerinde durmuştur. Gerçekliğe sahip olan bir şeyin ise korunmasını ve yok edilmemesi gerektiğini belirten Camus, uyumsuzluk gerçeğini korumak için üç temel gereklilik belirlemektedir. Bunlardan “umut

⁴⁷ A.g.e., s. 46

yokluğu,(...) sürekli yadsımak(...) ve bilinçli yetinmezliği*⁴⁸ olarak bahsetmektedir. “Bu gereklilikleri yıkan, ortadan kaldıran ya da yücelten her şey (hepsinden önce de kopmayı yıkan boyun eğiş) uyumsuzu yıkar, o zaman öne sürülebilecek tutumu değerden düşürür. Uyumsuz ancak kendisine boyun eğilmediği ölçüde bir anlam taşır.”⁴⁹ Tüm bunlar uyumsuz olmanın da gereklilikleridir. Eğer bir insan gerçekliğini bulduğu bir şeyi kaybetmek istemiyorsa ona sıkı sıkı tutunmalı ve onu korumalıdır. Burada bahsetmiş olduğumuz gereklilikler insandaki uyumsuz duygusunu yönelten eylemler ya da durumlardır. Her kim bir umuda yönelirse veya bir şeylerin değişmesi için başka yönler meyleder ve ona boyun eğerse o artık uyumsuz olmaktan çıkar ve Camus’ye göre onun bir köleden farkı yoktur. İnsan ancak uyumsuzluğu yakaladığında ve onun ile yaşadığında özgür bir birey olur ve ancak o zaman özgürlüğün farkına varabilir. Her şeyden önce de tam bir özgürlük, özgür olarak düşünmek sonra da eylemek ve en sonunda onu yaşamak ile olabilir. Dolayısıyla Camus özgür bir birey olabilmek için uyumsuz olmayı başarmak gerektiği düşüncesindedir. Zaten “uyumsuzluk, anlaşıldığı andan sonra bir tutkudur, tutkuların en can alıcısıdır. Ama tutkularımızla yaşayabilecek miyiz, yaşayamayacak mıyız, yüreğimizi bir yandan coştururken, bir yandan da yakacak olan derin yasalarını benimseyecek miyiz, benimsemeyecek miyiz, işte bütün sorun bu.”⁵⁰ Önemli olan onun ile yaşayabilmek ve onu koruyabilmektir.

Camus uyumsuz kavramının kendi dönemindeki birçok düşünürün algoritmasında bulunduğunu, ama bu kavramı başka terimlerle açıklamaya çalıştıklarına da ayrıca değinmektedir. Bu düşünürlerden birkaç kişinin ele aldıkları konulardan ziyade vardıkları sonuçların uyumsuz kavramı ile ilişkilerini inceleyerek, belli noktalarda onlarda uyumsuzun nasıl sonuçlandığını değerlendirerek uyumsuzu tanımlamada farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu konuda düşünürleri incelemesindeki amaç ise düşünürlerin uyumsuz hakkındaki düşüncelerinin başlangıç ve bitiş noktalarının benzerliği ve uyumsuz kavramını yakalayabildikleri halde onu farklı bir yere çekmeleri ya da ondan bir sıçrayış gerçekleştirerek olması gerekenin dışında bir varlığa bağlanmasından dolayı da eleştirmektedir. Aşağıda da değineceğimiz gibi Camus uyumsuzluk ile nasıl mücadele etmesi gerektiğini hem olumlu hem de olumsuz yönleri

⁴⁸ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 48

*bilinçli yetinmezlik: hayatla yetinmeme halidir. Var olanla doyum bulamamak, sürekli olarak gelişmek ve değişmek.

⁴⁹ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 47-48

⁵⁰ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 39

ile açıklamaktadır. Uyumsuz kavramını değerlendiren birçok düşünür bu mücadelede Camus için olumsuz yönde ilerlemekte ve bu sebepten dolayı da Camus'nün eleştirilerine maruz kalmışlardır. Şimdi bu eleştirileri ve uyumsuz ile mücadelede sergilememiz gereken duruşları inceleyelim.

2.1.5. Uyumsuz Karşısındaki Duruşlar

Camus uyumsuz karşısında insanın üç duruş sergileyebileceğini belirtmektedir. Bunların ikisi olumsuz, biri ise olumlu olarak değerlendirilmektedir. Olumsuz olanlar intihar ve umut, olumlu olan ise başkaldırmadır. Camus, bu üç karakteri uyumsuz karşı bir mücadele ve ona karşı bir duruş sergilemek için örneklendirmektedir. Burada umut ve intihara değinilecektir. Başkaldırı ise başkaldıran insan bölümünde daha derin olarak ele alınacaktır.

2.1.5.1. Umut

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Camus uyumsuzun da daha iyi bir şekilde anlaşılması için öncelikli olarak olumsuz olanları değerlendirmekte ve çağdaşlarının bu konu hakkındaki düşünceleri ile sözlerine başlamaktadır. “Varlık felsefeleriyle yetinmek gerekirse, ayrıksız olarak hepsinin bana kaçıışı salık verdiklerini görüyorum. Garip bir uslamla mayla, insansalla sınırlı, kapalı bir evrende, usun yıkıntıları üzerinde uyumsuzdan yola çıktıktan sonra, kendilerini ezeni tanrılaştırıyor, ellerini boş bırakan şeyde bir umut nedeni buluyorlar. Bu zorlama umudun özü hepsinde de dinsel. Üzerinde durulmaya değer.”⁵¹

Akıl ile uyumlu olmayan bir dünyada uyumsuz yaşamı fark eden bilinç, çaresizlik içerisinde yaşamda kalabilmek adına tutunacak bir dal aramaktadır. Ona ilk uzanan dal her ne olursa onu uyumsuzdan kurtaracak ve ona yaşamda bir çıkış yolu sunacaktır. Dünyaya anlam yükleyecek olan umut, insana ilk olarak aşkın olan bir umut kaynağını sunmaktadır. Bunu ise din, Tanrı veya anlamlandırabileceği bir başka dünya özlemi olarak da değerlendirebiliriz. Camus ondan şöyle bahseder: “Bu denemenin üçüncü konusu olan ölümcül sıvışma, umuttur. ‘Hak edilmesi’ gereken bir başka yaşam umudu ya da yaşamın kendisi için değil de onu aşan büyük bir düşünce için, en yüce olan için yaşayanların hilesi, ona bir anlam verir ve ona ihanet eder.”⁵² Umudu

⁵¹ A.g.e., s.48

⁵² A.g.e.,s. 26

uyumsuzuza karşı yapılan en büyük ihanet olarak ifade eden Camus, sadece uyumsuzluğa değil aslında insanı kendi aklına, özgürlüğüne ve varoluşuna yapmış olduğu en büyük ihanet olarak kabul etmektedir. Çünkü umut, Camus için boyun eğişle eşdeğerdedir ve boyun eğiş uyumsuzun gerekliliklerine ters düşen bir eylemdir. Uyumsuzun ortadan kaldırılması için girişilen bu eylemde insan, kendine aşkın olana ve geleceğe yönelir. Henüz hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığı bir başka dünyaya, ahirete yönelir. Onun öncesinde ise Tanrıya yönelir. Dünya ile tüm ilişkisini kesmiş umutsuzluk içerisinde, belirsizliklerle bir yol almaya başlar. Sadece geleceğe dair olan şeyin hayali ile yaşar. Camus ise bu olayı felsefi bir intihar olarak da yormaktadır. Yani insanın bedensel intiharı ile düşünsel intiharı arasında hiçbir fark görülmemektedir. Umut, Camus için düşünsel veya ruhsal bir intihardır. Ve yine onun için sorun bu intihar türü de değildir, sorun intihardır.

Bilinç, karşılaşmış olduğu karmaşanın sorumlusuna ve onu tekrar düzene koyabilecek olan şeye ya da ilkeye yönelmektedir. Hâlbuki bilinç uyumsuzu fark ettiği anda ona sıkı sıkı bağlanmış olsa, Camus'ye göre ondaki tutkuyu hissedebilirdi. Uyumsuz, ona göre umutsuz olarak, kendine aşkın olandan ve dünyaya ait olmayandan uzak durarak, geleceği değil de kendi sınırları içerisinde, kendine verileni tüketerek şimdiyi yaşamının başka bir ifadesidir. Bu nedenle uyumsuz ne geçmişten dem vurur ne de gelecekte bir şeyler umut eder. Sadece anın değerini bilerek yaşar ve yazgısal olana teslim olur. Bunun için Camus'ye göre uyumsuz, ölümsüz olmayı da olanı da kabullenmez.

Camus tüm bu tanımlamalarını varlık felsefesini savunanların uyumsuz hakkındaki düşünceleri üzerinde de değerlendirmektedir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi onların yaptıkları şey akıldışı olan bir durumla karşılaştıklarında, o durumun uyumsuz kavramı olduklarını düşünemediklerinden dolayı hemen usdışı olarak belirleyip, tanımlanamaz ve kanıtlanamaz olarak değerlendirerek Tanrının bir yazgısı olarak ifade etmişlerdir. Camus'nün eleştirdiği noktalardan birisi bu durumdur. Varlık felsefesi üzerinde değerlendirmelerine başlayan Camus, insansal olmayı, kavramlaştırmada yetersiz olarak tanımladıklarını, kendilerini bu bağlamda ezdiren şeye umut bağlamalarına karşı bir tutum sergilemektedir. Mesela; bunlardan biri olan Jaspers'in düşüncelerinde şunlara yer verir: "Aşkınılığı gerçekleştirmekte güçsüz, deneyin derinliklerine inmekte yetersiz, başarısızlıkla altüst olmuş bir evrenin bilincine varmış bir durumdadır. İlerleyecek ya da hiç değilse bu başarısızlıktan sonuçlar çıkaracak

mıdır? Hiçbir yenilik getirmez. Deneyimde güçsüzlüğün kanıtından başka bir şey bulamamıştır, doyurucu bir ilkeye varmak için de hiçbir dayanağı yoktur. Bununla birlikte, kendisinin de söylediği gibi, doğrulamasız olarak, hem ‘aşkın’ı, hem deneysel varlığı, hem de yaşamın insanüstü anlamını bir çırpıda kesinleyiverir: ‘Başarısızlık, her türlü açıklamanın ve olanak alanına girebilecek her türlü yorumlamanın ötesinde, hiçliği değil, aşkın varlığını göstermiyor mu?’ İnsan güveninin kör bir edimiyle birdenbire her şeyi açıklayıveren bu varlığı ‘genelin ve özelin anlaşılmaz birimi’ diye tanımlar. Uyumsuz (sözcüğün en geniş anlamında) Tanrı olur böylece, bu anlama güçsüzlüğü de her şeyi aydınlatan varlık.”⁵³ Camus için Jaspers’in bu düşüncelerinde şunlar yatmaktadır: Usun önyargılarını yıkmaya çalışarak dünyanın düzenini ve derinliklerini anlatmaya çalışırken aslında ortaya çıkan alçalmış düşüncenin son demlerinde bulduğu kurtarıcı tanrı değil, uyumsuzun kendisidir. Genel olarak bakıldığında uyumsuz ile Tanrı fikri birbiri ile çelişik iki kavramdır. Çünkü Tanrı fikri hem algılarımızı hem deneyimlerimizi aşmaktadır. Ama Camus insana sınır ve deneyimlerini aşan bir varlığın anlamlandırılmasının ve onun bilgisinin mümkün olamayacağını ifade ederek, bilgiyi kavrayabileceğimiz yerin duyu algılarımızla sınırlı olduğunu, bunun ise ancak bu dünyada olabileceği düşüncesindedir. Bunun için insan kendine aşkın olan, deneyimlerinin ve duyu algılarının dışında olan şeylerin bilgisini elde edemez. Bununla birlikte Camus yaptığı ve yapacağı değerlendirmeden Tanrı’dan ziyade uyumsuzluğa odaklanmak gerektiğini ve de tanrının insandaki özgürlük ve kötülük değerleri ile uyuşmadığını belirtmektedir. Böylece üç aşamada varoluşçuluğu ele almaktadır.

Camus ilk olarak Jaspers’i değerlendirdikten sonra Chestov’un uyumsuzdan kaçtığını ve uyumsuz karşısında bu dünyaya ait olmayana doğru sıçrama gerçekleştirmekte ve böylece umudu uyumsuzdan daha da önemsemekte olduğunu belirtmektedir. İşte Camus bu olayı felsefi intihar olarak ele almaktadır. Chestov ile ilgili de şunları söylemektedir: “Böylece Chestov’a dönüyorum. Bir yorumcu onun ilgiye değer bir sözünü anlatır: ‘Tek çıkar yol, insan yargısı için bir çıkış yolu bulunmayan yerdedir,’ der. ‘Böyle olmasaydı, Tanrı’yı ne yapacaktık? Kişi ancak olanaksızı elde etmek için Tanrı’ya yönelir. Olabilene gelince, insanlar yeter onu bulmaya.’ Bir Chestov felsefesi varsa, bu felsefenin bütünüyle burada özetlendiğini söyleyebilirim. Çünkü Chestov, tutkulu çözümlerinin sonunda her türlü yaşamın temel

⁵³ A.g.e., s. 49

uyumsuzluğunu bulduğu zaman, ‘işte uyumsuz’ demez hiç. ‘İşte Tanrı: ona bağlanmak gerekir, bizim ussal ulamlarımızın hiçbirine uymasa bile’, der.”⁵⁴

Uyumsuzun kabul edildiği anda uyumsuzluk zamanı başlamaktadır. Chestov, uyumsuzluğu yakaladığı anda onu Tanrı olarak adlandırması ve onu kesinliğe kavuştururken ‘büyüklüğünün tutarsızlığındandır’ ilkesine dayanarak, usdışı veya insana dair olmayan olarak değerlendirmesi, uyumsuz olma ilkesini ortadan kaldırmaktadır. Çünkü tüm bu olanlar umudun insanda meydana gelmesine sebebiyet vermektedir. Ama Camus, umudun olduğu bir yerde uyumsuzun olmayacağını daha önce de ifade etmektedir. “Chestov, uyumsuzu alışılmış ahlaka ve mantığa karşı çıkardıktan sonra, onu gerçek ve kurtuluş diye adlandırır.”⁵⁵ Uyumsuzu kabullenışı ve bir kurtuluş olarak görmesi, kendisinde bir umut arayışına başladığı anda son bulmaktadır. Çünkü Tanrı’ya vardığında umut ortaya çıkmaktadır. Camus ise umut yokluğunu uyumsuzun bir gerekliliği olarak değerlendirdiğinden dolayı tanrısal bir umudun kişide belirmesi uyumsuzluğun yıkımına sebebiyet verdiğini düşünür. Ayrıca Camus için umudun yokluğu ile var olan bir umudun sarsılması ya da umudun yıkılması aynı bağlamda değerlendirmektedir. Yani gereklilik olarak kabul edilen bir umut yokluğu, umuda dönüşmesi, var olan bir umudun sarsılması ya da aksi bir durumun söz konusu edilmesi uyumsuzu anlamsızlaştırır. Bunun yanı sıra Camus’ye göre gereklilik olarak bilinen şeylerin uyumsuzluğa boyun eğmesi kabul edilebilir bir eylem olarak düşünülemez. “Uyumsuz, insanın boyun eğmeden görüp tanıdığı açık gerçek değildir artık.”⁵⁶ Uyumsuz, kendine edindiği ilke ile anlam kazanırken aynı ilkenin ona karşı boyun eğişi onun anlamsızlığına neden olan bir çelişkiye, tutarsızlığa düşürmektedir. Burada Chestov’un görüşlerinde karışıklığa yer vermemek için Tanrı’nın çelişki ve tutarsızlığa sahip olduğu ilkelerine de yer vermesi, Camus’nün uyumsuz kavramının bu ilkeleri taşımadığı için kavramın anlamsızlığına neden olduğu gibi bu ilkeler uyumsuz ile ilişkilendirilirse uyumsuzluk ortadan kalkar ve insansal değerini yitirir. Uyumsuzluk kavramını bu bağlamda değerlendiren Camus, ölümsüz bir değere sahip olmayacağını ve böyle bir durumda ise tüm değer ve ilkelerini yitirerek tamamen başka bir değere bürüneceğini ifade etmektedir. Uyumsuz kavramı bunun için insanda var olan bir kavramdır ve insan ile dünya arasındaki bağın adıdır. Bu konumda iken tüm karşılaştırmalarda ve karşılaştırmalardaki kopuşlarda mevcuttur. Ama Chestov’un öne

⁵⁴ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s.50

⁵⁵ A.g.e., s. 51

⁵⁶ A.g.e., s. 51

sürdüğü kavramda insan usunun dışına çıkılan bir alandır ki insanı aşkın bir haldir. Usdışı sarhoşluğu olarak da anılan aşkın olma hali, açık görüşlülüğe sahip bir insanda uyumsuzu yok eder. Burada ise us tamamen ortadan kalkmakta ve hayali bir düşünce ile usun ötesinde olana odaklanılmaktadır. Camus ise bu duruma karşı çıkararak ve uyumsuz insana göre us yoksa onun ötesinde de her şeyin yok olduğunu belirtmektedir. Usu yadsıdığımız zaman, insan deneyim alanını da yadsımış oluruz. Çünkü us deyimleri sunarak bize yol gösterir ve bizi aydınlatır. Uyumsuz insan bu deneyimlerin tüm verilerini kullanarak usdışı alanına varır. Bu sıçramada varacağı yer, birçoğunun tanımladığı yer değildir. Camus'ye göre uyumsuz bilinç, tüm dikkatliliği ile kendisine umut olarak gösterilen şeye asla meyil vermez ve onda umuda yer yoktur. Genel olarak ele alacak olursak; Camus'nün Chestov'u eleştirmesinin ilk nedeni, uyumsuzu vardığı ve onun farkında olduğu halde karşılaştırmadan kopuşa vardığında kendisine Tanrı'yı umut kaynak edinmesi olmuştur. Bu bağlamda, ikinci neden olarak da, usun boş olduğunu ve ondan öte bir şey olduğunu ifade ederek usu yadsıyıp usdışı olanı benimsemesi ve onu Tanrı'laştırmasıdır. Doğa yasalarının usu aştığını ifade ederek usun mantığı çerçevesinde değil de kesin yargılara varmak için kendisine ilke edinerek dini bağlamda umuda bağlanmıştır. İlke olarak benimsediği Tanrı, onun karşılaştığı, karşıtlık ve çelişkileri aynı çatı altında toparlayan yegâne güçtür. Bu güç ona bir uyanış olarak Tanrı'ya yönelme umudunu sağlamaktadır. Aynı konuda Kierkegaard uyumsuzun niteliklerini Tanrı'ya yüklediği için Camus'nün eleştirilerine mazur kalmıştır. Chestov'un usdışı sarhoşluğu Kierkegaard düşünce dünyasında da yer almaktadır. Camus hem uyumsuzu farklı yorumlanmasına hem de bu yorumun umuda kapı aralamasına karşı olduğundan dolayı bu filozofların uyumsuz düşünce hakkındaki fikirlerini yermektedir. Umut ve umuda yönelen her ne olursa olsun uyumsuz kapsamının dışına çıkar.

“Başkaldırı çılgınlığının yerini kendinden geçmiş bir katılmaya, bağlanmaya vermişse, şimdiye kadar kendisini aydınlatan uyumsuzu bilmemeye, bundan böyle elinde bulunan tek kesinliği, usdışını tanrılaştırmaya yönelmiş demektir.”⁵⁷ Esirme(ağlın sarhoşluk hali) isteği, usdışının umutsuz özleminden kurtulmak için başvurduğu bir yöntemdir. Buradaki amaç bir umuda bağlanarak, kendi yaşamında ve yaşadığı ortamda, beliren insanüstü şeyleri ortaya çıkardığı çelişkileri, karşıtlıkları ve tutarsızlıkları ortadan kaldırmak, onların üstesinden gelebilmek ve kendi içindeki

⁵⁷ A.g.e., s. 54

başkaldırıları susturmak için bir dayanak bulmaktır ki bu dayanak insanüstü bir kavram olan Tanrı'dır. Tüm bu nedenlerden kurtulmak için akıl bir yere kadar yardım etmektedir insana, ama belli bir yerde akıl yetememekte akıldışı olanaklar devreye girmektedir. Akıl bu çaresizliği kendisinin boş ve uğraşının varacağı yerin de boş olduğunu düşünmesi kaçınılmaz olmaktadır. Camus eserinde bunu şöyle anlatmaktadır: “Usun bütün çabası, insan koşulunun çatışkısından sıyrılmaktır, ikide bir boşluğunu gördüğü için daha da umutsuzdur bu çaba, örneğin kendini Tanrı korkusunun da, dindarlığın da esenliğe kavuşturamayacağı bir insan olarak anlattığı zaman, işte böylece, acılı bir kaçamakla, usdışına uyumsuzun yüzünü, Tanrı'ya da uyumsuzun niteliklerini verir: adaletsiz, tutarsız, anlaşılmaz. Onda akıl, insan yüreğinin derin hak isteğini tek başına susturmaya çalışır. Hiçbir şey tanıtlanmadığına göre, her şey tanıtlanabilir.”⁵⁸ Bir örnekle uyumsuz ve Tanrı'nın yer değişimini anlatalım: Öyle bir meyve düşünelim ki, meyvemizin dışı elma olsun ama kabuğunun altı elmanın hiçbir niteliğine sahip olmayan şeftali olsun. Dış görünüş olarak herkes bu meyveye elma der. Durum böyle iken bir normal elmayı yediğimizde elmadan asla şeftali tadı alamayız bu olay elmanın doğasına ters bir durumdur. Fakat Kierkegaard elmadan şeftali tadı alanlardandır. Kısacası Kierkegaard'ın yaptığı da Camus için böyle bir durumu ifade etmektedir. Uyumsuzun farkına varamamak ve bulunan şeyi bir umut olarak algılayarak Tanrı'ya bağlamak Camus için kabul edilebilir bir durum değildir. Bir şeyi o şey iken başka bir şey yapmak hem olan şeyin doğasına hem de benzetilen şeyin doğasına aykırı bir durumdur.

Kierkegaard insanın dünyasında ölüm denen bir gerçeklik olduğu için kesinliğin olmadığını ve hakikatin ise tamamen öznel olabileceğini ifade eder. Bundan dolayı her bir birey kendi varoluşunu kendi yaratmaktadır ve bunun için de din ve Tanrı zorunlu olarak onun hayatında var olmalıdır. Nitekim insan Hıristiyanlığın emir ve bu emirle gelecekte olan mutluluğun peşine düşmektedir. Din insanda ortaya çıktığı andan sonra insan bu dünya ile ilişkilerinden ziyade diğer dünyaya bağlanır ve onu düşünmeye başlar; o artık o dünyanın insanı olmuştur. Burada ölüm ise bir hiçlikten başka bir başka varlığa gelişini ifade etmektedir. Hatta “Hıristiyan için ölüm hiç de her şeyin sonu değildir, bizim için yaşamda, hatta sağlıkla, güçle dolup taşan yaşamda bulunan umuttan çok daha fazlası var onda.”⁵⁹ Dolayısıyla din ve bu kavramın geçtiği

⁵⁸ A.g.e., s. 54

⁵⁹ A.g.e., s. 55

her alanda umut vardır ve var olacaktır, çünkü inançları gereği bir zorunluluktur. Tanrı onlar için umut kaynağıdır. Olanaklar dünyasında verilen her türlü imkân dahi onlar için bu umuttan daha değerli bir olgu olmamaktadır. Ölüm ile gelen bu yaşamın sonluğun da bile bir umudun var olması onlarda akıldışı kavramının işlediğini gösterebilir. Ayrıca insanın ölçüsünü aşan şeyleri belirterek insanda usdışılığın bulunduğu mantık olgusunu ortadan kaldırmamalıdır. Ama Kierkegaard'a göre mantık, yukarıda ifade edilen bağlamda hiçbir işlevde değildir ve yadsınmaktadır. Camus ise mantığın yadsınamayacağı düşüncelerinde dile getirmektedir. Her ne kadar akıl sınırlı da olsa bu mantığı yadsımaya yetmeyeceğini düşünmektedir. Şunu kabul etmeliyiz ki ölçümüzü aşan bazı şeyler vardır. Ama Camus'de bu durumu kabullenmek mantığı inkâr edeceğimiz anlamına gelmez.

Kierkegaard'ın yaptığı şey de Camus için felsefi intihardır. İntihar olarak adlandırmadaki temel sebep ise varoluşçuların yadsıma olgusunu kendilerine ilke edinmeleridir. Hatta Camus, ilke terimi yerine “onların tanrıları” olarak ifade eder. Tüm bu uslamlamalardan çıkan sonucu şöyle özetlemektedir Camus: “Öyle ya, bu uslamlamanın amacı, dünyanın anlamsızlığı felsefesinden yola çıkıp da sonunda ona bir anlam ve bir derinlik bulan düşüncenin tutumunu aydınlatmak. Bu tutumların en dokunaklısı dinsel özendir; usdışını işlemeyle ünlüdür. Ama en aykırı, en düşündürücü olanı, başlangıçta yönetici ilkesi bulunmayan bir şey diye tasarladığı bir dünyaya bilgiççe akılsal dayanaklar veren tutumdur.”⁶⁰ Bundan dolayı dinsel ve tinsel tutumlardan uzak durulmalıdır. “Uyumsuz, Tanrısız günah”⁶¹ olmalıdır insanlar için ve dinsel ya da tinsel anlamda umut, uyumsuzu kavrayan insanın literatüründe olmaması gereken bir şeydir.

Camus, Husserl'in us ile ilgili fikirlerini her ne kadar kendisine yakın bulsa da uyumsuz konusuna Kierkegaard ile aynı hedefi paylaştığı düşüncesindedir. “Husserl de, akli yüceltmesine rağmen onu ideal özlere mahkûm etti.”⁶² Ona göre gerçek olan, mutlak anlamda özünde gerçektir. Gerçek ona göre birdir, kendi benliğini bilen, kavrayan her varlık, insan, melek, tanrı ya da başka biri kendinin aynısıdır. Camus'ye göre bunların hiçbir anlamı yoktur. İster somut ister soyutluk olsun önemli olan varılmak istenen hedef ve bu hedef ile insanların fikirleridir. Camus, Husserl'in soyut

⁶⁰ A.g.e., s. 57

⁶¹ A.g.e., s. 57

⁶² A. Osman Gündoğan, a.g.e., s135

olarak benimsemiş olan tanrısı ile Kierkegaard'ın mükemmel olarak bahsettiği tanrı arasında hiçbir fark görmemektedir. Çünkü her ikisi de umudun kapısını aralamaktadır. “Soyutçu filozofla dindar filozof aynı kargaşalıktan yola çıkıyor, aynı bunalımda birbirlerine destek oluyorlar. Ama önemli olan açıklamak. Burada özlem, bilimden daha güçlü. Çağımızın düşüncesinin aynı zamanda hem bir dünyanın anlamsızlığı felsefesine en yatkın olanlardan, hem de sonuçlarında en parçalanmışlardan biri olması çok anlamlı. Gerçeğin sonuna kadar ussallaştırılmasıyla sonuna kadar usdışlaştırılması arasında gidip gelmesi bir türlü bitmiyor, birinci durumda örnek mantıklara bölüyor onu, ikinci durumda Tanrılaştırıyor. Ama bu kopma, yalnızca görünüşte. Sorun uzlaşmak, her iki durumda da sıçrama buna yetiyor. Yanlış olarak us kavramının tek yönlü olduğu sanılıyor hep.”⁶³ Husserl düşünce sisteminde usun hiçbir sınırı kalamazken, Kierkegaard da ise onu yadsımak için tek bir sınırlamanın yeteceği düşüncesindedir. Fakat Camus’ye ve uyumsuzluk yöntemine göre us, bunalımı yatıştırabilecek kabiliyette olmadığı için belirgin sınırlara sahip olduğu görülmektedir.

Camus’ye göre yukarıda bahsi geçen filozofların tümü bir yanılgı içerisindedirler ve günah işlemektedirler. Onlar uyumsuzdan kurtulmak için umut ederek, Tanrı’ya ya da aşkın olana yönelerek uyumsuzu ne ret ederler ne de kabul etmektedirler. Kurtuluşu başka bir evrende, uyumsuzun olmayacağını düşündükleri bir evrende aramaktadırlar. Bundan dolayı uyumsuzdan sıçrama yaparak, sanki ona uğramadan ondan bir kurtuluş olarak Tanrı’ya yönelir ve başka bir evreni umut ederler. “Uyumsuz diye bir şey varsa, insanın evreninde vardır. Uyumsuz kavramı ölümsüzlük trampleni biçimine girdikten sonra, uyumsuz insan açık görüşlülüğüne bağlı olmaktan çıkar. Uyumsuz, insanın boyun eğmeden görüp tanıdığı açık gerçek değildir artık. Çarpışma bir yana bırakılmıştır. İnsan uyumsuzla birleşerek, bu kaynaşmada onun temel özelliğini, yani karşıtlığı, parçalanışı, kopuşu yok eder. Bu atlama bir kaçmadır.”⁶⁴ Camus ise kurtuluşu insan sınırları içerisinde insansal olanda aramak gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla tanrısal olan ile insanın bir işi olamaz. Ayrıca Camus Tanrı kavramının da insanların bu dünyayı usdışı olduğu düşüncesinden ve bundan da korktukları için bu kavramı dayanak olarak kullandıklarını belirtir. Bunu ise *Tersi ve Yüzü* kitabının ilk denemesinde yaşlı kadının Tanrı karşısındaki tutumlarında ortaya koyar: “Öte yandan, köşesindeydi, tespihinin tanelerine boş(anlamsız), ama büyük bir

⁶³ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 62

⁶⁴ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 51

ilgi duyuyordu. Tümüyle ona güveniyordu. Sakladığı üç nesne, onun için, tanrısallık başladığı elle tutulur noktayı belirtiyordu. Tespihten, İsa ve Aziz Yusuf heykelciklerinden başlayarak, onların ardında, büyük ve derin bir karanlık açılıyor, o da tüm umudunu bu karanlığa bağlıyordu.”⁶⁵ Ölümden sonra bir hayatın olacağına inandıkları için değil, aslında sadece böyle bir şeyin var olabileceği düşüncesiyle ona bel bağlamaktadırlar. İnsanların yaşlılıkta en çok korktukları iki şey vardır bunlardan biri yalnızlık diğeri ise ölümdür. Her ikisinin varlığı insanı Tanrıya yönlendirmektedir. “Bu yaşlı kadının Tanrı’dan başka her şeyden sıyrıldığı, tümünden bu son hastalığa bırakıldığı, zorunluluk sonucu erdemli olduğu, kendisine kalan şeyin aşka değer biricik varlık olduğuna kolayca inandığı, sonra, bir daha dönmemesiye, Tanrı’ya adanmış insanın düşkünlüğüne gömüldüğü seziliyordu. Ama yaşam umudu yeniden doğmayagörsün, insanoğlunun çıkarları karşısında Tanrı’nın bir ağırlığı kalmıyordu.”⁶⁶ Camus’nün burada anlattıklarına da baktığımızda insanın korkularında da aslında anlık olarak değişmelerin olabileceğini görmekteyiz. İnsandaki Tanrı inancı biraz da çıkar doğrultusunda yer almaktadır. İnsanın umut dayanağı da değişebilir. Yeter ki yaşama dair bir pırıltı görmeyiversin. Yaşam aşkı yaşamdaki tüm olanakları ters düz edebilir. Kısacası ölümün varlığı insanları bir bakıma umut olarak Tanrı’ya yönlendirmektedir. Ama yaşama dair bir varlıktan söz edilirse de insanın Tanrı inancı yok olur. Burada akıl kendi kendine oyun oynamaktadır. Çünkü akıl tüm açıklığı ile uyumsuzluğun farkındadır. Ondan kurtulmak için Tanrı’ya karşı sahte bir inanç başlamaktadır. Camus, “Yalana başvurmadıkça, benim olmayan, benim kendi koşulumun sınırları içinde hiçbir anlam taşımayan bir umudu araya sokmadıkça, bundan başka hangi gerçeği tanıyabilirim?” ifadesi ile de sahtelikten uzak durarak gerçek olanı nasıl elde edebileceğini göstermektedir.

Camus Tanrı inancı konusunda ya da Tanrı konusunda bir yadsımadan söz etmemektedir. O sadece bir dinin ya da Tanrı inancının insan üzerine yüklemiş olduğu sorumluluklar ile oluşan özgürlük ve kötülük problemi ile ilgilenmektedir. Bireysel olarak insanın özgürlüğünü ile ilgilendiğinden, özgürlüğü bu boyutta Tanrısallık sorununa bağlandığı düşüncesindedir. Bu bağlamda da *Sisifos Söyleni* serinin “Uyumsuz Özgürlük” bölümünde intiharın yanında bu konulara da değinmektedir. Ancak bu

⁶⁵ Albert Camus, *Tersi ve Yüzü*, s. 31

⁶⁶ *A.g.e.*, s. 30

çalışmada bu konulara ayrıca değinileceğinden dolayı şimdilik intihar fikri değerlendirmesi yapılacaktır.

2.1.5.2. İntihar

“Yaşamın yaşanmaya değip değmediği konusunda bir yargıya varmak, felsefenin temel sorusuna yanıt vermektir.”⁶⁷ Camus felsefede bulunan ve insan için önemli olsa da yaşam kadar önemli olmayan konuları her daim ikinci plana atmaktadır. Çünkü insan eğer yaşamdan yaşanmaya dair bir neden bulamazsa dünyanın varlığının ne bir anlamı ne de bir önemi kalmaktadır. İnsanın yaşamına son vermesi için ona en uygun neden, yaşamın anlamsızlığı olabilir. Ancak Camus bu noktada intiharın aslında olan duruma bir çözüm olamayacağını da belirtmektedir.

Camus'nün yaşadığı döneme bakılırsa, onun intiharla ve yaşamın anlamı sorunuyla ilgilenmesinin haklı gerekçelerini bulabiliriz. İnsanlık tarihinin en büyük savaşları olmuş, milyonlarca insan hayatını kaybetmiş, insanlık açısından büyük bir felaket yaşanmıştır. Ancak felaketin mimarı da yine insanın kendisi olmuştur. Bir taraftan bunlar olurken, diğer taraftan insanlık tarihinin en büyük teknolojik ve bilimsel gelişmeleri gerçekleştirmektedir. Yani insan bir yandan tarihinin en verimli çağını yaşarken, diğer yandan en korkunç dönemini yaşamaktadır. İntihar ve ölüm o kadar olağan hale gelmiştir ki insan ister istemez hayatın anlamını sorgulamak durumunda kalmıştır. Madem ölmek ve öldürmek gündelik işlerimiz kadar sıradanlaşmış, savaş, ölüm olağan bir şekilde aramızda dolaşıyor, o zaman yaşadığımız şu hayatın ne anlamı olabilir ki?⁶⁸

İntihar yaşamda kilit bir noktada yer almaktadır. Çünkü insan varmış olduğu yargıda yaşama dair bir ışık, değer ya da neden bulamadığında ilk yapacağı eylemlerden biri intihar etmektir. Ancak “Uyumsuzluk kavramına ermiş bir düşünce yazgı öldürmesini kabul eder kuşkusuz; uslamlama sonucu öldürmeyi kabul edemez.”⁶⁹ İlki, ölüm kendiliğinden kader olarak ve insanın bilinci dışında gerçekleşmektedir ve de ancak böyle gerçekleştirilmelidir. İnsan bu ölüme istese de istemese de mahkûm olmakta ve çaresiz olarak kabul etmektedir. İkinci ölüm ise bir uslamlama sonucu

⁶⁷ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 21

⁶⁸ Erdal Öz, “Yaşamın Kıyısındaki Filozof Albert Camus Yaşamın Anlamı, Ölüm, İntihar Ve Uyumsuz”, *International Journal of Social Science* Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS> 6950 Number: 56, p. 537-546, Spring III 2017, 31.05.2017

⁶⁹ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 16

yapılan bir veya birçok kişinin yaşamla olan ilişkisini istemli olarak ya da kimilerinin istemediği halde başkaları tarafından gerçekleştirilen ölüm tipidir. Buradaki ölüm bir öldürmeyi ve cinayeti kapsamaktadır. Ama şu an bizim odak noktamız intihar olduğunda cinayet konusunu ilerideki aşamada değerlendireceğiz.

Camus'ye göre intihar, kişinin hayatına aniden son vermesi anlamına gelmez. Bu eylemin gerçekleşmesinin önceliğinde, kişinin dünyanın yaşamaya değer bir yer olup olmadığına dair soruşturması vardır. Burada ise daha öncesinde karşılaşmış olduğu uyumsuzluğu da ortadan kaldırma ya da ondan kurtulmanın çaresiz arayışı vardır. İnsan yaşamdan önce değiştirilemez olan ölümün bilincine varmaktadır. Bundan dolayı insan ister yirmi yaşında isterse yetmiş yaşında olsun elbet bir gün ölecektir. Bunun için “saçmaya mahkûm olmuş, kötülük, mutsuzluk ve umutsuzluğa köle edilmiş insan, kendisini kuşatan kaderden öç almak ister. Öç almak istemesi, bu insanın köle olmayıp özgür olduğunu kanıtlamak istemesi anlamına gelir. Bunun yolu da insanın kadere başkaldırması ve kadere teslim olmadığını göstermek için kendisini öldürmesidir.”⁷⁰ Kendine aşkın olana karşı da bir başkaldırı sergilemektedir. Mutlak anlamdaki tek gerçeklik ölümlü olmamızdır. Bu ise bizim dışımızda bize aşkın olan bir üstün varlık tarafından verilen kaderdir. Hem bu kadere hem de onu bize verene karşı, Tanrı'ya bir başkaldırıdır intihar. İnsan burada metafizik düzlemde incinmiş olduğundan bu eylemi sergilemektedir. Camus onu *Sisifos Söyleni*'deki “Kirilov” bölümünde açıklamakta ve üstün intihar olarak adlandırmaktadır. Fakat burada sadece bir intihar söz konusu değildir bir başkaldırı söz konusudur. Bundan dolayı da üstün intihar niteliğine sahiptir. Ama Camus, bunu yapmanın anlamsız olduğunu belirtir. Çünkü yaşamda başkaldırılacak bir durum ya da olgu varsa onun da sadece *uyumsuz* olduğunu ve ancak ona karşı olabileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla intihar bir kadere başkaldırı olarak ele alındığında ne bir özgürlüğü belirtmektedir ne de başkaldırı niteliğini verebilmektedir. Yalnızca uyumsuz karşısında boyun eğmek olarak görülebilir ve ona karşı koymaktan kaçmak olarak kabul edilebilir. Gerçekte olan ise insanın gelecekte kendisine uğrayacağı acı gerçeğin, ölümün farkındalığıdır. “Her şey tükenmiştir, insan temel öyküsüne geri döner. Geleceğini, biricik ve korkunç geleceğini fark eder, ona atılır. Kendi tarzında, intihar uyumsuzu çözer. Onu da aynı ölüme sürükler. Ama biliyorum ki, sürüp gitmek için uyumsuzun çözüme varmaması gerekir. Aynı zamanda

⁷⁰ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, s. 1174.

hem bilinç, hem de ölümün yadsınması olduğu ölçüde intihardan sıyrılır.”⁷¹ Camus'ye göre insan, dinin tesellisi ya da önceden belirlenmiş varoluş amacı olmadan kendi yaşamını nasıl yaşaması gerektiğini öğrenebilmeli ve geleceği değil, şimdiki yaşamı becerebilmelidir.

Tüm bunların yanı sıra Camus başka nedenler de belirtmektedir. Mesela alışkanlıklar da yaşamın aynı şekilde anlamsız ve değersiz olarak yenilenmesinde bulunan acı duyuşa son vermek için bir nedendir. Hayatın monotonluğu her ne kadar insanı uyumsuzu götüren bir aşama olsa da monotonluğun vermiş olduğu süreklilik ve bunun ile gelen bıkkınlık da insanı intihara sürüklemektedir. Kendini dünyada büsbütün yabancı olarak kavradığında, kendini dünyaya ait hissiyatını kaybettiğinde hiç olduğunu düşünür ve hiçliğe yönelir. Çünkü yaşamın anlamsız olduğunun kanısına ve aynı zamanda yaşamın uyumsuz olduğu kanaatine de vardırırmaktadır. Dolayısıyla uyumsuzu yakalamayan ya da yakalayıp da onunla yaşamayı reddeden kişi kendine bir kurtuluş Camus'nün ifadesiyle kaçış olarak intiharı bulmaktadır. Her ne kadar intihar yaşamdaki uyumsuz ilkedden çıksa da onu yok etmek için bir çözüm yolu değildir.

Camus ise dünyanın anlamsız olduğu fikrinde değildir. Dahası dünyada bir anlam aramanın da önemli olmadığını, dünyayı ne ise o olarak yaşamak gerektiği fikrindedir. Ama insanların bu durumu kabullenmeyişine anlam verememektedir. Hem dünya insana hem de insan dünyaya karşı yabancı olduğundan uyumsuzluk elbette var olacak, anlam ise yok olacaktır. Camus ise “Dünyanın uyumsuzluğu nerede? Bu ışıldamamı yoksa yokluğunun anısı mı? Belleğimde bunca güneş varken nasıl oldu da zarımı anlamsızlıktan yana atabildim?”⁷² ifadesi dünyanın uyumsuzluğunu gören ya yaşamda bir ışıltıya varır ya da yokluğa yönünü döndüğünü belirtir. Camus dünyanın anlamsızlığında uyumsuzu bulduğu ve her ne zaman olursa olsun hep de uyumsuzu vereceği kanaatindedir. Bundan dolayı anlamsızı bulmakta da bir çelişki yoktur. Çelişki anlamsızlık olsa da yaşamın değerini bulabilmektedir. Yaşamın değeri, her şeyden önce olan şeydir. Hayatın yaşanmaya değip değmemesi önemli değildir, önemli olan yaşamın kendisidir. Ayrıca “ne olursa olsun, hiçbir şeyin anlamı bulunmadığı ve her şeyden umudu kesmek gerektiği düşüncesiyle nasıl yetinebiliriz?...Daha her şeyin anlamsız olduğunu söylediğiniz anda, anlamı olan bir şeyi dile getiririz. Dünyanın hiçbir anlamını olmadığını kesinlemek, her türlü değer yargısını ortadan kaldırmak anlamına gelir. Ama

⁷¹ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 68

⁷² Albert Camus, *Yaz*, s. 61

yaşamak ve örneğin yiyip içmek, kendi başına bir değer yargısıdır.”⁷³ Yaşama değerini verecek olan ise intihar değil uyumsuzluğa karşı başkaldırıdır. Bu bağlamda “yaşamın anlamına inanmak bir değerler basamağını varsayar, seçimler ve yeğlemeler varsayar”⁷⁴ Bu ölmektense, sığıntı olarak yaşamayı yeğlemek gibidir. Camus burada yaşam anlamından ne kadar yoksun olursa o kadar iyi bir yaşamın insanları beklediğini belirtmektedir.

Camus ille da yaşam diyerek uyumsuz ile uyumsuzluğa başkaldırarak yaşamaya çalışmıştır. Yaşamda ona bağlanmak için neden gerekmez sadece yaşam aşkı olmalıdır insanda. Ölümün var olması insanı yıldırılmamalıdır, daha da çok bağlanmalıdır yaşama. “Yaşama umutsuzluğu yoksa, yaşama aşkı da yoktur.”⁷⁵ Yaşamda uyumsuzluklar olmalıdır ve insan bunlar ile yaşama daha da bağlanmalıdır. Umutsuzluğun yıkamadığı tek şey insanın yaşama olan bağlılığıdır. Yaşama bağlı olan ancak kendini bulan ve bilen bir insanda var olan bir olgudur. “Öyleyse, bilinçle gün ışığına çıkardığımız bu uyumsuz, uyumsuz olduğunu bile bile, göz önünden uzaklaştırmamak için elimizden gelen her şeyi yapmazsak, bu yazgıyı yaşamayacağız demektir. Onu yaşatan karşıtlığın terimlerinden birini yadsımak, ondan sıyrılmaktır.” İnsan ise uyumsuzun en temel karşıtlıklarını oluşturmaktadır. Eğer ölür ya da öldürülürse ne yaşamın ne de dünyanın bir değeri ve anlamı kalmaz. Dünyada anlamlı olan tek şey insanın kendi bilincinin farkındalığıdır. Ve yaşam aşkı, insanın kendinin varlığına sahip çıktığı anda başlar. İsterse en büyük dalgalar olsun isterse üzerine kapanan dünya olsun yaşam aşkı sarmışsa bir ruhu, düşünceyi veya bedeni hiçbir şey mani olamaz bu değere. Ve sonuç özgürlüktür. Bazen dünyayı çok değersiz görürüz. Ama zaten insan için önemli olan dünya değil dünya da sunulan yaşam ve yaşamın değeridir. Mutluluğu yakalayabilmektir. Belki de mutluluk, uyumsuzun anlamsızlığını fark etmemizdedir. Bundan dolayı insan bir anlam bulamadığı için kendini cesurca ve de çaresizce ölüme doğru yol aldığı gibi yaşam için de aynı şeyleri düşünebilir. “Büyük yüreklilik, ölüme olduğu gibi ışığa da gözlerimizi kırpmadan bakabilmektir. Sonra, insanı yiyip bitiren yaşama aşkı bu gizli umutsuzluğa götüren bağı nasıl anlatmalı? Nesnelere dibine çöreklenmiş alaya kulak verirsem, ağır ağır belli eder kendini. Ufak, aydınlık gözünü kırparak: ‘Yaşamın, sanki şey olmayacak gibi...’ der. Nice araştırmalara karşın, tüm

⁷³ A.g.e., s. 66

⁷⁴ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 73

⁷⁵ Albert Camus, *Tersi ve Yüzü*, s. 26

bildiğim bu benim.”⁷⁶ İfadesi ile Camus hem yaşama karşı duruşumuzun nasıl olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ölümün varlığının bilerek yokmuş gibi yaşamak gereklidir. Çünkü yaşamın değeri de anlamı da ancak bu şekilde kavranabilir.

“Aslında Camus’nün intiharı yorumlayışı temelde olgusaldır. Camus, intiharın, absürdün bu deneyimine aynı anda nasıl hem bir dışavurum hem de bir tepki niteliğinde olduğunu açıklar. İntihar hem sağduyuya hem de yüzeysel gerçeklik deneyimine karşıdır; çünkü ‘insanı yaşama bağlayan, dünyadaki tüm kötülüklerden daha güçlü bir şey olduğu’nu inkar eder.”⁷⁷ İnsanı yaşama bağlayan düşünceden öte bir beden vardır. Bedenin ölüme karşı koyma isteği ama bunu güç yetirememesi de Camus için önemli bir yere sahiptir. Hatta yaşama bağlanmada bedenin hükmüne ve savaşına *Tersi ve Yüzü* kitabında çokça değinmektedir.

Camus intihar ya da ölüm olgusundan üç sonuç çıkarmaktadır: Başkaldırı, tutku ve özgürlük. İntihar etmede yaşama karşı bir neden aramak ile ya da üstün olana karşı bir başkaldırı ya da ölüm ile varılan özgürlük olmaz. Nitekim başkaldırı uyumsuzluğa karşı, yaşamla mücadele etmek ve özgürlüğü elde etmek için yapılmalıdır. Kimse verilen kadere ya da Tanrı’ya karşı kin besleyip de özgür olmadığı düşüncesinde intihar etmemelidir. Çünkü kader ve Tanrı zaten insanın olanakları dışında olana denir. Bunun için insan olanakları tüketmeye bakmalı ve onda yaşamın tadına varmalıdır. Bunu ise ancak uyumsuzun farkına varan uyumsuz insan yapabilir. İntihar Camus’ye göre uyumsuzu ortadan kaldırmak için bir çözüm değilse son bir seçenek kalmaktadır ki bu da başkaldırıdır.

2.1.5.3. Başkaldırı

Uyumsuzluğa karşı duruşlarda ne umut ne de intihar yaşamdaki çelişkileri ortadan kaldırmak için bir çözüm yolu değildir. Camus bunun için uyumsuzluğa karşı mücadelede başkaldırıcıyı sunmaktadır ki bu onun en temel görüşünü de kapsamaktadır. Başkaldırı uyumsuzu ortadan kaldırmaz, uyumsuzluğa başkaldırır ama onunla beraber hareket eder. Başkaldıran bir kişinin en önemli özelliğidir uyumsuz olması. Bundan dolayı Camus’nün uyumsuz felsefesinde başkaldırı olumlu olabilecek tek eylemdir. Bu ikili asla birbirinden ayrı düşünülemez. Camus’nün başkaldırı hakkındaki fikirlerini daha

⁷⁶A.g.e., s. 70

⁷⁷ Stephen Eric Bronner, *Camus Bir Ahlakçı Portresi*, (çev. Tuğba Sağlam), İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2015, s. 52-53

önce de belirttiğimiz gibi detaylı olarak “Başkaldıran Felsefesi” başlığa altında bir bölümde ifade edileceğinden burada kısa bir açıklama yapılmıştır. Ancak burada Camus’nün uyumsuz bir kişinin nasıl olabileceğine belirterek, uyumsuz örneklendirmelerine değinilecektir.

2.1.6. Uyumsuz İnsan

Uyumsuz insan kimdir? sorusunu yaşamdan anlam bulma çerçevesinde değerlendirdiğimizde buna en güzel cevap şöyle ifade edilir: “Yaşamaya değmeyecek hayatı yaşanır kılmaya çalışan insandır.”⁷⁸ Yani uyumsuz insan, başkaldıran insandır. “Sonrasızlığı yadsımamakla birlikte, onun için hiçbir şey yapmayan. Böyle bir özlem duymadığı için değil, cesaretini ve usunu buna yeğ gördüğü için. Birincisi kendi dışındakilere başvurmadan yaşamasını, elindekiyle yetinmesini öğretir, ikincisi de kendi sınırlarını gösterir ona. Sınırlı özgürlüğünden, geleceksiz başkaldırısından, ölümlü bilincinden kuşkusu olmayınca, serüvenini yaşamı süresince sürdürür. Alanı buradadır, kendisinininkinden başka her yargıdan uzak tuttuğu eylemi buradadır. Daha büyük bir yaşam, bir başka yaşam anlamına gelemez onun için.”⁷⁹ Kısacası uyumsuz insan, uyumsuzluğu ortadan kaldırmak için belirtmiş olduğumuz bütün ifadelerin aksini uygulayan kişidir. Dünyayı ve yaşamını sevmek ve yaşamak için çalışandır. Kendinden üstün olana bel bağlayarak, umut ederek değil de kendinin sınırları içerisine olanlarla yaşayan kişidir. Umudu ve yarını olmadığından da Tanrısız olmayı seçendir. Tanrının emirleri ile ahlak perspektifini geliştiren değil, Tanrısız olmakla kendine kendi benliğine ait ahlakı onayandır. Tanrı, onun hayatında yer olmadığı için de suçsuzdur. Çünkü suçluluk bir başkasının boyunduruğunda olan insanlarda aranan psikolojik ya da eylemsel faaliyetlerin yalnızlığı olarak nitelenen bir durumdur. Ama Camus’nün uyumsuz insanında beliren ahlak ve özgürlük, her şeye izin olduğu gerekçesini doğrulamaz. Çünkü uyumsuzda ahlak başkaldırı içerisindeki değerlerden oluşmaktadır. Suçluluğu ya da suçu asla öngörmez. “Bütün ahlaklar, bir eylemin kendini haklı ya da geçersiz kılan sonuçları bulunduğu görüşü üzerine kurulmuştur. Uyumsuzu varmış bir insan bu sonuçların esenlikle ele alınması gerektiğini düşünür yalnız, ödemeye hazırdır. Başka bir deyişle, onun için sorumlular bulunabilse bile, suçlu yoktur. Fazla fazla, geçmiş deneyden gelecek davranışlarını düzenlemek konusunda yararlanmaya razı olacaktır. Zaman zamanı yaşatacak, yaşam yaşama hizmet edecektir. Hem sınırlı, hem

⁷⁸ Ali Osman Gündoğan, *a.g.e.*, s. 148.

⁷⁹ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 81

de ağzına kadar olasılıklarla dolu olan bu alanda, açık görüşlülüğü dışında kalan her şey önceden kestirilmesi ona olanaksız olarak görünür. Bu akla uymaz düzenden hangi kural çıkarılabilir ki?”⁸⁰ Camus deneyimlerden ele edilebileceklerle kişinin eylemlerini yönetebileceği düşüncesindedir. Aslında bir ahlak kuralları olarak değil de deneyimlerin vermiş olduğu olgunlaşma ile her biri bir örnek niteliğinde küçük yaşam solugudur. Yaşam, yaşamda olabilecek olası şeylere karşı insanda bazı düzeltmeler yapmaktadır. Gerekçesi ise insanın yaptıkları hatalardan duyduğu pişmanlıklardır. Camus için pişmanlık, insana yapılan eylemlerin yararsızlığını gösteren bir duygudur. Böylece insan böyle bir duyguyu yaşamamak adına eylemlerini dikkat ederek gerçekleştirir.

Uyumsuz insan, uyumsuzluğun farkına vardığı anda ne yapması gerektiğini bilen, yani başkaldırı eylemini gerçekleştiren insandır. Böylece başkaldırı ahlakı çerçevesinde hareket eder. “Başkaldırı, bir yaşama biçimi ve ahlak sunar. Bu noktadaki yaşama ve ahlak kuralı, en iyiyi yaşamak değildir. Çünkü hiçbir şeyin anlamı olmadığını bildiğimiz gibi hiçbir şeyin bir başka şeyden daha değerli olmadığını da biliyoruz. Ve yine biliyoruz ki, saçma insanın dünyasında bir değerler hiyerarşisi de yoktur. Böyle bir durumda yaşama, mümkün olanı yaşama ve tecrübe alanını sonsuzca tüketmeye yönelik olacaktır. Bu ahlakta nitelik değil, nicelik önemlidir. Büyük bir tutkuyla şimdiye bağlanan saçma insan, geleceğe karşı da o derece ilgisizdir. Bu anlayış, değerler hiyerarşisine yer vermediği için, davranışı, herhangi bir değerlemeye tabi tutmaz. Çünkü böyle bir insanın dünyasında iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış yoktur. Bütün eylemleri ahlak bakımından eşitleyen nicelik ahlakı, ‘bütün rekorları kırmak, her şeyden önce ve sadece mümkün olduğunca dünyayla daha sık karşı karşıya olmak demektir.’ Bu şekilde yaşayan saçma insan, nicelik ahlakıyla özgürlüğünün de bilincine varır. Bunun nedeni ise, kendisi için fazlasıyla mümkün yaşama yolu vardır, kendisini istediği biçimde ve istediği yerde gerçekleştirme imkanına sahiptir. Bu özgürlük, hayata bağlanma ve hayatın hiçbir şeyini inkar etmeyen bir yaşama isteğidir.”⁸¹ Kendini her şeyden soyutlayarak değil de sadece alışkanlıklardan kopmuş, doğaötesi olanlar ile ilişkisini kesmiş ve sadece bu dünyaya bağlanarak dünyayı ülküsü haline getirerek yaşamak ister. “Şu saatte, tüm ülkem bu dünya. Bu güneş ve bu gölgeler, bu sıcak ve havanın derinliklerinden gelen bu soğuk: her şey gökyüzünün tüm doluluğunu acıma duyguma doğru boşalttığı bu pencerede yazılı olduğuna göre, ölen bir

⁸⁰ A.g.e., s.82

⁸¹ Ali Osman Gündoğan, “Albert Camus (1913-1960)”, <http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Makale/Ali-Osman-Gundogan-Albert-Camus.pdf>.(20.01.2018)

şey var mı, yok mu, insanlar acı çekiyorlar mı, çekmiyorlar mı diye düşünmem gerekir mi?”⁸² Dünyaya ve içindekilere bir anlam vermeden ve onlardan bir anlam vermesinin beklemeden, basit olarak yaşamak gereklidir. Dünya ve onun ile verilen zaman, insan için sadece yaşamdan tat almak ve daha fazla yaşama için kullanılan iki şeydir. Uyumsuz insan aynı zamanda, zamanın farkına varabilen ve onu değerini bilendir. Ne geçmiş ne de gelecek onun için bir yarar sağlamaz, şimdiki an onun zamanıdır ve onu değerlendirmeye bakar. Camus *Veba* adlı yapıtında zamanın duyumsaması adına bir örnek ile şöyle anlatır: “Soru: Zamanını yitirmemek için ne yapmalı? Yanıt: Onu alabildiğine duyumsamak. Yöntem: Bir dışının bekleme odasında rahatsız bir koltukta gün geçirmek, pazar öğleden sonrasını balkonda yaşamak, anlamadığımız bir dilde konferanslar dinlemek, ayakta yolculuk etmek için en uygun olmayan ve en uzun demiryolu güzergâhını seçmek, tiyatro gişesi önünde kuyruğa girmek ve bilet almamak, vb.”⁸³ Camus zamanı duyumsamak için onun akışını hissettirecek eylemlerde bulunarak gerçekleşeceğini göstermektedir.

“Her biçimiyle sıçrama, Tanrısala ya da ölümsüze atılma, günlük şeylerin ya da düşüncenin aldatıcı görüntülerine kapılma, bütün bu perdeler uyumsuz gizler. Ama perdesiz kişiler de vardır; ben onlardan söz etmek istiyorum.”⁸⁴ Camus’nün bahsedeceği kişiler uyumsuz insanlardır ve uyumsuz insanın bize dört tiplmesini sunar: Don Juan, Aktör, Fatih ve Yaratan Sanatçı. Bu dört kahraman, yalnız kendilerini ve verili olanı tüketmeyi amaçlayan ve uyumsuz tam olarak yaşayan ve yansıtan kişilerdir. Camus ilk üçünün gösteri olarak seçildiğini, birer ahlak yargısı olmadıklarını, sadece uyumsuz yaşamın nasıl olabileceği doğrultusunda üretilmiş hayali kahramanlar olduğuna değinmektedir. Eylemsel sonuçlarından ziyade düşünce boyutları ile ilgilenmesi gerektiği fikrindedir. Camus bu kahramanlardan yalnızca edimlerinin düşüncelerine uygunluğunu ve bildiği ya da gördüğü doğruların sonuçlarından kaçmamaları gerektiğini beklemektedir. Ayrıca bu tiplelerde bir ahlak belirtmemektedir. Sadece nicel ve nitel ahlaktan seçilenin ahlaksal boyutun nasıl işlendiğini de ifade etmektedir. Bunlar başkaldıran insan tiplmeleri olarak da değerlendirilmekte ve bu açıdan ahlaki edimleri gözetilmektedir. Ancak başkaldıran insanın ahlakı ise nicelik ahlakıdır ve Camus bu çerçevede tiplmeleri sunmaktadır. Uyumsuz insanda karakterlerinde

⁸² Albert Camus, *Tersi ve Yüzü*, s. 69

⁸³ Albert Camus, *Veba*, s. 35

⁸⁴ Albert Camus *Sisifos Söyleni*, s. 107

değinen diğer şey ise yaşamdır. Yaşamda anlam ve sonuçtan ziyade yaşamın kendisi üzerinde durulmaktadır.

2.1.6.1. Don Juan

Camus Don Juan'ı deha olarak nitelendirmektedir. Çünkü uyumsuz insanın belli başlı vasıflarını taşımaktadır. Nedir bunlar? Öncelikli olarak bilinçlidir. Bilinçli olmak ise özgür düşünceye ve eylemde bulunmayı da beraberinde getirdiği için özgürdür. Ancak bu kapsamda sınırlarını da bilmektedir. Umut etmez, çünkü ölümün bilincindedir. Ölümlü olduğundan dolayı ölümün kendisine geleceğini düşündüğü için üzülmez, kederlenmez ve yaşamdan uzaklaşmaz. Yaşamda sınırlarının da farkındadır. Geçmiş ve gelecek zaman ile değil şimdiki zaman ile ilgilenir ve anı yaşar. Bundan dolayı da uyumsuz insan vasıflarını taşımaktadır. Peki, Don Juan nasıl bir karaktere sahiptir?

Don Juan sevgiyi sınırsızca yaşamak ve kullanmak isteyen biridir. Hep daha fazla sevmek, sevmeyi ve sevgiyi olabildiğine tüketmek istemektedir. Camus ise her şeyin sevmekle bitmediğini ama ne kadar çok sevilirse, uyumsuzun daha da sağlamlaştığını belirtir.⁸⁵ Peki, çok sevmek ile sonsuz ya da ölümsüz sevgiye ulaşmak için mi çabalamaktadır? Camus böyle bir şeyin gülünç olacağını, düşleminde yaratmış olduğu bu uyumsuz insanın, nitelik olarak değil nicelik olarak elde edebileceği bir sevgiden söz etmektedir. Dolayısıyla çok sayıda kadın sever ve her kadına olan sevgisi de neredeyse eşit derecededir. Sevginin ise sadece bir derece olmadığını, insan ne kadar sevse de yine de aynı şekilde ve derecede sevebileceğini düşünmektedir. Camus de ender sevmenin çok sevmek ile aynı olacağı düşüncesindedir. Camus'ye göre çok sevmek, yoğun aşk yaşamak değil, çok aşk yaşamaktır. Burada ki çok aşk ise daha fazla kadınla aşk yaşamak ve çoğalmaktır. Nitekim böyle bir şey, sağlam olan her varlığın yapabileceği bir şeydir. Dolayısıyla Don Juan'nın ideal aşk yaşamasına olanak yoktur. Ayrıca bu konuda başka özelliklerine bakacak olursak Camus şöyle ifade eder: "Bayağı bir ayartıcı ve kadınlara düşkün bir adam. Sıradan bir ayartıcıdır...Ayartmak, onun durumudur."⁸⁶ Ne kadar çok kadınla aşk yaşarsa o kadar uyumsuzu yaşatmaktadır. Doygunluğunun peşinden koşmaktadır ve zaman ne getirirse onu yaşamasını bilmektedir. Zamanın malı olduğunu bilmekte ve zamanla beraber yürümektedir. Zaten

⁸⁵ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 85

⁸⁶ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 87

zamanın farkındalığı uyumsuz insan da olması gereken bir özelliktir. Yaşamda sunulan her şeyden faydalanmakta ve onu geride bırakmaktadır. Her kadın onun için bir nicelik değer taşır ve Don Juan nicelikleri tüketmeye odaklanır. Tükettiğine ise asla dönüp bakmaz çünkü o birikim yapmaz, tüketir. Camus’ye göre bu durumu onun bencil ve ahlaksız olduğu anlamına gelmez. Bencil değildir çünkü Don Juan kendisini hiçliğe sürüklemektedir. Camus “kimileri yaşamak için yaratılmıştır, kimileri de sevmek için” ifadesiyle de Don Juan’ın yaşamak için sevmeyi seçtiğini ve bunda da elinden geldiğince “aynılık yaşantılama”⁸⁷ya çalışmıştır. Uyumsuz Don Juan’a yönlendiren tek ve sonsuz ya da ender aşk değildir, aşklardır. O aşk kelimesi içerisinde barındırdığı istek, tutku ve akli ayrı ayrı işleterek çoğaltmaya ve çoğalmaya çalışmaktadır. Onun bildiği şey sevmek, fethetmek, sahip olmak ve tüketmektir. Böyle yaparak da yok olmada aceleci davranmaktadır. Aslında seçimi hiç değildir. Hiç olması ise mutlak anlamda bir sevgiden söz edilemeyeceği düşüncesinden doğmaktadır. Böylece olana, verilmiş olana yönelir ve burada sadece yaşamı ve yaşamın kendine sunduklarını tüketmez aynı zaman da kendini de tüketmektedir. Ama en azında kendini tümüyle bir sevgiye verip, kendi şansını unutarak- bu durum Camus’nün ifadesi ile intihar etmektir-yapmamaktadır.

Ahlaksız olarak da değerlendirilemez. Öncelikle genel geçer bir ahlak kuralı çerçevesinde yaşamaz ve de nicelik ahlak açısından da ahlaksız olarak değerlendirilmez. Çünkü nicelik ahlakı eylemler arasında bir farklılık gözetmediğinden dolayı değer yargısı içermez. Nitekim bencil ve ahlaksız gibi tanımlar yükleyerek onu suçlu ilan etmek doğru değildir. Suçsuzdur çünkü yaşıyordur! Ama yaşamamın karşısında onu bekleyen yadsınamaz bir gerçek vardır; ölüm. Ölümden sonra bir yaşam uyumsuzun alanı değildir. Bu yazgı ise onun için bir ceza değildir. Çünkü bilinci ona gerçeği göstermektedir.

2.1.6.2. Oyuncu

Sisifos Söyleni’deki “Oyun” bölümünde oyuncuyu (aktörü) anlatmaktadır Camus. Giriş kısmında öncelikle bir açıklamada bulunur. “Günü gününe yaşayan insan oyalanmayı pek sevmez. Her şey onu sıkıştırır tersine. Aynı zamanda da hiçbir şey kendi kendinden fazla ilgilendirmez onu, hele ilerde ne olabileceği konusunda. Tiyatrodan, gösteriden hoşlanması bundandır, birçok yazgılar sunulur kendisine,

⁸⁷ Jhon Cruickshank, *a.g.e.*, s. 108

bunların acılığının acısını çekmeden şiirini alır. Hiç değilse orada, bilinçsiz insanı tanırız, ne olduğu bilinmeyen bir umuda doğru koşar durur. Uyumsuz insan onun bittiği yerde, usun oyuna hayran olmayı bırakarak onun derinliğine girmek istediği yerde başlar. Bütün bu yaşamlara girmek, onları çeşitlilikleri içinde duymak, tam anlamıyla onları oynamaktır. Oyuncuların genellikle bu çağrıya uyduklarını, uyumsuz insanlar olduklarını söylemiyorum. Yalnızca yazgılarının açık görüşlü bir yüreği çekebilecek, uyumsuz bir yazgı olduğunu söylüyorum. Bundan sonra söyleyeceklerimin ters anlaşılması için bunu belirtmem gerekli.”⁸⁸ Camus burada Don Juan’dan farklı bir yol izleyeceğini ifade etmektedir. Çünkü Don Juan nicelik ahlakını doğrudan uygulayandır ama oyuncu rollerin tekrarı ve daha çok rol peşinde olandır. Ayrıca oynadığı her rolü de yaşayarak oynamakta ve kendisine ait tek bir yazgı olamayacağını ve bunun isterse çoğalabileceğinin teminatını sunmaktadır.

Oyuncu da bilinçlidir ve yaşamda verilen tüketmeye çalışmaktadır. Oyuncunun amacı ünlü olmaktan ziyade kendi kendisi için yaşayan bir ün elde edebilmektir. Yani kendini kendine adayabilmek ve kendini duyabilmektir. Diğer taraftan ünlü olmanın bir faydası yoktur. Çünkü ölümün herkese geleceğinin bilincindedir. Bundan dolayı olabildiğince başka karakterlerde, başka yazgıları dolaşabilmek ve onların da yaşamlarını duyumsayabilmektir. Sonunda da o yazgıyla birlikte ölmektir. Geçici olan yaşamların peşinde koşmaktadır. Koşar çünkü zamanın yolcusu olduğunu bilir.

Oyuncu her bir oyuna başlarken yeni bir yaşama başlamaktadır. Oyun bittiğinde ise yaşam sona ermektedir. Oynadığı kişiliklerden ne ölçüde yararlanırsa o kadar keyiflidir. Bundan ziyade aslı olan şudur; oyuncu bu kişiler ve yaşamları ile hangi noktaya kadar birleşmiştir. Bu durum Camus için uyumsuz yaşantısının sunulan en güzel bir örneğidir. Ayrıca Camus şu sonucu da çıkarmaktadır: Olmak istenilen ile olunan arasında sınır yoktur. “O öyle olan değil, öyle olmaya ve öyle görünmeye çalışandır. Bir şey değil ama bir şeymiş gibi görünmeye çalışmak onun karakteridir. Bundan dolayı da, kendi hayatı olmayan pek çok hayat girer.”⁸⁹ Her bir hayatı kısa sürede sergilemek ve onu yaşamaya, yaşatmaya çalışmak onun için bir hayli zordur. Ama Camus bunun başarılmasını şöyle bir tanım ile ifade etmektedir: “Kendini yeniden bulmak üzere yitip gitmek denir buna. Bu üç saat içinde, salondaki adamın dolaşmak

⁸⁸ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 93

⁸⁹ Ali Osman Gündoğan, *a.g.e.*, s.173

için bütün ömrünü harcadığı bu çıkışsız yolun sonuna dek gider.”⁹⁰ Oyuncunun her bir kişiliği oyun sonunda ölür ve kendi kendiliği ile kalır. Yaşam içerisinde başka yaşamları deneyip onları tüketmek onun fenomen alemde olanları ile ilgilendiğini göstermektedir. Böylece her sanat sonunda nasıl ki rolünü bitiriyorsa kendi yaşamının da bir gün biteceğinin de bilincindedir. Bilinçli olma durumu kendisine sanatta başarılar ve kazanımlar sunmaktadır. Ancak sadece bilinçli olma durumu değil aynı zamanda da bedeni de aynı katkıyı sağlamaktadır. Çünkü sanat bedenin konuşması demektir. Oyuncu için bedeni önemli oluşu oyuncuyu uyumsuzun sembolü yapmaktadır. Oyunda bir tek beden değil oynayan aslında. İnsanda jest ve mimik olgularının yanı sıra ruhun da eyleme geçmesi ile oynamaktadır oyuncu. Kısacası tüm varlığı ile oynar. Buradaki ana gaye ise kendisi ne kadar çok yaşarsa karşısındakine de o kadar çok yaşatabilmektedir. Ne kadar çok içselleştirirse o kadar çok o yaşamı özümseyerek ve zevk alarak yaşamakta ve yaşam içerisinde başka bir yaşamı kendi yaşamı gibi yaşayarak yaşatmak istemektedir. Her türlü rolde, her türlü kişilikte oynadığı için kendindeki çelişkili alanları belirmeye başlar. Çünkü yaşadığı yaşamda çok ruhluluk ve faklı yaşam biçimi vardır ama tüm bunlar sadece bir bedende yaşanmaktadır. Oyuncudaki uyumsuzluğun doğuşu işte tam da bu noktadadır. Bir taraftan iyi bir taraftan kötü, bir taraftan hırçın bir taraftan sakin bir insan olabilen oyuncu, tüm çelişkileri kendinde barındırır. Böylece Camus’nün ifade ettiği gibi “Hep kendisiyle çelişen onda birleşir yine de.”⁹¹ Ancak her oyun gibi kendi yaşamı da son bulur. Her şey yaşanır ve biter. “Bir gün olur, sahnede ve dünyada ölmek gerekir. Yaşamış olduğu şey şimdi karşısındadır. Açıklıkla görür. Serüvenin iç parçalayıcı, yeri doldurulmaz yanını görür. Bilir ve şimdi ölebilir.”⁹² Ölümün yazgı olduğunun farkındadır; ne olursa olsun ölümden kaçış yoktur. Zaten onun için ölümsüzlük değildi amaç, sadece daha çok yaşayabilmektir ve yaşar da.

2.1.6.3. Fatih

Camus Fatihini anlatırken insanın birey olarak başkaldırısından bahsetmektedir. Varlığını kendi varlığında olduğundan dolayı öncelikli olması gerekenleri ve başkaldırısının nasıl ve ne için yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Fatihler ise her biri ayrı bilinçli bireylerdir. Camus yaşadığı çağın insanlarını geçmiş çağın insanları

⁹⁰ Albert Camus, *a.g.e.*, s.95

⁹¹ *A.g.e.*, s. 97

⁹² *A.g.e.*, s. 99

arasında bir yargılanış farkı aramaktadır. Birey toplum içinde toplum olarak mı yaşamalı yoksa toplum içinde birey olarak yaşamalı mıdır ya da sadece birey olarak mı yaşamalıdır? Bunların cevabını *Başkaldıran İnsan*'da "Tarihsel Başkaldırı" içerisinde vermektedir. Ama burada da özet olarak ifade etmektedir. Çağını insanlarını ve onlara sunulan yaptırımların, onların seçimlerini ve aslında seçilmesini önerdiği şeyleri bir Fatih örneği ile göstermektedir.

İnsanın karşısına kendini bulması için iki seçenek sunulmaktadır: Ya eylem ya da gözlem. Bu şu anlama gelir; ya zaman ile birlikte yaşar ve kendin için savaşır, eylemlerde bulunursun, ya da dünyada anlam çıkartma çabası içerisinde başka şeylere, mesela tanrıya, bağlanır ondan bir şeyler umut edersin, yani geleceği düşünür onun gelmesini gözlemlersin. Camus tüm bunları şöyle ifade eder: "Ama gururlu bir yürek için iki şeyin ortası olamaz. Ya Tanrı var, ya zaman, ya bu haç, ya bu kılıç. Ya çırpınmalarım aşan daha yüksek bir anlamı vardır bu dünyanın, ya da bu çırpınmalardan başka hiçbir şey gerçek değildir. Ya zaman ile yaşayıp onunla ölmek, ya da daha büyük bir yaşam için ondan çekilmek gerek."⁹³ Kısacası insan bu dünyada Araf'ta yaşayamaz. Ya yaşayıp yok olur ya da belirsiz bir ölümsüzlük aşkı ile hep olmaya çalışır. Camus ise, zaman mı yoksa ölümsüzlük mü? Seçeneklerinden yaşadığı anın kesinlik verdiğinden dolayı zamanı seçer.

Fatihler ise eylemi seçerler fakat eylediklerinin de yararsız olduğunun farkındadırlar. Yararlı olacak olan tek eylem dünyayı ve insanları sil baştan düzelterek olandır. Yani Fatih varoluşa yeni bir bakış açısıyla, yeniden bir düzenleme sunmak istemektedir. Ama bunun da hiçbir zaman olamayacağı farkındadır. Sadece çabalamak gerektiğinin ve bunun için yaşamak gerektiği düşüncesindedir. Kendisinin farkında olduğu gerçek, herkesin paylaştığı gerçeklerdir ama bunun farkında olan bilinç kimilerinde hala aktif değildir. Camus ise gerçek olarak birincisi yaşamın kendisi, ikincisi yaşamda ölüme karşı direnen beden ki içerisinde bilinci de barındırmaktadır, üçüncüsü de yazgısal ölümün kendisi olduğunu ifade etmektedir. Tüm bunlara bakıldığında ise üçüncüsü diğer ikisinin varlığını değerli kılmaktadır. Fatihler ise eylemlerin sonunda ölümün var olduğunu bildiği için yararsız eylem ve sonuçsuz çabayı seçmektedirler. Fatihlerin büyüklüğünü de Camus, fethettikleri yerler ile değil yaşamda kalma mücadelesinde verdikleri çaba ile ölçmektedir. Onların büyüklüğü onun için

⁹³A.g.e., s. 103

geleceksiz özveridedir. Her ne kadar insanlar ölümsüzlüğü istese de hiçbir zaman elde edemeyeceği düşüncesindedir.⁹⁴ Camus aslında insanların ölümsüzlüğü istemesinin yazgısal olana karşı bir hak davası olarak tanımlar. Bu insanın içerisinde yaşamış olduğu en büyük çelişkidir. Çünkü kimse kendinden öteye gidemez. Fatihler de insanlığı aşır başka bir şey olamazlar; ne bir Tanrı ne de bir ölümsüz. Kahramanlıkları onları diğer insanlardan da üstün varlık yapmaz. “Onların yaptığı sadece insani çabayı son sınıra kadar götürmektir. Bu bağlamda da insanı değil kendilerini aşarlar. Bunları ise onun us-dışılığa karşı tutumunu ve insanlara karşı fedakârlığının göstergesidir.”⁹⁵

İnsan şu yaşamda tek geçek için savaşıyor o da yaşamın kendisidir. En kıymetli olan şey ise insanların bağlarıdır. Bunlar ise geçici olduğu için önem verilir. Çünkü Fatih de geçici olanı tüketmeye çalışandır “Gerilmiş yüzler, tehlikeye düşmüş kardeşlik, insanlar arasındaki alabildiğine güçlü, alabildiğine utangaç dostluk; bunlar, geçici olduklarına göre, gerçek zenginliklerdir.”⁹⁶ Ona insansal ve geçici olanı seçtiren us ve bilinç, onun için en değerli olan bağın da geçici olduğunun farkına vordurmaktadır. “Fatihlerin hiçbir şeyleri sürekli değildir, öğretileri bile.”⁹⁷ Çünkü Fatihler de diğer uyumsuzlar gibi her ne olursa olsun ölümün kendilerine de uğrayacağını bildikleri için geleceğe ve geçici olana bel bağlamazlar. Bütün bunlar ve bu bilinç, Fatihlerin ve tüm uyumsuz tiplerin özgürlüklerinin de kaynağıdır.

2.1.6.4. Sanatçı

Camus kendisi için önemli olan uyumsuz kahramanın henüz ifade etmediğini bildirir. Kuşkusuz ki bu, yaratım sürecinde bulunan bir sanatçıdır. Her uyumsuz gibi sanatçı da bir savaşın içerisinde ve burada kendisine bir mutluluk aramaktadır. Çünkü yaşam alanı olarak verilen alanın uyumsuzluğunun üstesinden gelmek için tinsel anlamda bir mutluluk olmalıdır. Camus için bu mutluluk “uyumsuz sevinçte” yatmaktadır. Sanatçıdaki uyumsuz sevinç ise yaratımın ta kendisidir. İçerisinde bulunduğu savaşın insanlık için bir sonu yoktur ama insan için bir sona sahiptir ve ölüm bu savaşta herkese galip gelmektedir. Fakat Camus bunun böyle olmayacağını sanatçının sanatında ölümün yenilgiye uğrayacağını şu ifadeleri ile belirtmektedir: “Sanat ve yalnız sanat,” der Nietzsche, “gerçeğin elinden ölmemizi önleyecek bir şey

⁹⁴ A.g.e., s. 104

⁹⁵ Ali Osman Gündoğan, a.g.e., s.174

⁹⁶ Albert Camus a.g.e., s. 105

⁹⁷ A.g.e., s. 105

varsa, o da sanat.”⁹⁸ Nietzsche’nin belirttiği gibi sanat her şeyin üstesinden geldiği için tek ve yalnızdır, biriciktir. Biricik olmasının bir diğer nedeni ise yaratım sürecinde insana canlılık vermesidir. İnsanın içindeki tutku, canlılığa etki eden değerlerden biridir. Tutku içerisinde bulunan gerilim, istek ve taşkınlık yaratım sürecine yansımakta ve meydana gelecek olan yapıya yön vermek için başka duygular uyandırmaktadır. Bilincimize başka bir aydınlık vererek onun canlılığını arttıran sanat eseri, aynı zamanda bilince kendi serüvenini de göstererek insanda aynı anda iki kez yaşamının nasıl olduğunu göstermektedir. Camus’nün de belirttiği gibi, “Yaratmak, iki kez yaşamaktır.”⁹⁹

Uyumsuz çizgi üzerinde bulunan kahramanların tümü yaşamda oyun oynamaktadır. Kimi bilinci, kimi tutkusu, kimi onuru için kendinde bulunan gerçeklerle, uyumsuz yaşamda, bir şeyler üreterek zamanda yaşamaya çalışırlar. Sanatçının yaptığı da aslında bir Fatihin yaptığından farklıdır. “Durasıza sırt çevirmiş bir insan için, bütün yaşam uyumsuzun maskesi altında ölçüsüz bir oyundan başka bir şey değildir. Yaratım, büyük oyundur.”¹⁰⁰ Çünkü bu dünyaya bağlı kalarak bir şeyler yapmaya çalışırken dünya sanatçının istediği gibi değildir. Bundan dolayı kendi özlemine uygun olan bir dünya kurmaya çalışır. Tam da burada dünyaya karşı bir başkaldırı sergilemekte ve hem evet hem de hayır demektedir. “Sanatçının, bir anlamda, görüntüler dünyasını tek kesin gerçeklik olarak kabul etmesi gerekir; oysa başka bir anlamda sanatçı dünyayı kendi özlemleri ve ülküleri için yetersiz ve doyumsuz bulur ve yadsır.”¹⁰¹

Camus’nün uyumsuz insanının, başkaldırı, özgürlük, tutku ve betimlemek olmak üzere dört tutkusu vardır. Burada betimlemek, sanatçının bir özelliği değil, bir öz ereği olmalıdır. Bir sanat eserinin uyumsuz bir eseri ifade edebilmesi için her bir satırında ya da çizgisinde bu ilkeyi barındırmalıdır. Bir bilim eseri gibi açıklayıcı ve çözüm odaklı olmamalıdır. Eğer bu gibi sanat yaratımı olursa içerisinde sadece bir donukluk vardır demektir. Önemli olan açıklamak değil, eseri duygu içerikli anlatarak onda betimlemelerin insan zihninde canlandırmasını sağlayarak zihinde çeşitliliği yakalayabilmektir. Zihinde olan çeşitlilik, eserlere yansıtılarak istediği şekilde istediği gibi onu şekillendirerek çoğaltabilir. Camus burada şöyle ifade kullanır: “Sanat yapıtı

⁹⁸ Albert Camus *a.g.e.*, s.111

⁹⁹ Albert Camus *a.g.e.*, s. 112

¹⁰⁰ Albert Camus *a.g.e.*, s.112

¹⁰¹ John Cruickshank, *a.g.e.*, s.194

bir deneyin ölümünü, aynı zamanda da çoğalmasını belirtir.”¹⁰² Bunun olması için de en önemli özellik olan betimleme, eserde en değerli kavram olarak yerini almalıdır. Peki, sadece bir betimleme ile sanat yapıtı olabilir mi? Önce zihin ve duygu yoğunluğu sonra bir yaratım süreci gerçekleşebilir.

Peki, sanat eserini meydana getiren bir kişi nasıl olmalıdır ya da hangi özellikleri kendinde barındırmalıdır? “Uyumsuz bir yapıt doğabilmesi için, düşüncenin, en açık en uyanık biçimiyle, ona(kişiye) karışmış olması gerekir.”¹⁰³ Kişide olan bu düşünce kendini hep gizli tutmalıdır. İnsan duygusunu somuta dökerek yapıtı meydana getireceği bir oyun sonrası sanat yapıtı doğar. Camus bu durumu şöyle açıklar: “Sanat yapıtı, zekânın somut üzerinde uslamaya girişmekten vazgeçmesinden doğar. Tenselin utkusunu belirtir. Uyanık düşüncedir onu kışkırtan, ama bu edimde kendinden vazgeçer. Betimlenen şeye geçerli olmadığını bildiği, daha derin bir anlam eklemek gibi bir eğilime boyun eğmeyecektir. Sanat yapıtı usun bir dramını kişileştirir, ama bunun kanıtını ancak dolaylı olarak sunar. Uyumsuz yapıt bu sınırların bilincine varmış bir sanatçı ve somutun kendi kendinden fazla hiçbir anlam taşımayacağı bir sanat ister.”¹⁰⁴ Yani bir sanat yapıtı bir kişinin hayatında ona yön verici olamaz. Ayrıca, sanat yapıtı, insanın deneyimlerinin bir bütünü niteliğinde değil de sadece bu deneyimler içerisinde sanki en değerli olanlarının bir birleşimi bir bütünü şeklinde olmalıdır. Tüm deneyimlerin beden bulduğu bir yapıt olmalıdır. Bunun için uyumsuz sanatçı sanat eserini yapmak için değil, hayatın tüm aşamalarını tekrar yaşamak ve kendinde olanı tekrar yaşatmak için bir eser yapmalıdır. Bu bağlamda sanatçı, yaşamın düşünmek olduğu kadar da duymak, duyumsamak olduğunu yansıtarak sanatçı olma özelliğine sahip olabilmektedir. Diğer uyumsuzlardan ayıran niteliği de bunlardır; düşünmek ve duyumsamak. Sanatçı, yeni bir dünya sunarken bunu, o dünyaya bir anlam katarak yapar. Bu ise onun özgür olduğunun bir kanıtıdır.

Sanatçı-eser ilişkisini değerlendiren Camus, uyumsuzun bir roman karşısındaki tutumunu da incelemekte ve uyumsuz sanatçının nasıl ortaya çıktığını açıklamaktadır. “Dayanağı olmadan yaşamayı kabullenince, dayanağı olmadan çalışmaya ve yaratmaya da razı olunabilir mi, bu özgürlüklere hangi yol götürür insanı, bunu bilmek istiyorum. Evrenimi düşsel görüntülerden kurtarmak, onu yalnız varlığım yadsıyamadığım etin

¹⁰² Albert Camus *a.g.e.*, s.113

¹⁰³ Albert Camus *a.g.e.*, s. 115

¹⁰⁴ Albert Camus *a.g.e.*, s. 115

gerçekleriyle doldurmak istiyorum. Uyumsuz yapıt yaratabilir, bir başka tutum seçmektense yaratıcı tutumu seçebilirim. Ama bir uyumsuz tutum olduğu gibi kalmak için nedensizliğinin bilincinde kalmalıdır. Yapıt için de böyle. Burada uyumsuzun buyruklarına saygı gösterilmiyorsa, uyumsuz kopmayı ve başkaldırmayı örneklendirmiyorsa, kuruntular uğrunda kurban vermeden umudu uyandırıyorsa, artık nedensiz değil demektir. Artık ondan kopmam. Yaşamım onda bir anlam bulabilir; bu önemsiz bir şey. Uyumsuz, bir insan ömrünün görkemliliğini ve yararsızlığını tüketen şu kopma ve tutku işlemi değildir artık.”¹⁰⁵ Tüm bunlar bir yazarda olması gereken vasıflardır. Eğer bir yazar bu özelliklere sahip değilse zaten uyumsuz da değildir.

Camus, yazarın uyumsuz insanı roman kahramanı yapabileceği düşüncesindedir. Örnek olarak da Dostoyevski'nin *Ecinniler* adlı yapıtını aynı zaman da *Cinler* adlı bir oyun haline de getiren Camus, burada kahraman olan Kirilov'un neden intiharı seçtiğini açıklamaktadır. Peki, ya bu intihar da uyumsuz açısından elverişli ya da uyumsuzu uygun bir intihar ise ne yapılmalıdır? Demek istenilen şu ki, dünyayı anlamlandırmada bir çıkış yolu bulamayan ve bunun da mantıklı bir nedeni sunulduğunda olacaklar karşısında uyumsuz ne yapmalıdır? İşte Camus burada bunun açıklamasını aşağıdaki gibi sunmaktadır.

Kirilov, ölmek istediğini düşüncelerine kazımıştır. Düşünde ve düşüncesindeki bu hazırlanışı Camus, “üstün intihar”¹⁰⁶ olarak değerlendirir. Tanrı'nın insanlığa ve kendisine karşı umursamaz tavırları ve sunduğu acıdan başka bir şey olmadığı fikri üzerine Tanrı'nın doğasına karşı çıkarak, kendisinin böyle bir şeye tutsak edilemeyeceğini ifade edercesine kendisini öldürmek ister. Aslında bu ölümden bir başkaldırı ve özgürlük de vardır. “Boyun eğmezliğimi, yeni ve korkunç özgürlüğümü kesinlenmek için öldürecekim kendimi.”¹⁰⁷ diye de ifade eder. Özgür olduğunu, bir Tanrı dahi olsa kendisinin boyun eğmeyeceğinin kanıtını sunmak için ölümü seçmektedir. Ancak sadece bu değildir ölümü seçmesindeki neden. En önemli neden Tanrı olmak istemesidir. Tüm bunlar aslında uyumsuz düşünce sistemine sahip olduğunun bir göstergesidir. Fakat tek fark vardır ki kendini öldürmesidir. Ama Camus bu ölümünün de uyumsuz bir ölüm olduğunu düşünür. Çünkü Kirilov Tanrı'nın olması gerekli olduğunu, bir tanrının var olması gerektiğini düşünür ama bir Tanrı'nın da

¹⁰⁵ Albert Camus *a.g.e.*, s. 118-119

¹⁰⁶ Albert Camus *a.g.e.*, s. 122

¹⁰⁷ Albert Camus *a.g.e.*, s. 122

olmadığını ve de hiçbir zaman olmayacağını da bilir. Bundan dolayı eğer bir Tanrı var olacaksa bu ben olmalıyım düşüncesi ve özgür iradesi ile bunun kararını vererek özgür bir eylemde bulunmak ister. Akılsal olarak değerlendirdiğimizde yöntem, uyumsuzun bir düşünce biçimini sergiler ve bundan dolayı sonuç da uyumsuzun bir kararı doğrultusunda uyumsuz olur yani eyleme geçirmede yine uyumsuz olarak davranır ve uyumsuz intiharı doğurur. Ölüm ile kendisinin yaratmış olduğu şey, insanın Tanrı olabilme imkânının olduğu düşüncesidir. Peki, Tanrı olabilmek için intihar zorunlu mudur? İnsan, Tanrı'yı öldürerek de Tanrı olamaz mı? İşte Camus'nün en can alıcı açıklaması burada yer almaktadır. Evet, Kirilov uyumsuz düşünceyi barındırır ama kendi ölümünde amacı Tanrı olmak değildir. Tanrılık düşüncesi onun nitelikleri bağlamında değerlendirdiğimizde bütünüyle dünyasal olarak karşımıza çıkmaktadır. “Üç yıl boyunca Tanrılığımın niteliğini aradım ve buldum,” der Kirilov. “Tanrılığımın niteliği bağımsızlıktır.” Şimdi Kirilov'un öncülünün: “Tanrı yoksa, ben Tanrı'yım” sözünün anlamı fark ediliyor. Tanrı olmak, bu yeryüzünde özgür olmaktır yalnızca, ölümsüz bir varlığa hizmet etmemektir. Her şeyden önce de bütün sonuçları bu acılı bağımsızlıktan çıkarmaktır kuşkusuz. Tanrı varsa, her şey ona bağlıdır ve istemine karşı hiçbir şey gelmez elimizden. Yoksa, her şey bize bağlıdır. Nietzsche için olduğu gibi, Kirilov için de Tanrı'yı öldürmek, kendisi de Tanrı olmaktır.¹⁰⁸

Tanrı olmak Camus için uyumsuz olmayı gerektirmektedir. Çünkü Tanrı olmak bağımsızlığı, özgürlüğü ve boyun eğmeden kendi yaşantımızda kendimizin yaptıklarında sorumlulukları üstlenebilmektir. Bu bağlamda uyumsuzluğu yakalayabilen, sıçrama yapmadan uyumsuzu yaşayabilen her insan kendinde tanrılığı da barındırmaktadır. Tanrı olmak için bir intihar gerekmemektedir. Kaderimiz olan ölümü bekleyerek tanrılığımızı yaşamalıyız, özgürce ve bağımsızca. Özgürlük, uyumsuz insanda olduğu gibi Dostoyevski ve Nietzsche için de aynı anlamı ve özellikleri taşımaktadır. Tanrıyı öldürmek özgür bir düşüncenin eseri olarak meydana gelir. Asıl amaç, hiçbir insanın ya da varlığın kendinden üstün olamayacağını ve düşünce ve eylemlerinde kimsenin etkisi altına girmeyeceğinin bir göstergesi olarak özgürlüğün seçimidir. Aksi bir durum söz konusu olduğunda sadece ve sadece kölelik olurdu; hem düşüncede hem de eylemlerde. Tüm bunların farkına varan Kirilov'u, Dostoyevski neden hala ölüme yönlendirmektedir ki? Neden bu dünya özgürlüğünü ona tattırmak istememektedir? Burada Dostoyevski insanların kalıplaşmış düşüncelerinden

¹⁰⁸ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 124

vazgeçmeyeceklerinin bir göstergesini sunmak için bunu ister. Çünkü her insan uyumsuz olabilecek kadar kendi düşünce ve özgürlüğüne sahip değildir. Onların böyle bir şey yapabilmeleri için, kendilerine bir rehber edinmeleri gereklidir. Yani uyumsuz olarak görebilmek için, insan Tanrı olabilmek için kendilerine bir kahraman ararlar. İşte bu kahraman Kirilov'dur. Kirilov insanlığa bunu gösterebilmek için insanlık aşkı ile kendisini insanlık için öldürür. Camus bu noktada Dostoyevski'nin bu tutumu karşısında yapıtını bir uyumsuz yapıt olarak değerlendirmez sadece uyumsuzu açıklayan bir yapıt olarak görür.

Camus, bir sanat eserinde olması gereken tutarlılığı “Yarın Sız Yaratım” bölümünde değerlendirmektedir. “Sanata ancak olumsuz bir düşünce çok yararlı olabilir. Ak için kara ne kadar gerekliyse, onun bulanık ve alçalmış davranışları da büyük bir yapıtın anlaşılması için o kadar gerekli. ...Boşluğa renklerini vermelidir.”¹⁰⁹ İyi bir şeyin görünebilmesi için yanında kötülerin olması gereklidir. Bir romanın en iyisi olabilmesi için kötü olanların var olması gereklidir. Beyaz ancak yanında siyah varsa görünüş itibari ile değer kazanabilir. Tüm bunları sanata uyarlatan Camus, sanat eseri için olumsuz düşüncelerin de olması gerektiği tarafındadır. Çünkü uyumsuz bunu gerektirir. Tüm çelişkiler içerisinde çelişkilere rağmen var olmaya devam etmek ister uyumsuz insan. Verili olan beyaz bir kâğıdın üzerinde sanat ve sanatçı kendi yolunu bulabilmelidir. Boşluğu renklerini vererek doldurmalı ve onda iki şeyi de kullanmalıdır; aklı ve tutkuyu. Düşünce de tersi ve düzü ile beraber değerlendirilmeli, başkaldırısı bulunmalı, özgürlüğü yakalayabilmeli, çeşitliliğe önem vermeli ve esere yansımada bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Camus düşünceden istediğini başkaldırıcıyı, özgürlüğü ve çeşitliliği uyumsuz yaratımda da istemektedir¹¹⁰. Tüm bunlar gerçekleştiğinde yaratım yazgıya biçim verir. Camus yaratım sürecini sadece bir yazar ya da bir sanatçı, bir Fatih ya da Don Juon için söylememektedir. Yaratım, uyumsuz insanda olması gereken bir özellik olmalıdır ki içerisindeki çeşitliliği yakalayabilsin. Bu yaratma özgürlüğünü kendinde bulmalıdır insan. Her yaratım sonunda bir eser meydana getiremeyeceğinin de bilincine varmalıdır uyumsuz insan. Bu ölüm gerçeği ile bir tutulmalıdır. Uyumsuz bir şeyi sonuna kadar götürüp, ölüm ile karşılaşan kadar onu özgürce kullanabilmelidir. Sanatçı ise bu uyumsuzluğu yakalayabilmelidir ve eserinin akıbetini düşünmemelidir, vazgeçmesini de bilmelidir. Kendinde bu özgürlüğü

¹⁰⁹ Albert Camus *a.g.e.*, s. 130

¹¹⁰ Albert Camus *a.g.e.*, s. 132

yakalamalı ve sonuna kadar bundan istifade etmelidir. Uyumsuz insan yaşamı boyunca, verili olanı tüketmeye çalışarak elde ettiği mutluluk ve sevinç onun özgürlüğünün bir resmidir, görüntüsüdür. Kısır döngüye düşmeyecek şekilde üretmeli ve tüketmeli özgür insan. Tüm yaratım süreci ona çeşitliliği tattırır ve ondaki yaratım özgürlüğünü ortaya koyar. Ancak bilinç ve düşünce her daim uyumsuzun özgür, bağımsız iki temel özüdür. Akli dengesi yerinde olmayan biri asla üretimde bulunamaz ve bu bağlamda da özgür olamaz. Düşünce ve bilinç, uyumsuzluğu bulmak ve özgür olmada temel yapı taşı niteliğindedir.

Tüm bu anlatılanlar Camus için olabilecek karakterdeki uyumsuzlardır. Ancak bir tane uyumsuz kahraman vardır ve Camus bu kahramanı uyumsuzun özetini niteliğinde sunmaktadır: Sisifos.

2.1.6.5. Sisifos

Camus uyumsuz insanın tüm özelliklerini anlattıktan sonra verdiği örneklerin de uyumsuz insanın sadece örnek gösterecek karakterler olabileceğini, herhangi bir nitel bağlamda ahlaki değere sahip olmadığını, nicel olarak yaşantılarının olduğunu ifade eder. Bunun yanı sıra sanatçının tam anlamıyla uyumsuzu karşı başkaldırı olabileceğini belirtirken uyumsuz kahramanı ise en sona bırakmıştır. Kitabın son bölümünde değindiği mitolojik kahraman olan Sisifos, Camus için uyumsuz kahramandır. Hem bu dünyada hem de diğer dünyada bir bağa sahiptir ve hem bu dünyada hem de diğer dünyada çektiği cezalar ile uyumsuz olduğu anlaşılmaktadır. Sisifos'un başkaldırmasında Tanrıların yerine geçme isteği değil, Tanrıları hor görme, kandırma, Tanrıların sırlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanma gibi kurnazlıklar ve uyanıklık yapması, ölüme kin duyması ve yaşam tutkusu başkaldırma niteliğindedir. Tanrıları hor görmesi ve onların gizlerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanması, onun Tanrı karşısındaki duruşunu göstermektedir, yani boyun eğici değildir. "Homeros'a bakılırsa, Sisyphos ölümlülerin en bilgisi, en uyanığıydı. Başka bir söylentiye göre de, haydutluğa eğilim gösteriyordu. Ben bunda çelişki görmüyorum. Ruhlar ülkesinin yararsız işçisi olmasına yol açan nedenler üzerinde kanılar ayrılıyor, ilkin Tanrıları biraz hafife alması başına kakılıyor. Onların gizlerini açığa vurmuştu. Jüpiter, Asope'un kızı Egine'yi kaçıırır. Kızın babası bu kayboluşa şaşar, Sisyphos'a dert yanar. Bu kaçırmayı bilen Sisyphos, Korent kalesine su vermesi koşuluyla Asope'a bilgi vereceğini söyler. Suyun kutsamasını Tanrıların öfkesine yeğ görür. Ruhlar

ülkesinde, bundan dolayı cezalandırılır.”¹¹¹ Bu bir tanesidir diğeri ise karısının kendine olan aşkını denemek istemesi üzerine karısına öldüğünde cesedini sokağa atmasını ister. Bunun üzerine eşi isteğini yerine getirir ama Sisifos artık ruhlar ülkesine gitmiştir. Karısının insan aşkına öyle karşıt olan bu isteği dinlemesine ve yapmasına çok kızar ve Hades’ten Dünya’ya gitmek için izin ister. Her ne kadar Dünya’ya ceza vermek için gelmiş olsa da dünyanın ihtişamı ve cazipliği karşısında onu bırakıp gitmek istemez. Tanrıların ona karşı tehditlerine karşın ruhlar âlemine geri dönmek istemez. En sonun da Hades dayanamamış ve ölüm meleğini onu alıp getirmesi üzerine görevlendirmiş. Bunun üzerine ruhlar ülkesine gelen Sisifos’a ceza verilmiş, hem de hiç bitmeyecek bir ceza. Ceza ise; Sisifos, kocaman bir taşı yuvarlayıp dağın tepesine taşımak ve getirdiği taşı her seferde yeniden aşağıya yuvarlamak ve bunu her defasında aynı kısırlığı ile yapmakla cezalandırılır. Ancak böyle anlamsız ve boş gidiş gelişler ve bunun daima devamlılığı söz konusudur. Camus’nün bu mitolojide kendisini ilgilendiren tek şeyin, Sisifos’un bu sürekli olarak yaptığı iş karşısındaki tavrıdır. Tanrılara karşı davranışı ve ölüme karşı tutumu, tutkuyla bağlandığı dünya için bir bedel ödemeye mahkûm bırakmıştır. Her ne kadar güçsüz de olsa o tanrılara başkaldırmış, ayaklanmış olması ona verilecek olan cezanın bilinçliliğini gerektirir. Bunun için taşıdığı taş onun yazgısıdır ve içinde bulunduğu durum ise yazgısının da üstündedir. Camus’ye göre öyle olması onu uyumsuz kahraman yaptığı gibi trajik kahraman da yapmaktadır Sisifos’u güçlü yapan ve kaderini taşıyabilme gücünü kendinde bulması, aslında bu bilinçlilik halidir. Ne tanrı ne de umut onun ilgi alanında değildir, sadece yaşam tutkusunun meydana getirdiği gerçekler, Sisifos için bir farkındalık yaratmıştır. İşte bu açıdan Sisifos, Camus için uyumsuz ve mutlu bir insandır. Uyumsuz olduğu açıktır ama tüm bu cezaya rağmen nasıl mutlu olunur? Bir kayayı taşımak her ne kadar ceza olarak görülse de aslında o artık Sisifos’un nesnesi ve kaderi olmuştur. Camus onun için “Gölgesiz güneş yoktur. Ve geceyi tanımak gerektir. Uyumsuz insan evet der, çabası hiç dinmeyecektir artık. Kişisel bir yazgı varsa, üstün alınyazısı yoktur, hiç değilse tek bir alınyazısı vardır, onu da kaçınılmaz bulur ve küçümser.”¹¹² ifadelerini kullanır. Kısacası her aydınlığın kendisine göre bir karanlık yanı vardır ve aydınlık isteyen biri bu karanlığı da bilir ve ona göre yaşar. Bunu kabullenmek buna evet demek kendi taşıdığı ve kendisinin sorumlu olduğu hayatını da taşıyacağı anlamına gelmektedir. Herkes kendi kaderini yaşar ve tek bir gerçek üzerine bu kader sonlanır: Ölüm. Kaderini ve

¹¹¹ A.g.e., s.137

¹¹² A.g.e., s.140

yazgısının bilincinde olmak ona özgürlüğünü vermektedir. Her şey kendi gücünün ve bilincinin etrafında şekillenmekte ve ona göre kaderini yaşamaktadır. Uyumsuz insanın bu şekilde olması onu tabi ki de özgürlüğe ve mutluluğa götürmektedir. Sisifos'u özgür yapan şeyler; öncelikle kaderinin kendi ellerinde olması, tanrıların insanların kaderine müdahale edemeyeceğinin farkına varması, yaşam tutkusunun getirisi olan ve olacak şeylere karşı tahammül edebilme gücünün kendisinde olduğunun bilincinde olması ve yaşam tutkusu ile yaşamının mutluluğunu yaşamasını bilmesinden gelen her şeydir. Kısacası hayatında yaşadığı zaman dilimlerinde olan her şeyin farkındalığına sahip olması ona aynı zamanda özgürlüğün ve mutluluğun da kapısını açmaktadır.

Camus, Sisifos ile başkaldırıya örnek bir kahraman sunmaktadır. Bunun yanı sıra uyumsuzun tüm niteliklerinin de bir kez daha üstünden geçmektedir. Sisifos tanrıya boyun eğmez, geleceksiz olduğundan da umutsuzdur, anı yaşar. Ve de ölümün farkında olduğundan yazgısından asla kaçmaz ve bununla yaşar. Eylemsel kararlarını kendi vermekte ve böylece suçlu olma durumu ortadan kalkmaktadır. Çünkü onu yargılayacak başka bir üstün varlığa boyun eğmez. Kendisine sunulan uyumsuz yaşamdan kaçamayacağını bildiğinden onunla yaşar. Verilen ceza ile sefaletini ve çaresizliğini anlasa da ondan kaçmanın bir boyun eğiş olacağına da farkında olduğundan sefaleti seçer. Bunların her biri uyumsuz insanın vasıflarıdır. Zaten Camus Sisifos'u işçi bir insana benzetir. Nasıl ki Sisifos verilen cezada kayayı sürekli olarak taşıyıp yuvarlıyorsa, işçi de yaşamak adına her gün aynı işleri tekrar tekrar yapmaktadır. Bunlar farklı iki insan ama tek kaderle birleşen yaşam için mücadele eden kahramanlardır. Başkaldırılarını, uyumsuz dünya karşısında yaşama aşkına bağlanmak içindir. Camus uyumsuz felsefesinin temellerini attıktan sonra devamını başkaldırı felsefesi ile yaparak son noktayı koymak ister. Başkaldırı felsefesine geçtiğimizde başkaldırının uyumsuzun başkaldırı ile bağlantısını inceleyerek olumsuz ve olumlu yönlerini anlatılacaktır.

2.2. Başkaldırı Felsefesi

2.2.1. Başkaldırı Nedir?

Camus uyumsuz kavramının insan hayatındaki yerini ve önemini inceledikten sonra uyumsuzu karşı duruşların en önemlisi olan başkaldırını derinlemesine incelemektedir.

Camus uyumsuzu üç eserinde değinmektedir. Bunlar: *Yabancı*, *Sisifos Söyleni* ve *Caligula*'dır. Bu eserlerde uyumsuzun hem sistematik incelemesi hem örnekleri hem de romanlaştığı haline daha önce değindik. Camus başkaldırısını ise *Başkaldıran İnsan*, *Veba* ve *Sıkıyönetim* eserleri ile tanıtmaktadır. Camus uyumsuz felsefesinde yaşam ve özgürlük değerleri üzerinde titizlikle durmaktadır ve bu değerlere karşı olan tutumunu başkaldırı felsefesinde de göstermektedir. Yaşadığı dönem olarak insanı ele alan Camus, insanın anlamı ve değeri olduğunu düşünür. Camus'nün yaşadığı döneme baktığımızda, savaşların var olduğu bu dönemde insanın anlamını ve değerini ortadan kalktığı görülmektedir. Değerlerin tekrar kazanılması için insanın eyleme geçmesi ve bunun için savaşması gerektiğini belirtmektedir. Bunun ise ancak adaletin varlığı ile sağlanacağı düşüncesindedir. Ancak insanın kendinde de bir anlam ve değer vardır ki buna ise büyük bir tutku ile bağlıdır. Ne var ki insanın kendinde barındırdığı bu anlam ve değer tutkusu her defasında boşa çıkmıştır. Camus ise insanda var olan bu değerlerin değişiklik gösterdiği konusuna karşı çıkmakta ve bunu *da Bir Alman Dosta Mektuplar*'da Nazilerin tutumunu eleştirerek anlatmaktadır. Bu değeri sağlayacak olan ve Camus'nün de *Başkaldıran İnsan*'da temel değer olarak değineceği “özgürlük ve adalet” kavramlarından çıkmaktadır. *Başkaldıran İnsan* yapıtında Camus özellikle “başkaldırı” eyleminin temellendirmesini yapmaktadır.

Başkaldırı kavramı genel olarak şu anlamlara gelmektedir: “1. Herhangi bir amaçla kurulu düzene veya devlet güçlerine karşı gelme, başkaldırma, ayaklanma, isyan. 2. Bir düzene veya emre boyun eğmeme, uymama, itaat etmeme.”¹¹³ Camus ise başkaldırımı öncelikle uyumsuz olan yaşama karşı yapılan meydan okuma olarak nitelemektedir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi insan, yaşam karşısında kendi için bir anlam arama çabası içerisine girdiğinde uyumsuzu fark eder. Bu fark etme onda uyumsuzluğun ortadan kaldırmak için üç duruşu ve eylemi sergilemeyi de beraberinde getirmektedir. İnsan umut ederek; tanrıya ya da anlam veremediği üstün bir varlığa bağlanır, intihar eder; er ya da geç ölümün geleceğini düşünür ve bu korkuyla yaşamaktansa kendini öldürür ya da yaşamının anlamsız olduğunu görür ve kendini öldürür, en son seçenek ise uyumsuzluğa başkaldırarak onunla beraber yaşamayı dener. Camus “tutarlı olan ender felsefe durumlarından biri başkaldırı”¹¹⁴ olduğunu söyleyerek başkaldırının kendindeki yerini belirtmektedir. İnsan kendini kapsayan evrende kendine

¹¹³ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b5c9f16f2d603.06127157. 27.01.2019. 17:28

¹¹⁴ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s.68

bir yaşam biçimi ve varlığını sürdürmeyi istemektedir. Bu açıdan bakıldığında başkaldırıyı şöyle tanımlayabiliriz: “İnsanın var olmak, insan olarak varlığını sürdürmek için başvurduğu yolun adıdır başkaldırı.”¹¹⁵ Varlığını sürdürmek için de insanın karşısında değil de yanında olan uyumsuz, ona varoluşunda sürekli olarak yaşam enerjisi sağlayan yegâne kaynaktır. İnsana bilinçli olma durumundan sonra da yaşamda olanlara karşı meydan okumayı sağlayan uyumsuz, insanın başkaldırısında da önemli bir yere sahiptir. “İnsan bilincinin yakalamış olduğu yeni durum, hem dünyayı, hem de kendi varlığımızı devam ettirme durumudur.”¹¹⁶ İşte bahsedilen bu durum, hem bilinçte hem de dünyanın birlikteliğinde devam ettirilerek insanın yaşamını güvence altına almaktadır. Böylelikle uyumsuz, yaşam bulur ve yaşam da uyumsuzla yaşanır kılınır. Camus, burada görüldüğü gibi başkaldırı ile uyumsuzu felsefesinde ayrılmaz ikili olarak barındırmaktadır.

Camus başkaldırı felsefesinde üç önemli içerik üzerinde durmaktadır. Bunların birincisi, insanın yeniden kendi kimliğine ulaşmasıdır. Bunun üzerinde en çok da *Sisifos Söyleni* eserinde durmaktadır. “Başkaldırma, insanla kendi karanlığının sürekli biçimde karşılaştırılmasıdır. Olanaksız bir saydamlık gereksinimidir. Her saniyesinde dünyayı yeniden tartışma konusu eder. Tehlike, insana onu kavramanın yeri doldurulmaz fırsatını verdiği gibi, metafizik ayaklanma da bütün deney boyunca bilinci yaşatır. İnsanın kendi kendisi için sürekli biçimde var oluşu, hazır oluşudur.”¹¹⁷ Her daim insanın hazır oluşu, onun önemli varsaydığı bir kısmının ortaya çıkmasını sağlar ki bu kısım ona insan olduğunun ve var olduğunun bilincini sağlar. Burada Camus insanın birey olarak değeri üzerinde durmaktadır. Çünkü insan kendi varlığının gerçeğini yakaladığı anda tüm insanlığın da gerçeğini yakalamış demektir. Nitekim başkaldırıda da buradaki sonuca benzer bir sonuç yakalanmalıdır: İnsan başkaldırdığı zaman başkaldırısı değerleri içine almalıdır ve bu değerler aynı zamanda tüm insanlığın yaşamına katkı sağlamalıdır. Ancak bu şekilde başkaldırı amacı olan evrenselliğe dönüşebilir. Bir olmanın varlığını ve gücünü bir tek bu şekilde yansıtabilir. Bütün bunlar ise bizi ikinci içeriğe götürmektedir: Birliğin oluşması. Başkaldırı felsefesindeki önemli en son içerik ise birey ve insanlık arasındaki dayanışmadır ki *Veba* eserini Camus, dayanışma üzerine kurgulamaktadır. Bu üç içeriğe genel olarak başkaldırı

¹¹⁵ Harun Tepe, “Başkaldırı: Kavram, Olgu Ve Değer” **Özne**, Sayı:19, (Güz 2013), s.35

¹¹⁶ Ali Osman Gündoğan, *a.g.e.*, s. 179

¹¹⁷ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 68

çerçevesinde değinerek, *Başkaldıran İnsan* yapıtının önemi üzerinde de ayrıca duracağız.

Camus'nün *Başkaldıran İnsan* adlı eseri aslında beş bölümden oluşur. Anlatımda üç şeye önem verilir. Bunlar: Başkaldıran insan, başkaldırının olumlu hali ve olumsuz halidir. Camus değindiği bu üç önemli başkaldırıdan ise çağında ve çağı öncesinde gerçekleşen olaylardan etkilenerek değerlendirmektedir. Böylelikle Camus, çağının kendisinde olumsuz olarak bıraktığı izleri ve bunların gerçek nedenlerini aramaya koyulmuştur. Daha sonra da çağın getirdiği problemlerin insanlar üzerindeki etkisini incelemektedir. O dönemde tek önemsenen şey ise savaş ve katliam ile mutlak bir güç elde etmektir. Fakat o dönemde ötelenen tek şey insan ve yaşamıdır. Savaş tüm dünyayı sarmış, insan ya da toplum fark gözetilmeden mantıksal bir çerçeve içerisinde ve olması gerekenin bu olduğu düşüncesi ile katledilmeye mahkûm edilmiştir. Camus ise *Başkaldıran İnsan* adlı eserinde temel olarak bir cinayetten söz etmenin mantıksal anlamda ne kadar doğru olabileceğinin gerekçelerini incelemektedir. *Sisifos Söyleni* yapıtında bahsedilen ve daha önce de belirtmiş olduğumuz intihar, burada başka bir boyutta kendini göstermektedir. Kişi neden ve niçin kendini öldürmek istemektedir ve bir kişi neden birçok kişiyi öldürmek istemektedir? İlk bahsedilen ölüm hakkında Camus'nün uyumsuz felsefesinde açıkça ifade etmiştik. Burada ise ölümün ve öldürmelerin nedenlerine baktığımızda bunları şöyle sıralayabiliriz: Güç ilkesi, çıkar ilişkisi, menfaat ve kötülük yapanlara karşı kin duygusu. Kısacası diyebiliriz ki *Başkaldıran İnsan* eserindeki ölümlerde insan hayatı genellikle hedefe giden yolda araç olarak görülmektedir.

Birçok insanın katledilmesi, Camus için güç gösterisinden ibarettir ve çıkara dayanan eylemden başka bir şey değildir. Burada mantık ve akılın durumu, bencillik olarak işlenen yapıdadır. Burada suçlu kimdir diye baktığımızda tam olarak bir sonuç bulamayız. Camus ise öldürmelerin gerçek bir nedenine ve öldürenlerin nasıl suçlu olarak tanımlanabileceğine ulaşmaya çalışmaktadır. "...Günün gerçeğini, yani mantıksal cinayetin varlığını benimsemek, sonra da bunu doğrulayan nedenleri incelemek: çağımızı anlama yolunda bir çaba bu. Elli yıl içinde yetmiş milyon insanı yerinden eden, tutsak düşüren ya da öldüren bir çağın yalnızca ve her şeyden önce yargılanması gerektiği düşünülebilir. Gene de suçluluğunu anlamak gerekir."¹¹⁸

¹¹⁸ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 13

Camus'nün incelemeye aldığı duygu ise, eylemler sonunda hissedilen psikolojik suçluluk duygusudur. Nitekim bir suçluluk duygusu yoksa o zaman da eylemlerin mantıklı oluşu karşısındaki suçsuzluk hali değerlendirilir. Bilincin mantıkla işlendiği anda yargı ortadan kalkmaktadır ve böylelikle suçluluk yerini, mantıklı suçsuzluğa bırakmaktadır. Böyle bir duruş ile yapılan başkaldırıları inceleyen Camus, suçsuzluğun insanda meydana getirdiği ahlakı da değerlendirmektedir.

Peki, insan, nedenli ya da nedensiz olarak öldürülenlere karşı nasıl bir tavır takınmalıdır ya da bir tavır takınmalı mıdır? İnsanların, daha doğrusu insanlığın öncelikli olarak bilmesi gereken şey, nasıl davranılması gerektiğidir. Bunun yanında şu soruyu da kendimize sormaktayız; mantıklı olarak bir neden sunulduğunda da insanlar öldürülmeli midir? Cinayetin mantıklı bir nedeni olabilir mi? Kısacası insanı öldürebilmek için mantıklı veya tutarlı bir neden bulmak gerekli midir? İşte Camus bu soruların cevaplarını incelerken öldürmelerin veya ölmenin insan hayatındaki tutarlılığını araştırırken, önemli olanın öldürme olduğu üzerine yoğunlaşarak, başkaldırıların da olumsuzluklarını değerlendirmektedir. Camus bu sorulara ise elbette cevap vermektedir: “Ne olursa olsun, çağın uğultuları, kanları içinde, bize sorulmuş soruyu açıkça yanıtlamak zorundayız. Çünkü gelip bu soruya dayandık. Otuz yıl önce, öldürmeye karar vermeden, çok yadsımıştı insanlar, intiharla kendi kendilerini de yadsıyacak ölçüde. Tanrı hile yapıyor, onunla birlikte herkes, ben de yapıyorum, öyleyse ölüyorum: intihardı sorun. Bugün, düşüncü yalnız başkalarını yadsıyor, hile yapan yalnız başkaları. O zaman başlıyor öldürme. Her şafakta, şeritli, sırmalı katiller bir hücreye dalıyorlar: artık sorun cinayet.”¹¹⁹ Camus'nün de ifade ettiği gibi sorun, insanların birbirlerini yadsımalarından kaynaklı yıkımlar ve öldürmelerdir. Sorun cinayet olarak belirtilse de aslı sorun, insanların başka bir insanın yaşamının değerini bilmemesidir.

Camus başkaldırıya, uyumsuzdan kaçış olan intihar ile başlamakta ve burada cinayetin başkaldırıdaki yerini ele almaktadır. Çünkü onun hayalinde ölüm denen olgu sadece yazgısal olabilir başka türlü kabul edilemezdi, ki ne uğruna olursa olsun. Şimdiye kadar işitilmemiş birtakım ahlak görüşleri ve felsefi tutumlar, bu cinayetleri haklı göstermektedir. Bunlar özgürlüğün ve adaletin genel tanımına uygun olmayan şekli ile tanımlayarak, insanlık dışı eylemlerle insanları yok edilmektedir. Bu ise Camus

¹¹⁹ A.g.e., s. 14

de uyumsuzun ölüme giden yolu ile bağlantılıdır.¹²⁰ Camus'nün *Sisifos Söyleni*'de bahsettiği uyumsuz hayatın, anlamsız olduğunu hatta yaşamak için bir neden aramanın manasız olduğuna değinmiştik. Bu durum başkaldırıda belli başlı problemleri de beraberinde getirmekte hatta uyumsuzu çelişkiye sürüklemektedir. Bu problemlerin en temelinde ise, eğer hiçbir şeyin anlamı yoksa, değerler yoksa, her şeye izin vardır ki buna cinayet ve zorbalıklar da dâhildir. “Hiçbir şeye inanılmıyorsa, hiçbir şeyin anlamı yoksa, hiçbir değere “evet” diyemiyorsak, her şey olanaklıdır, her şey önemsizdir. Ne evet kalır ne hayır, katil ne haklıdır, ne haksız. Kişi kendini cüzamlıların bakımına adayabileceği gibi, içinde insanlar yakılacak ateşleri de tutuşturabilir. Kötülük ve erdem de birer rastlantı ya da gelip geçici birer istektir.”¹²¹ Bu durumda insan ister dürüst olur, erdemli ya da iyi olur, isterse de tam tersi olur. Ancak konumuz bu değildir. Hiçbir şeyin anlamı yoksa doğru-yanlış, iyi-kötü gibi değerler de yoktur ve insan işte o zaman insan kavramının dışına çıkar. Kim güçlü ise burada onun adaleti, onun yasası ve onun erdemi vardır. İnsan kavramı kalkar yerini güçlü ve güçsüz, efendi ve köle kavramına bırakır. Kısacası “Her şeye iznin olduğunu benimsemek, kendi yasasından başka her türlü yasayı reddetmektir. Böyle bir durumda insanlar; haklılar ya da haksızlar yerine, efendiler ve köleler diye ayrılırlar.”¹²² Burada şu sonuca varabiliriz: Ya her şeyi kökünden reddetmek, yadsımak ve hiçbir şey yapmamak ya da en güçlü bir şekilde davranmak. Tüm bunların sonucunda hem intihar hem de cinayet kaçınılmaz olarak ortaya çıkar.¹²³ Bu açıdan da hem intihar hem de öldürme Camus'de aynı şeylerdir; birinin yadsınması ötekinin de yadsınmasına karşılık gelir. Eğer biri benimseniyorsa diğerinin de benimsenmesi gerekir.

Camus, intihar ile öldürme arasındaki ilişkiyi mantıksal açıdan değerlendirmekte ve uyumsuzun intihar ile ilişkisine tekrar değinmektedir. Çünkü uyumsuz, ölüm ve yaşam arasında bir seçim yapmayı kabul görmez. Yaşamak uyumsuz için temel ilkedir fakat uyumsuz değer yargısını da yoksayar. Ancak Camus, yaşamdaki değer yargılarını yoksaymanın yanlış olduğunun farkına varır. Çünkü yaşamın kendisi zaten bir değer yargısıdır.¹²⁴ Tüm eylem ve düşüncelerimiz birer değer yargı oluşturmaktadır. Bundan dolayı da uyumsuzun seçim yapmayı tamamen reddetmesi onda bir yanlışlık meydana

¹²⁰ Jhon Cruickshank, *a.g.e.*, s. 130

¹²¹ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 15

¹²² Neşet Toku, “Başkaldırma ya da İnsanın Özgürlük Arayışı” <http://www.nesettoku.com.tr/?p=268>, 26.10.2018, 23:33

¹²³ Ali Osman Gündoğan, *a.g.e.*, s. 181

¹²⁴ Albert Camus, *a.g.e.*, s.19

getirmektedir. Çünkü kişi eylemde bulunurken ya da düşünürken, düşündüğünü ifade ederken bir seçim yapmaktadır. Camus uyumsuz noktasında düşüncelerinde bunları ifade ederken önemseydiği tek şey yaşamak ve yaşamın devamlılığını sağlamak olduğundan dolayı yaşamın değerini ikinci bir plana atmaktadır. Ancak unutulmuş şey şudur: Yaşam, seçmeyi ve yargıyı özünde taşımaktadır. Böylelikle ya dünya kesin bir şekilde uyumsuzdur ve yaşamı olanaksız kılar, ya da uyumsuz Camus'nün açıkladığı tarzda köklü değildir ve yaşam değerlerle yaşanacak kadar olanaklıdır, yani yaşam yaşanabilir. ¹²⁵ Ama Camus uyumsuz bir yaşam kuralı olarak değerlendirdiğinde çelişkili olabileceğini belirtmektedir. Kendi başına ele alındığında da çelişki olduğunu belirtir. Belki cinayet hakkında bir yargıya varılacak değerleri sağlamayabilir ancak uyumsuzluk duygusuna bakıldığında onsuz yaşamayacağını da belirtir. Bunu ise tek bir fark ile ifade eder o da uyumsuzluk ona göre evrensel olmasa da eylemlere renk vermiştir. Önemli olan bir eylem kuralı koymak ya da koymuş gibi yapmak değildir. Bu durum mutsuzlukla sonuçlanır.

Camus “Hiçbir şeye inanmadığımı, her şeyin saçma, her şeyin uyumsuz olduğunu haykırıyorum, ama haykırışımın kuşku duyamam, hiç değilse karşı çıkışıma inanmam gerekir. Böylece, uyumsuzluk deneyinde elimdeki ilk ve tek gerçek, başkaldırıdır.”¹²⁶ ifadesi ile insanda olumsuz yöntemle olumlu sonuç ya da değerlere varabileceği düşüncesini belirtmektedir. Burada aklımıza gelen ilk isim Descartes ve onun şüphe hakkındaki düşüncesi oluyor. Camus'ya göre uyumsuzdan çıkarılacak sonuçlar ne kadar doğru olursa olsun, uyumsuzun arkasındaki uyumsuz duygudan şüphe edilemez. Bu bağlamda uyumsuz yaşamın buradaki varlığı bir başkaldırma duygusunu barındırmaktadır. ¹²⁷ Başkaldırma, usun en sıkışık anında belirmektedir.

İnsan kendi üzerine eğilen, kendini inceleyen ve değiştirmek isteyen, ne ise o olmanın dışına çıkmak isteyen tek varlık olduğundan dolayı başkaldırıya ulaşmaktadır. Bundan dolayı “başkaldırma bir insan fenomenidir.”¹²⁸ Kendini değiştirmek için hemen eyleme geçer ama eylemlerini nasıl belirleyebileceği veya başkaldırısını nasıl yönlendireceği konusunda bir fikre sahip değildir. Camus ise başkaldırın insanın eylemlerindeki farklılıkları değerlendirerek başkaldırın insanın izleyeceği çizelgeyi hazırlamaktadır. Bu çizgide Camus başkaldırın insanın özelliklerini, başkaldırı

¹²⁵ Jhon Cruickshank, *a.g.e.*, s. 132

¹²⁶ Albert Camus, *a.g.e.*, s.19

¹²⁷ Jhon Cruickshank, *a.g.e.*, s. 133

¹²⁸ Harun Tepe, “a.g.m.”, s.35

eylemine nasıl gerçekleştirebileceği konusunda açıklamalar sunmaktadır. Peki, başkaldıran insan kimdir ve nasıl davranmalıdır?

2.2.2. Başkaldıran İnsan

“Kimdir başkaldıran insan? Hayır diyen biri. Ama yadsırsa da vazgeçmez; evet diyen bir insandır da, hem de daha ilk deviniminde.”¹²⁹ Başkaldıran insan neye *hayır* der, neden hayır der ve neye *evet* der, neden evet der? Başkaldıran insan *evet* ve *hayır*’ı aynı cümle içerisinde kullanabilecek kadar akıllı ve aynı zamanda da bu zıtlıkları yaşam içerisinde dengede tutabilecek kadar cesur ve özgür bir kişidir. Hayır dediği zaman, bir sınırın varlığının bilgilendirmesini yapmaktadır. Yaşamda kendisinin bir başkasına karşı boyun eğmenin vermiş olduğu ezicilik ve kendi yaşamında söz hakkına sahip olamayışı karşısındaki tutumudur. Başkasının boyunduruğuna sunulan hayatında, kendi çizgilerinin olmayışına karşı bir çıkıştır. Hayatında bir başkasının yasa ve isteklerinin oluşuna ve ancak kendisinin bunlardan mahrum bırakılmasına ve buradaki ezilişe bir tepki niteliğindedir hayır. “Yeter artık” demenin diğer bir adıdır. Kısacası, hayatında bilincinin açıklığa kavuşması ile kendinin ve gerçeklerin farkına varması ve de kendi hayatında kendi sınırlarını koyabilme yetkisinin kendinde olması için başlattığı bir savaşın başlangıç noktasıdır. Kölelikten kurtulmanın ilk adımlarıdır. Yaşamın sunduğu bu anlamsız yaşama verilen en büyük tepkini kendisidir. Her insanın kendisine ait bir alanı vardır ve bu alana kimsenin elini kolunu sallayarak girmesine izin vermez. Hayır, sınırların bilinmesi için ifade ediliyor, peki, evet demek neyin bir ifadesi olabilir? Camus’ye göre aslında hayır, evet’i de içerisinde barındırmaktadır. Çünkü kişi yaşam karşısındaki uyumsuzluğa, adaletsizliğe ve düzensizliğe hayır demeden önce evet demektedir. Evet demesi, yaşamının aslında monotonluğu ve eziciliğine, yaşamda var olmak için bir noktaya kadar evet ama bundan sonraki hayatına da hayır diyerek yaşamayı kapsamaktadır. Bundan dolayı evet hayırdan bir adım önce gelmektedir. Böylece başkaldırı, bir taraftan haksızlığa karşı çıkışı temsil ederken diğer taraftan da bu haksızlığa karşı çıkmaya hakkı olduğunun da ön görüşünü sergilemektedir. Bundan dolayı başkaldırının gerçekleşmesi için öncelikle kişinin kendisine ait temel hak ve özgürlükleri bilmesi gereklidir. Camus ise bunu şöyle ifade etmektedir: “Herhangi bir biçimde, herhangi bir yerde bizim de haklı olduğumuz duygusu uyanmadıkça başkaldırı

¹²⁹ Albert Camus, *a.g.e.*, s.23

olmaz.”¹³⁰ İnsanın başkaldırısı, evet dedikten sonra hayır diyebilme gücü ve özgürlüğü ile birlikte gelir. Her başkaldırma bir bütünlüğü ifade etmektedir. Yani siyahın değeri ancak beyaz var olduğunda ortaya çıkar. Bunun için hayır evet ile anlam kazanır, bunun tam tersi de geçerli olabilir. Başkaldırı burada kendisini bir hak istemenin başlangıcı olarak tanımlamaktadır. İnsanın kendisini ezen kişilere ve sisteme karşı, haklarını aramaya başlaması ve ezilmeyi hayatından çıkarması ile başkaldırısı başlamıştır. Yani kimse taşıyamayacağı yükün altına girmez ve sürüklenemez. Girmez, çünkü sınırının aşıldığını farkına varır, sürüklenemez, çünkü artık kendi haklarının bilincindedir. Başkaldırı, haklarının bilincine varmış, bilinçli kişinin işidir tam burada insanın adaleti istediğinin farkına varırız. “Her başkaldırma haksızlığa karşı bir başkaldırma olmalıdır. Bundan dolayı başkaldırmanın temelinde yatan şey adalet duygusudur.”¹³¹

Böylece insan kendiliğinden bir değer hakkını oluşturur. Böylelikle Camus adaleti başkaldırma kavramının içerisine yerleştirerek başkaldırıya da olumlu bir nitelik yükler. Burada adalet, bireysel olarak kişinin kendinde olması gereken değerlerin vermiş olduğu bir ayrıcalıktır. Bu, bir nevi kendine gelme durumudur. Başkaldırı, bilinçlilik durumunun da habercisidir. İnsan kendini ve yaşamını değerlendirmeye tabi tutmaktadır. “Kişinin başka kişileri, olayları, durumları, kendisini ve genellikle tek tek şeyleri değerlendirmesi insanın bir yapı özelliği, bir varolma şartıdır.”¹³² Başkaldıran insan ise hem özel olarak hem de genel olarak kendini bir değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Böylelikle insan içinde bulunduğu durumu şu veya bu şekilde değerlendirmek, karar almak, karar vermek, tavır takınmak ve sonuç olarak da davranmak zorunluluğunu; yani başkaldırısını gerçekleştirmektedir. Netice olarak, içinde bulunduğu durumunu yadsımakta; kendi varlığını onaylamakta ve adaleti, eşitliği istemektedir. Kısacası başkaldıran insan, köle olmayı da kölelik durumunu da yadsımaktadır. Kendinde gerçekleştirdiği bu durum, meydan okumadır/başkaldırmaktır ve diğer insanların da yapmak için yakındığı ama bunu gerçekleştiremediği bir tutumdur.

Başkaldıran insan kendi için eşitlik ararken eşitlik kavramını genel geçer çizgilere sahip olması gerektiğini de vurgular. Başkaldırısı böylelikle sadece kendi için olmaktan çıkar ve bir genel değer pozisyonu alır. Genel olarak bahsedilen şey ise

¹³⁰ Albert Camus, *a.g.e.*, s.23

¹³¹ Ali Osman Gündoğan, *a.g.e.*, s. 184

¹³² İoanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, Ankara: TFK Yayınları, 2013, s. 7

toplumun ahlak çerçevesinde belirlemiş olduğu kurallar, yasalar sistemidir. Bu çerçevede insanın kendi sınırlarını bilmesi, başkalarına da bu sınırı bildirmek için çaba harcaması, tüm yaşamın üstünde bir değer olur ve buna yaşam dahi engel teşkil edemez. Bir bakıma kendini *ya hep ya hiç* ilkesinin içine atmaktır.¹³³ Yaşamdan daha değerli bir konu olarak görülse de aslında bu tutumu bilinçlilik durumu ve bilinçsizlik durumunun tam ortasındaki bir evrede yer almasından kaynaklıdır. Çünkü yaşamın anlamını değerlendirme aşamasında kendisinin geldiği nokta ya intihar ya da yaşama devam noktasıdır. Oluş, yokoluş ve bilinci harmanlayan Camus ise bunu şöyle açıklamaktadır: “Başkaldıran kişi her şey olmak, birdenbire bilincine vardığı ve kendi varlığında kabul edilmesini, saygı gösterilmesini istediği bu değerle tümünden özdeşleşmek ister ya da hiç olmayı, yani benliğine egemen olan gücün kendisini kesinlikle yere sermesini. Örneğin “özgürlüğüm” diye adlandıracağı bu vazgeçilmez kutsamadan yoksun kalacaksa ölümden başka bir şey olmayan son düşüşe boyun eğer. Diz çökmüş durumda yaşamaktansa, ayakta ölmeyi yeğ tutar.”¹³⁴ Bir bakıma bu noktada başkaldırı, kendisinin sınırlarını aşılmasında, olması gereken ne ise o şekilde davranılmasını, herkese davranıldığı gibi davranılmasını istemektedir. Yani bir başkası genel değerlerden birine sahipse kendisi de o değere sahip olduğunu bildirdiğinde, aksi bir tepki alırsa ölmeyi yeğ tutmaktadır. Değer uğruna ölümü tercih ediyorsa önemseydiği değer yargısı sadece kendisi için sunulan bir değer yazgısı değildir. Kendisini aşan bir yazgının değeri olduğu için ölümü kabul etmektedir. Aslında değer olarak kabullendiği şey, insanlık adına kabullenip herkeste bulunması gerektiğini öngördüğü şeylerdir. Kısacası kişisel başkaldırının içerisinde genel bir yargı veya değer söz konusudur. Bu açıdan başkaldırı kendisinde bencillik bulundurmaz. İnsanlarla özdeşleştiği sürece kendisine ve haklarına karşı saygı ister. Ayrıca sadece kendine yapılan bir haksızlık karşısında başkaldırı ortaya çıkmaz, aynı zamanda haksızlık bir başkasına yapıldığında da başkaldırı söz konusu olur. Yani başkaldırıda ne olursa olsun “çıkar birliği duygusu da söz konusu değildir.”¹³⁵ Düşman bildiğimiz ya da bilmediğimiz insanlara yapılan haksızlığa karşı da başkaldırıda bulunulmalıdır. Yani insan tek başına savunduğu değeri tek başına üstlenemez, bunu tüm insanlık adına istediğinden dolayı yanında tüm insanlığın olmasını ister. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde başkaldırı, bir kişinin hak, adalet ve özgürlük isteme olayından fazla bir şeydir. İster düşman ister dost olsun, tek payda

¹³³ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 25

¹³⁴ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 25

¹³⁵ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 27

altında insanları bir araya getiren bağ, insanı aşan ve insanlığı gerekli kılan bağıdır. İnsanların birbirine bağlılığı ise başkaldırı eyleminden doğmaktadır. Bu bağlılığın nedeni ise insanın içindeki birlik duygusudur. Camus’de bu, şu anlama gelmektedir: “İnsanlar birbirlerine tutunarak var olmaya çalışırlar.”¹³⁶ Ayrıca nasıl ki başkaldırının meydana gelmesinde insan ve hakları olma zorunluluğu varsa aynı şekilde “insan var olmak için başkaldırmak zorundadır, ama başkaldırının kendi kendinde bulunduğu, insanların üzerinde birleştikçe var olmaya başladıkları sınıra saygı göstermesi gerekir.”¹³⁷

Camus için var olmanın koşulu başkaldırıdan geçer ve başkaldırı da özgürlüğü, adaleti, eşitliği, dayanışmayı ve birlik olmayı gerektirmektedir. Öyleyse insan, sadece kendi için başkaldırmaz. Bu bakımdan başkaldırma Descartes’ın Cogito’suna eşdeğerdir.¹³⁸ “Başkaldırıyorum, öyleyse varım” yerine “başkaldırıyorsam öyleyse varız” diye dönüşüme uğrar. Nitekim Camus’ye göre burada kişi korumak istediği değer yargılarını sadece kendi omuzlayamaz, bu değerlerin korunması, bütün bir insanlığı gerekli kılmaktadır. Böylelikle dayanışma başlar ve insan kendini aşmış olur.

Camus, tüm bunların yanı sıra başkaldırı, insan doğası, sınır kavramı ve dayanışma gibi üç değeri temel alıp ilerlemektedir.¹³⁹ Ancak burada bize göre, başkaldırı açısından en önemli kavram, sınır ve dayanışmadır. Öncelikle Camus sınır terimine olumsuz başkaldırıları olan doğaötesi başkaldırı ve tarihsel başkaldırıda önemle değinmektedir. Ayrıca bu kavram başkaldırı kavramının ilerde değineceğimiz bir kapsamını oluşturmaktadır. Bunun için sadece şunu söyleyebiliriz ki eylemlerin bir sınırı olmalıdır ki başkaldırmada bir eylemler bütünü olduğundan dolayı onun da bir sınırı vardır. “Dayanışma ise, kendi kendisiyle yetinemeyen bilincin, kabuğunu kırarak kendisiyle aynı kadere ve aynı içeriklere sahip diğer bilinçlerle olan birleşme isteğinin bir sonucu olarak ortaya çıkar.”¹⁴⁰ Bu bağlamda dayanışma insanın, hem birey olarak değerini hem de toplumsal değerini ortak bir yazgı paydası altında paylaşılmasıdır. Camus bunun en iyi örneğini *Veba* adlı yapıtında sunmaktadır. Eserde veba hastalığı bütün bir şehre yayılmaktadır ve içerisinde bulunan tüm insanlar bu hastalıkla savaş

¹³⁶ Celal Gürbüz, “İnsanın Kapandan Kurtuluş Umudu: Camus’de Değer İçerikli Bir Bakış”, *Özne*, Sayı: 19, güz2013, s.56

¹³⁷ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 32

¹³⁸ Ali Osman Gündoğan, *a.g.e.*, s. 187

¹³⁹ Celal Gürbüz, “*a.g.m*”, s.55

¹⁴⁰ Ali Osman Gündoğan, “Yalnızlık ve Dayanışma”, <http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Makale/Ali-Osman-Gundogan-Yalnizlik-ve-Dayanisma.pdf?i=1>, 15.02.2019, 22:09

vermektedir. Eserin başkahramanı Doktor Rieux bu hastalıkla savaşmanın tek yolunun dayanışma ile sağlanabileceğini söylemektedir. Burada ortak olan bir acı, hastalık vardır ve bunun ancak dayanışma ile aşılabileceğinin bireysel olarak hareket etmenin bir anlamının olmayacağını önemi vurgulanmaktadır. Böylelikle insanlığın kaderi, birey olarak hareket etmekten ziyade toplumsal olarak hareket etmeye bağlanmaktadır. Tüm bunlar ortak davranış kurallarını da beraberinde getirmektedir. Açıkçası Camus her şeyden önce şunu bilmek istemektedir: İnsan, kutsalın ve salt değerlerin ötesinde bir davranış kuralı bulabilir mi? Ona göre başkaldırının en temel sorunu budur. Camus öncelikli olarak araştırmalarına doğaötesi başkaldırıda kutsalı ve kutsala karşı insanın tutumunu incelemek ile başlar ve daha sonra da değer dediğimiz olguların yaşamdaki yerini tarihsel başkaldırı altında incelemektedir. Bu iki başkaldırı örneğinde de davranış kurallarını incelemektedir. Sonuç olarak öncelikle bu iki olumsuz başkaldırının bir değerlendirmesini yapmakta ve nasıl olması gerektiğine dair fikirler sunmaktadır. Akabinde olması gerekenin insanlara özgür bir eyleme alanı sunan, olumlu bir başkaldırmanın değerlendirmesini yapmaktadır: Sanatsal başkaldırı. Böylelikle Camus başkaldırımı olgusunu üç temel başlık altında incelemektedir: doğaötesi başkaldırı, tarihsel başkaldırı ve sanatsal başkaldırı.

2.2.3. Başkaldırı türleri

Camus var olmanın temel ilkesi olarak başkaldırılı zorunlu tutmaktadır. “İnsan var olmak için başkaldırmak zorundadır”¹⁴¹ ifadesi ‘neye başkaldırmalı ve niçin başkaldırıda bulunmalıdır?’ sorularını da beraberinde getirmektedir. Camus *Başkaldıran İnsan* yapıtında bu soruların cevaplarını detaylı olarak ele almaktadır. İlk olarak da olumsuz başkaldırı türleri olan doğaötesi ve tarihsel başkaldırıları inceleyecektir.

2.2.3.1. Doğaötesi Başkaldırı

Doğaötesi başkaldırı, isminden de anlaşılacağı gibi insanüstü varlığa ve insanın kendi üzerinde anlamlandıramadığı şeylere karşıdır. Camus şöyle tanımlamaktadır: “Doğaötesi başkaldırı insanın kendi koşulunun ve bütün evrenin karşısına dikilmesidir. İnsanın ve evrenin ereklerini yadsıdığı için doğaötesidir.”¹⁴² İnsan kendisine verili olan şeylerde, kendi düşünce ve edimleri ile değiştiremeyeceğini anlaması ile doğaötesi başkaldırı eyleminde bulunur. Bu anlamda başkaldırı, bir taraftan var olabilmek, kendi

¹⁴¹ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 32

¹⁴² Albert Camus, *a.g.e.*, s. 37

üzerinde tüm haklara sahip olabilmek isterken diğer taraftan kendi koşulunu meydana getiren üstün varlığın, üstün olma durumuna da karşı çıkmaktadır. Üstün varlık ise Tanrı'nın kendisidir. Camus'de doğaötesi başkaldırma, temel açıdan tanrısal ve dinseldir. Camus bu durumu şöyle ifade eder: “Başkaldırı ancak birine karşı düşünülebilir. İnsanın karşı çıkışına anlam veren tek şey, her şeyin yaratıcısı, dolayısıyla her şeyden sorumlu olan, kişisel tanrı kavramıdır.”¹⁴³ Birine karşı çıkmak kendi benliğinin varlığını ispatlamak için üstün olan başka birinin, üstün olma durumuna meydan okumadır. Bu ister bir Tanrı olur isterse bir kölenin efendisi. Tanrıya karşı meydan okuyuşunun temel nedeni, insana, insan tarafından değiştirilemeyecek ve onun istemediği bir kader sunmasıdır; ölüm. “Başkaldırmış kişi bir yandan ölümlü koşulunu yadsırken, bir yandan da kendisini bu koşul içinde yaşatan gücü yadsır.”¹⁴⁴ Tüm bunlardan şu öncülleri çıkartabiliriz: başkaldırı;

- i) Birine karşı,
- ii) Kendi varlığının ispatı için ve
- iii) Üstünlük durumuna karşı meydan okuma ile olur.

Doğaötesi başkaldırı, Tanrının varlığını inkar etmez aksine onun varlığını kabul eder. Bu başkaldırmadaki amaç, Tanrının varlığının çekilmezliği değildir, onun konumu ve elinde bulundurduğu yetkilerdir. İnsan kendine ait bir yaşam ve bu yaşamda ölümsüzlük istemektedir. Bundan dolayı da insan Tanrının kendine karşı kullanmış olduğu yetkilerini kısıtlamak istemektedir. Nasıl ki bir köle kendine ait sınırların var olduğunu belirtebilmek ve efendisinin bu sınırları aşma hakkının bulunmadığını kanıtlamak için ona karşı başkaldırıda bulunmaktaysa bu durum Tanrı için aynı şekilde geçerlidir.

Tanrıya yöneltilen doğaötesi başkaldırı, yukarıda da belirttiğimiz gibi yoksayıcı değildir, meydan okuyucudur. Sadece Tanrı, dünyada meydana gelen kötülöklere, adaletsizöklere ve ölüme engel olma gücünü kendinde barındırdığı halde hiçbir şey yapmayışına karşı bir tutumdur. Tüm bunların ışığında “insanın karşı çıkışına anlam veren tek şey, her şeyin yaratıcısı, dolayısıyla her şeyden sorumlu olan, kişisel tanrı kavram olduğu”¹⁴⁵ sonucuna ulaşmaktayız.

¹⁴³ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 43

¹⁴⁴ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 38

¹⁴⁵ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 43

Tanrı her şeyden sorumlu olduğu için dünyadaki adaletten, düzenden, ölümden ve kötülükten de o sorumludur. Madem Tanrı vardır o zaman ölümlere ve kötülüklere bir dur demelidir. Eğer var ama buna gücü yoksa o zaman o kabul edilen Tanrı mükemmel bir güçlülüğe sahip değildir ve her şeye gücü yeten değildir. Böylelikle Camus'ye göre insan harekete geçer ve düzenin sağlanması için adaletsizliğe, eşitsizliğe, kötülüğe ve özgür olamama durumuna başkaldırır. “Başkaldıran kişi parçalanmış bir dünya üzerinde dikilir, onun birliğini ister. İçindeki adalet ilkesini yeryüzünde işbaşında gördüğü adaletsizlik ilkesine karşı çıkarır. Öyleyse, başlangıçta, bu çelişkiyi çözmekten, elinden gelirse, adaletin ya da, sabrı tüketilirse, adaletsizliğin, birleştirici egemenliğini kurmaktan başka bir istediği yoktur.”¹⁴⁶ Dünya içerisindeki kargaşa, kavga, savaş ve ölümlerin hepsinin uyumsuzu temsil ettiğinin bilincinde olan insan, tüm bunları ve mutlak gücü elinde barındıran Tanrının hiçbir şekilde müdahale etmediğinin de farkında olduğundan dolayı başkaldırır. Tanrı kötülüğün kaynağıdır ve dünyada yapılan tüm kötü eylemlerin ve öldürmelerin sorumlusudur. Kötülüklerin ortadan kaldırılması için insanın Tanrıya eşdeğer bir güce sahip olması ve sorumluluğu üstlenmesi gereklidir. Bunu yapmak için de öncelikle Tanrıya başkaldırması gereklidir.

Neticede diyebiliriz ki doğaötesi başkaldırı Tanrıdır ve Tanrısızlığın tarihini içermez. “Kişi adaleti, iyiliği ve birliği yerleştirmek için Tanrı'ya başkaldıran insan, başlangıçta Tanrı'yı ortadan kaldırmaz, sadece kendisini ve kendisini belirleyen durumlardan Tanrı'nın müdahalesinin kaldırılmasını ister.”¹⁴⁷ Eğer başkaldırı tanrısal olan ise bu Camus'ye göre çağdaş dinsel uzlaşma tarihiyle birleşir. Kısacası dinin ve Tanrının olmadığı yerde doğaötesi başkaldırı olmaz. Dinsel olarak ilk başkaldırma batıda Hıristiyanlık ile başlar fakat bunun öncesinde Yunan Mitolojisinde Sisifos ve Prometheus örneklerinde de karşılaşılır. Camus Sisifos'un başkaldırısını *Sisifos Söyleni* yapıtında geniş çaplı olarak ele alır. Sadece şunu söyleyebiliriz ki tanrısal bir başkaldırı olarak verilen bu örnekte Sisifos, yaşam aşkı için cezasına katlanan bir kişidir. Prometheus ise baş Tanrı ve bütün gücü elinde tutan Tanrıların Tanrısı Zeus'a karşı meydan okur ve onu bulunduğu makamdan düşürmek ister. Gücü Zeus'u devirmeye yetmez ve Zeus bundan sonra onu ve insanları cezalandırır ve insanları ateşten ve yiyeceklerden mahrum bırakır. İnsanları cezalandırmasının nedeni ise hem bir başkaldırıdan korkması hem de Prometheus'un onları sevmesidir. Sisifos'da olduğu gibi

¹⁴⁶ A.g.e.,s.38

¹⁴⁷ Ali Osman Gündoğan, *a.g.e.*, s. 202

Prometheus da Zeus'u kandırır ve insanlık için gerekli olan ateşi ondan çalıp insanlara verir. Prometheus'un cezası ise çok ağırdır, bir dağa zincirle bağlanır ve her gün bir kartal onun günü birlik tazelenen ciğerini yemek için gelir. Prometheus bu acıya katlanır tıpkı Sisifos'un taşı devamlı olarak yuvarlayıp tepeye taşınması ve tekrar yuvarlaması gibi. Mitolojiye baktığımızda aslında bu ateş insanlık için bilgidir, akıldır, bilinçtir. Prometheus'un insana çok önemli bir güç olan "bilgi ateşi"ni vermesi, insanın kendi yaratıcı gücünü fark ederek özgürlüğünü kazanması ve uygar bir dünya kurması demektir. İnsanın hiçbir zaman özgür olmayı ve yaşamayı elinden bırakmaması gerektiğinin bir öğüdü de olabilir. Bunun gibi birçok örnek verir Camus. Doğaötesi başkaldırını ilk örneklerine Epikuros ile Lucretius'un düşüncelerinde de rastlayabiliriz. Bunlar Hıristiyanlık öncesi başkaldırmalara da örnek gösterilmektedir.

Epikuros'a göre insan, Tanrı ve ölüm korkusundan kurtulmalıdır. Çünkü insan ancak bu durumda özgür bir şekilde yaşayabilir ve dünyanın tadını çıkartabilir. Epikuros öncelikle korkunç yazgı olan ölümün hiçbir şey olmadığı kanıtlamak istemektedir. Ancak ölümün ortadan kaldırılması Tanrının da ortadan kaldırılması anlamını taşımamaktadır. Çünkü Epikuros Tanrıyı yoksaymaz sadece insanları Tanrıdan uzaklaştırır. Ona göre; "Tanrı, ya kötülükleri ortadan kaldırmak ister de kaldıramaz; veya kaldırabilir, ama kaldırmak istemez; ya da ne kaldırmak ister ne de kaldırabilir, yahut da hem kaldırmayı ister hem de kaldırabilir. Eğer ortadan kaldırmak istiyor da kaldıramıyorsa, O güçsüzdür; ki bu durum Tanrı'nın karakteriyle uyuşmaz; eğer ortadan kaldırabiliyor fakat kaldırmak istemiyorsa, O kıskançtır; ki bu da aynı şekilde Tanrı ile uyuşmaz; eğer O ne ortadan kaldırmayı istiyor ne de kaldırabiliyorsa, hem kıskanç hem güçsüzdür, bu durumda da, Tanrı değildir; eğer hem ortadan kaldırmayı istiyor hem de kaldırabiliyorsa -ki yalnızca bu Tanrı'ya uygundur-, o zaman kötülüklerin kaynağı nedir? Ya da kötülükleri niçin ortadan kaldırmamaktadır?"¹⁴⁸ Bu açıdan bakıldığında Tanrı vardır ve kötülüklerin, ölümün tek kaynağı odur. Lucretius'un düşünceleri Epikuros ile aynıdır: " 'Tanrıların, nitelikleri dolayısıyla, en derin huzur içinde, bizim işlerimize yabancı olarak ölümsüzlüğün tadını çıkardıkları yadsınamaz.' Öyleyse tanrıları unutalım, hiç düşünmeyelim onları, o zaman 'ne günün düşünceleri ne de geceki düşleriniz sıkıntı verir size.' "¹⁴⁹ Tanrı ve özellikleri yadsınmadığı gibi ölüm de yadsınamaz. İki filozof da Tanrıyı kendilerinden ne kadar uzaklaştırmak isteyip özgür

¹⁴⁸ "Epikuros'un Hayatı ve Sözleri", <http://www.sozkimin.com/a/1299-epikuros-kimdir-sozleri-ve-hayati.html>. 28.11.2018. 17:34

¹⁴⁹ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 45

yaşamak isteseler de ölümsüz olarak yaşayamayacaklarının bilincindedirler. Bunun için Epikuros yaşamı ve ölümü şöyle ifade eder: “Tuzaklarını bozdum, ey yazgı, bana ulaşmanı sağlayabilecek bütün yolları kapattım. Ne sana yenileceğiz ne başka bir kötü güce. Ve kaçınılmaz yolculuk saati çaldığı zaman, yaşama boşu boşuna sarılanlar karşısındaki horgörümüz şu güzel türküde çınlayacak: “Ah! Nasıl da onurlu yaşadık”¹⁵⁰ Bu sadece Tanrı ve kötülüklerinden bir kaçışın ve özgürce yaşayabilmenin en duru ifadesidir. Her ne kadar işin sonunda ölüm de olsa başkaldırı, Epikuros’un da ifade ettiği gibi insanlığın onurunu ve gücünü temsil etmektedir.

Lucretius ise Epikuros’un düşüncelerinin daha fazlasını yaparak Tanrıyı yok saymaya kadar gidebilmektedir. Tanrı yoksa kaderde olan ölümden de yok olacak ve insan hayatı her şey de olduğu gibi rastlantısal olan şeylerle sürecektir. Raslantısal olan hayatın içerisinde umudun asla yeri olmaz ve insan günü birlik yaşamın tadına varmaya çalışır. Ne kötülüklerden ve kaderden sorumlu bir Tanrı vardır, ne de korkulacak bir yazgı. Bu bağlamda Lucretius hem kendisi hem de insanlar için Tanrıyı yoksa ve onun yerini kendi alır. Burada bilinç, iyiliğin ve kötülüğün, varlığın ve yokluğun, üstünlüğün ve güçlü olmanın da farkındadır ve Tanrı bu değerlerin hiçbirini hak etmemektedir.

Camus ise doğaötesi başkaldırmayı en gösterişli ve sistemli bir şekilde 18. yüzyılın sonlarına doğru oluştuğunu ifade eder. Tutarlı olarak bu başkaldırmayı ifade eden üç kişiyi inceleme altına alarak görüşlerini değerlendirir. Ancak tutarlılığı onların olumsuz başkaldırı sergilemedikleri anlamına gelmemelidir. Bu kişiler ise Nietzsche, Dostoyevski ve Sade.

Sade 1740-1814 tarihleri arasında yaşayan Fransız düşünür ve felsefe yazarıdır. Yazılarında ahlakı, yasayı, dini öğeleri dikkate almadan aşırı özgürlüğü, kısacası ahlaksızlığı ve en iyinin zevk olduğunu savunmaktadır.¹⁵¹ Sade’ı başkaldırı noktasında değerlendirmeye aldığımızda Tanrı inancına bakmalıyız. Bu aslında onun başkaldırı görüşünü de açık bir şekilde ortaya koyacaktır. “Öyleyse Sade’in Tanrı konusundaki düşüncesi en azından insanı ezen ve yoksayan bir cani Tanrı düşüncesidir.”¹⁵² Eğer “Tanrı vardır” görüşü kabul edilirse tüm bu kötülüklerden o sorumludur. Sade, dünyada olan kötülüklerle karşı aldırmaza ek olarak, kötülüğün ve acımasızlığın, Tanrının

¹⁵⁰ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 45

¹⁵¹ Ömer Yıldırım, “Marquis de Sade Kimdir?”, http://www.felsefe.gen.tr/marquis_de_sade_kimdir.asp, 02.10.2019, 15:18

¹⁵² Albert Camus, *a.g.e.*, s. 54

yokluğunun kabul edilmesi ile daha iyi olacağını belirtmektedir. Bundan dolayı Tanrıyı yoksamak bir ilkedir onda. Çünkü zaten Tanrı da yaptıkları ile insanı yoksamaktadır. Ama Sade zevklerin adamı olduğundan dolayı en büyük kinini Tanrıya duyar ve kendisinden esirgemiş olduğu zevklerinden dolayı onu yoksar. Sade'in "Bir tek arzumuz karşısında yeryüzünün bütün insanları nedir ki!"¹⁵³ ifadesine baktığımızda bu içgüdü ve haz adına sadece Tanrıyı değil, insanların da öldürülebilirliğini savunmaktadır. İçgüdüsel olanın peşinde koşmak için yoksaymak ve öldürmek temel ilkedir. Bunun için var etmek ya da var olmak için önce yok etmek gerektirmektedir. Böylelikle Sade evreni kendi kuralları çerçevesinde Tanrı olmadan, içgüdüsel zevkler çerçevesinde, özgür bir dünya yaratmaya kalkışmaktadır. Var olan idari sistem karşısında da geçici cumhuriyet kurarak özgürlüğü getirmeye çalışmaktadır. Fakat onun istediği ilkelerin ya da kanunların özgürlüğü değil, içgüdülerin özgürlüğüdür. Bütün bunlara bakıldığında aslında Sade'in başkaldırısı; "dünyanın düzenine ve kendi kendine karşı başkaldırı. Bu iki başkaldırı bir ezilmişin altüst olmuş yüreğinden başka her yerde çelişkin olduğundan, Sade'in uslamaması, mantık ışığında ya da acıma çabası içinde incelenmesine göre, her zaman ya kuşkulu ya yasal bir usamlama olarak kalır."¹⁵⁴ Camus'ye göre başkaldırının kaynağının en temel noktası burasıdır ama sonuca varılan noktada Sade aşırıya kaçmış, tutku ve zevk adına insanların öldürülmesi gerektiğini savunduğu için başkaldırısı olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Başkaldırısındaki özgürlüğü ise cinayet özgürlüğü ile başlamaktadır. Camus Sade'in cinayet hakkındaki tutumunu ise şöyle dile getirmektedir: "Bir tutkunun en yüksek noktasında bir insanı öldürmeye akıl erer. Ciddi bir gözlemin sakinliği içinde, hem de onurlu bir görevi yerine getirmek bahanesi altında bir insanı bir başka insana öldürtmeye gelince, işte buna akıl ermez."¹⁵⁵ Aklın erdiği özgürlük cinayet özgürlüğüdür ve bunu ise ancak tutkular uğruna ölümler sağlayabilir. Sade'in kurmak istediği cumhuriyet ise tam olarak böyle kurallar içeren ama içerisinde adaleti ve yasaları barındırmayan bir yönetimdir. Onun yasaları, insanın yok etme serbestliğini içerisinde olması gerektiğini savunan ve aynı zamanda yok edenin de yok edilmesi gerektiği düşüncesini barındıran bir güç yasası içermektedir. "Bu güç yasası Sade'in evreninde kapalı yerler, arzu ve suç topluluğunun hiçbir engelle karşılaşmadan, şaşmaz bir düzene göre işlediği, içinden kaçılmayan, yedi surlu şatolar yaratır. En taşkın başkaldırı, en tam özgürlük isteği,

¹⁵³ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 55

¹⁵⁴ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 54

¹⁵⁵ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 57

çoğunluğun tutsaklaştırılmasıyla sonuçlanır.”¹⁵⁶ Sade özgürlüğünün kurulabilmesi için salt başkaldırı ve tutkuların sınır tanımayan taşkınlıkları ile başkalarının hiç olması gereklidir. Asıl amacı, Tanrının kader olarak uygulamış olduğu tüm yaptırımları bertaraf etmektir. Bundan dolayı da ona ve bu bağlamda da kendi yaşamına başkaldıran Sade, sonuç olarak kendisi de kötü ve öldürücü konuma gelmiştir. Camus ise bu başkaldırımı olumsuz olarak değerlendirir. Çünkü Camus için başkaldırma edimi, bilincin eşliğinde mantıklı tutarlılıklar izleğinde ölüme yer vermeyen bir edimdir. Sade ise bilinçsel olarak Tanrıyı ve kötülüklerini, ölümlerini yoksaydığı halde kendisi de aynı hataya düşmüş ve özgürlüğü de bilincin olmadığı, tutkuların hüküm sürdüğü bir demokrasi sisteminin içerisine koyarak, kimsenin hak ve hürriyeti gözetilmeden sadece arzular çerçevesinde yapılan bir eylem olarak görmektedir. Ne özgürlük bilinci ne de başkaldırı eylemi geçerli bir olay olarak algılanabilir. Sergilemiş olduğu tutum ve davranışlar Camus’nün savunduğu bir başkaldırıya uymamaktadır.

Sade’den sonra tıpkı onun gibi başka bir başkaldırı örneğini ise romantik züppelerin başkaldırısı olarak inceler Camus. Bu başkaldırı ise Sade’nin başkaldırısını sanata dökerek daha da ileriye götürdüğü görülür. Bireyi ve kötülüğü öncelediklerinden dolayı başkaldırıda olması gereken meydan okuma ve yadsıma gücü tutumlarının dışına çıkar. Tanrıya ve ölüme duyulan kin onları kötülüğe sürükler. “Tanrı insandan iyi olanı istediğine göre, bu iyiliği gülünç duruma düşürmeli, kötülüğü seçmelidir. Ölüme ve haksızlığa duyulan kin, kötülüğü, öldürmeyi uygulamaya olmasa bile savunmaya götürür insanı.”¹⁵⁷ Böylece insan başkaldırısında kendini suçsuz bularak, kötülüğe meydan okuyup karşı koyabilmek için iyilikten vazgeçer. “ ‘Allahaismarladık, umut, umutla birlikte korku, pişmanlık, sizlere de allahaismarladık... Kötülük, iyiliğim ol benim.’ Alçaltılmış suçsuzluğun çığığdır bu.”¹⁵⁸ Kötü olana ancak kötülük yaraşır düşüncesi ile hareket eden romantik kahramanlar Tanrıya kötülük ile saldırırlar. Ancak olanaksız bir iyiliğin peşinden koşarak ve kötülük yapma zorunluluğu içerisinde bunu yaparlar. Onlardaki kötülük aşkı öldürmeyi de kolaylıkla öngörmektedir. Kendilerini Tanrı gibi görerek onun gibi hareket etmektedirler. Tanrı insanları öldürüyorsa insanları da öldürebilir. Tanrı kötülük yapıyorsa insanlar da yapabilir. Kısacı Tanrının insanlara sunduğu acı, kötülük ve haksızlıklar, insanlarda aşırılıkları meydana getirmektedir. Böylelikle romantizm de başkaldıran insan için ölüm kaçınılmaz bir hal alır. Kötülükler

¹⁵⁶ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 59

¹⁵⁷ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 65

¹⁵⁸ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 66

ve öldürmeler Camus'nün başkaldıran insanının temelinde olağan şeyler değildir. Fakat romantik ve züppe kişilikleri olanaksız olanın peşi sıra bir yolculuğa çıkmıştır. Halkın iyiliği için halkı öldüren ermiş kişi, başkaldırısında vardığı sonucun, Camus'nün başkaldırı terimine ve içeriğine bir hayli uzak görünmektedir. Bu bağlamda Camus bu başkaldırı örneğinde de göstermeye çalıştığı gibi her doğaötesi başkaldırı türü temel olarak Tanrıya meydan okumakla başlar ama bu uğurda her şeyi mubah görür; ölümü ve kötülükleri. Tüm bunların yanı sıra birey her zaman ön planda yer almaktadır. Bu durum aslında romantiklerin hem bireyi hem de kötülüğü aşkın hale getirmesi, halktan taraf olmadığını ve insanlık için ortak bir çizgi oluşturmadığının da bir göstergesidir.

Camus başkaldırıya bir adım daha yaklaşan Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler* eserindeki İvan Karamazov adlı kahramanın başkaldırısından bahseder. İvan da Hristiyanlık dininin Tanrısına bakış açısını değerlendirmekte ve romantikler gibi bir kin ile yaklaşmamaktadır. Öncelikli olarak Tanrıya karşı kin duygusu ve tamamen bir yoksama ile yaklaşmaz. Tanrının insanlar üzerindeki egemenliği ve ölüm denen yazgının bir kötülük olduğu düşüncesi noktasında bir yadsıma söz konusudur. Bu bağlamda “İvan Karamazov insanlardan yana çıkar ve onların suçsuzlukları üzerinde durur. Üzerlerine çöken ölüm cezasının haksız olduğunu söyler. Hiç değilse ilk çıkışında, kötülüğü savunmak şöyle dursun, Tanrı'dan üstün tuttuğu adaleti savunur.”¹⁵⁹ Adalet, İvan için Tanrıdan üstün bir değerdir. Artık Tanrı da insanlar gibi yargılanmaktadır. Bu yargılamadaki gaye ise “değerleri Tanrının lütfunda değil, insan için bir adalet aramada gören”¹⁶⁰ bir başkaldırı sergilemektir. Fakat Tanrı kötülüğü zorunlu olarak varlığında taşıdığından dolayı yargılanma eylemi ondan alınarak daha yüce bir değere verilecektir; adalete. Burada da İvan başkaldırısında Hristiyanlığın Tanrısına karşı duyduğu aşkı yermekle başlar. Çünkü bu ilahi aşkla insanlar Tanrının kötülüklerini görmemektedir ve bu aşk insanlara adaletsizliğe ve acıya karşı bir duyarsızlığa sürüklemektedir. İvan'a göre, her kim kötülüğü benimser ise o adaletsizliğe ve haksızlığa boyun eğmektedir.¹⁶¹ Camus Hristiyanlığın inancında ise şöyle bir problemle karşılaşır: Herkesin kendi inancı ile ölümsüz yaşama götürüleceği ve bu yaşamın da cennette olacağı düşüncesi yaygın olarak insanlara empoze edilmektedir. Burada ise Camus insanlara karşı bir ayrımcılığın söz konusu olduğu fikrine ulaşır. Bundan dolayı İvan adaletsizliği, kötülüğü ve bunun yanında ayrımcılığı, inancı ve

¹⁵⁹ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 74

¹⁶⁰ John Cruickshank, *a.g.e.*, s. 138

¹⁶¹ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 75

ölümsüzlüğü yadsır. Çünkü insan özgür değildir. Tüm bunlar Tanrıyı haksız bir konuma getirebilmek içindir. Yadsımaları sonucu vardığı nokta “ya hep ya hiç” kategorisinden “ya herkes ya hiç kimse” kategorisine geçişi sağlamaktadır. Kendisinin benimsemiş olduğu tutum, yaşamda sadece anlamsızca yaşam mantığını sunar. Ölümsüzlüğü yadsır ama geriye kendisine kalanlar, aslında onun başkaldırı ilkesini değiştirir. “İvan yaşayacaktır, sevecektir de, ‘neden olduğunu bilmeden’. Ama yaşamak, davranmaktır da. Ne adına? Ölümsüzlük yoksa, ne ödül vardır ne ceza, ne iyi vardır ne kötü. ‘Ölümsüzlük olmayan yerde erdem yoktur.’ Sonra da şunları söyler: ‘Yalnız acının bulunduğu, kimsenin suçlu olmadığını, her şeyin birbirine bağlandığını, her şeyin geçtiğini, her şeyin dengelendiğini biliyorum.’ Ama erdem yoksa, yasa da yok demektir: ‘Her şeye izin vardır.’”¹⁶² İnsan özgürlüğe, yasaya ve adalete sahip değilse bunların eksikliği ölüme dahi yol açabilir. Yaşamın değeri, yaşamın içinde, özündedir. Bu ise içerisinde anlamlı ya da anlamsız birçok değer barındırır. Her şeyin yapılmasına izin verilen bir yerde, ölüm ve öldürmelere de izin vardır. İvan ise benimsediği tutarlılığı kaybetmemek için bunları yapar. “Tanrı’nın tutarlılığını yadsıyıp da kendi öz kuralını bulmaya çalışmaya başladıktan sonra, öldürmenin yasallığını benimser. Öldürücü bir Tanrı’ya başkaldırır İvan; ama başkaldırısını usa vurur vurmaz, bundan öldürme yasasını çıkarır. Her şeye izin varsa, babasını öldürebilir, hiç değilse öldürülmesine göz yumabilir.”¹⁶³ Buradan da anlaşıldığı gibi İvan ölümü sevmez ama cellat olmayı ister. Cellat ise Tanrı olarak değerlendirilir. Peki, Tanrı olmak ne demektir? Her şeyin yapılmasına izin olduğunu kabul etmek ve kendi yasası dışındaki tüm yasaları yoksaymaktır. İvan bir bakıma Tanrı gibi olmak istemese de Tanrı olarak hareket etmektedir. İvan, “Tanrı değil benim yadsıdığım, bütün evren,”¹⁶⁴ diyerek evrene ve evrendeki tüm üstünlüğe başkaldırmaktadır. Bütün evren aslında gökyüzü krallığına yapılan bir başkaldırı benzetmesi olarak düşünülebilir. Başlangıçta kötülüğe karşı çıkarak Tanrıyı yadsır İvan, ama kendisini Tanrı olarak ilan ederek sadece Tanrıyı değil evreni de yadsımaktadır. Çünkü evrenin özünde kötülük bulunmaktadır. Evrene başkaldırarak gökteki krallığı yeryüzüne indirgemiş ve insanın adaletini savunmuştur. Adalet ilkesine bağlı olan İvan bir taraftan evreni yadsır ama diğer taraftan özgürlüğü de ötelemektedir. Başkaldırısı evreni değiştiremez, çünkü o ne ise o olduğundan dolayı dışarıdan bir etki uygulanamamaktadır. İnsan odaklı bir evren oluşturmaya çalışan İvan,

¹⁶² A.g.e., s. 77

¹⁶³ A.g.e., s. 77

¹⁶⁴ A.g.e., s. 79

hem kendi özgürlüğünden hem de insanlığın özgürlüğünden taviz vermiştir. Taviz, elbette beraberinde başka tavizleri de getirdiği için bu sorun daha çok kötülöklere neden olmuştur. İnsanların başına Camus'nün sık sık bahsettiği insan-Tanrı geçmiştir. İnsanlık için bir yardımdan ziyade yine kendi kuralları ve yasaları çerçevesinde bir krallık kurularak, kötülöklere ve ölüm devam etmektedir. Böylece yine insanlar özgürlüğü elinden anlamsızca alınmış ve anlamsızca bir boyun eğişe yönlendirilmiştir. İnsan kendisine sunulan özgürlüğü elde edebilmek için başka kurallar çerçevesinde yine öldürmeye devam eder. Kısacası İvan'ın başkaldırısı göğün ekmeğini ve özgürlüğünü yadsır, yeryüzünün özgürlüksüz ekmeğine yönelir. Bundan dolayı Camus için bu başkaldırı, kişinin özgürlüğünün yararından koparak politik olmaya doğru, sadece bir kişinin egemenliği ve krallığı doğrultusunda ilerlemektedir. Sonuç olarak başkaldırı amacını aşar, başka çizgilere doğru yönelir ve yine kötülöklere ve ölümlere hüküm sürer. Camus'nün değer verdiği başkaldırı insanlara hükümdar olmak yerine onlara yardım ederek, onların bilinçlerini açarak, iyilik ve kötülük seçimlerinde özgürce davranmalarına yardım etmektir. Dahası bir Prometheus olabilmektir. Tanrı olmak değil asıl amaç, Tanrının ön görmüş olduğu kötülöklere ve ölüme ve öldürmelere karşı çıkmaktır. İvan'nın sunmuş olduğu başkaldırısında, kendini üstün yönetici olarak görüp kötülöklere ve ölümlere devam ettiği için, Camus onun başkaldırısını olumsuz olarak değerlendirir.

Camus doğaötesi başkaldırısında Nietzsche'nin başkaldırısını anlatarak son noktayı koymaktadır. Nietzsche de diğer başkaldıranlar gibi Tanrıyı yadsımakta ve hatta yoksaymaktadır. “Tanrı'yı yoksuyoruz, Tanrı'nın sorumluluğunu yoksuyoruz, ancak böyle kurtaracağız dünyayı.”¹⁶⁵ sözlerinden, dünyanın kurtuluşunun üstün olarak görülen her şeyin yoksanması ile olabileceği anlaşılmaktadır. Aslında Nietzsche'ye göre Tanrı ölmüştür. Tanrının ölümü onun için öyle sadece bir söylentiden ibaret değildir. Dönemin insanlığının ruhunda ve kendinde eksik olan ve silinen bir şeyi fark eder Nietzsche: İnanç ve inanma ölmüştür. Tanrı, çağın ruhunda ölü olduğunda “Tanrı öldü” demektedir.

Madem Tanrı öldü peki, “Hiçbir şeye inanmadan yaşanabilir mi?”¹⁶⁶ Bu soru Camus'nün temel olarak tüm felsefesinde aradığı sorudur. Camus bu soruya cevap arayan Nietzsche'nin görüşlerine de bakarak başkaldıran insan çerçevesinde bir yanıt

¹⁶⁵ A.g.e., s. 86

¹⁶⁶ A.g.e., s. 86

aramaya başlar. Nietzsche'ye göre bir şeye inanmadan yaşanabilir ama önce inanmaya dair olan tüm değerler yıkılmalıdır ki yeniden yeni değerlerle yaşama devam edilebilsin. Nietzsche'nin başkaldırısı Tanrının ölümü ile başlamaktadır. Eğer Tanrı yoksa dünya rastlantısal olarak işlemekte ve böylelikle bir amaca hizmet etmemektedir. İnsan Tanrıdan ve tüm değerlerden kurtulduğu için bu dünyada yalnız ve efendisiz kalmıştır. Değerlerin olmayışı ya da yıkımı Nietzsche için yeni değerlerin varlığını gerektirmektedir. Yeniden doğuşa doğru ilerlemelidir insan. Bunu ise üstün insan yaratımı ile gerçekleştirilir. Üstün insan ile insanın değerini ve böylece de dünyanın değerini yaratmayı amaçlar.

Öncelikli olarak Nietzsche ahlaki açıdan yeni bir değer arayan insanı, ilk olarak Tanrıya adanmış bir ahlaktan uzaklaşmak istemektedir. Bunun için insanın toplumda geçerli olan ahlaktan kopması gerekmektedir. Bu kopma, insanda bir boşluk oluşturur ve onu nihilizme sürükler. Normal, sıradan biri bu süreci aşamaz. Ancak üstün insan; yasa ve değerler yaratabilen özgür ruhlu insanlar başarabilir. Nietzsche üstün insanın, içinde bulunduğu toplumun ahlak kurallarına aykırı olarak eylemde bulunmasında iki temeli yadsıdığını varsaymaktadır.

1. Geçmişten şimdiye kadarki süreçte üstün olarak görülen her şeyi,
2. Toplumun varsaydığı ahlak yasalarını yadsıdığını ifade eder ki bu Hristiyanlık ahlakıdır.

Bu ahlak Tanrıyı mutlak güçte görmekte ve ölümsüz yaşam vaat etmektedir. Ancak "Tanrı'ya da, ölümsüz yaşama da inanmamaya başladığı andan sonra, 'yaşayan her şeyden, acıdan doğup yaşama acısını çekmeye adanmış herkesten' sorumlu olur insan. Düzeni ve yasaı bulmak kendisine, yalnız kendisine düşer."¹⁶⁷ İnsan öncelikle kendini yeniden yaratmalı ve bunu yaparken özgür bir düşünce biçimi ile gerçekleştirmelidir. Bu yaratım sürecinde her şey yeniden ve yeni değerler ve yasalar çerçevesinde geliştirilmelidir. "İnsanın yeni değerler yaratması gerektiğini düşünen Nietzsche'ye göre, insan, değerleri hazır bulamaz, çünkü değerleri ona aktaracak hiç kimse yoktur. İnsanoğluna, iyinin ve kötünün ne olduğunu anlatacak, açıklayacak ve kabul ettirecek üstün otoriteler bulunmamaktadır. İnsan yapayalnızdır ve hayatının anlamını, bağlanacağı değerleri yeni baştan özgürlük içinde kendisi yaratmak zorundadır."¹⁶⁸ Bu

¹⁶⁷ A.g.e., s. 91

¹⁶⁸ Nietzsche'nin İnsan Anlayışı, html <http://dusundurensozler.blogspot.com/2008/09/nietzschenin-insan-anlayii-1.html>, 04.02.2019, 00:06

bağlamda ancak üstün insan değer yaratabilir ve bu değer tüm insanlık adına özgür ve güçlü bir irade ile oluşturulabilir. Eğer “Üstün bir değerle yazgıya yön verilmiyorsa, rastlantı kralısa, karanlıklar içinde yürüyüşür söz konusu olan, körün korkunç özgürlüğüdür.”¹⁶⁹ Böylelikle de insanın kurtuluşu da dünyanın kurtuluşu da üstün değerde yer almaktadır. İnsan ise bir tek kendi değerlerini yaratarak, kendi eylemlerini bu değerler çerçevesinde yönlendirerek özgür olabilir. Bunun için Tanrı ve ölümsüz yaşam Nietzsche için yoktur. Ölümsüz yaşamın olamadığı yerde ölümsüz bir yasa da yoktur. Eğer “Yasa yoksa, özgürlük de yoktur.”¹⁷⁰ Yasanın ve yargının olmadığı yerde suçlu ve ceza kavramları da yoktur. Ancak Nietzsche yasa ve yargı yok olsa da insanları değerlerinin var olacağını belirterek buna ek olarak yaşamın saygı çerçevesinde olması gerektiğini de belirtmektedir. Nitekim insan dünyada hiçbir şeyden umut etmezken, kendi değerleri etrafında yaşamaya başlar ve özgürlük doğar. Böylelikle değer yargıları, yaratıcının kendi özgür iradesi ile kurulur ve herkes kendi değer yargısını ortaya koyar. Bu durum ise Camus için aslında bir kaosu da beraberinde getirmektedir; ölümler ve öldürmeler, haksızlıklar ve adaletsizlikler.

Nietzsche’ye göre değerlerin yaratımını sağlayan üstün insanın nasıl olması gerektiğine de değinmek gereklidir. Öncelikle Nietzsche göre insan Tanrının ölümünde sonra kendini yaratma sürecine başlamaktadır. Fakat Nietzsche, insanın kendi üstünlüğünü yaratamadığından dolayı öldürmüş olduğu Tanrının ölümünden acı çekeceğini belirterek çileciliğe yönelmektedir. Üstün insan ve zorunlu getirisi olan üstün değerler ile üstün yasa, “kusurun ve acının, kötülüğün ve öldürmenin, yaşamın anlaşılması zor, garip olan her şeyinin”¹⁷¹ tam bir doğrulanmasını da beraberinde getirmektedir. Nietzsche’ye göre kişi her türlü sorumluluğu kabul ederek kendi alinyasını kendisi belirlemek ister. İnsan olduğu kalıbın dışına çıkarak kendisini yeni bir kalıba sokar. Kalıplara yerleşmeden yola çıkan çilecilik yazgısı ise tanrılaştırma rolüne bürünmektedir. Her ne kadar Nietzsche başkaldırısında Tanrıyı yadsıya bile kendisini ve diğer insanları onun yerine koymaktan vazgeçmemektedir. Tanrılığa dâhil olmak için sadece bir *evet* yeterlidir. Evet, yaratımı da beraberinde getirmektedir. Camus ise Nietzsche’nin bu yaratım değerini şöyle ifade etmektedir: “Nietzsche tüm yaratıcılara özgü bencilliği ve katılığı göklere çıkarmıştır yalnız. Değerlerin alan değiştirmesi, yargıcın değerinin yerine yaratıcının değerini getirmekten öte bir şey

¹⁶⁹ A.g.e., s.92

¹⁷⁰ A.g.e., s.92

¹⁷¹ A.g.e., s.94

değildir: var olana saygı ve tutku. Ölümsüzlükten yoksun tanrılık yaratıcının özgürlüğünü tanımlar.”¹⁷² Oluşan her bir insan-Tanrı ölümsüzlükten mahrum olduğundan Nietzsche için aynı zamanda özgürdür. Özgürlük Nietzsche’ye göre insanın aklının her şeyi yadsıyarak kendi oluşumunu sağlamadaki cesaretinin adıdır. “Nietzsche’nin tasarladığı tanrısız, yani yalnız insan için özgürlük vardır. Dünya çarkı durup da insan var olana evet dediği zaman, ...var olan oluşur. Oluşa, evet demelidir.”¹⁷³ Çünkü burada evet içerisinde bir hayır barındırmamaktadır. Burada hem köleciliğe hem de efendiciliğe evet vardır ki bu Tanrı olmaktadır.

Özgürlüğe bireysel anlamda değer veren Nietzsche, insanseverlik kavramından uzaktır. Nietzsche insanlığa yardımdan ziyade bireysel varoluşa ve özgürlüğe değer vermektedir. Var olan ve görünüş, onun katında daha çok değer kazanır. Bu durum Camus’nün başkaldırı kavramına aksi yönde bir düşüncedir. Ayrıca Camus’nün başkaldırısında yadsımalara izin vardır ama yadsıdığı şeyin özelliklerine bürünerek aynı şeyleri yapmaya izin yoktur. Kısacası Camus başkaldırı noktasında Nietzsche’nin şu görüşlerini eleştirmekte ve olumsuz bulmaktadır: Tanrıyı yadsıdıktan sonra kendine yeni bir insan yaratıcı geliştirmiş ve insan-Tanrı’yı oluşturması ve insanların bu üstün insanın yaratmış olduğu değer ve ilkeler çevresinde eylemde bulunulmasını istemesidir. Bunların sonucu olarak insanlara vaat edilen adalet, özgürlük ve düzen yine ve daha kötü bir şekilde ölümlerle ve kötülüklerle sonuçlanmıştır. Bunun ise temel nedeni insanlık adına yapılması gereken her şey bireysel olarak insan için yapılmıştır. Böylelikle her birey kendi özgürlüğünü yaşamak adına eylemde bulundukça kaos meydana gelmiştir. Nietzsche’nin başkaldırısı genel olarak bu sebeplerden dolayı da olumsuzdur.

Doğaötesi başkaldırı Camus için Sade ile başlamış Dostoyevski ve Nietzsche ile devam etmiştir. Bu düşünürlerin başkaldırı örneklerinde amaçları tanrıyı yadsıyarak, kötülük ve ölümü ortan kaldırarak insanlık için yardımda bulunmaktır. Fakat sonunda vardıkları nokta bu düşüncelerin tam aksi bir durum olmuştur. Doğaötesi başkaldırı Tanrıyı ve ahlakı ortadan kaldırarak insanları kendi yalnızlığı ile baş başa bırakmıştır. Bundan sonraki aşama ise insanların eylemleri ile ortaya konulabilecek tarihsel bir süreci kapsar. Bu süreçte insanlar kendilerine yeni efendiler yaratmak için yola

¹⁷² A.g.e., s.95

¹⁷³ A.g.e., s. 100

koyulurlar ki bu efendiler siyasi devrimler ile ortaya çıkmıştır. Tüm bunlar ise tarihsel başkaldırı çerçevesinde ele alınacaktır.

Doğaötesi başkaldırıda her şeyin her zaman yeniden düzenlenmesi ve yeniden başlatılması yargısı vardır. Daha en başta Tanrıyı yoksaymak aslında “ ‘Tanrı sözüne katabildiği bütün gücün’ kendisine geri verilmesi uygun düşen insanın saltık suçsuzluğu düşüncesi üzerinde toplanır. Tüm başkaldırı tarihinde olduğu gibi, umutsuzluktan fıskırmış bu saltık suçsuzluk düşüncesi, yavaş yavaş ceza çılgınlığı biçimine girdi. Gerçeküstücüler, bir yandan insan suçsuzluğunu göklere çıkarırken, bir yandan da öldürmeyi ve intiharı göklere çıkarabileceklerini sandılar.”¹⁷⁴ Bundan sonra intiharlar ve öldürmeler yaygınlaşmaya başlar. Her şeyin yeniden düzenlenmesi, her şeyin üstünlüğü noktasında yoksamaya gidilir. “Yaratıcının karşıtları olarak, yaratılışı kendilerine göre, yeniden oluşturmaya yöneldi. Yarattıkları dünya için, arzu ile gücün kuralı dışında her türlü kuralı yadsımış olanlar, intihara ya da çılgınlığa koştular, yıkımın türküsünü söylediler. Ötekilere, kendi kurallarını kendi güçleriyle yaratmak istemiş olanlara gelince; gösterişi, görünüşü ya da bayağılığı seçtiler; ya da öldürmeyi ve yıkmayı.¹⁷⁵ Camus bunun en iyi örneğini ise Caligula adlı oyununda göstermektedir. Caligula Roma şehrinin kralıdır. Çok sevdiği kadın öldüğünden dolayı Tanrı’ya karşı büyük bir kin beslemektedir. Tanrı olmak değildir niyeti Tanrının da üstünde olmaktır. “Bugün kendi gücümle istediğim şey, tanrıların da ötesinde. Ben, olanaksızın egemenlik kurduğu bir düzenin sorumluluğunu üstleniyorum.”¹⁷⁶ Ayrıca “Eşitliği getireceğim bu yüzyıla. Her şey yerle bir olunca, olanaksız yeryüzüne inince, Ay’ı avucumun içine alınca, belki ben de değişeceğim, bütün dünya benimle birlikte değişecek; işte o zaman artık insanlar ölmeyecek ve mutluluğu tadacak.”¹⁷⁷ sözleri ile insanlar için bir çaba sarf ettiği düşünülmektedir. Ancak Tanrı olarak kendini kabul ettirdikten sonra hiçbir gücün kendisi ile boy ölçüşmeyeceğini düşünür. Artık yazgı, ölüm ve öldürme de ondan sorulur, yasalarda istediği şekilde değiştirilip çıkarlar doğrultusunda işlemektedir. Tüm bunlara baktığımızda Caligula aslında Nietzsche’nin üstün insan profilini bize göstermektedir.

Sonuç olarak Doğaötesi başkaldırıda bulunanlar, olmasını umdukları ile olanlar arasındaki uçurumun farkına vardıklarında sadece bu dünyada ölümü ve özgürlüğü de

¹⁷⁴ A.g.e., s. 116

¹⁷⁵ A.g.e., s. 124

¹⁷⁶ Albert Camus, *Caligula*, (çev. Abdullah Rıza Ergüven), 1965. s. 41-42

¹⁷⁷ A.g.e., s. 43

değil aynı zamanda yaşamdaki her şeyi öldürmüşlerdir. Amaçları sadece yaratıcının vermiş olduğu anlamsız bir yazgı ve içerisindeki kötülükler ile olağan hale gelmiş ölüme yöneltmiş bir başkaldırıdır. Onlara göre yaşamda anlam ve nedeni ancak ölüm çözer ve ölen anlamdan yoksun kalır. “Ölüme karşı savaşmak, yaşamın anlamını istemek, kural ve birlik için çarpışmak anlamına gelir.”¹⁷⁸ Camus için kötülüğe karşı savaş aslında birlik isteğinden doğar. Birlik isteği Tanrı karşısında bıkmadan kesin bir yaşam elde etme çabasıdır. Sonucu ise yine bir ahlak öğretisi ya da Tanrı peşinden koştuğunun farkındalığından uzak olmasıdır. Yani her doğaötesi başkaldırı aslında tanrısala başkaldırı da olsa amaç onu tekrar bir Tanrıya götürmektedir. İnsanın başkaldırısı aslında insanlık için başkaldırı sunmaktadır. İnsan doğaötesi başkaldırıda sadece kendisi için bir var olma ya da sadece kendi için bir saygı, adalet ve eşitlik istemez, insanlık için bu eylemi gerçekleştirir. Ancak Camus’ye göre bu başkaldırıda bulunanlar hiçbir zaman amacına ulaşamamıştır. Fakat daha öncede değindiğimiz gibi doğaötesi başkaldırı da insanın öncelikle kendi bilincine varması ve kendi üzerinde başka bir varlığın üstün olma durumuna karşı açmış olduğu insanlık davasıdır.

Camus’ye göre başkaldırının kendisi değildir asıl olan, başkaldırma isteğinin bulunmasıdır. Bir bakıma Camus için “bugün, dünya üzerinde parlayan ne başkaldırıdır ne de başkaldırının soyluluğu, yoksayıcılıktır yalnız.”¹⁷⁹ Tanrı ve onun neden olduğu, insanlık için olağan olarak görülen şeylerin yıkımından dolayı başkaldırı hem Tanrıya hem de onun getirileri üzerinedir. Verilmiş olan tüm örneklerden de başlangıç aşamasında bu her daim böyle başlar. Yoksamak veya yadsımak başkaldırının temel ögesidir. Camus için başkaldırmadaki tek amaç insanın kendi benliğini, farkındalığını ortaya koyabilmektir. Bunu ise Tanrı karşısında kendi bilinçliliği ve değerleri ile ortaya koyarak oluşturabilir. Fakat amaç ve araçlar birbirine karışır ve hatta yer değiştirir. Benliğini bulmak istediği yolda var olan benliğini de kaybeder ve ruhsal bir yıkım yasasına boyun eğerek ölümlerin ve öldürmelerin çoğaldığı bir dünyada hükümdar olmayı yeğ tutar. Camus’nün olumsuz olarak değerlendirmiş olduğu başkaldırmada insan kendisini tanrısala olarak değerlendirmez ama bir Fatih olarak görür ve Fatih gücünü insanlar üzerinde bir silah olarak kullanır. “Tanrı ölünce, insanlar, yani anlaşılması ve kurulması gereken tarih kalır. O zaman, başkaldırının göbeğinde, yaratma gücünü de bastıran yoksayıcılık bu tarihin türlü yollarla kurulabileceğini

¹⁷⁸ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s.125

¹⁷⁹ A.g.e., s. 126

belirtir. İnsan, bundan böyle üzerinde yalnız olduğunu bildiği yeryüzünde, usdışının cinayetlerine, insanlar imparatorluğuna doğru yol alan usun cinayetlerini de katar. Korkunç erekler tasarlar, başkaldırının ta kendisinin ölümünü de tasarlar bu arada, ‘Başkaldırıyorum, öyleyse varız’a, ‘ve yalnızız’ı ekler.”¹⁸⁰ Tüm bunlar ise tarihsel başkaldırı sürecini de başlatmaktadır.

2.2.3.2. Tarihsel Başkaldırı

“Düşünsel gelişimi iki ayrı döneme ayrılan Camus, birinci dönemde, dünyanın saçmalığı ve yaşamın anlamsızlığı konuları ve dolayısıyla, saçma kavramı üzerinde, buna karşın ikinci dönemde başkaldırı konusu ve buna bağlı olarak, dünyanın anlamsızlığına başkaldırmak, toplumu değiştirmek, kötülükleri gidermek ve daha iyi bir düzen kurmak amacıyla eylemde bulunma temaları üzerinde durmuştur.”¹⁸¹ Tarihsel başkaldırı ise ikinci dönemin ikinci konusudur. Kısacası tarihsel başkaldırma, doğaötesi başkaldırmanın düşünce boyutundan eylem alanına geçişi esnasında ortaya çıkmaktadır. Tarihsel başkaldırı olarak kullanılmasındaki asıl etken, politik bir devrimi ifade etmesinden kaynaklanır. Doğaötesi başkaldırıda insanlar Tanrı’yı düşüncelerinde öldürerek onu ölü olarak nitelendirirler ve daha sonra insan-Tanrı fikrini benimserler. İnsan, Tanrının tüm niteliklerini kendi benliğine yerleştirerek zaman içerisinde var olmak ve kurtuluşa ulaşabilmek için büyük bir çaba sarf etmektedirler. Zamana ait olmayan, aşkın varlığı yok eden insan, başkaldırmasını başka bir yöne doğru yöneltir: Tarihe. “Metafiziksel başkaldırma, öldürdüğü Tanrı yerine, tarihin ve tarih içindeki insanın putlaştırılmasına neden olmuştur.”¹⁸² Kısacası Tanrının yerini insan, zaman dışılığın yerini ise yine zaman dışı olan tarih almakta ve tüm bu olanlar ise siyasal devrimlerin ortaya çıkmasına öncülük etmektedir.

İnsanın özünde bulunan, her zaman dik duran ve Tanrıyı öldürerek yerine geçmek isteyen tarafı, devrimin doğuşuna neden olmuştur. Camus “gerçekten de, devrim başkaldırının mantıksal bir sonucundan başka bir şey değildir”¹⁸³ ifadesi ile aslında insanın Tanrı karşısında eğilmeyen yanına vurgu yapmaktadır. Çünkü insan doğaötesi başkaldırmada Tanrıyı ortadan kaldırmış ve kendi varlığını göstermek için yeni bir başkaldırı ortamı yaratmaktadır. Zaman içerisinde tarihe ait, tarihi tanrılaştıran

¹⁸⁰ A.g.e., s. 128

¹⁸¹ Ömer Yıldırım, “Albert Camus Kimdir?”, http://www.felsefe.gen.tr/albert_camus_kimdir.asp, 02.06.2019

¹⁸² Ali Osman Gündoğan, a.g.e., s. 210

¹⁸³ Albert Camus, a.g.e., s. 132

devrimler yaratarak var olmaya çalışmaktadır. Dünyada düzenin sağlayıcısını ortadan kaldıran insan, boşlukta kalır ve düzeni kendisinin yapabileceği kararına varır. Düzen sağlayıcısı olarak, düzenin sağlamak için devrimler yapar. Asıl amaç kendilerini ve diğer tüm insanları özgürlüğe ve adalete kavuşturmadır. Fakat tarihsel başkaldırmada Camus'nün başkaldırı anlayışına uymayan birçok yan vardır. Camus devrimlerin başkaldırıya uymayan özellikleri ve yanlışlıklarını *Başkaldıran İnsan* yapıtında ele alarak değerlendirme yapmaktadır. Özellikle Fransız devrimi ile Rus devrimini ve devrime neden olan kişiler ve akımların birçok yıkıcı özelliklerini de örnek vermektedir. “Camus'nün temel hareket noktası, 1789'dan bu yana Avrupa tarihinde etkisini gösteren *başkaldırma* olgusudur: baskıya, zulme, sömürüye başkaldıran insanın düşünüş biçimi. Bu olgunun düşünce düzeyindeki hazırlayıcıları olan filozoflara ve yazarlara olduğu kadar, tarihsel olaylara da değinen Camus, her başkaldırmanın, başlangıçta ‘bütün insanlar adına bir değer için’ yola çıktığını, ancak daha sonra ‘köklerini ve temellerini’ unutarak, yani ne adına başkaldırdığını unutarak, ya karşı çıktığı tutum gibi buyurgan(totoliter) olduğunu ya da kendi kendini yok ettiğini belirtir.”¹⁸⁴ Bu açıdan değerlendirdiğimiz de “Camus ‘başkaldırma’ düşüncesini, hem felsefi hem de pratik sonuçları açısından inceler ve bu iki sonucun birbirlerini nasıl etkilediğini gösterir.”¹⁸⁵

Camus her şeyden önce hayatı anlamlandırmaya çalışan insanların yaşamda tutunabilmeleri için kendi zihinde gerçekleştirdikleri zihinsel eylemlerin ve bu zihinsel eylemlerin fiziksel eyleme geçişi ve sonrası oluşan yanlışlıklar üzerinde durmaktadır. Elbette yaşam ve yaşamak insan için çok önemli iki değerdir ve insan yaşamda varlığını kanıtlamak için eylemde bulunmalıdır. Ancak Camus bu eylemlerin de belli başlı kuralları olduğunun ve bu kuralların üzerinde durulması gerektiğinin altını çizmektedir. Mesela özgürlük, adalet bir kişinin değil herkesin hakkı olmalıdır. Bundan dolayı başkaldırı eğer tarihsel bir süreç içerisinde ilerleyecek ise ve kişi de bu süreçte varlığını kanıtlama çabası içerisinde olacaksa öncelikle sadece kendi hak ve özgürlüğünü düşünerek değil tüm insanlığı düşünerek hareket etmelidir. “Yaşam hakkına saygı duymayan ve bu hakkı korumayan bir başkaldırı eyleminin tüm insanlar için insani bir

¹⁸⁴ Mustafa Günay, “Camus'nün İnsan Ve Değer Anlayışı”, *Özne*, Sayı: 19, Konya, 2013, s. 64

¹⁸⁵ Jale Karakaş, “Başkaldırma ve Devrimcinin Etiği”, *Teori ve Politika Dergisi*, Sayı:13, 2012, <http://www.teorivepolitika.net/index.php/okunabilir-yazilar/item/86-baskaldirma-ve-devrimcinin-etigi>, 07.02.2019 01:34

gelecek yaratma şansı olamaz.”¹⁸⁶ Nitekim Camus için burada çıkarılacak temel yargı, başkaldırıda, eyleme geçmede, bir sınırın olması gerektiğidir. Bunun için eğer özgürlük ve adalet istemi olacaksa bu insanlık adına yapılmalıdır. Camus’nün tarihsel başkaldırı sürecinde geçmişte olanlar hakkındaki değerlendirmelerini ve tarihsel başkaldırıda olması gerektiğini düşündüğü iki önemli kavram olan özgürlük ve adaletin, tarihsel serüvenindeki gelişmesini şimdi detaylı olarak inceleyeceğiz.

“Özgürlük, ‘sağanakların savaş arabası üzerine yazılmış olan bu korkunç ad’, bütün devrimlerin özündedir. O olmadı mı adalet düşünülmesi olanaksız bir şey gibi gelir ayaklanmışlara. Yine de, bir zaman gelir, adalet özgürlüğün bir süre yasaklanmasını ister. O zaman büyük ya da küçük bir yıldırı gelip devrimi taçlandırır.”¹⁸⁷ Her devrimin temelinde özgürlük ve adalet ilkesi vardır. Fakat Camus’ye göre tüm devrimler ne özgürlük ne de adaleti getirmişlerdir. Bu temel ilkeleri amaç edinir ama zamanla araç olarak kullanırlar. Amaç, sınır bilmeyen bir hal alır ve sonuç olarak amaç, araca dönüşür. İnsan yaşamı, değer veya değerli olmaktan çıkar ve sadece kavram olarak kullanılır. Bu ise şu anlama gelir insan sadece amaca hizmet eden bir araçtır. Başkaldırı işte burada konumunu kaybeder ve yerini devrime bırakır. Kısacası devrimlerin tümünde ‘insan öldürücü’ nitelikler bulunmaktadır. Bu açıdan da devrim başkaldırından tamamen kopar.

Camus için uyumsuz ve ölümün yazgısallığını benimseyen kişinin başkaldırısı, tüm olumsuzluklara rağmen yaşamayı arzulaması sonucu ortaya çıkar. Bunun için de başkaldıran insan, yazgısal olanın dışındaki tüm ölümü yadsır ve ona karşı bir tavır sergiler. “Ölüme karşı savaşmak, yaşamın anlamını istemek, kural ve birlik için çarpışmak anlamına gelir.”¹⁸⁸ Ayrıca Camus, “Uyumsuzluk kavramına ermiş bir düşünce yazgı öldürmesini kabul eder kuşkusuz; uslamlama sonucu öldürmeyi kabul edemez”¹⁸⁹ ifadesi ile mantık sonucu dahi olsa, insan başkaldırma eyleminde bulunurken insanları ve toplumları öldürmemesi gerektiğinin altını çizmektedir. Camus’nün devrim olarak nitelendirmiş olduğu tarihsel başkaldırıların öncelikli amacı adalet ve özgürlük olmasına rağmen, zamanla bu amacının dışına çıkarak tam tersi bir

¹⁸⁶ Iraz Yaşar, “Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi”, Felsefeciler Derneği, <http://www.felsefecilerderneği.org.tr/albert-camus-ve-baskaldirma-felsefesi-iraz-yasar-msgsu-felsefe-doktora-ogrencisi/>, 07.02.2019 10:47

¹⁸⁷ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 131

¹⁸⁸ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 125

¹⁸⁹ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 16

yönde ilerlemektedir. Devrimin bu gibi nitelikleri Camus'ü başkaldırı ve devrim kavramlarını birbirinden ayrılması gerektiğinin kararına vardırır.

Başkaldırı ve devrim birbirinden oldukça farklıdır. “Devrim başkaldırıya ihanettir, çünkü devrim saçma insan için olduğu kadar başkaldıran insan için de saltıkların varolamayacağı gerçeğini görmez.”¹⁹⁰ Olanaksız olana yönelmiş olan doğaötesi başkaldırmada olduğu gibi tarihsel başkaldırmada da insan sınırlarını bilemediği için başkaldırının alan ve anlamının dışına çıkmıştır. Başkaldırının amacı yaratma iken, devrimlerin bütün amacı yok etmek olmuştur. İkili arasındaki ilişki, ölümün farklı olarak anlamlandırılmasına neden olmaktadır. Camus de bu konudaki fikirlerini şöyle ifade eder: “Başlıca devrimler biçimlerini ve özgünlüklerini öldürmeden alır. Hepsi ya da hemen hepsi insan-öldürücü olmuştur.”¹⁹¹ Camus'ye göre özgürlük adına yapılan devrimlerin sonu ya ölüm ya da sürgünle sonuçlanmaktadır. Camus'nün başkaldırma öğretisinde ise ölüm kavramı sadece zorunlu olarak insanda bulunan olarak anılır, başka türlü kabul edilemez. Diğer bir farklılık ise, devrimi doğaötesi başkaldırının eyleme dökülmüş bir ifadesi olarak değerlendirdiğimizde düşünce artık tarihsel deneyime bürünmüştür ve bu açıdan da Camus'nün başkaldırı görüşünden ayrılmıştır. Çünkü başkaldırı Camus'ye göre, bireysel deneyimden düşünceye götüren devrimdir.¹⁹² Buna karşılık devrim, bir eylemi düşünceye göre biçimlendirme, dünyayı devletle ilişkilendirilmiş bir yapı çerçevesi haline getirme çabası içerisine girer ve hem insanları hem de ilkeleri yok eder. Başkaldırımı devrime zorlayan şey ise dünyayı birlik içerisine zorunlu bir şekilde koymak isteminden dolayı doğan bir silah gücüdür. Silah gücü ise başkaldırımı yararsız ve amacını yitirmiş olarak ortadan kaldırılır. Silah gücü ise sanayi devriminin gelişmesi ile güç toplamıştır. Özellikle de 19.yüzyıl ve 20.yüzyıl da gelişim gösteren devrim gücünü silahlanmadan ve öldürmelerden almaktadır. Ayrıca 20. yüzyılda insanların mantıkları ve güçleri birleştiğinde ortaya çıkan ölümler ve savaşlar başkaldırının devrime yönlendirildiğini açık bir şekilde göstermektedir. Savaşların asıl amaçları ise dünyanın fethidir. Dünyanın fethi ile istenilen birliği tümlüğe dönüştürmektedir. Bu dönemde dünyaya yapılan bir başkaldırı tüm dünyanın adaleti, özgürlüğü ve tümlüğü içindir. Ve bu uğurda her şey mubah olduğundan tümlük için bir'ler feda edilmektedir. Peki, tümlüğün sağlanması birliği elde edebilir mi? Çünkü Camus'e göre başkaldırı birlik isterken, tarihsel başkaldırı(devrim) tümlük istemektedir.

¹⁹⁰ Jhon Cruickshank, *a.g.e.*, s. 141

¹⁹¹ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 134

¹⁹² Albert Camus, *a.g.e.*, s. 132

Camus, tarihsel başkaldırıda bu sorunun cevabını aramakta ve bunun yanı sıra bir de doğaötesi başkaldırının mantıksal ilerleyişinin eylemsel dönüşümünü incelemektedir. Tüm bunların detaylarını ise aşağıda sunacağımız örnekler üzerinde incelemektedir.

Tarihsel başkaldırının ilk örneği her başkaldırıda olduğu gibi adaletsizliğe karşı çıkan kölenin başkaldırısıdır. Camus için bu başkaldırıda sadece ve sadece insan ölümü mevcut olduğunu ifade eder. Çünkü köleler efendileri ile savaşır ve onları yener, ama bunun için birçok köle kendini ölüme atar. Sonunda ise daha önce üstün olanları kendilerine köle ederler. Düzen, adalet ve özgürlük yine bir başka insan için aynı olmaktadır. Değişen tek şey başkaldırının efendi olmasıdır. Köle-efendi başkaldırısında gerçekleşen tek olgu, yaşama karşı yaşam ilkesidir. Efendi olan köle, eskiden efendisi olana efendilik eder ve eski efendi ise köledir. Böylelikle köleler efendi olabilmek için birçok kölenin ölümüne neden olmakta ve bu başkaldırı daha çok insan ölümlerini getirmektedir. Camus, “bir ilkeyi başarıya ulaştırmak için bir başka ilkeyi yıkmak gerekir” ifadesi ile başkaldırı eyleminde bulunduktan sonra yapılması gerekenin yani adalet ve özgürlük için savaştan sonra düzen yenilenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Eğer düzen değişmezse ne başkaldırının bir anlamı kalır ve ne özgürlük ne de adalet ilkesi amacına ulaşmış olur. Başkaldırının amacı da zaten köle sınırlarının farkına varması ve benliğinde onu yönlendiren bir dürtü ile düzene, efendiye, adaletsizliğe ve köleliğine meydan okumaktır. Eğer kendisi başkaldırısında kazanan taraf olursa kaybedenden öç almamalıdır. Bunun yanında başkaldırısında bir değeri de beraberinde getirir. Camus’nün de ifade ettiği gibi her başkaldırı aslında bir değer habercisidir. Peki, gerçekten de kölenin başkaldırısında bir değer bulunur mu? “Gerçekten de, birey kendi başkaldırı devinimi içinde ölmeyi kabul ediyorsa, öldüğü de oluyorsa, bununla kendi yazgısını aştığını düşündüğü bir değer uğrunda kendini kurban ettiğini gösteriyor demektir. Ölme olasılığını, savunduğu bu hakkın yoksanmasına yeğ tutuyorsa, bu hakkı üstün tutuyor demektir. Öyleyse, şimdilik bulanık olan; ama hiç değilse, bütün insanlarla birlikte kendine de özgü olduğunu sezdiği bir değer adına davranmaktadır.”¹⁹³ Ama tarihsel felsefelerde belirlenen değeri kazanmak ancak eylemin sonunda ortaya çıkabilecek bir durumdur. Kölenin başkaldırısında ise eylemin sonunda kazanılan bir değer yoktur çünkü talep ettiği hakkı başkalarında kısmaktadır. Adaletin sağlanmış olacağını düşünse de Camus’ye göre büyük bir yanılgı içerisindedir.¹⁹⁴ Bir hak isteme

¹⁹³ Albert Camus, *a.g.e.*, s.26

¹⁹⁴ Albert Camus, *a.g.e.*, s.26

talebiyle harekete geçen kölenin başkaldırısı, yok ettiği şeyin yerine aynı şeyi koyduğu için Camus'ye göre bir başarısızlık olarak kabul edilir. Köle, yıkıntılar üzerinden ölümle yükselirken, amacı hak, özgürlük ve adaleti sağlamak iken, amacı araca dönüşür ve onun zaferinin anlamı değişir. Burada görünürde değişmeyen tek şey farklı bir düzendeki efendilik makamıdır. Ne adaleti ne de özgürlüğü elde etmiş olan köle başkaldırısı, bir başkası için yine başkaldırılacak kişi ve düzene neden olmaktan öteye gidememiştir. Başkaldırısında kendisine ilke edindiği değer yargısını, başkaldırısının sonucunda da uygulamaya koyabilseydi ancak o zaman başkaldırısı Camus için tam başkaldırı olurdu. Yine amaç araç ilişkisi yönünün tersi yönde yer almaktadır.

Camus incelemesine Fransa'daki kral öldürücüler ile devam eder. Camus kitabının "Kral Öldürücüler" kısmında söze şöyle başlar: "...devrimci anlayışın, gökyüzüyle yeryüzünün ayrılışını kesinlemek isteğiyle, işe yeryüzündeki temsilcilerini öldürmekten başlayarak Tanrı'yı cisminden sıyırmakla başlamasına kim şaşar? 1793'te, başkaldırı çağları bir darağacında sona erer, devrim çağları başlar."¹⁹⁵ Aslında devrim 1793'ten önce de vardır. İnsanlar bu tarihlerde tanrısal hak ve hukuk ilkelerini yıkmak istemekte ve dönemin en temel olgusu olan başkaldırı ve yoksamayı tarihin içerisine sürüklemektedir. Bu durum ise Hıristiyan dünyasının zorlayıcı ilkelerine de bir başkaldırı olmuş ve devrim kaçınılmaz olarak ortaya çıkmıştır. Peki, neden krallar öldürülmektedir? Krallıklar ilkelerini tanrısal hakka dayamakta ve yasaların uygulanışını zorunlu ve tartışmaya kapalı olarak görmektedir. Tanrı kralları, krallar ise halkı temsil etmektedir. Kendilerini Tanrı olarak görüp hüküm vermektedirler. Toplumun yasalara ve adalete karşı şikâyet edebilecekleri tek kurum yine krallıktır ama kendilerine adaletsizliği yapan da yine kraldır. Kısacası krallık adaletten üstün tutulan bir yönetim biçimidir. İnançsız düşünce, Tanrıyı tartışma alanına aldığı zaman, adalet sorun olarak ortaya çıkar ve Tanrıya ve Tanrının buyruklarına karşı bir ayaklanma başlar. Burada zarar görenler ise krallar ve krallıktır. Çünkü tanrısal hukuku ve Tanrının yasalarını onlar savunduklarından dolayı ilk olarak temsilci olarak onlara saldırı gerçekleşmektedir. Tanrısal hukukun son bulması ancak kralın ortadan kaldırılması ile gerçekleştirilebilir. Camus'ye ifadelerine göre o dönemde eğer Tanrı yadsınıyorsa kral öldürülmektedir. Peki, bunların tümü nasıl gerçekleşmiştir ve Rousseau'nun buradaki yeri ve konumu nedir? Öncelikli olarak Tanrıya karşı bir ayaklanmanın ve kralın öldürülmesinde Rousseau'nun düşünceleri yatmaktadır.

¹⁹⁵ Albert Camus, *a.g.e.*, s.137

Camus, Kral XVI. Louis'nin ölüm kararını veren kişi olarak Saint-Just'un, Rousseau'nun düşüncelerinden etkilendiğini ve onu tarihe soktuğu iddiasındadır. Rousseau'nun düşüncesini ise *Toplumsal Sözleşme* adlı yapıtında bulabiliriz. Rousseau geleneksel düzen olan ve tanrısal kaynaklardan geldiği kabul edilen geleneksel yasallığın köklü olmadığını açıklar. Halk kavramını ortaya çıkarır ve yurttaş haklarının her şeyden önce geldiğini vurgular. Toplumlar önce kendini var eder sonra da kralı var ederler. Kral hukuk, adalet ve özgürlük noktasında olan ne ise onu savunurken Rousseau olanın adil olmadığını düşünerek olanı değil olması gerekeni savunur. Olması gerekenler ise genel isteme ilkesi içerisindedir. Genel isteme[yüce isteme] ile anlatılmak istenen ise “toplumun genel iyiliği, yurttaşların ortak çıkarlarıdır”¹⁹⁶ Rousseau'nun “Her birimiz kişiliğimizi topluluğa, bütün gücümüzü yüce istemin buyruğuna veririz, her üyeyi de bütünün bölünmez parçası olarak benimseriz.”¹⁹⁷ ifadesi ile “birimiz hepimiz için” sloganını ortaya koymaktadır. “... despotça bir istenç tasarımı yerine, Rousseau halkın kendisinden gelen genel bir istenç, bir bütün olarak halktan bir bütün olarak kendi çıkarlarını gözetmek için gelen bir istenç tasarımı”¹⁹⁸ yaratmaya çalışmaktadır. Bunun yanı sıra Rousseau genel isteme ile toplumdaki her bireyin aynı haklara sahip olmasını istemektedir. İlke olarak benimsediği şey, insanının suçsuzluğu ve genel halk isteminin üstünlüğüdür. Ancak genel isteme Camus'ye göre zorlayıcıdır ve gücünün sınırı yoktur. Çünkü herkesin genel bir çerçeve içerisinde hakları vardır ve bu haklar başkasının da haklarını kapsamaktadır. “Herkes başkalarına kabul ettirdiği koşullara ister istemez kendisi de boyun eğer.”¹⁹⁹ Kısacası genel istemde ortak yarar ve haklar mevcuttur. Bu bağlamda hem zorlayıcıdır hem de kişisellikten ayrı bir yapıya aittir. Rousseau'ya göre birey, ancak toplum içerisinde belirlenmiş olan kurallar çerçevesinde özgür ve adil olarak yaşayabilmektedir. Eğer toplum içerisinde biri dışarı çıkmak isterse özgürlüğünü de kaybeder Rousseau'ya göre.²⁰⁰ Bunun için genel istemede özgürlüğe doğru bir zorlama vardır. Genel istemenin üstünlüğü ve ayrıcalığı söz konusudur. Tüm zorlamalar ise genel istememin ayrıcalıklı yanı olan *ustan* kaynaklanmaktadır. Hatta Camus bunu şu şekilde belirtmektedir: “Genel istem her şeyden önce evrensel usun anlatımıdır, bu anlatım da kesindir. Yine Tanrı doğmuştur. İşte bunun için Toplumsal Sözleşme'de en sık karşılaştığımız sözcükler “saltık”,

¹⁹⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, s. 789

¹⁹⁷ Albert Camus, *a.g.e.*, s.143

¹⁹⁸ Robin George Collingwood, *Tarih Tasarımı*, (çev. Kurtulmuş Dinçer), Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2010 s. 137

¹⁹⁹ Ahmet Cevizci, *a.g.e.*, s. 789

²⁰⁰ Albert Camus, *a.g.e.*, s.143

“kutsal”, “dokunulmaz” sözcükleridir. Böylece tanımlanan, yasası da kutsal buyruk olan siyasal yapı zamansal Hıristiyanlığın gizemsel yapısının ikincil bir ürününden başka bir şey değildir. Öte yandan, Toplumsal Sözleşme yurttaşlık dininin betimlenmesiyle biter.”²⁰¹ Genel istemenin hem saltık olarak görülmesini hem de Hristiyanlık yanlısı bir sonuca varması Camus’nün eleştirmesine neden olmaktadır. Çünkü bundan sonra ortaya çıkacak olan tek şey, seçilmiş olan hükümdarın kararları ile bir düzenin kurulması oluşacaktır. Rousseau’nun yurttaşlık ilkesi bu hükümdara uymayı gerektirmektedir. Böylece “kral emreder ve yurttaş yapar” ilkesi ortaya çıkmaktadır. Yurttaş içerisinde birey kendi istekleri doğrultusunda bağımsız ve özgür bir irade ile hareket etmesi toplumsal sözleşmenin ilkeleri gereği yasaktır. Bundan dolayı birey hükümler doğrultusunda hareket edilmeye mahkûm edilmektedir ve eğer yurttaşlıktan çıkmak gibi bir isteği olursa toplumdan soyut, yalnız ve özgürlüğü kaybetmiş olarak yaşamak durumunda bırakılmaktadır.

Rousseau tüm bunları, Tanrı buyruklarını yerine getiren hükümdarlara ve onların yönetimine bir tepki olarak ifade etmektedir. Rousseau’nun bu fikirleri kral öldürücü olan Saint-Just’in görüşlerine ve eylemlerine ışık tutmaktadır. Saint-Just dönemi, 1789’da Tanrı ve konumunda olanlara bir ayaklanma başlamıştır. 1793’te ise kralın genel istem yasası ile yargılanmaya başladığı sırada iki aşkınlık karşı karşıya gelir: Tanrının emirlerini yapan kral ve halkın iradesi. Kral öldürülür, Tanrı kutsallıktan çıkartılır ve halkın iradesi üstün kılınır. Saint-Just Tanrının yerine usu, kralın yerine de halkı geçirmeyi arzulamaktadır. Amacı da zaten halkın üstünlüğü ilkesi çerçevesinde, cumhuriyetin kurulmasını sağlamaktır.

Kralın öldürülmesi bir dini ya da aşkınlığı ortadan kaldırır ama başka Tanrının ve ilkelerin kurulmasını da beraberinde getirmektedir. Bu konuda Camus ise Saint-Just’ten şunları aktarır: “1789 insanın Tanrılığını kesinlemez daha, istemi doğanın ve usun istemiyle birleştiği oranda, halkın Tanrılığını kesinler. Genel istem özgürce dile gelirse, ancak usun evrensel anlatımı olabilir. Halk özgürse, yanılmaz. Kral ölüp de eski zorbalığın zincirleri atıldıktan sonra, halk her yerde, her çağda doğru olanı, doğru olacağı söyleyecektir artık. Dünyanın ölümsüz düzeninin neyi gerektirdiğini öğrenmek için başvurulması gereken önbilicidir halk, Vox populi, vox naturae(halkın sesi, doğanın sesi). Ölümsüz ilkeler yönetir davranışımızı: Gerçek, Adalet, bir de Us. Yeni

²⁰¹ Albert Camus, *a.g.e.*, s.144

Tanrı budur.”²⁰² Kısacası Saint-Just ile birlikte yeni din umudu da yok olur ancak tanrısallaştırılmış olan başka kavramlar ortaya çıkar.

Saint-Just usa uygun yönetimin her şey için yeterli olduğunu ve bunun doğaya göre yapılması gerektiği taraftarıdır. Bir tek bu şekilde evrensel bir ahlak yasası kurulabilir ve ancak böyle evrensel olana ulaşılabilir. Saint-Just’e göre evrensel ahlak yasası, doğaya ve usa uygunluk ile kurulabilir. Bu ise erdemın başka bir biçimde ifadesidir. Erdem aynı zamanda cumhuriyet yönetiminin temel ilkesidir. Siyaset içerisinde erdem ile ilgili sıkıntı varsa siyasette de problemler vardır ve tam tersi de olabilir. Ona göre akılsal bir Tanrıdan çok, aklın kendisi, erdem ile birlikte yeni bir saltık anlam kazanır. Bu bağlamda Saint Just, evrensel iyilik eğilimi dediği şeyi kurmaya çalışır, akla tapınmayı kurumlaştırır. Fakat özgürlük adına eyleyen, akıl ve erdeme dayanan Saint Just’ın devrimi çarçabuk öldürmeler ve sürgünlerle sonuçlanmıştır. Yargı yasası, suçluluğu ve ölümleri ön görür. Hâlbuki, Saint-Just’e göre sanığı suçlu bulmaktan ziyade onun hangi noktada zayıf olduğunu bildirmek ve ölüm cezalarının olmaması gerektiğini vurgular. Ama ahlak, biçimsel olduğundan dolayı erdemde bozulmalar olur ve böylece ya erdem ya ölüm sloganı atılır. Özgürlük için ölüm gereklidir ve bu yasalaşır. Böylece 1789 gibi akıl ve erdemi ilke edinen devrimler bile kısa zaman içerisinde baskıyı, terörü ve ölümü kabul etmişlerdir. Saint-Just de mutlak iyilik ve özgürlük ilkesi uğruna bu yolda ölür. Onun temel ilkesi ise “İlkeler ölçülü, yasalar sarsılmaz, cezalar dönüşsüz olmalıdır.”²⁰³ Bu ilke ise öldürmelerin en kesin biçimidir. Ancak Camus için ne adalet ne özgürlük ne de erdem bireyin yaşamından üstün tutulmamalıdır. Amaç birliğin ve adaletin, özgürlüğün bir arada olabileceği bir evren yaratabilmektir ne var ki şu farkla, öldürmeler olmadan.

Her başkaldırının bir birlik umudu olduğu gibi Fransız Devrimi’nde de tüm yurdun birliği arzularken bir taraftan da erdem dini kurmak istemektedir²⁰⁴. Saint-Just’in yapmak istediği de budur. Fakat bu durum ileriki yüzyıllarda insanı tanrılaştırmaktadır. Saint-Just’in: “Bizim devrimimiz gibi bir devrim, bir dava değil, kötüler üzerinde bir gök gürültüsüdür. İyilik yıldırımla çarpar, suçsuzluk bir şimşek, hem de cezalandırıcı bir şimşek olur.”²⁰⁵ cümlesi ile devrimin içeriği gözler önüne serilmektedir. Onun hayalindeki devleti, fesatçılar kendi istekleri üzerine başka şekilde

²⁰² Albert Camus, *a.g.e.*, s.150

²⁰³ Albert Camus, *a.g.e.*, s.154

²⁰⁴ Ali Osman Gündoğan, *a.g.e.*, s. 212

²⁰⁵ Albert Camus, *a.g.e.*, s.156

yönettiler. Nitekim durum böyle olunca Saint-Just, iç savaş ve ulusal savaş haykırılarıyla dolan mutsuz dünyada hem kendine hem de ilkelere karşı çıkar ve devlet toprağı ve halkı tehlikede olunca, burada herkesin suçlu olduğunu ilan eder. Tüm bunların suçlusu halkın kendisidir. Çünkü kuralları koyan halktır ve halk rahat davrandığı zaman erdem sayılan kurallar erdemliliğini yitir ve zamanla erdem cinayetlerle birleşir. Bu savaşın sonunda Saint-Just kendi değerleri uğruna kendini feda eder.

“Camus’ye göre her devrimin özünde özgürlük arayışı vardır. Çünkü özgürlük olmadan adalet, gerçekleştirilmesi imkânsız bir ideal olarak kalır.”²⁰⁶ Bu durumda gerçekleşmiş olan devrimler, özünde özgürlüğü değil de sadece adaleti ya da yasayı önemseydiği için başkaldırı ediminden de uzaklaşmış olur. Çünkü başkaldırı edimi adaleti ve özgürlüğü bir bütün olarak değerlendirir. Ne özgürlük adalet olmadan, ne de adalet özgürlük olmadan bütünüyle gerçekleştirilmiş olur. Ama devrimci, adaleti gerçekleştirmek için her yolu denemeye kalktığı için, adaletin ve hukukun temeli olan özgürlüğü yok etmiştir. Bundan dolayı Camus’ye göre kral öldüren devrimler ve bütün 20. yüzyıl devrimleri hep başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

“On dokuzuncu yüzyılın kral öldürmelerinin ardından, yirminci yüzyılın başkaldırı mantığının son noktasına dek giden ve yeryüzünü insanın tanrı olacağı bir ülke yapmak isteyen tanrı-öldürücüleri gelir. Tarihin saltanatı başlar ve gerçek başkaldırısına bağlı kalmayan insan yalnızca tarihiyle özdeşleşir, yirminci yüzyılın her türlü ahlakı yadsıyan insanoğlunun birliğini tüketici bir suç ve savaş çokluğunda arayan yoksayıcı devrimlerine adar kendini. Birliği gerçekleştirmek üzere erdem dinini kurmaya çalışan Fransız Devrimi’nin yerini insan dinini kurmak üzere dünya birliğini fethetmeye çalışan, sağcı ya da solcu, ama her iki durumda da umursamaz devrimler alacaktır. Bundan sonra, Tanrı’nın hakkı olan her şey Sezar’a verilecektir.”²⁰⁷ İnsan-tanrılığının oluşmasına sebep olan etken ise erdem dini ve halkın üstünlüğüdür. İnsan artık Tanrı, tanrı ise artık tarihtir. İnsanlar artık yeryüzünde ne bir Tanrıya inanç anlayışını ne de bir Tanrı temsilcisini kabullenmemekte ve de onları yok etmektedir.

Camus eserinin “Tanrı Öldürücüler” kısmında Fransız devrim ilkelerinin yerine Rus yıldırıclarının saltık olumsuzlaması, Rousseau yerine de Hegel’in aldığını açıklar.

²⁰⁶ Ali Osman Gündoğan, “Albert Camus (1913-1960)” s. 12

²⁰⁷ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 162

Hegel'e kadar tarihin dışında değerlendirilen mutlak(saltık) kavramı, hem kelime hem de anlam olarak Hegel ile birlikte tarihin sınırlarına dâhil edilmektedir. Hegel'e göre saltık ve soyut olan özgürlük insanları ölüme götürmektedir. Burada her ne kadar Tanrının öldüğü ifade edilse de Tanrıdan kalan bazı ahlaki tutumlar varlığını korumaktadır. Camus'nün biçimsel erdem olarak nitelendirdiği bu ahlaki edimlerin de ortadan kaldırılması gereklidir. Bunun için de özgürlüğü bir gereklilik haline getiren, biçimsel olmayan ilkelere dayanan somut bir toplum gerekmektedir.²⁰⁸

Öte yandan bu bölümde gerçek, akıl ve adalet birdenbire varlığın oluşuna karışıp somut hale gelmektedir. Bu ise sistematik olarak hareket eden tarihsel sürecin kendinden önceki süreci de kendine dâhil etmesi ile gerçekleşmektedir. Fakat bu durum Hegel de Camus'ye göre bu değerler artık birer işaret olmaktan çıkmış, varış noktası haline getirmiştir. Bu değerler bir kez belirli olmayan bir geleceğe bırakıldıklarında ise gerçekleştirmeleri için kullanacakları yöntemler üzerinde bir yargıya varma olanakları da ortadan kaldırılmış olur. "Tarihsel başkaldırmadaki kötülüğün gerçek kaynağı işte buradadır. Araçlar böylece, ahlaksal yargı alanından çıkarılmıştır. Yalnız hizmet ettikleri gerçekleştirilmemiş değerler, amaçlar, bunları haklı göstermek ya da suçlamak için gösterildi. Sonuç olarak eylemler ahlak değerlerine göre değil, başarılarına göre yargılandı. Ahlak geçici hale getirildi ve tarih durumunun gerçekliklerine göre değiştirildi."²⁰⁹

18. yüzyılda değişmezlik ilkesi yerini 19. yüzyılda değişime bırakmıştır. "İnsanın değişmez bir yaratılışı bulunmadığı, tamamlanmış bir yaratık değil, biraz da kendisinin yaratacağı bir serüven olduğu düşüncesi bu andan sonra başlar"²¹⁰ Bununla birlikte yeni bir başkaldırı Hegel'in fikirleri çerçevesinde değerlendirilerek boy göstermeye başlar. 20. yüzyılda devrimciler biçimsel erdemi Hegel'in fikirleriyle; sürekli olarak yadsımayla, güç istemini ortadan kaldırmayla ve saltık anlamdan yoksun, aşkın olmayan bir tarih görüşü ile yıkmaya çalışırlar. Aşkın olan her şeyi; akli, adaleti, Tanrıyı ve ahlakı ortadan kaldırmak gerekmektedir. Bunlar sadece aşkın oldukları zaman yok edilmelidir. Tarih, zaman içerisinde insanın konumunu belirleyecek ve ona göre değerler yükleyecektir. İlk olarak insan kendini bulmalı ve bilemelidir. Kendi varlığının bilincinde olmalıdır ki var olabilsin.

²⁰⁸ Albert Camus, *a.g.e.*, s.163

²⁰⁹ Jhon Cruickshank, *a.g.e.*, s. 144

²¹⁰ Albert Camus, *a.g.e.*, s.164

İnsan kendi bilincine varan tek varlıktır. O, bilincinin farkındalığına vardığında hayvanlardan ayrılmış olur. Bilinç, insanda özbilinci yani benlik duygusunu uyandırır. “Hegel için de bilinç, kendi başına ve başkalarından izole edilmiş, soyutlanmış bir bilinç olarak değil de, bir başka kendinden ve kendi için bilinçle ilişkileri olan bir bilinç olarak fark etmektedir.”²¹¹ Böylelikle ortaya çıkan özbilincin farkına varmak, insanın “Ben” kavramı çerçevesinde kendi yaşam anlamını geliştirmesini sağlar. “Benlik bilinci, kendi kendini kesinlemek için, kendisi olmayandan ayrılmak zorundadır. İnsan, varlığını ve farklılığını kesinlemek için, yoksayan yaratıktır. Benlik bilincini doğal dünyadan ayıran şey, dış dünyayla özdeşleşmesini ve kendini yitirmesini sağlayan basit izleme değil, dünya karşısında duyabileceği arzudur. Bu arzu zaman içinde kendine getirir onu, zaman içinde dış dünyayı farklı gösterir. Arzusu içinde, dış dünya kendisinin olmayandır, var olandır ama onun var olmak için kendisinin olmasını, artık var olmamasını istediği şeydir.”²¹² Böyle değerlendirildiğinde Hegel’de benliğe giden yol, zorunlu olarak istemeden(arzudan) geçmektedir. Benlik var olmak için istemeyi kullanarak eyleme geçirmektedir. İstek onun sadece benliğine kavuşmasını sağlamaz aynı zamanda nesne ile iletişimde onun üzerinde etkide bulunmasına, onu tüketip kendinin olmasını da sağlamaktadır. Fakat benlik duygusu, isteğin konusu olan nesneyi -ben olmayanı- de tükettiği zaman onu ortadan kaldırmakta ve yoksaymaktadır.

İstek ancak doğal olmayan bir nesneye yöneldiğinde benlik ortaya çıkabilir. Bu doğal olmayan ise başka bir benliğin isteğinden başka bir şey değildir. Ben’in isteği varolmak için başka bir ben’in isteğini ister. Böylece birçok ben istenen nesne için ilişki içerisinde bulunur. Benlikler arasındaki bu ilişki savaşa dönüşür ve kazanan kendi üstünlüğünü ve kendi benliğini diğerlerine kabul ettirme eyleminde bulunur. İnsan başka bir benlikçe tanınması uğruna canını tehlikeye atar ve sonuç ya ölüm ya da boyun eğiş olur. Bütün bunların sonunda ise efendi köle ilişkisi ortaya çıkar. Hegel ise bunu şöyle ifade eder: “İki kapıda özsemdir; ilkin özdeş değil ama karşıt oldukları ve birliğe yansımaları henüz ortaya çıkmadığı için, iki karşıt bilinç şekil olarak vardılar; biri özü kendi-için-olmak olan bağımsız bilinç, öteki ise özü bir başkası için yaşamak ya da varolmak olan bağımlı bilinçtir; birincisi Efendi, ikincisi Köledir.”²¹³

²¹¹ Fikri Gül, “Özgürlük Sorununa Etik-Politik Bir Yaklaşım”, Birinci Uluslararası Felsefe Kongresi, *Eşitlik, Özgürlük ve Kardeşlik*, (Ed. İsmail Serin), Bursa: Asa Yayınları, s. 104

²¹² Albert Camus, *a.g.e.*, s. 168-169

²¹³ Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, (çev: Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınları, 2004, s. 136

Hegel'in öğretisinde benlik duygusu varolmak için ölmeyi veya öldürmeyi yeğlemektedir. Her "ben" var olmak için bir başka ben'liğin ölümüne sebep olmaktadır. Fakat var olmak başka ben'liğin de var olması ile sağlanır ancak. "Öyleyse, Hegel'in öğretisi için sevindirici sayılabilecek bir eğilimle, daha başlangıçta, birinin yaşamdan el çekme cesareti bulunmayan, öyleyse öteki bilinci o kendisini tanımadan tanıyan iki bilinç bulunmasaydı, insansal hiçbir gerçek oluşmayacaktı. Bu bilinç bir nesne olarak tanınmaya boyun eğer. Hayvansal yaşamı sürdürmek için bağımsız yaşamdan el çeken bu bilinç kölenin bilincidir."²¹⁴

Camus efendinin istemesini asla doyumluğa eremeyeceğini, bunu ise kendi benliğine boyun eğdirdiği kölenin örnek olarak bir benliğe sahip olmamasından kaynaklandığını ifade eder. Böylece efendi saltık özgürlüğü hiçbir zaman elde edemeyeceğini, bir çıkmazda kaldığını söyler. Onun için ya ölüm vardır ya da doyumluğa ermemiş olarak yaşamak. Camus'ye göre efendi, tarihe köle benliğini yerleştirmede önemli rol almaktan başka hiçbir şey değildir. Tarih ise kölenin özgürlük serüvenidir Camus için. Köle ise köleliğinin özü olan bu yaşamdan ancak çalışarak ve doğal dünyayı dönüştürerek kurtulabilir.²¹⁵ Camus köle efendi ilişkisini, Tanrı ve köle insan olarak görmekte ve üstünlük olarak efendi ve Tanrının eşdeğer olduğunu belirtmektedir. Nasıl ki Tanrı saltık güç noktasında yoksayılmakta ise efendi de o şekilde yoksayılmalıdır. Bundan dolayı da Hegel'i eleştirmektedir.

Başkaldırma macerasında insanlar doğru çizgi üzerinde yürürken başkaldırılarını yanlış yorumlayarak türlü türlü hatalar yaparlar. İnsanların başkaldırı sınırların aşılması ile başkaldırı, faşizme, komünizme, diktatörlüğe ve nihilizme doğru yol almaktadır. Hegel'in efendi-köle diyalektiğinden de hareketle, köleliğin efendiyi yok ederek ve ancak başkalarını köleleştirerek ortadan kaldıracabileceğini iddia edenler oldu. "Hem tarihin sonunu oluşturmak hem de köleliğin yok edilmesi için efendiyi yok etmek ve başkalarını köleleştirmek düşüncesi nihilizm ve hem bireysel teröre hem de devlet terörüne yol açmıştır. Burada bireysel terörizmden Rus nihilistlerinin terörizmi, devlet terörizmden de Faşistler ve Marksistler kastedilmektedir."²¹⁶ Burada belirtmek gerekir ki Hegel'den esinlenen politika ve düşünce akımları erdemi yadsıma noktasında birliğe varırlar. Her türlü ahlak ve erdem kuralları ortadan kaldırılır ve suçsuzluk hem birey

²¹⁴ Albert Camus, *a.g.e.*, s.171

²¹⁵ Albert Camus, *a.g.e.*, s.171

²¹⁶ Ali Osman Gündoğan, *a.g.e.*, s.214

hem de devlet olgularında yer alır. Camus'ye göre bu durumda suçlu olanı eylemden yoksun olan cansız bir varlıkta aranmak gereklidir. Suçsuzluk ortadan kalkınca eylemlerde ve yaşamda *neden* arayışı da yok olur. "Neden olmayınca da, bir usun saltanatı başlayınca dek, saltık güçten, efendi ile köleden başka hiçbir şey olamaz."²¹⁷ Camus'ye göre tam da burada saltık gücün kuralları vardır ki onları silahların kuralları meydana getirir. Ya öldür özgürce yaşa ya da köle ol özgürce yaşat! sloganı ile yaşar insan. Bütün bunlara sebep olanlar ise Hegel'i yanlış yorumlamaktan ileri gelenlerdir. Bu yorumcular ölümü seçerek saltık efendiliğe erişebileceklerini düşünerek, küçümseme, horgörme ve umutsuzluk felsefesini ortaya çıkarmışlardır. Kendilerine köle olanları çıkış yolunu da intihar olarak belirlemektedirler. Bu Camus'ye göre ölümü yadsıyan yadsıma değildir, daha çok ölümle birlik olan bir yadsımadır. "İnsan ve tarih ancak özveriyle, öldürmeyle yaratılabileceğine göre, var olmak için ölmek ya da öldürmek gerektiğine karar veren yoksayıcılar burada doğar."²¹⁸ Yoksayıcılığın insan yaşamını yoksaymasını da burada görebilmekteyiz.

Çağdaş dünyada inancın yerini birey, kutsal kitapların yerini akıl, dinin yerini siyaset, duanın yerini çalışmak, İsa'nın yerini ise insan alır. Olguların yer değişikliğine bakıldığında dünya tersine dönmüştür. İnsan artık kendi başına birey olarak değil de zorlayıcı ilkeler çerçevesinde, monarşi yönetimli bir düzen çerçevesinde yaşamakta ve insanın tanrısı yine insandır. İlkeler ve yasalar kral insana göre belirlenmektedir. Güç ilkesi artık yeni düzende kralın elindedir ve "yeryüzü ilkesiz gücün eline bırakılmış durumdadır. Öldürmeyi seçenlerle köleleştirmeyi seçenler, gerçeğine sırt çevirmiş bir başkaldırı adına, birbiri ardından boy göstereceklerdir."²¹⁹ Hegel'e göre değerler; adalet ve özgürlük, tarihin sonunda oluşacağından dolayı anlık durumda güç ilkesi her zaman ön planda olmaktadır. Bu başkaldırılarda ne bireyin ne de toplumun özgürlüğü söz konusu değildir. Sadece arzu ve istekleri çerçevesinde yasallarla yönetim çatısı altında zorunlu yaptırım mevcuttur. Camus kimi dönemlerde kimi insanların toplum için ve kendileri için özgürlüğü ve adaleti sağlama adına yukarıda ifade edilen her devlete ve yönetime başkaldırıların olabileceği kanaatindedir. Ve Camus için her ne olursa olsun, öldürme veya öldürülmeye zorlanma hiçbir zaman hiçbir başkaldırının kabul edemeyeceği bir durumdur.

²¹⁷ Albert Camus, *a.g.e.*, s.175

²¹⁸ Albert Camus, *a.g.e.*, s.176

²¹⁹ Albert Camus, *a.g.e.*, s.180

Camus “Bireysel Yıldırıcı” başlığı altında özgürlük için kendi özgürlüklerinden ve canlarında vazgeçenlerden, Rus yıldırıcılardan bahsetmektedir. 19. yüzyılda yönetimin en zorbası karşısında bir grup genç, toplumun özgürlüğü adına kendi canlarını hiçe sayarak devlete karşı bir ayaklanma gerçekleştirmişlerdir. Her ne kadar amaçlarına ulaşmasalar da “ ...en aşırı yoksamalarında bile, bir değere, zorbalığa karşı koyup gerçek kurtuluşa destek olmayı bugün de sürdüren, yeni bir erdeme beden vermişlerdir.”²²⁰ Her ne kadar etkili olmasalar da Camus’ye göre geleceğe örnek teşkil etmektedirler. Eylemelerinde aşırılıktan ziyade bir sınır vardır. Onlar toplumsal adaleti, düzeni bozan ve özgürlüğü insanların elinden alana karşı bir tutum içerisindedirler. Bu bağlamda başkaldırıları başlangıçta en değerli başkaldırıdır ve ancak bu durumda yapılmalıdır.

Öğrencilerden Kalyalev suçluya ceza verme noktasında Camus’ye göre yanlış olan öldürmeyle başlamaktadır. Bir suikast planlanır. “Büyükduk Sergey’e yapılacak suikast ilk seferinde başarısızlıkla sonuçlanır, çünkü Kalyalev dükle birlikte arabada bulunan çocukları da öldürmeye yanaşmaz, bütün arkadaşları da kendisine hak verir.” Birini öldürmek isterken bile başka insanların bundan zarar görmesi noktasında bir değeri de beraberinde taşımaktadır bu durum. Çünkü amaçları insanları öldürmek değildir, insanlara ellerinden alınmış olan özgürlüğü iade etmektir. Özgürlük adına öldürmeyi yeğlemiştir. Burada da Camus olayların ölüm ile sonuçlanması durumundan dolayı çelişki olarak karşılar bu durumu. Çünkü yaşam kadar değerli başka bir değer düşünülemez. Ama gençler için özgürlük değeri ölümden daha üstün tutulmaktadır. Ayrıca Kalyalev gibi düşünen birçok aydın vardır ve bunlar nihilist üniversite öğrencileri arasında bir geçiş sağlar. Bunlardan; Bielinski, Herzen, Pisarev, Bakunin ve Neçayev. Amaçları usun mutlaklığı ya da evrensel bir us oluşturmak değildir, varlığın bütünlüğünü sağlamaktır. Bir kişinin özgürlüğü ya da ölümsüzlüğünden ziyade insanlığın özgürlüğü ve ölümsüzlüğü söz konusudur. Bunun için tarihi benimsemeyen ve kendisini kesinlemek için her başkaldırıda olduğu gibi var olan gerçeği yıkmak isterler. Eskiden gerçek olan şeyler şimdi yoksamadır onlar için. Burada özellikle bu düşünceler üzerinde Bielinski Hegel’in düşüncelerine karşı bir tutum içerisine girmektedir. Önceleri mantıklı olanın doğru olduğunu düşünmüştür ve bu yargı ile Hegel’in düşüncelerini, tarih ve us fikrini doğru bulmaktadır. Ancak insanın kendi acısının dışında birinin acısını benimsemeye ve düşünmeye başlamasıyla tarih ile aklın

²²⁰ Albert Camus, *a.g.e.*, s.182

birleşmediğini fark etmektedir. Böylelikle usun da mutlaklığının, insanlığın tümlüğü ya da ölümsüzlüğünün yanında bir ehemmiyeti olmadığını düşünerek Hegel'e karşı bir tavır sergiler. Burada da her türlü aşkın değere karşı bir yadsıma oluşmaktadır. Öte yandan Camus sadece değerleri değil, geçmişte olan her şeyi yadsıyan üç kişiden bahsetmektedir: Pisarev, Bakunin ve Neçayev

“Pisarev ben'i doyurmayan her şeyi yadsır, felsefeye, saçmalıkla nitelenen sanata, yalancı aktöreye, dine, hatta göreneklere, nezakete bile savaş açar. Bizim gerçeküstücülerimizin yıldırıcılığını düşündürten, ussal bir yıldırıcılık kurar.”²²¹ Akıl ve yararlılık her zaman ön plandadır. Bir annenin öldürülmesi yararlı ise neden olmasın. Çünkü adalet onlar için faydalı olandan başka bir şey değildir. Başkaldırısı bireysel devrimi içeren diğer bir nihilist ise Bakunin'dir. “Bakunin, Saltık Birliği övdükten sonra, en ilkel iyilik-kötülük karşıtlığı düşüncesine sarılır. Kuşkusuz, “özgürlüğün evrensel ve gerçekten demokratik kilisesi”ni ister. Dini budur; yüzyılının insanıdır.”²²² Ona göre tarihe iki ilke yön verir; devlet ve toplumsal devrim. Devletin zorbalığı ve zorlayıcı kuralları ile halkın isyanı ve özgürlüğe başkaldırısı asla yan yana bulunamaz. Neçayev de Bakunin'den daha çok yoksayıcılığı benimser ve din ile politikanın içeriklerinin aynı olduğunu belirtir. “Umutsuz bir devrimin acımasız keşişi olmuştur; desteklemeye karar verdiği kara tanrısallığı yaymayı, onu en sonunda başarıya ulaştırmayı sağlayacak öldürücü düzeni kurmak Neçayev'in en belirgin düşüydü.”²²³ Düşünü gerçekleştirmek adına da kendini devrime adayana devrim için yapılan her şeyin oluru olabileceğini de savunur. “Tarih, her türlü ilkenin dışında, devrimle karşı-devrim arasında bir savaştan başka bir şey değilse, bu iki değerden birini benimsemekten başka çıkar yol yoktur, ölüm de buradadır, diriliş de...” Devrim adalet içindir ve adalet için ölenler en değerlilerdir; kardeşlerdir. Neçayev devrim fikrinin özünde her şey vardır; yalan, şiddet, yoksamak, yok etmek, ezmek, yıkmak, sınırsız kaynak kullanımı ve sınırsız öldürmeler. Ne hak vardır ne adalet ne de özgürlük. Neçayev'de hak, adalet ve özgürlük, devrim değerinden sonra gelecek olan değerlerdir. Camus ise *Sisifos Söyleni* yapıtında “Başkaldırmış kişinin evreninde ölüm adaletsizliği aşka getirir. Son, haksızlıktır.”²²⁴ ifadesi ile bu tür devrimlerin sonuçlarının özetini yapmaktadır. Gerçekten de adalet ve özgürlük için yapılan devrimlerde yoksanan ve

²²¹ Albert Camus, *a.g.e.*, s.187

²²² Albert Camus, *a.g.e.*, s.191

²²³ Albert Camus, *a.g.e.*, s.194

²²⁴ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 106

öldürülen her ne olursa olsun bu edimlerin hiçbiri Camus'nün başkaldırı edimine uymamaktadır.

Camus'ye göre “yıldırırcılar bir yandan insanların dünyasını doğrularken, bir yandan da, tarihimizde sonuncu kez, gerçek başkaldırının değerler yaratıcı olduğunu kanıtlayarak bu dünyanın yukarısında yer alırlar.”²²⁵ Rus yıldırırcıları başkaldırımı en üst seviyeye çıkartmaktadırlar ama intiharı da başka bir şekilde güzel göstererek. Camus'nün *Doğrular* adlı oyununun kahramanı Kalyalev, çocuklara dokunmayışının nedenini açıklamasında da anlaşılıyor ki değerler her daim üstünlük göstermektedir: “...çocukları öldürmek onura aykırıdır. Ve günün birinde, ben yaşarken, devrim, onura sırtını dönecek olursa, ben de devrimden dönerim.”²²⁶ Özgürlük için başkalarını öldürdükleri gibi aynı zamanda kendilerini de yok ederler. Onların amacı elbette ki halkın özgürlüğüdür ve bu bağlamda, kendi canına kıyma cesareti, ortak bir inanç ve kardeşlik için yapılanlar, Camus için bir değeri göstermektedir, biri hariç; intihar.

Camus Rus yıldırırcılığının değerlere sahip oluşunu ve onları yaratmak için sarf ettikleri çabayı över. Ama sonucunda ortaya çıkan cinayetten ve intihardan hoşnut olmaz. “Camus'nün bireysel terörizmi inceleyişi terörizmin edimli bir politikadan çok, davranış ve jest bakımından değerini ortaya çıkarır.”²²⁷ Bu bakımdan da Camus bireysel yıldırırcılar için şunları ifade etmektedir: “Bu yıldırırcılar, bir yandan insanların dünyasını doğrularken, bir yandan da, tarihimizde sonuncu kez, gerçek başkaldırının değerler yaratıcı olduğunu kanıtlayarak bu dünyanın yukarısında yer alırlar.”²²⁸ Değerleri, özgürlük ve adalet çatısı altında var olan yönetime ya da düzene karşı çıkışını belli ederek bir başkaldırmada bulunmaktır. Ancak sonuç olarak ölüm bu başkaldırının içerisine dâhil olduğundan dolayı olumsuz başkaldırı olarak değerlendirilmektedir. Bu aşamadan sonra da birey yıldırırcılığın amacını devlet yıldırırcılığı üstlenir ve bireysellik toplumsal ortaklaşmaya doğru yol alır. Yani artık ölümlerden sadece Kalyalev gibi bir kişi suçlu değildir, savunan halk da suçludur. Daha önce Tanrı inancını, ilkelerini ve Tanrının buyrukları ile yaşayanları yok ettikten sonra ussal ve usdışı yıldırırcı devletler ortaya çıkmıştır.

²²⁵ Albert Camus, *a.g.e.*, s.207

²²⁶ Albert Camus, *Doğrular*, (çev. Ferit Edgü), İstanbul: Yaba Yayınları, 2009, s. 45

²²⁷ Jhon Cruickshank, *a.g.e.*, s. 148

²²⁸ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 207

Camus 20. yüzyılın devrimini de faşist olarak değerlendirir ve ayrıca devrim olarak da nitelendirmez. Faşist devrimi, evrensel olandan el çekerler ve usdışını yüceltir. Hiçbir şeyin anlamı yoktur ve onlar için tarih denen şey rastlantıdan başka bir şey değildir. Devlet bu temellere dayanmaktadır. Mussolini ve Hitler’i yapmayı arzuladığı şey us-dışını tanrılaştırmak ve usu yıkmaktır. Çünkü “her şeyden umudu kesmiş olanlara inanç verebilecek olan şey uslamalar değil, yalnız tutkudur, burada ise tutku bile umutsuzluğun, yani alçalışın ve kinin dibinde yatıyordu. Değer yoktu artık, hem tüm insanların malı, hem de tüm insanların üstünde olan, birbirlerini yargulamalarına olanak veren değer yoktur.”²²⁹ Değerler ancak aklın kullanım alanları içerisinde bulunan olgulardır. Bundan dolayı da faşizm us-dışı olarak kendini savunur ve onun ilkeleri çerçevesinde hareket eder. Onun ilke ve özelliklerine baktığımızda ise Faşizm, bireyciliğe, demokrasiye ve sosyalizme karşıdır. Faşizm, devletten yanadır. Devletin dışında ne birey, ne de toplumun önemi vardır. Faşizm için birey, devletle isteklerini yerine getirdiği ve kendini bu uğurda feda ettiği ölçüde önemlidir. Devleti yaratan halk değil, aksine halkı ve toplumu yaratan devlettir. Toplumu oluşturan bireylerin, kendilerini topluma ve onun önderine adamalarını ister. Toplumda çok sıkı bir birliğin ve beraberliğin sağlanabilmesi ancak, insanların aynı temel görüşe, aynı inanca, aynı değerlere sahip olmaları ile mümkündür. Bu nedenle, faşist devlet, kişinin yaşamını denetlemek ve yönetmek hakkına sahiptir. “Devletin bir üst amaç olarak ortaya koyulması, elbette ki bir sonuç olarak toplumun topyekûn denetim altına alınmasını beraberinde getirir. Bu açıdan faşist devlet modeli, kendi seçimlerini yapabilecek, özgür düşüncelerini ifade edebilecek ve Aydınlanmanın doğurduğu eleştirel akıl kapasitesini bağımsız olarak kullanabilecek birey düşüncesini yok ederek; tek bir amaç doğrultusunda bir bütün olarak hareket edebilecek ve bu uğurda kişisellikleri yok edilmiş bir toplum”²³⁰ kurgular. Bu durum ise totaliter bir yapıyı gerektirmektedir. Bireyin özgürlüğü de devletin elindedir. Özgürlüğü bireye, halka sunacak olan devlettir. Faşizmde devlet her şeydir. “Devlet dışında, devlet üstünde, devlete karşı hiçbir şey olamaz. Her şey devletindir, devlet içindir, devlet içindedir.”²³¹ Yüksek bir siyasal amacı gerçekleştirmek için, içerde, ya da dışarıda gelebilecek tehlikelere karşı savaşmak yasaldır. “Faşizmin anahtarı sadece başkaldırısında değil aynı zamanda

²²⁹ Albert Camus, s. 214

²³⁰ Ömer Yıldırım, “Devlet-Birey-Toplum Denkliği: Faşizm”, http://www.felsefe.gen.tr/siyaset_felsefesi/devlet-birey-toplum_denkligi_fasizm_nedir_ne_demektir.asp/, 8.02.2019, 18:42

²³¹ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 218

terbiyeciliğindedir. Çünkü faşist liderler için sorun, topluma yönelik bu tutumu etkili kılmak ve bu tutumun yaratabileceği kargaşaya karşılık verebilmektir.”²³² Zararlı ve kötü eğilimler, kargaşalar ise ancak şiddetle bastırılabilir. Faşizme göre barış, ne devamlıdır, ne de yararlıdır. Buna göre, barışçılık kavgadan kaçmadır; Savaş ise ulusları yüceltir. Kısacası özgürlük ölmekte, şiddet egemen olmakta ve halkın ve bireyin o yetkin değeri yok olup yerini köleliğe bırakmaktadır. Hem Almanya’nın hem de İtalya’nın devriminde yatan gerçekler bunlardır. Bütün bunların sonunda yönetim güç ve etki terimleri kurulumu ile zorbalıkla yaptırımlara başlar. “Tek önder, tek halk, tek efendi ve milyonlarca köle demektir. (...) Önder ile halk arasına bir uzlaşma ya da aracılık örgütü değil, ‘aygıt’, yani baskı aracı olan parti yerleştirilir.”²³³ Bunun neticesinde kutsal olarak değerlendirilen liderler doğar ve onların emirleri demirleri keser; insanları belki de toplumları ortadan kaldırır. Camus devrimsel nitelikli başkaldırıda, başkaldırı ve yoksayıcılığın tarihi ve onu izleyenlerin bir malı olduğunu belirtmektedir. Camus burada “Devlet Yıldırıcılığı Ve Usdışı Yıldırı” ve “Devlet Yıldırıcılığı Ve Ussal Yıldırı” olarak iki başlık açarak aklın ve mantığın tarihsel başkaldırı sürecine değinmektedir. “İlk olarak, hiçbir şeyin bir anlamı bulunmadığı, tarihin de gücün rastlantısından başka bir şey olmadığı düşüncesi üzerine bir devlet”²³⁴ kuranları incelemektedir.

“Başkaldırıdan doğmuş olan usdışı atılım insanın bir çark olmamasını sağlayan şeyi, yani başkaldırının kendisini indirgemekten başka bir şey düşünmez artık. Alman devriminin romantik bireyciliği susuzluğunu en sonunda nesnelere dünyasında giderir.”²³⁵ Kısacası insanı ve onun yaşamsal olanakları olan düşüncesini ve değerlerini de cansız bir nesne durumuna getirir. İnsanı bu duruma sürükleyen kişi veya kişiler ise kendinde bir suçluluk düşüncesi barındırmazlar. “Suçsuzluk düşüncesi suçsuzun içinden de silince, umutsuz dünya üzerinde güç değeri egemen olur. Bunun için, yalnız taşların suçsuz oldukları bu dünya üzerinde, iğrenç ve acımasız bir çiledir sürüp gider. İdamlıklar birbirlerini asmak zorundadır. Analığın arı çılgılığı bile öldürülür, kurşuna dizilmek üzere bir subayca üç oğlundan birini seçmeye zorlanan şu Yunan anasında öldürüldüğü gibi. İşte böyle özgür olunur en sonunda.”²³⁶ Camus’nün mükemmel yorumu ile özgürlük ancak ölümü izleyenlerin dilinde dillendirdikleri söylemsel ve

²³² George L. Mosse, “Giriş: Faşizmin Doğuşu”, (çev. Erdem Ceydilek), Ayrıntı Dergi, Sayı:21, 2017, <http://ayrintidergi.com.tr/giris-fasizmin-dogusu/>, 12.02.2019, 20:13

²³³ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 217

²³⁴ *A.g.e.*, s. 213

²³⁵ *A.g.e.*, s.219

²³⁶ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 219-220

öldürücü değerden başka bir şey değildir. Böylelikle insanın varlığı ve yaşamı, usdışı devlet yıldırıcılığında hiçliği temsil eder. Varılmak istenen amaca ilerleyişte ise insan sadece bir araç olarak kullanılır. Birey ve toplum bu yüzyılda, adaleti ve özgürlüğü beklerken tekrar bir yok oluşun kavşağında yaşam ile mücadele içerisine girer. Onlar için özgürlükten ziyade var olmak, yaşamak, en değerli ilkedir. Dönemin özgürlüğü adına konuşulacaksa Camus onu şöyle belirtir: "...her şeyi yoksamanın bir kölelik, gerçek özgürlüğünse tarihe ve başarılarına göğüs geren bir değere içten bir boyun eğiş"²³⁷ gösterisinden başka bir şey değildir. Sonuç olarak bu ve bundan önceki tüm devrim ve devrim niteliğindeki tüm girişimler başarısız başkaldırı örneğini sergilemektedir. Çünkü bu aşamaya kadarki gördüğümüz sözde başkaldırı ediminin hiçbirinde insan, onun yaşamı ve değerleri göz önüne alınmamıştır. Ne adalet ne devlet ne de toplum -ki bunların tümü, insanın olmadığı bir yerde hiçliği temsil eder- gibi değerlerin içerisinde insan ve insansal olan ait bir girişim yoktur. Bundan dolayı insanı, değerlerini ve yaşamını önemseyen başkaldırı edimi bu gibi devrimsel eylemleri kendi bünyesine almaz.

Camus "Devlet Yıldırıcılığı ve Ussal Yıldırı" bölümünde ise genel hatları ile Marks'ın felsefesi ve ortaya çıkarmış olduğu Marksizm üzerinde durur. Marks'ı hem eleştirir hem de ona övgülerde bulunur. Camus'ye göre Marks, düşüncelerinin temelinde emeği ve emekçiyi, onların haksız bir şekilde küçümsenmesini ve onur kırıcılığına yer verdiği için değerlidir. Marks'ta 19. yüzyılda, sanayinin gelişmesi ile emeğin ve işçinin bir değere sahip olmayışına karşı çıkmakla başkaldırıda bulunur. Böylelikle Marks Camus'ye göre insanlık için çaba sarf eden biri olarak görülmektedir. Ama sonradan gelenler ve sistemin yanlış ilerleyişi, olması istenen düşüncenin tersi düşünceler ortaya çıkartmıştır. Camus, Marks'ın yanlış sistemini ve onun düşüncelerini yanlış bir şekilde kullananların düşüncelerini eleştirmektedir.

Marks, özgürlük, adalet ve düzen kurulumunda üç ilkeyi benimser: Siyasal geçerlilik, sıkı düzen ve güç. Fakat benimseyişi ile Hristiyanlığa benzetilmektedir. Ancak Hristiyanlık ilkelerine benzerlikler, onların aynı değerleri benimsediği ya da aynı ilke için çabaladığı anlamına gelmemektedir. Çünkü Marksçılıkta Tanrısızlık, Tanrıya karşı inancın yokluğu, kendini tam anlamı ile göstermektedir. Fakat "yine de insan düzleminde yüce varlığa yer verir."²³⁸ Ancak bu yüce varlık insan için insanın

²³⁷ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 222

²³⁸ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 229

kendisidir. Buradan şu sonucu elde edebiliriz: Marks'ın kuruluşunu üstlenmiş olduğu sosyalizmi insanın Tanrı olması çabasından başka bir şey değildir. Böylelikle Marks insan-Tanrı kavramını tekrar gün yüzüne çıkarır. Ne var ki bu durum yine yeni bir düzenin düzensizliğinin belirtisinden başka bir gerçek değildir.

Marks, Hegel'in diyalektiği, burjuva ve sanayi toplumu temeline dayandığı için Camus'de bir mirasçı rolünü üstlenmektedir. Marx'a göre diyalektik, akıl ile tarih arasındaki bağlantı noktasıdır.²³⁹ Ancak Marks'ı Hegel'den farklı kılan şey tarihin işleyişi noktasındaki belirleyici olan husustur. Hegel'in belirleyicisi tin, Marks'ta ise belirleyici olan şey üretim gücüdür, ekonomidir. Bir toplumda, üretim gücü altyapıyı, ekonomi ise üst yapıyı belirlemektedir. Altyapı ne kadar güçlü olursa devletin ekonomisi o kadar güçlü olur. Diyalektik bir şekilde gerçekleşen ekonomi Marks'a göre gerçekliğin tek belirtisidir. Camus Marks'ın ekonomi tanımının sonunda karşı toplumların yıkımına sürükleyen karşıtlıklar içerdiğini belirtmektedir. Çünkü ekonominin güçlenmesi toplumun ve insanın güçlenmesi demektir. Fakat bu gelişme ve değişim süreci "ekonomik yapı ile mevcut üstyapı arasında bir çatışmayı"²⁴⁰ ve karşıtlığı beraberinde sürükler. Toplumsal devrimlerin birçoğu bu böyle kaynaklı çatışmalardan ortaya çıkmaktadır. Toplumda meydana gelen devrimsel yapılandırmalar ve savaşlar, toplumun üretim gücünü etkilemekte ve bunun bir sonucu olarak çatışmalar ve farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bunlar ise toplumda sınıf ayrıcalığına götürmektedir. Üretim tarzı, birer üst yapı unsuru olan kurumların özelliğini ifade etmektedir. Üst yapı kurumlarının toplumun temelini etkileme gücü olduğundan sınıf ayrılığına götüren bir başka güçtür. Genel olarak Marks, sınıfsız toplumdaki yapıyı ve dolayısıyla öncelikli olarak toplumu sınıflara ayıran temelleri ve bunların nasıl oluştuğundan bahsetmektedir ve bunlardan uzak durulduğunda sınıfsız bir toplum elde edebileceğini belirtmektedir.

"Sınıfsız toplum, bireysel mülkiyetin olmadığı toplumdur."²⁴¹ Eğer bireysel mülkiyet ortaya çıkarsa toplum kavramı ortadan kalkar ve toplum içerisinde bulunanlar kendi kendine yabancılaşır. Yabancılaşan toplum ise çatışmaların eşliğinde tamamen yok olmaya yüz tutar. Bu yok oluşun ortadan kaldırılması için Marks, sınıfsız toplumun oluşumunun gerekli olduğunu düşünmektedir. Marks'ın karşı çıktığı şey, insanların farklı farklı kümelenip farklı sınıfları oluşturmasıdır. Farklı sınıf toplumlarının

²³⁹ Derda Küçükcalp, *a.g.e.*, s. 111

²⁴⁰ Derda Küçükcalp, *a.g.e.*, s. 111

²⁴¹ Ali Osman Gündoğan, *a.g.e.*, s. 218

oluşmasına neden olan etkenler ise ekonomik çıkarlar ve modern üretim araçlarına sahip olma durumudur. Nitekim Marks'a göre insanlar sadece üretim araçlarının bir tarihidir. "İnsanın ne olduğunu, yaşamını sürdürmek için yaptığı araçları üretme biçimi belirler."²⁴² Marks'a göre insanlar bu bağlamda hayvanlardan ayrılır. İnsanların doğayı işleyerek araçlarını oluşturması onda düşünme ve eyleme geçerek maddeyi işleme yeteneğini olduğunu göstermektedir. Bu şekilde insan doğanın da üstünlüğünü eline alarak kendi konumunu yüceltmektedir. Doğaya hâkim olma çabası ise onun özgür oluşunun bir göstergesidir. Çünkü ihtiyaçlarını belirleme birey kendi istek ve arzuları çerçevesinde hareket etmektedir. Fakat Marks insanın birey olarak bunun üstesinden gelemeyeceğini belirterek onu toplumsal bir yapının içine sürüklemektedir. Ona göre doğayı değiştirme gücü topluma bağlıdır. Marks'ın bireyi topluma bağlamasının bir başka sebebi de yalnız bir insanın yaşamda tutunamaması düşüncesidir. Ancak toplumu oluşturan ise yalnızca insandır ve Camus, toplumun da insanı oluşturduğu fikrinin kanıtı ortaya atılırsa aşkınlığın ortadan kaldırılacağı fikrindedir. Eğer birey toplumu, toplumda bireyi oluştursa, hem birey hem de toplum özgürlüğü elde emiş olur. Fakat burada en önemli olan şey şudur: Toplumda eşitlik nasıl sağlanacaktır? Camus'nün Marks'ı eleştirdiği noktalardan biri de ekonomik bağımlılık ve ekonomik üstünlüğün aşılammamasıdır. Çünkü "Toprak eşitsizliği, üretim araçlarının az ya da çok hızlı gelişimi, yaşama kavgası kısa zamanda toplumsal eşitsizlikler yaratmış, bunlar da üretim ve dağılım arasında karşıtlıklar, dolayısıyla sınıf kavgaları olarak biçimlenmiştir. Bu kavgalar ve karşıtlıklar toplumun yürütücü güçleridir."²⁴³ Tüm bunlar ise kapitalizmin başlangıcının bir göstergesidir. Sanayi devrimi, buhar makinasının icadı, yeni pazar yerlerinin keşfi ve diğer tüm gelişmeler dönemin kölesi ve efendisini değiştirmiştir. Üretim araçları ve bunları satın alanlar ile gerçek üretici arasında oluşan güç dengesizliği, işçi sınıfını ve burjuva kapitalizmini meydana getirmiştir. Marks bu sınıflanmanın devrimden sonra yok olacağını bir öntasarımı(önbili) olarak savunmaktadır. Sınıfsal ayırmda işçi ve işveren arasındaki ayrımcılık, işçinin hakkının verilmemesi, üretim neticesi olarak hakkının az verilmesi ve çok çalışma saatleri gibi birçok etken, proleterya(işçi sınıfı) kitlesinin isyanına neden olur. İşçinin hak ve özgürlüğünü elinden alınması iki sorunu da beraberinde getirmektedir. Camus bu sorunu şöyle belirtir: "Birinci gereklilik polis ve zulüm sorunudur, ikincisi ise çalışmayı

²⁴² Taylor Charles, "Marksist Felsefe" (çev., Jülide Ergüder), Yeni Düşün Adamları, (Magee Brayn, çev editör. Mete Tunçay), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, s.45

²⁴³ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 239

örgütlenme sorunu. Bu ilkin işbölümüne, sonra da işçiyi insandıışı kılan makineleşmeye götürür.”²⁴⁴ Bunun bir sonucu olarak kapitalist sistem ile güçsüz olan yatırımcılar ve işçiler daha da güçsüz hale getirilmiştir. Kısacası büyük balık küçük balığı yutmaktadır. Ekonomik güç toplumu ezerek onda bir devrimin başlamasına zemin hazırlar. Efendiliğin baş gösterdiği bu çağda köle olarak görülen işçi toplumu başkaldırısını gerçekleştirir ve devrim günü onlar için ve Marks için bayram olur.²⁴⁵ Çünkü Marks, oluşan sivil toplum olgusunun yaratmış olduğu işçinin, her türlü ezilmesi durumuna karşı çıkar. Bu durumun nedeni ise sivil toplumun birbiri ile ilişkilerinde tesadüfi ya da dışsal olarak bağlılığa sahip olmasıdır. Marks ise bağlılığın bireylerin, üretim ilişkileri çerçevesinde, kendi içsel ilişkileri ve pratikleri neticesinde meydana gelebileceğini vurgulamaktadır. Toplumdaki sosyal ilişkiler, sivil toplumda olduğu gibi kişi ve kişi arasındaki ilişkiler değildir; işçi ve kapitalist, çiftçi ve toprak sahibi arasındadır. İnsan toplum içinde ve toplumdaki geçerek, vatandaş, köle ve efendi vasfına ulaşır. Kölelik ve vatandaşlık bireyler arasında bulunan ilişkideki sosyal özelliği anlatır. Kişi kendi isteği üzerine köle ve efendi, burjuva ve emekçi veya yöneten ve yönetilen olmaz. İçerisinde bulunmuş olduğu toplumun üretim tarzı ve ilişkilerinde tanınmışlığa bağlı olarak efendi, köle ve vatandaş olma özelliğine sahip olabilir. Tüm bunlar ondaki ekonomik gücün önemini göstermektedir. Zamanın kölesi olarak beliren proletarya, burjuvanın desteği ile gerçekleştirilmiş olan devrimin sonucunda yaşam kavgası ile baş başa kalır. Devrimden sonra ne kadar üretim olursa toplum o kadar gelişir. Bunun sonucu olarak sermaye ile emek tek çatı altında birleşerek devlet kapitalizmini oluşturur. Adaleti ve zenginliği sağlamak adına yapılan bu birleştirme Marks’ın hayalidir. Fakat proletarya, burjuva yönetimini ve baskısını kaldıramaz bunun sonucu olarak özgürlük adı altında yine devrime başvurur. Yapmış olduğu bu eylem aslında sadece tüm üretimi ve yönetimi elinde tutan burjuvaya değildir aynı zamanda evrensel kapitalizme de yapılmış olan bir eylemdir. Fakat bunun aksi bir durum gerçekleşerek kapitalizm proletaryayı sömürsü altına alarak onları insandıışı koşula indirgenmiştir. Hem ekonomik hem de bireysel değer anlamında özgürlük bütünüyle ortadan kalmıştır. Marks’a göre, tüm bu olanlar çerçevesinde düzen kurmak isteyen proletaryayı zorunlu olarak diktatörlüğe götürmektedir. Kısacası Marks’ı ön görüşü bakımından değerlendirdiğimizde, burjuva sınıfı ortadan kaldırarak işçi sınıfı ile gerçekleştirmek istediği şey, evrensel insan krallığını kurmaktır. Marks için bunun nasıl ve ne biçimde olduğunun hiçbir önemi

²⁴⁴ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 240-241

²⁴⁵ Albert Camus, *a.g.e.*, s. 241

yoktur. İster savaş, yıkım ve zorbalıkla isterse de barış ya da antlaşma ile olsun, hayalindeki cennet ülkeyi kesinlemeyi bu şekilde düşünür. Tarihin sonuna yerleştirilmiş olan, savaşla ve ölüm ile kazanılan cennet çağı, olanlar ile olacakların da habercisidir. Marks için bu “özgürlük herhangi bir toplumsal yaşam içerisinde değil tarihin nihai evresine karşılık gelen komünist toplumda mümkün olacaktır.”²⁴⁶ Kısacası özgürlük ve diğer bütün değerler, tarihin son aşamasına bırakılmıştır. Ancak Camus’ye göre tarihin sonunu istemek için elimizde bir neden yoktur. Tarihin sonu bir değersizlik veya bir kusursuzluk değeri içermez, her istediğini yapabilme, öldürme, yoksama ve yok etme ilkesini barındırmaktadır.

Camus’a göre, Marks’ın ekonomik dünya görüşünde onu haklı kılan tarafı, üretimin artışı ve toplumun da bu bağlamda hareket etmesidir. Fakat kapitalist biriktirme şekli eziciliği barındırmaktadır. İşçi sınıfı bu ezicilikten kurtulmak için Marks’ın öngördüğü devrim birey için bir başlangıç değil sonunu getirmiştir. Fakat her kim kazanırsa kazansın netice ve süregelen olaylar ve olgular değişmemektedir: Çünkü güç, kazananın eline geçecektir. Gücün yaptırımları ise her dönemde değişmeden aynı seyirini gerçekleştirmektedir. Mesela özgürlük ve adalet için yapılan her devrim, güç yararına adaleti ve özgürlüğü tarihin sonuna atar. Dünyaya hükmedene kadar biriktirmeyi ve savaşmayı arzular. Kendileri için bir kukla olan işçi-emekçi gruplar ise özgürlük ve adalet hayali ile kendilerini savaştan savaşa sürükleyecek olan kapitalist güce hizmet edecektir. Kölelik en üst düzeyde ve umut edilen özgürlük ile cennet ise hayalden başka bir şey değildir. Hal bu iken güç, sadece egemenliğin sahibi olmak isteyenlerin proletarya ve başka sınıflar sırtlarına basarak onların yok olmasını sağlayan bir olgudan başka bir şey değildir. Tarih de onlar için sadece her şeyi elde etme çabası içerisinde verdikleri anlamsız bir çabanın sonucundan başka bir şey değildir. Fakat kendilerine verilecek olanlar için kendini tarihe adayınların sessiz çılgınlık içinde yok oluş da bir tarihtir. Sonuç olarak diyebiliriz ki Marks’ın ön görmüş olduğu özgürlük ve adalet bireyi yokluğa ve ölüme sürüklemiştir. Sonuç ise ne özgürlüğü ne de adaleti getirmiştir. Sonuç güçlü olanın egemenliğini, efendinin kendi çıkarları doğrultusunda sunmuş olduğu köle özgürlüğüdür. Buradaki işçi sınıfının başkaldırısı ise güç dengesinin değişiminden başka hiçbir değişim sunmamıştır. Ayrıca verilen vaat gelmeyecek olan bir tarihin sonuna bırakılarak insanlar kandırılmıştır. İnsanlara her daim bir adalet ya da özgürlüğün olduğu düşüncesi içerisinde oldukları için onlara

²⁴⁶ Derda Küçükakalp, *Siyaset Felsefesi*, İstanbul: Say Yayınları, 2011 s. 114

ulaşmak adına yapılan her şeye katılmaktadır. Fakat değerlerin ulaşımında onlara vaatler sunanlar bu değerleri onların ulaşamayacağı bir yere taşımaktadır; tarihin sonuna, geleceğe. Camus için ise gelecek denen bir zaman dilimi yoktur ve insan sadece anda yaşayarak özgür olabilir. Böylece Marks'ın başkaldırı olarak değerlendirmiş olduğu eylem, Camus için bir devrim niteliğindedir. Camus başkaldırmanın her boyutunu değerlendirmiş ve burada da olduğu ulaştığı tüm sonuçların başarısız olduğunu görmüş ve göstermiştir.

Adaletin en önemli savunucularından olan Lenin de adaletin bu şekilde sömürücü bir şekilde kullanılmasından nefret etmektedir. Adaleti tarihin sonuna bırakan ve adaletsizliği yasaya uygun kılan Rus devrimi, Camus'ye göre, kendi ilkelerine uymayan yalancı olarak ifade edilir. Çünkü devrim daha çok üretim, daha çok iktidar, dur durak bilmeyen çalışma, acı ve en önemlisi adaletsizliğe karşı yapılan bir eylem iken birden tam tersi yönde ilerlemiştir. Böylece Rus devriminde yapılmış olan şey toplum aldatmaktan başka bir şey değildir.

Camus buradaki devrimin sonucunu doğaötesi başkaldırı tutumu sergilediğini belirtir. “Doğaötesi başkaldırı, ölüm yüzünden bitmemiş, kötülük yüzünden dağılık yanılla, yaşama ve ölme acısına karşı mutlu bir birlik isteğidir.”²⁴⁷ Doğaötesi başkaldırının 1917 devrimine benzetmesi aslında hem amaçlarının hem de sonuçlarının aynı olmasıdır. Her ikisi de aşkın bir ilkeye başkaldırılır ve kendilerini değersiz olarak kabul edenlerin fikirlerinin aksini ispatlamak ve insanlık adına bir şeyler yapabilmeyi amaçlar. Birlik ve tümlük içerisinde, devletin veya insanlığın yararına bir şeyler yapmak isterler. Fakat her iki başkaldırıda da sonuç aynıdır; adaletsizlik, kötülük ve ölüm. Nitekim Camus'a göre her devrimin düşü ile yaptıkları arasında çelişkiler vardır. Bu bağlamda özgürlük, var olmak için oluşumunu savaşıarak sağlamaktadır. Ne zaman ki tarihin sonuna gelinir, işte o zaman özgürlük oluşumunu tamamlar ve var olan olur. Fakat tümçülüğü isteyen bir imparatorlukta özgürlük bireysel olarak değil de toplumsal olarak hükmeder. Camus ise imparatorluğun getirmiş olduğu bu özgürlüğü, köle özgürlüğü olarak değerlendirir. Ona göre böyle bir “özgürlük köle sürüleri üzerinde egemen”dir.²⁴⁸ İşte sürekli bir *kölelik özgürlüğü* doğmakta ve Camus çağının gerçek tutkusunun kölelik olduğunu ifade etmektedir. ayrıca her türlü evrensellik ilkesi ile başlayan devrim düşüncesi, imparatorluğun vermiş olduğu güç ile kendi ilkelerini

²⁴⁷ Albert Camus, *a.g.e.*, s.38

²⁴⁸ Albert Camus, *a.g.e.*, s.274

kurarak sadece güç evrenselliğini kurmuş ve insanlığın tüm hayal ve büyüklüğünü elinden alarak kendini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Ancak olması gereken, vaat edilen şey ise güç evrenselliği değildir, cumhuriyet evrenselliğidir.

İnsan “öldürmeyi buyuran her sesi susturmak ister.”²⁴⁹ Camus bunun ister bir devrimde olsun ister bir hastalıkta olsun değişmeyeceğini belirterek, dayanışma ve birlik ile her türlü öldürmeye karşı çıkmaktadır. Bunun en iyi örneğini ise *Veba* adlı yapıtında bizlere sunmaktadır. “Evet, görüyorum dedi Rambert, halka hizmetten söz edeceksiniz. Ancak herkesin ortak iyiliği tek tek her kişinin mutluluğuyla olur.”²⁵⁰ ifadesi bile eğer bir kalkınma olacaksa, bir düzen kurulacaksa bu önce bir olan birey sonra bir olan halka doğru olmalıdır. Birlik ancak bu şekilde bir dayanışmayı gerektirmektedir.

Camus’ye göre evrensel cumhuriyet, evrensel efendi ve evrensel köle yoktur. Evrensel olan sadece adaletin ve özgürlüğün, hem toplum içerisinde hem de bireyler arası ilişkilerde hüküm sürdüğü, tüm milletin *bir* olduğu alanda aranmalıdır. Camus tüm bu varsayımların neticesinde de hem Rus devriminde boy gösteren hem de insanlığın tümlük arzularının sonuçlarını ifade ederek tümlük ile birliğin aynı olmadığını ve tümlüğün bir birlik olamayacağını belirtmektedir. Camus’ye birlik, yaşamın değişmesini öngörürken tümlük ise dünyanın değişmesini istediği için birbirinden ayrılırlar. “Yaşamı değiştirmek, evet, ama Tanrı gibi gördüğüm dünyayı değil.”²⁵¹ ifadesi ile insanların birlik içerisinde olması gerektiği düşüncesindedir. Camus için tümlük dünyaya hükmetmek istese de bunda başarılı olması imkânsızdır. Çünkü savaşlar, çekişmeler, çarpışmalar ve zulümlerin zoruyla dünya üzerinde tam bir özgürlük, adalet ve kardeşlik sağlanamadığı için tümlükten de söz edilemez. Bu değerleri sağlayan tek şey birliktir. Birlik ise başkaldırının zorunlu bir içeriğini oluşturmaktadır.

Doğaötesi bir başkaldırı ile başlayan ve tarihsel başkaldırı ile olumsuz başkaldırı örneklerini ayrıntılı olarak inceleyen Camus olumlu başkaldırı örneği olan sanatsal başkaldırıya geçmeden önce tarihsel başkaldırıdaki devrim ile başkaldırı arasındaki farklılıkları da belirtmektedir. “Camus’ye göre her devrimin özünde özgürlük arayışı vardır. Çünkü özgürlük olmadan adalet, gerçekleştirilmesi imkânsız bir ideal olarak

²⁴⁹ Celal Gürbüz, “A.g.m.”s.55

²⁵⁰ Albert Camus, *Veba*, s.92

²⁵¹ Albert Camus, *Tersi ve Yüzü*, s. 20

kalır. Ama devrimci, adaleti gerçekleştirmek için her yolu denemeye kalkarsa, adaletin temeli olan özgürlük yok edilir ve devrim suçlulukla sonuçlanır.”²⁵² Başkaldırı da ise özgürlük belli kriterler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Burada önemli olan tek şey insanların yaşam özgürlüğüdür. Çünkü yaşamak insandaki tüm diğer değerlerin temelidir. Bu bağlamda devrim başkaldırıdan tamamen farklı bir çizgi üzerindedir. Devrim ve başkaldırının en önemli ayrılığı yaşam ve yaşamaya karşı tanınan haklardır. Özgürlük, adalet, eşitlik ve birlik gibi değerlerin farklılıkları ise daha sonra gelmektedir. Her devrimsel hareket bir başkaldırmadır fakat her devrim Camus’ye göre gerçek bir başkaldırımı sunmamaktadır. Camus’nün olumsuz başkaldırı olarak nitelendirdiği devrimler, neye karşı ve her ne şekilde olursa olsun bir başkaldırının gerekliliklerini karşılamamaktadır. Bu duruma örnek vermek gerekirse Camus ussal ve usdışı devrimini kendi içerisinde değerlendirerek aralarındaki farklılıkları ortaya koymaktadır. Usdışı devrim Tanrıyı öldürürken 20. yüzyıl devrimi olan ussal devrim ile tanrıdan kalanları öldürür ve Camus’nün de belirttiği gibi yoksayıcılığın temsilcisi olurlar. “Usdışı adına, tarihin hiçbir anlamı olmadığını haykırarak tarihe saldıranlar kölelikle, yıldırıyla karşılaşır, toplama kamplarının evrenine çıkarlar. Tarihin saltık ussallığından dem vurarak tarihe atılanlar da kölelikle, yıldırıyla karşılaşır, toplama kamplarının evrenine çıkarlar.”²⁵³ Usdışını temsil eden Faşizmdir, ussallığı temsil eden ise Rus komünizmidir. Her ikisi de Camus’ye göre insanlık adına kurtuluşu vadederek ölüme yönelmiştir. İlki toplu ölüm sonunda kalan insanları köleleştirerek, diğeri ise tüm insanı köleleştirerek onları kurtardığını söylemektedir. Başkaldırı ilkesi ile yola çıkan bu devrimler köleliğin ülkeleri haline dönüşmüştür. Böylelikle de devrim, yoksayıcılığın yanında başkaldırının ise karşısında yer almaktadır. Yoksayıcılığın belirlemiş olduğu tüm yollar ise ahlaksal çerçevenin dışında, insanlığın tanrı krallığını kurar. Çünkü insan tanrıdan ve ölümden nefret ettiği için kurtuluşu ölümsüz olmaktan arar ve bunun için de öldürmeye başvurur. Bu aslında bir taraftan da imkânsız olanı istemedir. Camus, hem olanaksız olan ölümsüzlüğü elde etmenin hem de buna bağlı oluşan özgürlüğün nasıl olduğunun en iyi örneğini de “Caligula” adlı oyununda sergilemektedir. Camus’nün bu oyunu aslında metafiziksel anlamda başkaldırmanın da bir örneğini sergilemektedir. Fakat krallığın uygulamış olduğu yöntem itibariyle de aynı zamanda tarihsel başkaldırmaya da örnek gösterilebilir niteliktedir. Ölümsüz olabilmek adına ölümün ve öldürmelerin ön görülmesi, çağdaş devrim dünyasında da insanların yok edilmesinin yanında değerlerin

²⁵² Ali Osman Gündoğan, “Albert Camus(1913-1960)”, s. 12

²⁵³ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s.288

de yok olmasına neden olmuştur. Fakat Camus'ye göre başkaldırı doğrudan bir değeri korumayı, bir değeri yaratmayı amaçlamaktadır. Değerli olan bir şeyi kurmak uğruna bile olsa, birçok değeri yok etmek kabul edilemez. Hem Camus'nün hem de insanların devrim olarak amaçladıkları da tam olarak budur. Ama sergilenen devrim insanlığa ve değerlerine göstermiş olduğu güç ve egemenlik, öldürmek ve yok etmekten ibarettir. İnsanlar kendilerine gelecekte sunulacak olan adalet ve özgürlük adına kendi türünün sonunu getirmektedir. Gelecek ise bilinmeyen bir olgudur. Devrimin sunmuş olduğu şey bilinmeyen, henüz sadece var olabileceği sezilen değerlerdir ve bunu sağlamak için ise ölümü, öldürmeyi, ölmeyi ve yoksamayı emreder. “Doğrular adlı oyunda Dora karakterinin söylediği gibi; ‘Tek çıkar yol ölümse, biz doğru yolda değiliz. Doğru yol insanları yaşama, güneşe götürendir.’”²⁵⁴

Başkaldırı eylemi, devrim değerlerinde başka anlam kazanır; ya yeniden var olmak ya da bu uğurda ölmek. Camus ise ölümü ve öldürmenin gereksizliğini Arthur Koestler ile yazdığı *İdam* adlı yapıtın kendi yazmış olduğu “Giyotin Üzerine” bölümünde şöyle ifade eder: “Yıllar boyu ölüm cezasını imgelemin katlanamayacağı bir ceza ve işkence mantığının suçladığı tembel bir düzensizlik olarak gördüm. Bununla birlikte imgelemimin mantığımı etkilediğini kabule hazırdım. Ama şu son haftalar içinde düşüncelerimi kuvvetlendirmeyen veya görüşümü değiştirmeme yol açabilecek hiçbir şey bulamadım.”²⁵⁵ Devrimler ve devrimciler sadece toplumu değil aynı zamanda tarihi de lekelemektedir. Ayrıca adaletsizliği yaratanları, devrimle yıktıktan sonra, kendi adaletsizlik ilkelerini kurarlar ve kendi tanrı krallıkları ile hükmederler. Yeni oluşan düzene karşı bir başkaldırı doğar ve yine yeni bir devrim ve yine ölüm ve yok oluş. Öyle ki her başkaldırı bir devrimi gerektirmekte ise her devrimci de ezen, yok eden yadsıyan sapkın kişileri var etmektedir. “Başkaldırma, sadece hakkı gasp edilende değil, hakkı gasp edilenleri görende de doğar. Çünkü başkaldırma eylemi sadece kendimizi onaylamamızı değil, başkalarını onaylamamızı da sağlar. Öyleyse insan, sadece kendisi için başkaldırmaz. İnsanın hem kendisini hem de başkalarını onaylayan başkaldırma olumlu bir değer ortaya koyar. Başkaldırmada hem kendini hem başkalarını bulan insan, başkalarıyla bir dayanışmaya girer. Çünkü kötülüğün ve ıstırapın sadece kendisi için değil, bütün insanlık için geçerli olduğunun bilincine varır ve anlar ki, bütün insanların kaderi aynıdır. Öyleyse başkaldırmanın ortaya koyduğu en önemli değer,

²⁵⁴ Albert Camus, *Doğrular*, s. 85

²⁵⁵ Albert Camus- Arthur Koestler, “Giyotin Üzerine”, *İdam*, (çev., Ali Sirmen), İstanbul: Alan Yayınları, 1986 s. 17

dayanışmadır.”²⁵⁶ Camus burada kölenin “başkaldırıyorum, öyleyse varız” demesinden başka bir şey olmadığını belirtir. Fakat tarihsel devrim değer kaynaklı değil, yoksayıcıdır ve tüm değerleri ortadan kaldırııcıdır. Bunun asıl nedeni ise tarih ile biçimlenmesidir ve bu durum insanı yaşamın nedenlerinden kopartır. Başkaldırı ile insan kendisini tarihe indirgeyene karşı bir yoksamadır ve bundan dolayı da her başkaldırı, tarihin sınırına gem vurmak isteyen bir edimi barındırır. Tam da bu noktada Camus’ye göre insanda değer umudu ve var olma çabası doğmasını sağlar. Ancak tarihsel başkaldırıda var olmak için eylemek gereklidir. Bunun için de her eylem mümkün hale getirilmektedir. Böylece devrim, edim ile ahlaksal olanın dışında bir var olma çabası içerisine girmekte ve kendini tarihe adamaktadır. “Ona göre, insan, tarih içinde, gönüllü olarak ya da zorla, herkesin boyun eğmesini sağlayamazsa bir hiçtir. Bu noktada, sınır aşılmıştır ve başkaldırı önce ihanete uğramıştır, sonra da mantıksal olarak öldürülmüştür. Çünkü o en arı atılımında yalnızca bir sınırın varlığını, bir de bizi, bu bölünmüş varlığı kesinlemiştir: Başlangıcında, tüm varlığın tümünden yoksanması değildir.”²⁵⁷ Var olabilmek adına kendi içinde çelişkiler yaratmaktadır bu durum. Varoluşun her yönden dengeli olması gereklidir. O yani varoluş, içerisinde hem hayır’ı hem de evet’i barındıran nitelikte olmalıdır. Başkaldırıda olması gerekenler bunlardır. O evete dayanan bir hayırdan yola çıkarak yaşamda kalma mücadelesinde var olmaya çalışır. Fakat tarihsel başkaldırı, mutlak anlamda yoksamaya başvurarak tarihin sonundaki evet’e ulaşmaya çalışmaktadır. Evet’i elde edebilmek için de zorunlu bir şekilde, sürekli eylemde bulunarak üretim yapmaktadır. Üretimi ise insanları köleleştirerek elde etmektedir, tıpkı sanayi devriminde kullanılan insanlar gibi. “Devrim, bu saçma yazgıdan kurtulmak için, kendi ilkelerinden vazgeçmek zorundadır, vazgeçmek zorunda kalacaktır, başkaldırının yaratıcı kaynağını yeniden bulmak için de yoksayıcılıkla tarihsel değerden vazgeçecektir. Devrim, yaratıcı olmak istiyorsa, tarihsel sayıklamayı dengeleyen, aktörel ya da doğaötesi bir değerden vazgeçemez.”²⁵⁸ Başkaldırma edimi gibi devrim de varolmak için kalkışılan ayaklanmada köleliği değil, özgürlük ve adaleti istemelidir ve bunun için eylemelidir. Eylemek ise öldürmek ile değil, yaşamak, yaşatmak ve özgürlük için olmalıdır.

²⁵⁶ Ali Osman Gündoğan, *a.g.m.*, s. 10

²⁵⁷ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s.293

²⁵⁸ Albert Camus, *a.g.e.*, s.294

2.2.3.3. Sanatsal Başkaldırı

Camus'ye göre başkaldırının amacı uyumsuz ortadan kaldırmaktır. Fakat Camus ilerlemiş olduğu çizgide uyumsuz yok etmenin başkaldırı için önemli bir edim olmadığını fark etmektedir. Önemli olan şey aslında onu yok etmek değil, onunla beraber aynı çizgide yan yana yürüyebilmektir. Camus başkaldırını gerçekleştirmiş olan bazı kişilerin eylemlerini değerlendirerek hem başkaldırının özelliklerini hem de uyumsuz ile olan ilişkilerini değerlendirmiştir. Bu bağlamda da doğaötesi ve tarihsel başkaldırı örneklerinde de başkaldırının temel ilkelerine uyumlu örnekler aramaktadır. Fakat her iki başkaldırı da Camus için istenilen tarzda ve ilkede bir örnek teşkil etmemektedir. Çünkü onun başkaldırı düşüncesi içinde her şeyden önce özgürce yaşamak ve yaşatmak temel ilkedir. Fakat hem doğaötesi hem de tarihsel başkaldırıda ölümler, cinayetler vardır. Camus başkaldırının yukarıda verilen tüm olumsuzlukları ortadan kaldırabilen bir örneğini göstermek ve başkaldırının olumlu yanını ifade edebilmek için kendisine bir olanak yaratır: Sanatsal başkaldırı. Camus başkaldırısında, “insanın ya da insanların yaşamak zorunda bırakıldıkları koşulların insanın değerine ya da onuruna”²⁵⁹ yakışmayan ve insanca olmadığını belirtmektedir. Başkaldıran insan, insanca olanı istemektedir ve Camus bunun sanatsal yaratım ile yapılabileceğinin altını çizmektedir. Camus'ye göre sanat, başkaldırmanın en son toplamını vermektedir. Sanatsal başkaldırını örnek göstererek adaletin, özgürlüğün ve en önemlisi yaşamda başkaldırının nasıl olumlu bir şekilde ortaya çıkabileceğini değerlendirmektedir. Tüm bunlar aslında daha önce de ifade ettiğimiz gibi uyumsuz olan yaşama karşı, yaşamda uyumsuz başkaldırarak, uyumsuzla nasıl yaşanması gerektiğinin ve nasıl özgür olabileceğinin genel bir açıklamasını sunmaktadır.

20. yüzyılda insanların içinde bulunduğu kaos-devrimler, savaşlar, zorbalık, yıkımlar, ölümler ve toplu öldürmeler, cinayetler, insanın değersizleştirilmesi ve köle olarak görülmesi, insanın yaşama karşı tutumunu ortadan kaldırmıştır ve onu hiçliğe sürüklemiştir. Özellikle devrimler “öldürmeyle var olmaya çalışınca başkaldırı temelinden uzaklaşır; nihilizm, bireysel terör ve devlet terörüyle tanımlanır hale gelir. Böylece devrim, sınırsız özgürlüklerin alanına dönüşürken başkaldırı, ‘absurd’ dünyanın karşısına koymayı hedeflediği ve yeni bir dünya yaratmayı amaç olarak

²⁵⁹ Harun Tepe, “a.g.m.”, s. 37

bildirirdiği²⁶⁰ görüşünden tamamen uzaklaşır. İnsanların ve döneminin bu durumdan kurtulması ya da kurtarılması için bir eylem gerekmektedir ki bu eylem Camus için sanatsal yaratımdır. Camus kendi çağını *Sanatçı ve Çağı* adlı yapıtında şöyle değerlendirmektedir: “Düşük devrimlerin birbirine karıştığı, tanrıların öldüğü, ideolojilerin tükendiği ve günümüzde değersiz iktidarların her şeyi yıkıp, inandırmayı bilmediği; zekânın, kin ve baskının uşaklığını yapacak kadar alçaldığı bir tarihin mirasçısı olan bu kuşak, kendi içinde ve çevresinde, salt kendi yokluklarından başlayarak, yavaş yavaş, yaşamının ve ölmenin vakarını yapanları yeniden kurmak zorunluğunda kalmıştır.”²⁶¹ Başkaldırının temel niteliği aslında yaratımdır, yaşamak için yaratmak gereklidir. Sanat ile başkaldırının ortak noktası yaratma ilkesidir. Camus için sanat, başkaldırının temel özellikleri açısından hem bir yol gösterici hem de sona ulaştırıcı bir yaratımdır. Yine Camus’nün “Felâket çağında, ikinci bir kez doğmak ve yaşantımızda sürüp giden ölüm içgüdüsüne karşı açık yüzle savaşmak için, bir yaşama sanatı yaratmaları gerekti.”²⁶² ifadesi ile sanatın değerini ve başkaldırı açısından ne kadar önemli bir adım olduğunu anlatmaktadır. *Sisifos Söyleni*’de de “(...) başlıca uyumsuz sevinç, yaratımdır. ‘Sanat ve yalnız sanat,’ der Nietzsche, ‘gerçeğin elinden ölmemizi önleyecek bir şey varsa, o da sanattır.’”²⁶³ ifadesi ile sanatın hem başkaldırısındaki yerini hem de uyumsuzluğa karşı olan duruşunu belirtmektedir.

Camus ne kadar sanata ve sanatçıya önem vermiş olsa da çağı ve öncesi dönemlerdeki başlıca devrimciler ve fırsatçılar, bu saygıyı ve önemi sanata vermemektedirler. Çünkü onların tek amacı yararlı olanı benimsemek ve onu kullanmaktır. Devrimciler için sanat, eğer topluma faydalı ve idealleri için ilerleme sağlayacak ise ancak o zaman değerli olabilir. Bunu ise şöyle ifade ederler: “Bir tek devrimci sanat vardır, bu da devrimin buyruğuna verilmiş sanattır.”²⁶⁴ Hal böyle olunca sanatta yaratım özgürlüğünü ve özgünlüğünü kaybederek bir ideolojinin hizmetine sunulmaktadır. Mesela Marks’a göre, eğer sanat tarihin dışında bir eylemde bulunursa mutlak tarihin mutlaklığına engel olacaktır. Bunun için sanat devrimin boyunduruğunda, onun için çalışan ve onun faydalanması için ön görülen bir şey

²⁶⁰ Ali Bulunmaz, “Camus’nün Eserlerinin Yirminci Yüzyıldaki Yeri”, **Özne Dergisi**, Sayı.19 Konya, 2013 s. 41

²⁶¹ Albert Camus, *Sanatçı ve Çağı*, (çev. Yıldırım Keskin), Ankara: Bilgi Yayınları, 1965, s. 18

²⁶² Albert Camus, *a.g.e.*, s.17

²⁶³ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s.111

²⁶⁴ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 300

olabilir ancak.²⁶⁵ Böylece Camus sanatın yanlış amaçlar doğrultusunda kullanılarak hiç olduğunu, uşak olduğunu belirtmektedir.

Camus için ise şöyle bir gerçek vardır; devrim ile sanat ayrı kulvarda ve farklı düşüncelerde var olan şeylerdir. Mesela sanat için önemli olan yaratım iken devrim için önemli olan üretmektir. Başka bir örnek vermek gerekirse “Sanatın amacı kanunlaştırmak ya da hükmetmek değil, her şeyden önce, anlamaktır.”²⁶⁶ Devrim ve tarihte ise kanunlaştırmak en temel özelliğidir, zorbalığı da buradan gelir. Netice olarak devrim ve devrim yönetimi, sanatı küçümser ve onu sadece faydalanmak amaçlı kullanırlar. Camus “Sanat, toplum içindir” ve “sanat, sanat içindir” ilkelerine de ayrıca karşıdır. “Sanat için sanat, yani bir sanatçının yalnız, kendi kendisini eğlendirmesi, sahte ve soyut bir toplumun sanatıdır. Mantıkî sonucu, salon edebiyatıdır bunun, ya da gerçeğin yıkılışı demek olan güzel lâkırdılar ve soyut fikirlerdir.(...). Sonuçta, sanat toplumun dışında kurulmuş olur ve yaşayan köklerinden kesilir.”²⁶⁷ “Sanat sanat içindir” ideolojisi Camus için sadece boş laf ve ifade edilenin anlamı zorlaştırmaktan başka bir şey değildir. Tüm bunlar sanatı anlamdan yoksun bırakır ve onu körleştirir. Bu bağlamda da Camus bu duruma karşı çıkar.

Her başkaldırıda yeniden bir evren kurma isteği vardır. Tarihsel başkaldırıda, doğaötesi başkaldırıda ve sanatsal başkaldırıda da bu böyledir. Fakat ilk ikisi evren kurarken başlangıçtaki amaçları doğrultusunda bir sonuca varamamışken, sanatsal başkaldırıda amacı doğrultusunda ilerlemektedir. Öncelikli olarak yaşamın kendisine karşı “sanat, yaşamı kurtarır, ona kendi başına yaşama olanağı verir ve kendi gerçeği yüzünden, ‘ölmemesini’ sağlar. Sanat varlıktaki boşluğu doldurur ve ona düzenleyici amaçlar verir.”²⁶⁸ Daha sonra da insanın içerisinde bulunduğu kaostan onu kurtarmakta ve onu yaşama bağlamaktadır. Ayrıca her başkaldırma eyleminde bulunan, kendince birlik ilkesi çerçevesinde, tutarlılık içerisinde hareket etmektedir. Sanatın yapıcısı olan sanatçı da böylelikle kendi içerisinde dünyayı yeniden var eder ve biçimlendirir. Dış dünyayı ele alan sanatçı kendinden de bir şeyler ekleyerek, ondaki eksikliği tamamlayarak, ona bir “biçem” vererek onu var etmeye çalışmalıdır.²⁶⁹ Camus sanatı

²⁶⁵ Albert Camus, *Sanatçı ve Çağı*, s. 39

²⁶⁶ A.g.e., s. 46

²⁶⁷ A.g.e., s. 31

²⁶⁸ France Farago, *Sanat*, (çev. Özcan Doğan), Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2006 s. 30

²⁶⁹ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s.302

var eden sanatçının da yaratıma bir şeyler katmasını istemektedir. Ancak bunu yaparken de belli ilkeleri de göz ardı etmemesi gerekir.

Özgünlük anlamına gelen biçem, sanatın en temel ilkelerinden biridir. Eğer sanatçı eserinde bir biçemleşmeye gitmiyorsa orada bir kopyacılık ve öykünme vardır. Var olanı, dış dünyadaki gerçeği olduğu gibi yansıtmaya kopyacılığın işaretidir. Böylelikle “Sanat için gerçek, resim için fotoğraf gibidir. Birincisi kopya ederken, ikincisi bir seçim yapar.”²⁷⁰ Bundan dolayı gerçek, hiçbir zaman tam olarak yansıtılamaz. Çünkü hiçbir sanatçı, eserinde doğanın sonsuz olan ayrıntılarından tam bir tanımlamada bulunamaz. Bunun için tüm sanatsal değerlerde doğadan bir seçime yönelme vardır. Doğadan yansıtacağı ya da düşünceleri ile zenginleştireceği kısmı kopartıp alır. Yaşamın kendisi olarak ifade edilen yaratım gücü ile doğadan alınan bu kısmı alarak, gerçeklik ve özgünlük ile harmanlanarak, doğayı yeniden var eder. Ancak sanatçı doğanın tüm gerçekliğini almadığından dolayı onu bir parça yadsımış olur. Fakat sanat hiçbir zaman bütün bir yadsıma ile yaşayamaz. “Sanat gerçeğe karşı çıkabilir ama gerçekten kaçamaz.”²⁷¹ Kısacası sanatçı bir yaratımda bunmak istiyorsa hem gerçeği hem de özgünlüğünü kullanarak özgür bir sanat eseri oluşturmalıdır. Bu konuda roman sanatını ele alırsak:

Gerçek bir roman yaratmak, gerçeği tüm sıcaklığıyla, olanı olduğu gibi, tüm tutku ve çığlıklarını yansıtarak ve aynı zamanda da sanatçının kendi özgün tekniğini ekletilerek yaratılabilir. Camus’ye göre gerçeği yansıtmaya çalışan romancılar, gerçek üzerinden seçime gitmek zorunda kalmaktadır. Bu seçim ise düşünce ve anlatım koşuluna bağlılığından dolayı yapılan bir eylemdir. Peki, gerçeğin içerisinde seçim yapılırken nasıl yapılmalıdır ya da önceden belirlenmiş bir yargı veya öğreti çerçevesinde mi yapılmalıdır? “Olay yaratıcıyı tutsaklaştırdı mı ya da yaratıcı olayı bütünüyle yoksamaya kalktı mı yaratış yoksayıcı sanatın düşük biçimlerine iniverir. Yaratım da uygarlık gibidir: Biçim ile özdek, oluş ile us, tarih ile değerler arasında sürekli bir gerilimi gerektirir. Denge bozuldu mu diktatörlük ya da kargaşa, propaganda ya da biçimsel sayıklama çıkar ortaya. Her iki durumda da, yaratım, mantıklı bir özgürlükle birleşen yaratım, olanaksızdır. Yeni sanat, ister soyutlama sıtmasına ve biçimsel karanlıklığa, isterse en çiğ, en bön gerçekliğin kamçısına başvurursun,

²⁷⁰ Albert Camus, *Sanatçı ve Çağı*, s. 36

²⁷¹ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 305

neredeysse tümüyle, bir yaratıcılar sanatı değil, bir zorbalar ve köleler sanatıdır.”²⁷² Bundan dolayı sanat ne sadece düşünce(akıl) ne de sadece gerçek olmalıdır. Hem gerçek hem de gerçeği biçimlendiren düşünce özgünlüğü olmalıdır. “Gerçeksiz bir anlamı olmayan sanat, sanatsız değerinden çok kaybeden gerçek için de böyledir.”²⁷³ Ne sanat gerçekten vazgeçebilir ne de gerçek sanatsız değer kazanabilir. Sanatçı ve sanat için gerçek ne bütün bir reddir, ne de bütün bir kabul. Aynı zamanda hem ret hem de kabuldür. Sanatçı, her zaman bu iki anlamlılık içindedir. Başkaldırmada da bu başkaldıran insanın sergilemiş olduğu bir tür davranıştır. Camus başkaldıran insanı hem hayır hem de evet diyen bir insan olarak ele almaktadır. Sanat içerisinde başkaldırmaya ait en temel özellikleri barındırmadığı sürece sanatsal bir başkaldırmadan söz edilemez. Camus’nün “Yeryüzünün ışıkları olmaksızın nasıl biçimler anlamsızlaşırlarsa, biçimler olmadan da ışıklar çok şey kaybeder.”²⁷⁴ ifadesinden de anlaşılacağı üzere, sanat yaşama dair tüm zıtlıkları içerisinde barındırmalıdır. Camus tüm bunların roman yapıtında ya da sanatsal eserde toplanıp gösterilebileceğini belirtir.

Başkaldırılarının tümünde eyleme geçiş birbirinden farklıdır. Sanatsal başkaldırıda bazen yazınsal bazen görsel olarak kendini göstermektedir. Romanda ise bu durum kendini düşünsel olarak gösterir. Camus’ye göre düşünmek her şeyden önce yaratmak için yapılan bir eylemdir. Sanatçı özlem duyduğu, akılsal ilkelerle çevrili, aydınlanmış bir evrene, kendi tecrübelerinin duygusallığı ve romansallığı dışında, bir biçimlendirme ile yola çıkarak yaratımda bulunmalıdır. Masalsı anlatımdan uzak, doğanın içinden ve “eylemin biçime kavuştuğu, son sözlerin söylendiği, varlıkların varlıklara bırakıldığı, her yaşamın bir yazgı görünüşüne büründüğü evren”²⁷⁵ yaratımı olmalıdır. Çünkü Camus yaratmanın bir yazgıya da biçim vermek olduğunu belirtmektedir.²⁷⁶ Sanatçı sanatında sadece sanatsal bir yazgı için yaratımda bulunmaz. O ve eseri aynı zamanda toplumsal bir birliğin yazgısı için de çabalamaktadır. Camus’ye göre sanat, yalnızlık içinde tadılacak bir eğlenceden ziyade, ortak bir sevinç ve kaderi paylaşacak, çok sayıda insana ulaşacak, heyecan dolu bir yapıt olmalıdır. Peki, değişmeyen bir dünya düzeninde, aynılıkların yaşandığı bir dünyada ortak bir kaderi yaratabilmek mümkün müdür? Camus’ye göre aynılıklar içerisinde bir birliği oluşturmak da sanatçının elindedir. “Herkesten herkes için söz açmak, herkesin bildiği ve beraber yaşadığı

²⁷² A.g.e., s.319

²⁷³ Albert Camus, *Sanatçı ve Çağı*, s. 43

²⁷⁴ A.g.e., s. 44

²⁷⁵ A.g.e., s. 310

²⁷⁶ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 133

gerçekten söz açmakla olur. Bizi birbirimize bağlayan, deniz, yağmurlar, ihtiyaç, istek, ölüme karşı savaş gibi konulardır. Biz, birlikte gördüklerimiz, birlikte ıstırap çektiklerimizle birbirimize benzeriz. Düşler, insandan insana değişir ama dünya gerçeği, birlik vatanımızdır.”²⁷⁷ Ayrıca sanatçı, sadece özü birlik olan eserler yaratma çabası içerisinde olmamalıdır. Çünkü böyle bir yaratım toplumdan uzak, biçime dayanan, soyut, gerçek sanat verimliliğinden yoksun eserleri temsil eder. Bundan dolayı toplumun ve evrenin birliğini düşündüğünde sanatçı artık yalnız kişi olmaz. Sanatçının içinde bulunan bu birlik ateşi, yaşama dair hak istemenin de diğer adıdır. Burada karşısında ne olursa olsun ister din ister yargı ve ceza olsun, o yaşama yaşamda bulunmayan bir yenilik katmak ister.

Camus’ye göre başkaldırının en büyük anlatımı özgün anlatım ile olur. Büyük sanat yapıtına ise öncelikli gerçek ve gerçeğin önemsenerak aktarılmasıyla, sonra da başkaldırının gerçek yüzünü göstererek var edilmeye çalışıldığında ulaşılabilir. Bu açıdan baktığımızda devrimsel bir niteliğe sahip olabilir. Çünkü sanatta, var olan, var olana verilen değer ve bu değerın onda yansıtılmasıyla ortaya çıktığından dolayı devrimsel niteliğe sahip olur. Böylece devrim kendini bir yaratımda, bir uygarlıkta kesinler. Camus’ye göre, daha önce de ifade edildiği gibi devrimler, öldürme yıkım ve zorbalık içermektedir. Fakat sanatsal devrimde sadece yaratım mevcut olduğundan böyle bir şey söz konusu olamaz. Ancak Camus’ye göre hem 20. yüzyıl hem de çağdaş sanat aynı yoksayıcılığa sahiptir. Sanatta, gerçeği yoksayıp biçimciliğe yönelme ya da biçimciliği yoksayıp gerçeğe yönelme arzusu ortadan kalkmadığı sürece ne bir sanatsal başkaldırından ne de gerçek bir sanatsal yaratımdan söz edilebilir. Böylelikle uygarlık tamamen ortadan kaldırılmış olur. Buna bağlı olarak yaratımı da ortadan kalkacağından dolayı oluşacak olan başkaldırı, sanatta bir anlama sahip olamaz.

Camus’ye göre içgüdüsel başkaldırısı, bir yandan değeri, herkese özgü onuru kesinlerken, bir yandan da, inatla ve azimle, gerçeğin adına güzellik denen el değmemiş bir parçasına ulaşmaya çalışır ve birlik özlemini gidermek için elinden geleni yapmış olur. Sanatsal başkaldırı insanın özlem duyduğu birliği, adaleti ve özgürlüğü insanlara verecek olan tek başkaldırıdır. Sanatçı ise bu eylemi insanı değil insanlığı düşünerek gerçekleştirilmelidir. “(...) herkesin kaderini paylaştığı anda sanatçı kendi kişiliğini söylemiş olur. Sanatçı, tarihten, doğrudan doğruya, ya da aracılıkla, kendi

²⁷⁷ Albert Camus, *Sanatçı ve Çağı*, s. 35

görebildiklerini, acısını çektiklerini alır; yani kelimenin en kesin anlamı ile gündelik olayları ve günümüzde yaşayan insanları”²⁷⁸ ve yaşamlarını ele alarak özgün bir şekilde açıklığı ile ifade etmelidir. Kısacası sanatçı, yaşadığı çağda gerçekleşen sosyal ve politik hareketlerin ve devrimlerin, insanlığa karşı olumsuz tavırlarını, zorbalıklarını ve ölçsüzlüklerini dile getirerek insanlığın ulaşmak istediği adaleti ve birliğe ulaşmada sanatı ile öncülük etmektir. Elbette tüm bunları özgür bir irade ve ruh ile dile getirmelidir. Peki, bir sanatçı ve sanatı nasıl özgür olabilir ve bunu insanlığa nasıl sunabilir?

Sanat, düzensiz, eksik, adaletsiz ve ilkesiz olan dünyaya bir düzen verebilmek, onu her eksiği ile tamamlayabilmek için büyük bir çaba ile yaratıcılığını kullanır. Nitekim sanatçının tanrının yaratımına özdeş bu yaratımı yapabilmesi için öncelikle özgür olmasını gerektirir. Bu bakımdan, özgürlüğün farkına varıldığı yer de sanat alanıdır. “Sanat, özgür olmayı gerektirdiği için de başkaldırıyla birleşir.”²⁷⁹ Yaşama, yaşamda olmayan bir biçim ve değer eklendiği tek yer, özgürlüğün de olduğu bir yerdir. Burada yaşamda bulamadığımız bir serbestliği, düşünce gücümüzle yakalayabilmekteyiz. İşte bu alanda, yaşam her ne kadar yargılayıp bize yaptırımında bulunabiliyorsa, sanat ile biz de onu aynı şekilde yargılayabilme yetkisine sahip olabiliriz. Camus’nün özgürlük bağlamında sanatsal yapıda ele almak istediği nokta tam da burasıdır. “(...) özgür sanatçı, özgür insan gibi, rahatını düşünen adam değildir, özgür sanatçı, güçlkle, kendi düzenini yaratandır. Bu düzen ne kadar pervasız olursa, kuralı o kadar kesin olacak ve özgürlüğü o kadar ortaya koyacaklardır.”²⁸⁰

Yaratım, öncelikle özgür düşünce gücünün var olması ile meydana getirilebilen bir etkinliktir. Diğer tüm değerler, düşünce özgürlüğünden sonra gelmesi gereken değerlerdir. Sanatta ve toplumda birliği yakalama, gerçekliği koruma ve biçimlendirme etkinliğinde bulunmak, yaratımda düşünce özgürlüğü ile var olabilen şeylerdir. Bu bağlamda da sanat özgürlüğün koruyucusu niteliğini taşımaktadır. “Bilinmesi gereken, özgürlük olmadan hiç bir şey yapamayacağımız, gelecek adaleti de, geçmiş güzelliği de kaybedeceğimizdir. Ancak özgürlük, insanları yalnızlıktan kurtarabilir; kulluk bir

²⁷⁸ A.g.e., s. 46

²⁷⁹ Ali Osman Gündoğan, a.g.e., s. 228

²⁸⁰ Albert Camus, *Sanatçı ve Çağı*, s. 48

yalnızlıklar kalabalığı içinde gezer. Sanat, açıklamaya çalıştığım bu özgürlük esası sayesinde, istibdatın* ayırdığı yerde, birleştirir.”²⁸¹

2.2.4. Başkaldırmada Ölçü ve Sınır

Ölçü ve sınır insan eylemini ve yaşamının düzenleyicisidir. İçinde saygının, sevginin, adaletin, özgürlüğün, eşitliğin ve birliğin temel özelliklerini barındırmaktadır. Bir insan eylemlerinde bir ölçülülüğe sahip değilse ahlaki değere, özgürlüğe, adalete de sahip değildir. Bundan dolayı Camus'nün başkaldırı felsefesinin temel yapı taşıdır. Elbette başkaldırının başka nitelikleri de vardır ancak Camus için vazgeçilmez olan değer eylemde sınırlılık ve ölçülülüktür. Eğer birey başkaldırısız eylem gerçekleştirilecekse öncelikle başkaldırının getirisi olan sınır kavramı bilinmeli ve ona göre gerçekleştirilmelidir. Bu durum sadece Camus'nün değer verdiği bir nitelik değildir; Sokrates, Aristoteles, Hegel, Kant, Sartre gibi geçmişten günümüze birçok filozofun ön gördüğü bir değerdir. Çünkü insan ve eylemleri söz konusu olduğunda toplum ve değerleri de her zaman göz önünde alınmıştır. Belirtmek gerekir ki insanın elbette kendi eylemlerini gerçekleştirme alanı vardır. Fakat bu eylemler bir başkasının sınırlarını aşmayarak gerçekleştirilmelidir. Aksi bir durum söz konusu olduğunda hem birey hem de toplum huzuru ve özgürlüğü kaybeder. Camus bunun olmaması için insanın eylemindeki sınırı gözetmesi gerektiğini bütün başkaldırı örneklerinde vurgulamaktadır.

Camus'ye göre sanat ve yaratım sadece özgürlüğün koruyucusu değildir aynı zamanda düzensizliğin ve sınırsızlığın çizgisini koruyan tek şeydir. Çünkü sanat kendinde bu ölçülülüğü ve sınırı bulundurmaktadır. Camus'ye göre sanatın ve yaratıcısının eğer kendinde bulunan bu sınır ve ölçüye rağbet etmezse bir hiç olacağını belirtmektedir. Camus yaşadığı çağı ve tüm olumsuz başkaldırmaları da özellikle her konuda sınır tanımayışını ve ölçsüzlüğünü eleştirmektedir. Nitekim Camus başkaldırma eyleminde ölçülü bir adalet ve sınırlı bir özgürlükten bahsetmektedir. Ancak olumsuz olarak değerlendirmiş olduğu başkaldırma eylemlerinde bahsedilen değerler ile ilgili ne ölçü ne de sınır vardır. Ölçsüzlük ve sınırsızlık olumsuz başkaldırılarda onları devrime sürükleyen değer aşınmalarıdır. Bundan dolayı tarihsel başkaldırı ve doğaötesi başkaldırıda bulunan ölçsüzlük ve sınırsızlık, Camus'nün

²⁸¹ A.g.e., s. 50

* İstibdat: Uyruklarına hiçbir hak ve özgürlük tanımayan sınırsız monarşi, despotluk, despotizm.(TDK)

onları olumsuz başkaldırı olarak değerlendirmesine neden olur. Camus'ye göre "Başkaldırmadan, şayet sınırsız bir özgürlük anlaşılırsa insan eylemlerinin sınırı ortadan kalkar."²⁸² Böylelikle köle-efendi bağlamında bir yaşam ortaya çıkar. Oysa başkaldırma hiçbir zaman sınırsız bir özgürlük talep etmemiştir ki böyle bir şeyin olması Camus'nün başkaldırma eyleminin devrime dönüşmesi anlamına gelir. Böylelikle 20. yüzyılın başkaldırıları Camus'ye göre yanlış olan şey, ölçsüzlük ve sınırsızlıktır.

20. yüzyılda "tarihsel etkenlikten başka sınır tanımayan devrimin sınırsız kölelik anlamına geldiğini biliyoruz. Devrimci anlayış bu yazgıdan kurtulmak, canlı kalmak istiyorsa, yeniden başkaldırının kaynaklarına dalmalı, bu kaynaklara bağlı kalan biricik düşünceden, sınır düşüncesinden esinlenmelidir. Başkaldırının ortaya çıkardığı sınır her şeyin yüzünü değiştiriyorsa, belli bir noktayı aşan her düşünce, her eylem kendi kendini yadıyorsaydı, nesnelere ve insanın bir ölçüsü var demektir."²⁸³ Kısacası insanın her eyleminde belirli ölçütler olmalıdır. Başkaldırı eyleminde de neye karşı ve niçin eylemde bulunduğunu kişi unutmamalıdır. "Yirminci yüzyılda, ölçsüzlük ve sınırların ortadan kalkmasıyla tanımlanırken insanoğlunun karşısında, değer aşınması ve insanın ölümü gibi gerçekler belirir. Camus bu duruma nasıl geldiğini sorgularken onu aşmanın yolunun dengeden geçtiğini söyler ve insanın, geldiği noktadan daha olumlu bir yöne gitmesini sağlayacak haritayı yunan düşüncesindeki sınır"²⁸⁴ kavramı ile göstermektedir. Mesela Sokrates'e göre "ölçülülük bir bireyin her organının, her yetisinin diğer organlarının ve yetilerinin doyurulmasına engel olmaması ve kendi sınırını bilmesidir. Adalet gelince, o da toplum fertlerinin her birinin şahsi haklarına sahip olması ve diğerlerinin hak ve ihtiyaçlarına engel olmamasıdır. O halde birey için ölçülülük ne ise toplum için de adalet odur."²⁸⁵ Böylece toplum ile birey arasındaki sınır ve ölçünün varlığı kendini felsefenin kökenine dayandırmaktadır. Bu bağlamda denilebilir ki sınır ve ölçü kavramı insanın varlığı ile var olmuştur. Sadece var olmakla yetinmemeli, insanın temel özelliği, niteliği ve değeri olmalıdır.

Başkaldırıda "Bu sınırın bilinmesi, adalet ve özgürlükte göreceliği savunmak demektir"²⁸⁶ Başkaldırma sınırını ve ölçüsünü bildiğinde, göreceli olduğunda, ne adalet özgürlüğü yok edebilir ne de özgürlük adaleti. Bu bağlamda da başkaldırmayı

²⁸² Ali Osman Gündoğan, *a.g.e.*, s. 231

²⁸³ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s.346

²⁸⁴ Ali Bulunmaz, "a.g.m"., s.41

²⁸⁵ Fatih Özkan, "Sokrates'in Entellektüalist Ahlakı", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:4 2013, s. 14

²⁸⁶ Ali Osman Gündoğan, *a.g.e.*, s. 233

devrimden ayıran en önemli özelliklerden biri, başkaldırının eylemlere sınır koyma isteğidir.²⁸⁷ Camus başkaldırıya sınır ve ölçü değeri ile aşırı ve eksik kutup noktalarının ortasını sunmaktadır. Dolayısıyla başkaldırını anlamlı kılan, doğru bir sınır çizme bilincine ve ölçülülüğe sahip olmasıdır. Uğruna mücadele ettiği hak, adalet ve özgürlüğün değerlerini, başkasından esirgeyen bir başkaldırı eylemi düşünülemez. Bu açıdan eğer birey toplumda özgür olarak eylemde bulunabiliyorsa toplum da özgürdür ve adil yasalar vardır demektir. Eğer ki birey, toplumda özgür değilse toplum da özgür değildir ve adalet çıkar ilişkisi boyutunda işlemektedir. Toplum ya da birey başkaldırısında bu sınırı ve ölçüyü koruyamazsa, karşı çıkmış olduğu ya da başkaldırmış olduğu şey her ne ise, onun durumuna düşmekten başka bir eylem gerçekleştirmemiş olur.

Tüm bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere başkaldırma edimlerinin olumlu ve olumsuz olmasında çizgiyi belirleyen tek şey onun ölçü ve sınıra sahip olmasıdır. Ölçülü olması onun değerini, ölçüsüz olması onun devrimselliğini nitelemektedir. Başkaldırı, ölçü ve sınır ile yaşam sunarken bu iki özelliğin göz ardı edilmesi ile yaşamı sonlandırmaktadır. Camus ölçüyü benimsemeyen toplumu ya da bireyi şöyle tanımlar: “Gelecek için bugünü, gücün dumanı için varlıkların canlılığını, ı ışık saçan bir kent için dış mahallelerin yoksunluğunu, boşuna bir adanmış toprak için gündelik adaleti unutuyorlar. Kişilerin özgürlüğünden umutlarını kesiyor, garip bir insan türü özgürlüğünün düşünüyü kuruyorlar, yalnız başlarına ölmeyi yadsıyor, topluca bir can çekişmeye ölümsüzlük adını veriyorlar.”²⁸⁸ Çünkü sınır ve ölçü de kendi bünyesinde yasa ve kuralları barındırmaktadır. Bu kurallar olmadığında zorbalıklar, adaletsizlik ve özgür olamama durumu hüküm sürer.

Sonuç olarak Camus'nün başkaldırı felsefesi, ölçü ve sınırlar felsefesi sunmaktadır. Ne adalet, ne güç ne de özgürlük mutlak anlamda olabilir ve kullanılabilir. Başkaldırı mutlak ya da salt olanı değil ölçülü ve sınırlı olanı aramaktadır. Güç noktasında mutlak gücün neleri meydana getirdiğini tarihsel başkaldırı başlığında değerlendirmektedir. Burada ortaya çıkan tek şey öldürmeler ve kargaşadır. Bu bağlamda aranan adalet ve özgürlük ise tümüyle güç endeksli olarak varlığını sürdürmektedir. Camus adaletin ve özgürlüğün de sınırlar çerçevesinde olması gerektiğini belirtmektedir.

²⁸⁷ Stephen Eric Bronner, *Camus: Bir Ahlakçının Portresi*, s. 97

²⁸⁸ *A.g.e.*, s.358-359

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALBERT CAMUS FELSEFESİNDE ÖZGÜRLÜK

Camus'nün özgürlük hakkındaki düşüncelerini değerlendirmeden önce genel olarak bir özgürlük tanımı sunmak daha yararlı olabilir. Ancak tabii özgürlük hakkında genel bir tanım varsa.

Özgürlük, insanın ve insanlığın en vazgeçilmez değeridir. Birçok sosyal bilim dallarının üzerinde özellikle düşünmüş olduğu bu kavram, felsefede ayrı bir öneme sahiptir. Filozofların insan kavramından ayrı olarak değerlendiremedikleri bu kavram “vazgeçilmez bir talep olarak her kişisel eylemin ve edimin, her toplumsal hareketin gerisindeki temel saik olagelmıştır. Bu nedenle felsefe, insanı nesne edindiğinde, attığı ilk adımda özgürlük sorunuyla boğuşmak zorunda kalır.”²⁸⁹ Özellikle 20. yüzyılda benliğini ve varlığını kaybeden insanın, özgür ruhunu ve bedenini yeniden canlandırmak için büyük çabalar sarf edilmiştir. Özgürlüğün felsefede birçok anlam barındırdığı bilinmektedir. Genel olarak belirtmek gerekirse:

1. Dışarıdan herhangi bir yasa ve kurala bağlı olmama, etkilenmemiş olma; engellenmemiş olma; zorlanmamış olma.

2. Seçme özgürlüğüne sahip olma; dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi isteğine, kendi yasasına, kendi düşüncesine dayanarak karar verme.

Tanımlardan yola çıktığımızda özgürlük, “kişinin kendini belirlemesi, denetlemesi, yönlendirmesi ve düzenlemesi durumu”²⁹⁰ olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada özgürlüğün insan için tek anlama sahip olduğu görülmektedir: Bireysel olarak insanın özgürlüğü. Özgürlük doğrudan kişi ile ilişkilendirilen bir kavram olabilir ancak kişi yalnız başına dünyada varlığını sürdürmez. Temel ihtiyaçları nedeniyle bir başkasına muhtaçtır. Bireyin bu zaruri ihtiyacı onu zorunlu olarak toplumsal yapının içine sürükler.

Camus'nün felsefesinde özgürlüğe giden yolu incelemek, özgürlük düşüncesini anlamak ve açıklamak için onun felsefesinde iki değerli eseri ele almak gereklidir. Daha

²⁸⁹ Yavuz Adugit, “Özgürlüğün Kısa Tarihi”, FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2013 Güz, Sayı:16, s. 64

²⁹⁰ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 667

öncesinde değinmiş olduğumuz bu iki eser, *Sisifos Söyleni* ve *Başkaldıran İnsan*'dir. İki eser “Camus'nün Felsefesi” başlığı altında genel olarak ele alınmıştır. Ancak bu bölümde çalışmamızın başlığı olan Camus'de Özgürlüğe Giden Yol'un nasıl gerçekleştiği üzerinde detaylı bir inceleme yapılacaktır.

Öncelikle Camus'nün özgürlük anlayışının başlangıcında insanın uyanışı vardır. Uyanış, *Sisifos Söyleni*'sinde uyumsuz insanın yaşamın ve kendinin farkına varması ile başlar. Düşüncede gerçekleşen bu uyanış eylemlerle faaliyete dönüştürülerek özgürlüğe yelken açılmaktadır. Böylelikle özgürlük bilincin var ettiği bir gerçeklik tanımlanabilir. Eylemlerin gerçekleştiği alan ise Camus'de *Başkaldıran İnsan*'de anlatılmaktadır. Ancak eylem ile özgürlüğün arasındaki ilişki sadece bu eserle sınırlı değildir. Camus tiyatro eserlerinin hemen hemen hepsi özgürlüğü ve buna bağlı hareket eden adaleti ele almaktadır.

Daha önce de değinmiş olduğumuz tüm yapıtları genel olarak baktığımızda Camus'nün felsefesini iki dönem olarak değerlendirebiliriz: uyumsuz fark etme dönemi ve uyumsuz olana başkaldırma dönemi. İlk dönemde birey olarak insanın varoluşunun ve ahlaki değerlerin (nicelik ve niteliksel olarak) incelenmesi, diğer dönemi ise bireyin topluma dönüşümü ve bu dönüşümde ortaya çıkan adalet, özgürlük ve birlik gibi değerlerin incelenmesidir. Kısacası bireyin özgürlüğü ve bireyin topluma bağlı özgürlüğü ele alınmıştır. İşte çalışmamızın bu bölümünde iki dönemin bireyin değer ve dönüşümünü ele alarak ondaki yaşamın ilerleyişinde özgürlüğün yeri ve önemine değinilecektir. Ayrıca Camus'de özgürlüğün nasıl bir değere sahip olduğunun da özellikle altı çizilecektir. Şimdi ilk dönemden başlayarak uyumsuzda özgürlüğün değer olarak konumuna bakalım.

3.1. Uyumsuz Felsefede Özgürlük

Camus bireysel olarak özgürlük konusunu uyumsuz felsefesinde değerlendirirken toplumsal olarak özgürlüğü ise başkaldırı felsefesinde değerlendirmektedir. Camus için her iki durumda da özgürlük çok önemli bir değere sahiptir. Ancak Camus kendi çağdaşlarının da derinlemesine incelemiş olduğu bireyin o özgürlüğün özlüğü ile pek ilgilenmemektedir. Onun için “ ‘öz olarak özgürlük’ sorunu anlamsızdır.”²⁹¹ Çünkü insana verilmiş olan bir kader vardır ve bu kader onun var oluşunu sağladığı gibi yok oluşuna da neden olacaktır. Bunun içinde gönderilmiş

²⁹¹ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s.69

olduğu dünya onun yaşam alanı ve burada kendi varlığını ve yaşantısını sürdürmek zorunda olduğunda insan önce kendi varlığını düşünerek hareket etmelidir. Dolayısıyla Camus sadece özgülük değil öz olarak hiçbir değer araştırmasını yapmaz. Ayrıca öz olarak her konu Tanrı ile ilintili olduğunu düşünmektedir. Bunun bahsine de ileride değinilecektir.

Camus insanın kendine verilmiş olanlarla ilgilenmesi gerektiğini ve ondan her daim faydalanması gerektiğini düşünmektedir. Bu dünyada ona sunulan yaşam ve sonucunda onu karşılayacak olan ölüm arasında kısa bir hayat sunulmaktadır. Bu kısacık hayatını en iyi şekilde değerlendirmenin yollarını bulmalıdır. Çünkü önemli olan “somut ve bireysel hayattır.”²⁹² İnsan hem bu dünyanın hem de kendinin farkına vardığı an dünyadaki yaşamın da farkına varabilir. Bunun içinde insan birey olarak önce kendini bulmalı ve bilmelidir. Camus, insanın için de bulunduğu hayatın, monotonluğun, alışla gelmiş yaşamın önüne geçebilmek için bir hareketliliğe ihtiyacı olduğunu düşünmektedir. Bunun sağlanması için insan uyumsuz yaşamın farkına varmalıdır. Uyumsuzluğun farkına varması ile bilinç aydınlanmaya, kendinin farkına varmaya başlar. Böylelikle önceden onun için anlamlı sayılan, değerli olan her şey alt üst olur ve insan bu yaşantı içerisinde, yaşamına karşı kölelik durumu fark eder. Uyumsuz ile birlikte amaçlar ve araçlar yer değiştirir. Uyumsuzdan önce özgür olduğunu düşünen insan aslında özgür olmadığını farkına varır. Çünkü insan yaşarken öleceğinin de farkındadır. Uyumsuz insan, yarın belki de az sonra ne olacağını bilmediğinin bilincine varan insandır. Dolayısıyla Camus’de özgürlük gelecekte, planlı olarak yaşanılacak, umut edilecek bir değer değildir. Camus özgürlüğü, insanın dünya ile olan ilişkisinde bilinçli olma durumuna bağlı olduğunu savunmaktadır. Daha önce de “Uyumsuz Felsefe” bölümünde de bahsettiğimiz gibi Camus’nün uyumsuzluk hakkındaki görüşe göre uyumsuzluk, insan ile dünya arasındaki bağdan kaynaklanmaktadır. İnsanın bilinçlenmesi ile ortaya çıkan bu bağ, uyumsuz olan dünyaya karşı insanı bir seçime sürüklemektedir. İnsan ya bu hayatı uyumsuzuza karşı uyumsuzlukla yaşamalı(uyumsuzuza başkaldırmalı) ya da intihar etmelidir. Ancak Camus’ye göre uyumsuz ise yaşamayı gerektirmektedir. İnsan ise seçimlerinde özgürdür. Çünkü o hür bir bilince sahip olduğunun farkındadır artık. Eğer uyumsuzun farkında ise ölmeyi değil yaşamayı seçer ve de seçmelidir. Ayrıca “seçim” kavramı Camus ve yaşadığı çağ için önemli bir kavramdır. Çünkü insan seçimleri karşısında ya

²⁹² Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus Hayatı, Yapıtları, Felsefesi*, s. 166

özgürdür ya da değildir, ya yaşar ya da ölür. Kısacası insan seçimleri ile hem kendini hem de kaderini oluşturmaktadır. Ancak Camus, yaşamın sürekli bir seçme olduğunu söylemenin yanlış olduğunu ama her türlü seçmeden yoksun bir yaşam tasarlanamayacağı da belirtmektedir.²⁹³ Fakat unutulmamalıdır ki insan yaşamda ona verilmiş tüm olanaklar için her zaman seçim yapmak zorundadır. Yalnız bu durum Camus için yaşamın bir anlamı olduğuna inanmayı gerektirmektedir ve uyumsuzluk ile uyumsuz insan yaşamın bir anlamı olduğuna inanmaz. Camus uyumsuz insanın yaşam kavramı ile ilgili görüşleri ileride de bahsedeceğimiz gibi, umuttan yoksun, gelecek beklentisi olmayan ve verili olan her şeyi tüketmek ve ondan faydalanmaktan başka bir şey olmadığıdır.

İnsan eğer yaşamayı seçmiş ise yaşamak onun için bir amaç olur ve ondaki bu amaç özgürlük düşüncesinden gelmektedir. Özgür bir iradenin vermiş olduğu özgür bir karardır. Bundan dolayı insan her neyi seçerse seçtiği yolun tüm koşullarına mahkûm olur. Seçimi iyi ya da kötü fark etmez, kişi seçtiği şeyin sorumluluğunu üstlenmek zorundadır. Çünkü insan seçimlerini aydınlık bir bilinç ve hür bir irade ile gerçekleştirmektedir. Böylece insan kendi varlığını, kendi kaderini de oluşturur ve seçimsel kaderinden kendi sorumlu olur. Burada çıkartabileceğimiz en kesin yargı şudur: İnsan seçimleri ile insan olur ve özgür olur. Ona bu durumu sağlayan ise uyumsuzluğun farkına varan aydınlık bir bilinçtir.

Uyumsuzluğun farkına varan kişi seçimleri sırasında hem kendi varlığını hem de dünyayı sorgulamaya başlar. Camus bu sorgulamayı *Tersi ve Yüzü* kitabında ölüm ile yaşam, güzel ile çirkin, iyi ile kötü arasındaki bağ ile insanlara göstermeye çalışmaktadır. Bunların en önemlisi ise ölümdür. Ölüm daha öncede bahsedildiği gibi insanların zorunlu kaderidir. İnsanlar ilk olarak şunu sorgulamaktadır: Madem biz öleceğiz neden yaşamak için dünyaya gönderildik ya da insana neden ölüm uğramaktadır, ölümsüzlüğü elinde bulunduran güç insana neden ölümsüzlük vermemiştir? İşte tüm bu sorular ve sorunlar aslında insanın özgür olmadığını, dıştan bir güç ile idare edildiğinin bilincine vardırılmaktadır. Ancak Camus zorunlu kadere boyun eğmek zorunda olduğumuzu vurgular. Çünkü “uyumsuz ve taşıdığı yaşam fazlalığı insanın istemine bağlı değil, karşıtına, yani ölüme bağlıdır.”²⁹⁴ Önemli olanın ölüme kadar sürecek olan yaşamsal süreç ve bu süreçteki seçimsel kaderimiz olduğunun

²⁹³ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 18

²⁹⁴ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s.76

belirtmektedir. Peki, Tanrı ile özgürlük arasındaki ilişkiyi Camus nasıl değerlendirmektedir?

Camus daha öncede belirttiğimiz gibi hiçbir olayın ya da olgunun ve ya nesnenin hatta insanın bile öz varlığı ile ilgilenmemektedir. Camus için özgürlük de böyle bir değerdir. Özgürlüğün varlığı değildir asıl mesele, özgürlüğün yaşanmasıdır. Özgürlüğün varlığı ya da insanın özgürlüğü meselesi Camus için, “bambaşka bir biçimde Tanrı sorununa bağlıdır, insanın özgür olup olmadığını bilmek, bir efendisi olup olamayacağını bilmesini buyurur. Bu sorunun kendine özgü uyumsuzluğu uyumsuzluk, özgürlük sorununu sorun durumuna getiren kavramın aynı zamanda onun bütün anlamını çekip almasından gelir. Çünkü Tanrı önünde, bir özgürlük sorunundan çok bir kötülük sorunu vardır. Seçeneği biliyoruz; ya özgür değiliz ve kötülükten her gücü elinde tutan Tanrı sorumludur. Ya özgür ve sorumluyuz ama Tanrı her gücü elinde tutmamaktadır. Bütün bu incelikler, bu aykırılığın keskinliğine hiçbir şey eklememiş, bu keskinliği azaltmamıştır.”²⁹⁵ İfadeye görüldüğü gibi Camus, insanın kendine aşkın olduğu konular ile ilgilenmemektedir. Bu ister özgürlüğün kavram olarak incelenmesi isterse de insanın var olma özgürlüğü olsun. Çünkü kişi kendisinden üstün bir şeyin ona nasıl bir özgürlük verdiğini ya da vereceğini bilemez. Camus bu duruma “*var olma özgürlüğü*”²⁹⁶ demektedir ve insan var olma özgürlüğünün bulunmadığını farkındadır. Kişinin özgür olabildiği yer düşünce ve eylem özgürlüğüdür. Camus kendi özgürlük anlayışını bu bağlamda şu şekilde ifade etmektedir: “Benim özgürlük anlayışım tutuklunun anlayışı ya da devlet içinde çağdaş kişinin anlayışı olabilir ancak. Benim bildiğim tek özgürlük, düşünce ve eylem özgürlüğü, öyleyse, uyumsuz, benim bütün ölümsüz özgürlük şanslarımı sıfıra indirirken, bana eylem özgürlüğümü verir, onun etkinliğini artırır.”²⁹⁷ Yaşamsal anlamda insan olanaklar alanında var olan ve olanaklar alanında özgürlüğünü yaşayabilen varlıktır. Aşkın olana dair hiçbir mesele Camus için ne önemli ne de araştırmaya değerli değerlerdir.

Dünyada ve içerisinde bulunduğu, akıp gitmekte olan zamanda kişi özgür değildir. Özgür olduğu ve ya olabileceği tek zaman yaşadığı andır. Çünkü insan anda yaşar ve Camus için önemli olan o anın değerlendirilmesidir. Zamanın akıp gitmesinde uyumsuz için önemli olan da andır. Uyumsuzluğun en önemli fark edişlerinden biri

²⁹⁵ A.g.e., s.70

²⁹⁶ A.g.e., s. 71

²⁹⁷ A.g.e., s. 70

zamanın akıp gitmesi ve yarının da olmayışıdır. Camus “...yarın yoktur. Bundan böyle derin özgürlüğümün akılsal dayanağı bu işte.”²⁹⁸ ifadesinde de bilincin zamanı fark edişinden bahsederken özgürlüğü elde ettiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra Camus için, zamanda fazla yaşamak da önemlidir. Yani yaşamda deneyimi çok edinmek anlamda fazla yaşamak önemlidir. Buna örnek olarak daha önce de değindiğimiz gibi uyumsuz sergileyebilecek olan kahramanlarda Don Juan’ı örnek verebiliriz. Bunun için zamanı iyi değerlendirmek, ona daha fazla deneyim, yaşanmışlık katmak bir anlamda onu özgür kılmaktadır. Ancak yarının ne olacağını ya da yarına değin bir umut ile yaşamak insanı zamanı içerisinde tutsak kılmaktadır. Bu tutsaklıkta umutla bir şeye bağlanmak, inanç yatmaktadır ki bu şey Tanrı’dır. Buraya kadar olan açıklamalardan anlaşılacağı gibi insanın özgürlüğünü elinden alan iki kavram vardır; biri zaman diğeri ise Tanrı’dır. Zaman bizi hep yarına bağlamakta belki de yarını hatırlattığı için yaşanan andan insanı çekip çıkartarak ondaki özgürlüğü almaktadır. Tanrıya inancın özgürlüğü kısıtlamasında ise Camus için bambaşka bir şekilde yorumlanmaktadır. Camus için uyumsuz insan Tanrısız insandır. Aslında uyumsuz insanın Tanrısız olması onun yarısız olmasını da sağlamaktadır.

Camus’ye göre daha öncede belirtildiği gibi özgürlük kavramı metafiziksel olarak ele alınmamalıdır. Çünkü kavram varlıksal olarak ele alındığında Tanrı ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda da Camus için insanın özgür olup olamadığı kendisinin bir başkasının boyunduruğunda yaşayıp yaşamadığı ile anlaşılabilir bir durumdur. Varlıksal boyutta özgürlüğün araştırılması Tanrı kavramına bağlanır. Bu açıdan bakıldığında Camus’ye göre “Tanrı önünde, bir özgürlük sorunundan çok bir kötülük sorunu vardır. Seçeneği biliyoruz; ya özgür değiliz ve kötülükten her gücü elinde tutan Tanrı sorumludur. Ya özgür ve sorumluyuz ama Tanrı her gücü elinde tutmamaktadır.”²⁹⁹ Burada özgürlük bir sorun haline gelmekte ve Tanrı ile ilişkilendirildiğin de var olan anlamını yitirdiği görülmektedir. Ayrıca Tanrı kavramı akli aşkın ve sınırları bilinmeyen bir kavramdır. Uyumsuz ise sınırlarını bilen açık görüşlü olduğundan dolayı özgürlük onda anlam kazanmaktadır. İnsan Tanrının vereceği özgürlüklerden pek bir anlam bulamaz ve kavrayamaz. Tanrının insana vermiş olduğu tek özgürlük insanın iradesidir. Ve insan iradesi ile özgürlüğünü belirlemektedir. İnsanın kavrayışının, farkındalığının olduğu tek alan, insansal sınırlar içidir. Camus için

²⁹⁸ A.g.e., s. 72

²⁹⁹ A.g.e., s. 70

özgürlük de insan sınırları içerisinde olan düşünce ve eylem alanında aranması gereken bir kavramdır. Nitekim insanın sınırlarının olduğu alan ise onun dünya ile düşüncesi arasındadır. Bundan dolayı Camus'ye göre insan her an yaşamına değer katabilecek düşünsel ve eylemsel özgürlüğün peşindedir ve bunun deneyimini sağlayan özgürlüğü araştırmalıdır. Nasıl ki özgürlük Tanrı kavramı ile bağdaşmazsa kötülük de Tanrı kavramı ile bağdaşmaz.³⁰⁰ Ancak “kötülük, bir gerçektir. Onun gerçekliğinin en önemli ifadesi de hiç bitmeyen felakettir.”³⁰¹ Camus bu felaketi ise *Veba* adlı yapıtında derinlemesine ele almaktadır. Camus veba ile mücadelenin kötülük ile mücadele olduğunu belirtirken aslında mücadele etme kararının insanın özgürlüğünden doğduğunun da altını çizmektedir. Bu mücadelenin öncülüğünü üstlenen romanın başkahramanı Dr. Rieux, kötülüğün kaynağının tanrısal olmadığı kanaatindedir. Bundan dolayı vebadan kurtuluşu Tanrıya bırakmaz. Bunun çözümü ancak insanın kendi çabası ve dayanışmanın gücü ile aşılabileceğini, böylece birliğin önemli olduğunu vurgular. Buradan da anlaşılacağı gibi kötülük insanı aşkın bir şey olmadığından insanın çözebileceği bir değerdir ve insan bu mücadelede kendi özgürlüğünü sergilemektedir.

İnsan sadece vebaya karşı sergilediği mücadelede özgür değildir. Özgürlüğün en güzel biçimi hayata karşı verilen mücadelede kendini göstermektedir. Camus özgürlüğün uyumsuzluğa karşı mücadelesinde kısacası başkaldırısında ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Uyumsuz olan yaşamda bilinç öncelikle monotonluğa daha sonra zamana ve en son ölüme başkaldırır. Tüm bunlar insanın özgürlüğünü yok eden etkenlerdir. Bunların uyumsuzluğa etkisini daha önce ele almıştık. Burada kısaca birkaç soru ile ifade etmek gerekirse, sürekli alışla gelmişliğin içerisinde hapsolan insan nasıl özgür olabilir ki? Ya da zamanın değersiz, yeniliksiz olarak akıp gitmesi ve tüm bu olağanlıkların farkına varan insanın yaşamdan anlam bulma çabasında çaresizce intihar etmesinde özgürlük aranabilir mi?

Öncelikli olarak insan kendinin sonra dünyanın ve yaşamsal faaliyetlerin bilincinde olmalıdır. Böylelikle uyumsuzluğu yakalayabilir ve düşünde beliren bu sorulara en güzel cevabı özgürlüğü elde ederek verebilir. Özgürlüğünü ona veren şey ise aslında ölümlü olduğunun farkındalığıdır. Çünkü uyumsuz insan için ölüm, yaşamı

³⁰⁰ Ali Osman Gündoğan, “Albert Camus (1913-1960)”, <http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Makale/Ali-Osman-Gundogan-Albert-Camus.pdf?i=1> 20.01.2019, s. 7

³⁰¹ Ali Osman Gündoğan, *a.g.e.*, s. 139

yücelten bir olgudur. Camus bu farkındalıkları yakalayan kişilere “bilinçli ölümlüler”³⁰² demektedir. Bilinçli ölümlüler uyumsuz duyguyu aştıktan sonra uyumsuzluğun bilincine varan, bu durum ile mücadele eden ve böylece özgürlüğü elde edenlerdir.

Hayattaki uyumsuzluğun bilincine varan ve uyumsuz yaşamdan kurtulmak için intiharı reddeden, Tanrıya sığınmayı kabul etmeyen ve yarın olduğunda her şeyin geçeceğini planlamayan bir insanın davranışı, Camus’ye göre bir başkaldırma davranışını içermektedir. Kısacası daha önce de değindiğimiz gibi mücadeleden korkmayan ve kaçmayan insan başkaldırmış demektir. Uyumsuz durumun oluşturduğu mücadele fikrini başkaldırı ile gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda başkaldırı, sadece bir düşünce değildir aynı zamanda düşüncenin eyleme, eylemin de özgürlüğe dönüştüğü değerdir. İnsanı harekete geçiren, onu başkaldırmaya yönlendiren şey ise insan hakları talebidir. Peki, bu hakları var eden, ölçü ve sınır tanımayan şeyler nelerdir?

1. Kötülük
2. Eşitsizlik
3. Adaletsizlik
4. Özgür olamama durumu

Camus ilk üç maddeyi ele alarak özgürlüğü giden yolu açmaktadır. Camus *Başkaldıran İnsan* yapıtında, doğaötesi başkaldırı, tarihsel başkaldırı ve sanatsal başkaldırı olarak bu üç kavramı ele alırken, insanın özgürlüğüne engel olan veya engel olacak tüm eylemleri değerlendirmektedir. Şimdi çalışmamıza üç başkaldırıda üç maddenin özgürlük üzerindeki etkilerini değerlendireceğiz.

3.2. Başkaldırıda Özgürlük

Camus başkaldırma eyleminin bir açıklamasını yaparak başkaldırının nasıl gerçekleşmesi gerektiğinin geniş bir açıklamasını sunmaktadır. Yukarıda da değindiğimiz gibi burada sadece başkaldırının özgürlüğe etkisinin bir açıklaması sunulacaktır.

Öncelikle Camus için “başkaldırı edimi hem katlanılmaz bulunan bir haksızlığın kesinlikle yadsınmasına, hem de bulanık bir hak inancına, daha doğrusu başkaldırmışın ‘(...)yapmaya hakkı olduğu’ izlenimine dayanır.”³⁰³ Böylelikle kişi kendinde haklılık

³⁰² Albert Camus, *Düşün- Bir Alman Dosta Mektuplar*, s. 32

³⁰³ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 23

duygusunu bulmadıkça başkaldırı eyleminde de bulunamaz. Başkaldırıda bulunan bir kişi yapılan tüm haksızlığa, kötülüğe ve adaletsizliğe karşı belli yerden sonra hayır demesini bilen kişidir. Daha önce kendisine yapılanlara da evet, ancak haklılık duygusundan sonra hayır demesini bilen kişidir. Camus'ye göre bu durum insanda kendine ait değer yargısını bulduğunu ve kendi benliğinin farkındalığını da ortaya koyduğu görülmektedir. Böylece “başkaldırı, haklarının bilincine varmış bilinçli kişinin işidir.”³⁰⁴ Bilinçli olması onun varlığının da garantisidir. İnsan var olmak için, varlığının bir onaylanması için başkaldırı eylemini gerçekleştirmek zorundadır. Bu edim ona bireysel özgürlüğünü sunmaktadır. Kendisine yapıla kötülüğe haksızlığa ve adaletsizliğe karşı bir karşı duruş sergilerken aslında o anda özgür olduğunun bilincine varmaktadır. Ancak insan sadece kendisine yapılanı değil insanlığa yapılanın da aynı olduğunun bilincinde de olmalıdır. Çünkü kişi savunmak istediği değeri tek başına kendine ait hissetmemelidir. Yalnızca birey hakları kesinlikle söz konusu olamaz. Kişi bir değeri var edebilmek ve onu koruyabilmek için insanlığa ihtiyaç duyar. Camus insanların birbirine bağlılığının başkaldırma ediminin gerekçesinde haklılık kazandıracağını vurgulamaktadır. Burada Camus başkaldırı eyleminde bir sınırın olacağını da altını çizmektedir. Kişi elbette var olmak ve varlığını kanıtlamak için başkaldırıda bulunabilir. Ama Camus başkaldırının asıl değerinin insanlar üzerinde birleştikçe, diğer insanların da hakları düşünüldükçe ve onların sınırlarına saygı gösterildikçe ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. “Benim özgürce seçtiğim sınırlar bana başkasından gelmektedir. Bu, insan özgürdür demektir. Benim özgürlüğüm her zaman sınırlarını seçmiştir. Ben, başka bir şeyle sınırlandırılmış olan seçimimi seçtim. Özgürlük, başkasının sınırlarını göz önünde bulundurarak, başkasının özgürlüğüyle sınırlandırılmış özgürlüğü seçerek ele alır.”³⁰⁵ Camus için sınır, başkaldırı eyleminde temel bir kavramdır. Sınır ortadan kalkarsa başkaldırı felsefesinde söz edilemez. Böylece bir kişi başkaldırısında sadece kendini değil, bir insanlığı temsil edebilir. Burada önemli olan kişi kendi için istediği özgürlüğü diğer insanlar içinde istemelidir ve kendi özgürlüğü kendi sınırları içerisinde geçerli olmalıdır. Çünkü kişinin sınırlarının bittiği yerde başkalarının sınırları başlar. Kısacası Camus'ye göre hiç kimse sınırsız bir özgürlüğe sahip değildir.

Peki, insan öncelikle başkaldırısını neye karşı ve nasıl yapmalıdır? Bunu sergilerken özgürlüğü nasıl elde edebilir? Bu sorular tüm başkaldırıların açıklanmasında

³⁰⁴ A.g.e., s. 31

³⁰⁵ Talip Karakaya, “Varoluşçu Felsefede ‘Başkası ve Özgürlüğün Sınırı’ Problemi” Birinci Uluslararası Felsefe Kongresi, 14-16 Ekim 2010, Bursa: Asa Kitapevi Yayınları, 82-91, s. 84

yatmaktadır. Ancak ilk sorunun cevabının geniş bir açıklamasını daha önce sunduğumuzdan burada sadece ikinci sorunun bir açıklaması yapılacaktır. Burada Camus açısından başkaldırı ediminin özgürlük üzerindeki olumlu ve olumsuz etkisine değinilecektir. Öncelikle Doğaötesi Başkaldırı'dan başlayarak özgürlüğün Camus'deki anlamını araştıracağız.

3.2.1. Doğaötesi Başkaldırıda Özgürlük

Camus doğaötesi başkaldırıya başlamadan önce şu soruyu sormaktadır: “Kutsalın ve salt değerlerin ötesinde, bir davranış kuralı bulunabilir mi?”³⁰⁶ Biz ise bu soruyu şu şekilde soralım: İnsan sadece kendi kararları ile kendi davranışlarını oluşturup özgürlüğü elde edebilir mi?

İnsan sürekli kendini geliştiren ve kendini yenileyen bir canlıdır. Böylece ne ise o olmak istemeyen, kendi varlığını daha farklı bir şekilde biçimlendirmek isteyerek geliştirmeye çalışır. Varoluşçuluğun da temel ilkesi, insanın kendi varlığını ve özgürlüğünü, aşkın olan hiçbir şeyin etkisi altında kalmadan sürekli olarak oluşturmasıdır. İnsanın kendini var etmesine etken olan şey ise yaptığı tercihler ve verdiği kararlardır. Bundan şu sonucu çıkartabiliriz: İnsan dünyada yalnızdır, bundan dolayı yaşamının tüm sorumluluğu kendisine aittir. Eğer sorumluluğu başka bir varlığa yüklersek, eylemde sınırsızlık ön görülebilir ve insanların isteği olan sınırsız özgürlük elde edilebilir. Fakat bu durum aynı zamanda insanlığın sonunu da getirir. Önemli olan şey eylemlerimizi ve özgürlüğümüzü sınırlandıran, kötülükleri var edene karşı bir eylemde bulunmaktır. Camus bunu “insan olarak kendisine verilen koşula”³⁰⁷ bir başkaldırı olarak değerlendirmektedir. Bunun başka bir adı da kendi benliğini, varlığını kanıtlamaktır. Efendisine karşı çıkan bir köle gibi doğaötesi başkaldırı da kendi varlığına müdahale eden varlığın üstünlüğüne karşı çıkmaktadır. Başkaldıran insan, dünyadaki düzensizlikten, adaletsizlikten ve eşitsizlikten sorumlu olana karşı çıkarak birlik arama çabasıdadır. Kısacası doğaötesi başkaldırıda insan hem Tanrının ölüm koşulunu insanlığa kader olarak vermesine hem de onun dünyada hüküm sürdüğü adaletsizliğine ve kötülüğüne karşı başkaldırmayı kapsamaktadır. Böylelikle başkaldıran insan Tanrının varlığını değil onun gücünü yadsımaktadır. Nitekim diyebiliriz ki insan kendi eylem ve davranışlarını oluşturabilir ve özgür olabilir. Çünkü

³⁰⁶ A.g.e., s. 32

³⁰⁷ A.g.e., s. 37

başkaldıran insan kendisinden üstün olana başkaldırdığında bu onun özgür olduğunun bir göstergesidir. Bu üstün güç ister Tanrı isterse de efendi olsun. Bütün başkaldırılarda olduğu gibi doğaötesi başkaldırıda da insan kölelik kavramından kurtulmak istemektedir. Kurtuluşun en önemli yolu ise mantığa uygun olmaktan geçmektedir. Böylece “insanın karşı çıkışına anlam veren tek şey, her şeyin yaratıcısı, dolayısıyla her şeyden sorumlu olan, kişisel tanrı kavramıdır.”³⁰⁸ Tanrı, dünyadaki kötülükten, adaletsizlikten ve ölümü vermiş olmasından dolayı suçludur. Bunun için başkaldıran insan Tanrıyı yargılamak yerine onu sayılan suçlardan dolayı öldürmek ister. Koşullara karşı ayaklanması ve Tanrıyı öldürmesi, onu tahtan indirmesi, insanın egemenliğe sahip olma tutkusunu arttırmıştır.

Doğaötesi başkaldırıda bulunan insan, adaleti, birliği ve düzeni kendisi kurmak istemektedir. Bu uğurda da Tanrıyı öldürdüğü gibi başka insan ve varlıkların ölümünün de gerçekleştirme gücünü elinde olduğunu düşünür. Tam da bu noktada Camus için onun başkaldırısı istediği hedefin dışına çıkmaktadır. İnsan istediğini yapma gücünü elinde bulundurduğunda özgürlüğü ve ölümsüzlüğü elde ettiğini düşünür. Hâlbuki öldürmeyi gerçekleştirdiği an kendisine ölümü sunan Tanrısından farksız olmaz. Camus için amacından sapan bir başkaldırma eyleminin gerçekleşmesi onu devrimci yapmaktan öteye götürmez. Devrimci ise sadece kendi özgürlük ve çıkarları doğrultusunda hareket edendir. Bundan dolayı ne birliği ne de birliğin özgürlüğünü sunabilir. Camus, *Caligula* oyununda bu durumu tüm açıklığı ile göstermektedir. Ay’ı elde edebileceğini düşünen, yani olanaksız olanı isteyen Caligula, ölümsüzlüğü arzu eden bir insan gibidir. Ay’ı elde ettiğini düşünen Caligula gibi başkaldıran insan da Tanrıyı yendiğini ve ölümsüzlüğü elde ettiğini düşünür ve insanlar karşısında Tanrı gibi davranır. Özgürlük ve adalet gibi değerleri hiçbir değişime uğramadan devam ederken, değişen tek şey başa geçen kişi olmuştur. Hatta ölümsüzlüğü elde etmek için daha çok öldürmeler ile keyfi özgürlükler ve yasalar hüküm sürmektedir. Bu durum ne başkaldırı eylemi çerçevesinde gelişme göstermiştir ne de adaleti, eşitliği getirerek kötülük kavramını ortadan kaldırmıştır. Gücü kavuşan kimse kendi çıkarları doğrultusunda adaleti, eşitliği ve özgürlüğü belirler. Buna benzer olarak Camus *Başkaldıran İnsan* kitabının “Saltık Yadsıma” bölümünde Sade’in Tanrıyı kabul etmeyişi ve ona karşı olan tutumundan doğan azgın bir özgürlük isteğini örnek olarak göstermektedir. “Sade’in bütün tanrısızları, Tanrı’nın varlığının onu aldırmaazlığı, kötülüğü ya da

³⁰⁸ A.g.e.,s. 43

acımasızlığı demek olacağı gibi açık bir nedenle, yokluğunu bir ilke olarak benimserler. Sade'in en büyük yapıtı tanrı budalalığının, tanrı kininin kanıtlanmasıyla biter.”³⁰⁹ Onun tanrıyı yadsımasındaki tek amacı ise doğa olarak betimlediği cinsellik içindir. Onun özgürlüğü içgüdülerin özgürlüğüdür. Bu uğurda insanlar yok edilebilir ve köleleştirilebilir. Sade bunları ifade ederken güç kavramını da belirtmektedir. Güç kimin iradesinde ise özgür olmayı da o hak etmektedir. Peki, insanlar için yapılacak olan şeylere ne oldu? İnsanlık için yapılacak olanlar yeni çıkar ilişkisine dayanan yasalarla yeniden düzenledi fakat ne adalet ne özgürlük ne de eşitlik bu yasaların da içinde yoktur.

Tanrıya karşı bir başkaldırı söz konusu olacaksa onun gücüne, adaletsizliğine ve kötülüklerine karşı olunmalıdır. Sonuç olarak da başkaldırının da Tanrı gibi olmaması gerektiğidir. Başkaldıran eğer Tanrı gibi güç sahibi olmak istediğinden başkaldırıda bulunuyorsa bu eylem zaten bir başkaldırı edimi değildir. Bu bir bakımdan insanın kölelikten kurtulmak istemesiyle gücü, ölümsüzlüğü ve yaratılışı kendi kuralları doğrultusunda kullanmak istemesidir.

Camus doğaötesi başkaldırısında bir nebze de olsa insanın bireysel olarak başkaldırısını ve onun özgürlüğüne değinmektedir. Tanrının varlığı insanın varlığında ve özgürlüğünde en önemli etken olduğundan dolayı ilk olarak Tanrıya ve onun gücüne başkaldırmaktadır. Tanrıyı yadsımakla kendini varlığını gösteren birey toplumu açılır ve kendinin varlığını toplum içerisindeki güçlere de kanıtlamak ister. Böylelikle ikinci başkaldırısını yani toplumda kendini ve özgürlüğünü kısıtlayan güce karşı başkaldırıda bulunur. Camus'nün Tarihsel Başkaldırı olarak ifade ettiği bu başkaldırıda öncelikle adalet, özgürlük, eşitlik ve dayanışma gibi değerlerin var olduğunu ve değerlerin değerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanan güçlere karşı bir eylem olduğunu daha önce belirtilmiştir. Şimdi ise aşağıda ele alacağımız kısımda Camus'nün tarihsel başkaldırıda özgürlüğü nasıl değerlendirdiğine ilişkindir.

3.2.2. Tarihsel Başkaldırıda Özgürlük

Camus felsefesinde özgürlük öncelikli olarak bireysel bir değer olarak görünse de zamanla toplumdan ve politikadan soyutlanamaz konuma gelmektedir. Uyumsuz felsefesinde “başkaldırıyorum öyleyse varım”dan tarihsel başkaldırıya “başkaldırıyorum öyleyse varız”a bir geçişi burada görmekteyiz. İnsan önce Tanrı karşısında varlığını

³⁰⁹ A.g.e., s. 53

kanıtlamak istemektedir. Fakat amacını ve değerlerini unutarak ruhsal bir sömürgecilik yasasına uyar. Dolayısıyla kendi varlığının tek bir güç olarak görmekte ve sonsuza dek çoğalan cinayetler içinde dünyanın hükümdarlığını aramak için büyük bir yok edişe başlar.³¹⁰ Çünkü Tanrı ölmüştür. Böylelikle kabul edilemez özgürlüğü onu tarihin içerisine sürüklemektedir. Artık tek bir gerçek vardır: Güç kimde ise Tanrı ya da hükümdar o olacaktır. Burada her türlü özgürlük Tanrı ya da hükümdarın istediği kadar ve istediği zamana kadardır. Adalet yönetenin iradesinde olduğundan dolayı özgürlük adaleti yönetene bağlıdır. Camus, “adalet özgürlüğün bir süre yasaklanmasını ister” derken de tam olarak bundan bahsetmektedir. Başkaldıran biri mutlak gücü elinde bulundurduğunu düşündüğü için mutlak özgürlüğünde onda olduğunu varsayar. Böylelikle daha çok güç daha çok öldürmekten gelmektedir. Böylece Camus’ye göre başkaldırı devrime dönüşmektedir ve görüldüğü gibi devrim, özgürlüğü de adaleti de ortadan kaldırmaktadır.

Özgürlüğe giden yolun çoğu kez kanlı sonuçlandığı inkâr edilemez bir gerçektir. Kanlı sonuçlandıranları Camus üç başlık altında değerlendirmektedir. Bunlar nihilizm, bireysel yıldırı ve devlet yıldırısıdır. Peki, onları bu düşünceye götüren yargı nedir? Camus bu yargının sınırsız bir özgürlük anlayışı olduğunu belirtmektedir. Benimsemiş oldukları düşünce onların başkaldırı eylemlerini bütünü ile yanlış yola sevk etmektedir. Oysa başkaldırı ölçü ve sınır içinde, ölmeyi, öldürmeyi ve toplu ölümleri yadsıyarak, özgürlük yolunda her şeyin mümkün olmayacağını varsaymaktadır. Camus için başkaldırı ediminde ölçü ve sınırın olması zorunluluktur. “Başkaldırı hiçbir zaman bir tüm özgürlük istemi değildir. Tam tersine, başkaldırı tüm özgürlükten davacıdır. ...sınırsız güce karşı çıkar.”³¹¹ Bundan dolayı sınır ve ölçülülük başkaldırmayı oluşturan en önemli terimlerdir. Hatta Camus, başkaldırının oluşturacağı bir felsefe olmuş olsaydı bunun sınırlar felsefesi ile oluşturulacağını belirtmektedir. Tarihsel başkaldırıda Camus’nün eleştirilerine maruz kalanlar da özgürlük mücadelesinde uygulamış oldukları yöntemlerin sınırlarının olmayışındandır. Çünkü sınırlandırma başkalarının da sınırsız özgürlüğe ulaşmasını engelleyerek hayattaki dengeyi sağlamak adına yapılmaktadır. Netice olarak Camus’nün özgürlük görüşü bir başkasının da özgürlüğü çerçevesinde yaşanan bir değerdir. Nasıl ki birey kendine yapılan kötülüğe karşı başkaldırıda bulunuyorsa bir başkasına yapıldığında da başkaldırmalıdır. Bu

³¹⁰ A.g.e., s. 128

³¹¹ A.g.e., s. 334

başkaldırı özgürlüğe giden yol ise birey sadece kendini düşündüğünde özgürlüğü elde edemez. Aslında kendisi için başkalarının özgürlüğünü ve haklarını da düşünmek zorundadır. Burada aklımıza gelen ilk şey ise Camus'nün "başkaldırıyorum öyleyse varız" argümanıdır. İnsanın bu şekilde var olması, onun özgürlüğünün de göstergesidir. Özgürlüğün kendisini gösterdiği alan bu bağlamda etik-politik bir anlamdadır. "İnsanın yapıp etmeleriyle oluşan bu alan aynı zamanda onun özgürlük alanını da oluşturmaktadır. Etik alanda özgürlük, özü bakımından doğrudan sorumlulukla ilişkilidir. Sorumluluk yoksa etik olandan söz etmekte oldukça güçtür. Etik olanın hem bireysel hem de toplumsal yönünün olması onun politik olanla da bir çeşit ilişkili olmasını zorunlu kılar. Çünkü sosyal bir varlık olan insan ne bireyselliğinden ne de toplumsallığından soyutlanabilir."³¹² Bu anlamda Camus açısından özgürlük ölçü ve sınır zorunlu olarak temsil etmelidir. Ancak önemli olan sorun şudur ki: sınırlar neye ve kime göre belirlenmektedir?

Camus burada daha önce de değindiğimiz gibi nihilizm ile bireysel ve devlet yıldırısından bahsederek, yasaların neye ve kime göre belirlenmesi gerektiğini açıklamaktadır. Öncelikle daha önce değinmiş olduğumuz gibi nihilizmde benimsenen görüş, var olabilmek ya da özgür olabilmek için Tanrı yadsınarak tarihe yönelmelidir görüşüdür. Burada var olan düşünce Tanrıyı yok sayarak özgür olma fikridir. Onlar için Tanrı fikri, özgürlük ile uzlaşmamaktadır. Ancak gerçek şu ki, amaçlanan özgürlük bir efendilik ile sonlanmaktadır. Köle efendisinin boyunduruğunda kurtulduğu an özgür olabileceğini düşünür. Fakat ne Tanrı ne de efendi hiçbir dönemde tam olarak ortadan kaldırılamamıştır. Çünkü insan efendisini yenme ve ona başkaldırma gücünü kendinde bulduğu an kendisini efendi görmektedir. İşte tam da burada ne özgürlük ne de adalet hiçbir zaman tam hüküm sürememiştir. Tanrıyı öldürenler kendini bir çıkmazın içerisinde bulurken aslında bir Tanrının var olmasının zorunlu olduğunu düşündüklerinden dolayı Tanrı olmayı seçerek insanların üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışır. Bunun yanı sıra, kendi yasa ve kurallarını belirleyerek inanların üzerinde hâkimiyetlerini ilan ettiklerinde, artık sınırsız özgürlüğe ve güce eriştiklerini düşünmektedirler. Hal böyle iken, öldürme ve katliam kaçınılmaz olmakta ve özgürlük başta olmak üzere tüm değerler başlamadan son bulmaktadır. Özgürlük için var olan tanrısal yasalar bir yandan yok edilirken diğer yandan yine bir insan-Tanrı tarafında tekrar belirlenmektedir. Yasa belirleme gücü, insanlığın birliğinin vermiş olabileceği bir

³¹² Fikri Gül, a.g.m., s. 98

yetki olmaktan çok, gücü elinde bulunduranın belirlemesinden öteye gidememektedir. Nietzsche'nin üstün insanı da kendi özgürlüğü için tüm gücü elinde bulundurduğundan dolayı Camus burada onu da eleştirmektedir. Çünkü o da diğer üstün insanlar gibi yasadışı bir dünya ilkesi ile özgür olunabileceğini düşünmektedir. Her ne kadar insan var olmak için başka bir insana muhtaçken varlığını kanıtlamak için öldürmeye başvurmaktadır. Ayrıca bu insan var olmak için başkasının ölümüne sebep olarak ve özgürlüğün sınırlarını aşarak hem kendi varlığını ve özgürlüğünü hem de diğerlerinin varlığını ve özgürlüğünü hiçliğe sürüklemektedir. Ancak varlığının devamlılığı için bir başkasına muhtaç olduğundan dolayı o başkasını öldürmek varlığın kanıtı olamaz. Varlığının da özgürlüğünün de kanıtı ötekilerin varlığı ve özgürlüğü ile belirlenmektedir. Camus *Doğrular* oyununda bu konuyu şu şekilde belirtmektedir: “Yeryüzünde bir tek kişi tutsak olduğu sürece, özgürlük zindandan başka bir şey değil.”³¹³ Başkaldıran insan, kendine dair bir bağımsızlık isteğini bile düşüncesinde yer etmez. Başkaldırıda en önemli ilke, daha önce de değindiğimiz gibi kendine yapılan kadar başkalarına yapılanları da yadsımaktır. Bu bağlamda özgür insan, “Bir yandan bütün insanlara özgü bir yaradılışı sezinlerken, bir yandan da bu yaradılışın özünde bulunan ölçüyü ve sınırı gün ışığına çıkarmak”³¹⁴ için çabalayandır. Nitekim sınırları bilinen bir yaşamda birlik sağlanabilir ve evrensel bir özgürlük elde edilebilir. Öyleyse başkaldırma kendi içerisinde zorunlu olarak bulundurmuş olduğu sınır ilkesi ile insanların birliğinin sağlanmasına da etken olabilir.

Camus dayanışma ve birlik ile etik olmayan edimlerin üstesinden gelinebileceğinin altını çizerken, özgürlüğe gidecek olan yolun da bu şekilde olabileceğini belirtmektedir. Öncelikli olarak gerekli olanın *bir* olabilmenin farkındalığını kavrayabilmektir. Fakat birlik her zaman tümlük ya da bütünlük kavramları ile karıştırılmaktadır. Camus bireysel ve devlet yıldırıcılığında bu durum tümlük olarak kavrandığı için başkaldırılar özgürlük ve adaletten çok ölüm, boyun eğiş ve güçlü olanın yasadışı sunmaktan öteye gidememiştir. Tümlük yönteminde ise sadece toplumsal bir dayanışma söz konusudur. Her şey toplumun bütünlüğünü sağlamak içindir. Bu ilkeye göre toplumun varlığını koruyabilmesi için birey her türlü değerinden hatta yaşamından dahi vazgeçmelidir. Çünkü bu düşünceye göre, insanın varlığının devamını toplum sağlamaktadır. Hatta Camus'nün bu konu hakkında en çok eleştirdiği Hegel'in fikrini kısaca şöyle ifade

³¹³ Albert Camus, *Doğrular*, s., 17

³¹⁴ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 346

etmektedir: İnsan hayvandan üstün olan insansal değerlerini yalnızca toplum içerisinde kazanabilmektedir.³¹⁵ İnsan ve özgür olabilmek için öncelikle toplum içinde yaşmalıdır. Eğer insan, toplumun dışına çıkar ya da çıkartılırsa ya ölür ya da hiç olur. İşte tam da burada Camus için “ya hep ya hiç” argümanı, toplumdaki “birimiz hepimiz içindir”e karşılık gelmektedir. Fakat Hegel’in benimsemiş olduğu “hepimiz birimiz içindir”i karşılamamaktadır. Oysa Camus için olması gereken “hepimiz birimiz için, birimiz hepimiz içindir” olmalıdır.

Birey toplumun varlığı ve toplumda varlığını sürdürmek için özgürlüğünden ve yaşamından vazgeçmeyi her daim göze alırken toplum ise onun tüm güvenliğini ve değerlerini ona güvenli ve emin olarak sağlamalıdır. Toplum sözleşmesini sunan Rousseau, temelde bu şekilde bir yapılandırmayı planlamıştır. Fakat toplumun yasaları ya da halkın buyruğu(genel isteme), bireysel yıldırıcılığı benimsemekle beraber efendi-köle kavramını kesinleştirmektedir. Çünkü genel istemede güç sınırı yoktur ve zorlayıcıdır. Tanrısal varlığın tüm niteliklerini taşımaktadır. Bu durumda toplumsal sözleşmesinin sunmuş olduğu özgürlük tanrılaşmış yasalar çerçevesindedir. Özgürlük bireysellikten çok toplumsaldır ve toplum da dokunulmaz olan genel istemler çerçevesinde şekillenmektedir. Sonuç olarak da insanların keyfine sunulan ve sonra kalıplaşan ve dokunulmazlığa sahip olan genel isteme, evrensel ahlakın da yolunu açmayı planlamaktadır. Ancak bu ahlaka göre “yasaların dışında her şey kısır ve ölüdür.”³¹⁶ Böylece öldürmeler dizisi başlar ve devrim tekrar baş gösterir. Tarihe bırakılarak hayal edilen evrensel ahlak ve birlik düşüncesi de böylece bütünüyle ortadan kalkmaktadır. Sonuçta da ileriye dönük vaat edilen özgürlük ya da değerler bireysellikten çok birey öldürücülüğe götürmektedir. Çünkü yönetenlerin tek bir amacı vardır: Devrim. Devrim tek değer olduğundan dolayı yaşama dair tüm değerleri yoksar. Sınırsız özgürlüğü elde etmek için çabalayan devrim insanları kullanarak, onların yaşamlarını öne sürerek tüm evreni köleleştirmeyi amaçlamaktadır Böylece insan araç olarak kullanılarak her türlü özgürlüğü elinden alınır. Ona verilen adalet, hak ve özgürlük gibi değerlere dair sözler, tarihin gelmeyecek olan sonuna bırakılır.

Tanrısal gücün son bulunduğu, Tanrı yasalarının tüm yetkileri yerle bir edildikten sonra yıldırıcı devlet ortaya çıkmıştır. Kutsallıktan sıyrılmış bir tarihin içerisine yelken açılmaktadır. Burada da güç en önemli kaynak ve yasadır. Toplumlara var olduktan

³¹⁵ A.g.e., s. 169

³¹⁶ A.g.e., s. 151

sonra önemli olan tek şey var oluşu sürdürmektir. Bunun için de değerlerin hiçbir önemi yoktur. Toplumlar ya da ülkeler varlıklarını sürdürebilmek için daha çok güç elde etmeye çalışırlar. Bu süreçte birey olarak insanların tüm yetkilerini ellerine alarak onları adeta bir köle gibi kullanmaktan çekinmezler. Burada diktatörlük, monarşi ve faşizm gibi yönetimler benimsenmektedir. Camus bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “Özgürlüğün ölümü, şiddetin egemenliği ve usun köleliği”³¹⁷ Tek bir cümle ile insanın artık insani hiçbir değeri yoktur. Tek önder ve tek efendi Camus’ye göre milyonlarca köleyi düşündürmektedir. Devletin varlığının, üstünlüğünün dışında hiçbir özgür değer olamaz. İnsanlar devlet için canları pahasına çalışmalı, mücadele etmeli ve savaşmalıdır. Nitekim devlet yıldırıcılığında özgürlük, öldürmek ve yok etmekle elde edilen bir değerdir. Tüm yetkiyi elinde barındıran ülkeler, özellikle Hitler Almanyası döneminde yönetim ülke için her türlü ölçüsüzlüğe izin verilmektedir. Onlar için devletin bekası ve güçlülüğü her şey izin verilmelidir: öldürmek ya da katliam yapmak. Artık insan kendi varlığını koruyabilmek için boyun eğmek zorundalığına sürüklenmektedir. Önemsenen tek özgürlük, yaşamda kalmak için verilen mücadelenin özgürlüğüdür. Bunun ise nasıl ya da ne şekilde olduğunun bir anlamı yoktur. Ayrıca bu kişi devleti korumada yeterliliğine sahip değilse yaşamasının hiçbir gerekçesi kalmamıştır. Tüm bunların karşısında Camus herhangi bir başkaldırmanın söz konusu olmadığını belirtmektedir. Burada yaşama özgürlüğüne dahi izin verilmezken düşünce ya da eyleme özgürlüğüne hiç izin verilmemektedir.

Marks’ın görüşlerini özgürlük çerçevesinde değerlendiren Camus, “siyasal gerçeklik, sıkı düzen, güç”³¹⁸ ilkesi Marks’ın temel ilkeleri olduğunu görmektedir. Bunların sağlanması ve devletin ekonomik bağlamda güçlü kalması, insanın her türlü özgürlüğünü elinden almış ve onu monoton bir hayata sürüklemiştir. Her ne kadar işçi sınıfı yüceltmeye çalışılsa da onların özgürlüğü düşünülse de sonuçta ortaya çıkan sosyalizm, ülküsel özgürlüğü her zaman daha ileride tutmuştur. Böylece işçilerin özgürlüğü yine tarihin sonuna bırakılmıştır. İnsan ekonomik bağlamda bir başkasına muhtaç olduğundan toplu bir şekilde yaşamaya ve çalışmaya da muhtaçtır. Bundan dolayı “insan üretim ve toplumla birlikte doğmuştur.”³¹⁹ Marks’ın benimsemiş olduğu ilke, insanın kaynağının üretim ilişkileri üzerinedir. Ekonominin gelişimine ve üretim düzeyi yarına önem vermek, toplumlar arası kargaşayı ortaya çıkarmaktadır. Marks’ın

³¹⁷ A.g.e., s. 216

³¹⁸ A.g.e., s.229

³¹⁹ A.g.e., s. 239

asıl amaçladığı şey ise sınıfsız bir toplum ve bu toplumda insanların kendi ekonomisini üstün seviyeye ulaştırarak başkalarının boyunduruğuna girmemesidir. Fakat toplum içinde eşitliği sağlamak zorundadır. Eğer toprak eşitsizliği, üretim araçlarının farklılığı varsa o toplum içerisinde kargaşa boy gösterir demektir. Çünkü köylü üretim ile burjuva üretimi arasında hem makine kullanımı hem de üretim fazlalığı vardır. Durum böyle olunca güçlü ekonomik düzeye sahip olan taraf diğer tarafı her zaman hükümlülüğü altına almak istemiştir. Marks ise işçi sınıfının bu şekilde ezilişini kabul etmez ve yeni bir sınıfsız düzen kurmak ister. Böylece işçi diktatörlüğün önünü açar. Özellikle sanayi devriminden önce insanın her türlü gücünden faydalanarak onun tüm değerleri ortadan kaldırılarak kullanılması bu diktatörlüğün varlığına sebep olmuştur. Fakat sanayi devriminden sonra ise her türlü olanağı elinde barındıran güçlü sınıflar varlıklarını daha da geliştirmek için sömürgelerle yok oluşların öncülüğünü üstlenerek insanın yaşamsal özgürlüklerini elinden almıştır. İnsan hayatta kalabilmenin mücadelesini verirken diğer hiçbir değerini önemini düşünmemektedir. İnsan özgür olmuş ya da olmamış hiçbir öneme sahip değildir. Önemli olan hala hayatta olmasıdır. Ama işçi sınıfının diktatörlüğü ile güç dengesi değişse de düzen aynı şekilde varlığını korumaktadır. Yine vaat edilen cennet yaşam tarihin sonuna bırakılmıştır ve insanlar buna ulaşmak için yaşamlarından vaz geçmeyi bile göze almıştır. Çünkü özgürlük, eşitlik ve adalet olmadan yaşamın da aslında bir değeri yoktur. Tüm eziyetlere haksızlıklara rağmen yaşamak, yaşamda boyunduruk altına girmenin bir başka adıdır. Hal böyle olunca özgürlük ve adalet bütünüyle ortadan kalkmaktadır.

Camus dayanışmanın, birliğin ve özgürlüğün kendisini gösterdiği yeri belirlemektedir: Sendikacılık. Sendikacılık başkaldırının tüm niteliklerini benimseyen devrimci bir eylemi sergilemektedir. Adaletin hâkim olduğu, eşitsizliğin bertaraf edildiği, özellikle işçi sınıfının başkaldırısını en iyi örneğini sunarak dayanışmanın ve birliğin böylelikle de özgürlüğün hüküm süreceği bir yapılandırma. Bu bağlamda hem evet'i hem de "biz varız" kapsayan, insancıl olan, istek ve özlemlere cevap veren dayanışma bütünüdür. Kısacası hem bireyi hem de toplumun dengesini sağlayan bir sosyalizm düşüncesidir.

Tüm bunlara bakıldığında tümlüğün sağlanma çabası, bir toplumda sağlanırken diğer toplumun yokluğuna sebep olmaktadır. Yasayı güçlü olan kendi çıkarları doğrultusunda belirlemekte ve istediği zaman istediği ölçüde özgürlük ve adalet sunmaktadır. Fakat birliğin sağlanmasında böyle bir gerekçe olamaz. Çünkü birliğin

içinde sınır ve ölçü yasası vardır. Bunu sağlayan ise başkaldırının kendisidir. Tümlüğü devrim sağlarken, birliği başkaldırı sağlamaktadır. Tümlük sağlanırken nasıl ve hangi yasaya göre ne şekilde sağlandığının bir önemi yoktur ve bu öldürmeleri, yok oluşu, adaletsizliği ve yoksun özgürlüğü barındırmaktadır. Tümlüğün en önemli ilkesi ise insanın insanı yoksamasıdır. Bundan dolayı tümcü devrimsel başkaldırılarda bireyler hiçbir zaman özgür değildir. Fakat unutulmuş bir gerçek vardır ki eğer toplumda birey özgür değilse toplumda özgür olamaz. Çünkü toplumu oluşturan bireydir. Eğer bireysel anlamda hakka ve özgürlük yoksa toplumsal ve devlet alanında adaleti ve özgürlüğün olamayacağı tarihler boyunca yaşanan olaylarda açıkça görülmektedir. Camus ise bunun bir açıklamasını yapmak için başkaldırı kavramı ve bu kavramın toplumsal ve bireysel alanda sonuçlarını incelemiştir. Ne birey bütün anlamda sınırsız bir eyleme sahiptir ne de toplum bireyin tüm haklarını elinde bulduran yasalara sahip olabilir. Nitekim başkaldırının sunmuş olduğu özgür yaşam hakkı da sadece güçlü olana değil; tüm bireylerdir ve birlik içinde yaşayan toplumdur. Fakat tümlüğü isteyen tarihsel başkaldırı bu özgürlüğü sadece imparatorluğa sunmaktadır. Birlik isteğinde, yoksama ya da yok etmekten ziyade daha çok var olmak için kendini yaratmaya adanmıştır. Çünkü birlik olmak sadece kendi varlığının özgür oluşumunu değil tüm varlıkların varlığını ve özgürlüğünü göz önüne almaktır. Birliğin getirisi olan kurallar hem toplum hem de birey tarafında belirlenmiş olan, ne toplumun ne de bireyin zorunluluk çerçevesinde yapması gereken kurallardır. Kişilerin ortak değerler çerçevesinde oluşturmuş oldukları değerler sistemini oluşturmaktadır. Bu durum bir ahlak yasasını ön görmektedir. Ahlak yasası bireyin kendi seçim ve eylemleri sonucunda var ettiği kurallar bütünüdür. Böylelikle her seçim sorumluluk duygusu ile gerçekleşmiş olur. Bundan dolayı eylemlerini gerçekleştirirken kendi çıkarları doğrultusunda değil de ötekilerin birlik ve özgürlükleri çerçevesinde eylemde bulunmayı gerektirir. Burada Kant'ın "Her seferinde öyle eyle ki, eyleminin ilkesi aynı zamanda genel bir yasa olabilsin" ilkesini düşünebiliriz. Ancak böyle bir eylem ile insanlar hem adaleti hem özgürlüğü hem de bütün değerleri üstünlüğünü ahlaki boyutta bulabilir. İnsan bundan dolayı kendi eylemleri ile kendi özgürlüklerinin sınırlarını belirler ve bir başkasının değerlerine zarar vermez. Böylece Camus "öldürecek ve ölecek yerde, olduğumuz şeyi yaratmak için yaşamamız ve yaşatmamız gerektiğini ekler."³²⁰ Bundan dolayı

³²⁰ A.g.e., s. 294-295

oluşturulan kurallar ne biçimseldir ne de tarihe bağlıdır. Kişinin yaratımında ve yaratımını en güzel bir şekilde ortaya koyduğu sanat yaratımındadır.

3.2.3. Sanatsal Başkaldırıda Özgürlük

Camus sanatın başkaldırı için bir fikir sunabileceği görüşündedir. Ancak daha önce bu görüş hakkında bilgi verdiğimiz için burada değineceğimiz şey, sanatın başkaldırı eylemi çerçevesinde özgürlüğe yaklaşımı olacaktır. Sanat insana düşündeki dünyayı ve ondaki birliği sunar. Sanatçı ise kendi çerçevesinde dünyaya yeni bir biçim katarak dünyayı yeniden kurar. “Sanat, yeni bir dünya yaratmak için çaba harcadığına göre bu durum sanatçının özgür olmasını gerektirir. Bu bakımdan, özgürlüğün farkına varıldığı yer de, sanat alanıdır. Sanat özgür olmayı gerektirdiği için de başkaldırıyla birleşir.”³²¹ Çünkü sanat denilen alan yaratımın özgürce gerçekleştirilmiş olduğu bir alandır. İnsan ise yaratım gücünü kendinde zorunlu olarak barındırır. Buradaki zorunluluk ise insanın kendi varlığını da yaratmasından gelmektedir. Özellikle varoluşçu düşünürlerin üzerinde durmuş olduğu, “varoluş özden önce gelir” düşüncesi, insanın varlığındaki yaratım ve bu yaratıma eşlik özgürlükten gelmektedir. İnsanda özgürlük, “öz”, “değişmeyen”, “töz” boyutunda değildir. İnsanın özgürlüğü, varoluşunu tamamlaması aşamasında ona eşlik eden bir değerdir. İnsan kendi varlığını yaratırken özgür olarak tasarlayarak varoluşunu tamamlar. Camus ise yaratımın önemini sanatsal başkaldırı üzerinden anlatarak, özgür olmanın da değerini göstermeye çalışmaktadır. Bundan dolayı sanat, insandaki yaratımın ve özgürlüğün en güzel sergilendiği yerdir. Yani sanat, sürekli oluş içinde olan dünyanın bir gerçeğini insanın zihninde ve düşüncelerinde tasarlayarak var olmasını sağlar. Kişi ne kadar yaratıcı bir güce sahipse o kadar özgün ve özgürdür. Hem dünyadan hem de zihninin özgünlüğünden esinlenerek özgür bir şekilde kendi düzenini yaratır. Düzenini yaratırken içinde bulunduğu yaratım serbestliği onun özgürlüğünün bir göstergesidir. Eğer sanatçı yaşama dair eylemde bulunacak onda yaratıcılık yoksa onun özgünlüğü de olmaz özgürde olamaz. Yaratımdan yoksun bir yaşamın kopyasını sergilemekten öteye gidemez. Yaratmanın ve özgünlüğün verdiği güç olmazsa özgürlük de olamaz. İşte sanat alanı insanda yaratımın öneminin vurgulandığı ve kendini gösterdiği özgürlük alanıdır. Peki, insan içindeki yaratıcılığı ve serbestliği bulundurması onun istediğini yapabilmesi anlamına gelebilir mi?

³²¹ Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus Hayatı, Yapıtı Ve Felsefesi*, s. 237-238

Camus sanatta da sınırların olduğunu belirtmektedir. Bu konuda sanatsal düzlemde ifade edile sanat türlerinin en önemlisi roman sanatıdır. Camus bu dünyanın dışında sanat gerçekleşmeyeceğini ifade ederken aslında sanatın bir sınırının olduğunu belirtmektedir. Sanatçının kaynağı bu dünyadır ve bu dünyada olanları hiçbir zaman bütünüyle yadsıyamaz. Gerçeğe karşı çıkabilir ama bütün bütün ona karşı çıkararak onu yadsıyamaz. Çünkü sanatçı özgünlüğünü de özgürlüğünü de bu dünya üzerindeki gerçeklerden hareket ederek ortaya koyabilir. Yaşamındaki gerçekleri saklayarak ya da onları çarpıtarak bir yapıt oluşturması onun sınırlarını aştığı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda sanatçı kendine iki görev edinir. Bunlardan birincisi; gerçekliği aşmamak, ikincisi; özgürlük tutkusudur. Bunu insanın yaşamına uyarladığımızda karşımıza olanaklar alanı dünya ve bu dünyada özgür olma arzusu çıkar. Sanatçı nasıl ki gerçekliğin bulunduğu dünyanın dışına çıkamıyorsa insan da kendine aşkın olana ulaşamaz. Özgürlük insan ile dünya arasındaki ilişkinin özgünlüğündedir. Camus burada sanatçı ile tarihçi görüş arasında bir farklılığı da ortaya koymaktadır. *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektup* yapıtında bunu şu şekilde belirtmektedir: “Tarihçi görüş ve sanatçı, dünyayı yeni baştan kurmak istiyorlar. Ama sanatçı, yaradılışı gereği sınırlarını bilir, öteki bilmez. Onun için de tarihçi görüşün sonu zorbalık, sanatçının tutkusu ise özgürlüktür.”³²² Sanatçının bu bağlamda başkaldırma eylemini gerçekleştirdiğinde sınırlarını aştığı en bilindik sanat eseri romandır. Ancak başkaldırının en güzel örneğini de yine roman eseri sunmaktadır. Başkaldırıya karşı sanatçılar eserlerinde dünyayı bir kaçış yeri olarak değerlendirerek onun gerçeklerini saptırarak romansı bir hava ile yaşamak istedikleri yaşamı sergilemeye çalışmaktadırlar. Ancak Camus’ye göre burada dikkat edilmesi gereken en önemli şey, roman yazarlarının isteklere cevap verirken bütünüyle onu insanlar için ya da toplum için sergilememesidir. Bu durum beklentileri karşılamak için yapılabilir ancak sanatın özgünlüğü ve özgürlüğü bütünüyle ortadan kalkmış olur. Bir sanat eserinde sanatçı, istediği ama elde edemediği yaşamın bir kopyası sunmalıdır. Camus için bu bir nebze kıskançlığı barındırmaktadır. İnsanda sahip olamadıklarını sahiplenme isteği ile onlara sevginin ve özlemin değerini katmaktadır. Böylece sanatçı sevmiş olduğu kimseleri ya da şeylerin kısırlaşmasını ve ya ölmesini ister. Camus için gerçek başkaldırı budur.³²³ Yaşamın hiçbir zaman el değmemişliğini isteme ve bunun olanaksızlığı karşısında çaresizlikle hayatına devam etme isteği, hem özgürlüğü hem de özgünlüğü getirmektedir. Neticede sanatçının

³²² Albert Camus, *Denemeler Ve Bir Alman Dosta Mektup*, s. 29

³²³ Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 309

özgünlüğü birliğin sınırını ve ölçüsünü belirleyerek onun nasıl özgür bir yaratım olduğunu göstermektedir. Başkaldırının ortaya koymuş olduğu sınır düşüncesi, eylemin kendi sınırlarının olduğunu göstermektedir. Sanatsal başkaldırıda da bu sınırı belirleyen şey, gerçekler ve gerçeklerden hareketle ortaya konulan “biçem”dir, özgünlüktür. Bu bağlamda hem sanatın hem de sanatçının bir sınırı vardır. Sınırları çerçevesinde eylemde buldukları sürece özgür olabilirler. Özgür yaratım bize sanatçının da özgür bir yaşama sahip olduğunu göstermektedir. Böylelikle hem sanatçı hem de sanatın özgürlüğü, gerçeklik ve gerçekliği yansıtan bir biçimin, özgünlüğün varlığıdır.

Bütün bir şekilde Camus’de özgürlük anlayışına baktığımızda karşımız özgürlüğün göreceliği çıkmaktadır. Başkaldıran kişi elbette birliğin özgürlüğünü ister ancak bunun yanı sıra kendi içinde bir özgürlük arzular. “Başkaldırmış, kendisi için görece bir özgürlük isterken, başka bir değer adına da tüm özgürlüğün olanaksızlığını kesimler, kendi görece özgürlüğü bu olanaksızlığı benimsemek zorunludur. Her türlü insan özgürlüğü, en derin kökü dolayısıyla, göredir*.”³²⁴ Başkaldıran insanın özgürlüğü de bu tanımda verilmektedir ki özgürlük mutlaklığı içermez. Çünkü salt özgürlük, kendini sınırlandıran tüm özgürlükleri yok sayan tek özgürlüktür. Salt özgürlük, var etmekten çok yok etmeyi, birlik özgürlüğünden çok öldürme özgürlüğünü benimsemektedir. Salt özgürlük adaletsizliği ve eşitsizliğin hüküm sürdüğü, güçlünün eylemlerinin sınırsızlığını var sayan bir özgürlüktür. Camus’ye göre böyle bir özgürlüğü benimseyen tüm başkaldırmalar, bir gün yok olmaya mahkûm olur. Tabi salt özgürlüğü benimseyen başkaldırı edimini ortadan kaldıran başka bir başkaldırı edimi de bu şekilde varlığını sürdürmemelidir. Başkaldırmanın en temel ilkesi olan öldürmeme ilkesini benimsemeli ve adaletsizlikten, yalandan ve şiddetten uzak durmalıdır. Tüm bunlar başkaldırının ahlakını ortaya koymaktadır. Başkaldırının en temel erdemi ise başkaldırdığı ilke, devlet ya da bir efendinin karanlığına dalınca, “karanlık baş dönmeye kapılmamak, kötüye zincirle bağlanınca, inatla iyiye doğru sürüklenmek olacaktır.”³²⁵ Özgürlüğü de bu şekilde salt olarak değil de birliğin özgürlüğü olarak korumalı ve devam ettirmelidir.

Başkaldıran insanın diğer bir temel ilkesi olan adaleti de özgürlük ilkesi ile beraber değerlendirerek yürütmelidir. Mutlak bir adalet ya da mutlak bir özgürlükten

* Görelî: Göreceli: Varlığı başka bir şeyin varlığına bağlı bulunan, mutlak olmayan, görelî, bağıntılı. TDK

³²⁴ A.g.e., s. 335

³²⁵ A.g.e., s.336

söz edilemeyeceğini belirten Camus, bu iki kavramın saltıklaştırılması birbirinin yok edeceğini vurgulamaktadır. “Saltık özgürlük en güçlü için buyurma hakkıdır. Adaletsizliği destekleyen çatışmaları sürdürür böylece. Saltık adaletin yolu her türlü karşıtlığın kaldırılmasından geçer; özgürlüğü yok eder. Özgürlük yoluyla, adalet için yapılan devrim ikisini karşı karşıya getirir sonunda.”³²⁶ Saltık adalet özgürlüğü yok ederken, saltık özgürlük ise adaleti maskara haline getirir. Bunun en açık örneklerini yirminci yüzyıl devrimlerinde görebiliriz. Çünkü bu devrimlerde ne bir sınır ne bir ölçü ne de insanın ya da insanlığın bir değeri vardır. Oysa başkaldırmanın sınır ve ölçü ilkesi ile sunulan görece özgürlük ve adalet birbirini tamamlar niteliktedir. Kısacası bu “iki kavramın birbirinde sınırlarını bulmaları gerekir.”³²⁷ Ancak bu şekilde birbirini tamamlaya bir adalet ve özgürlük ile gerçek anlamda başkaldırı sağlanmış olabilir. Böylelikle başkaldırı da istenen özgürlük yalnızca göreceli olanın ardından gitmektedir. Göreceli özgürlüğü yakalayan bir kişi sadece kendini değil diğer tüm insanların da özgürlüğünü ortaya koyarak adil yaşamı seçmektedir. Aynı şekilde görece bir adalete uyan bir kimse kesin bir onuru ve erdemi vaat etmektedir. Özgürlük ve adaletin beraberliğini sağlayan elbette bir yurttaşlık hukuku ya da doğal hukuktan söz etmek gereklidir. Yurttaşlık hukuku hem bireyin hem de tüm insanların adaletini, özgürlüğünü düşünerek eşitliği sağlamaktadır. Vereceği tüm cezalar suçu işlemede caydırıcı nitelikte olmalıdır. Bunun dışında cezalar kesinlikle şiddetten ve öldürmekten yana olmamalıdır. Bu hukuk kurallarında ne sadece bireyin hakları ne de sadece toplumun hakları vardır. Ortak disiplinde hem bireyin hem de toplumun hakları gözetilip korunmaktadır. Eğer sadece bireyin hakkı korunursa toplumun ne adaletten ne de özgürlükten söz edilebilir ve toplum kavramı ortadan kalkar. Eğer sadece toplum hakları öncelikli olursa o zamanda birey özgürlüğünün ve yaşamının hiçbir değeri kalmaz ve topluma boyun eğmek zorunda kalır. Camus yasaların da sınırlara sahip olması gerektiğini bu nedenlerden dolayı ön görmektedir. Çünkü ortak değerlerin de bir sınır olmazsa devrimlerin ortaya çıkması kaçınılmaz olur. Şiddet, ölüm ve adaletsizlik, özgür olmayan bir hayatın göstergesidir. Eğer yaşamda adaletsizlik, şiddet ve her türlü yadsıma varsa orada başkaldırı kaçınılmaz olur. Camus ise gerçek anlamda bir başkaldırının sadece yaşamak ve yaşatmak için olabileceğini belirtmektedir. Görüldüğü gibi Camus başkaldırıma felsefesinde, ölçü ve sınırı ilke edinirken bunlara bağlı olarak iyiliği,

³²⁶ A.g.e., s.338

³²⁷ A.g.e., s.342

adaleti ve özgürlüğü temel alan, ölüme, öldürmeye ve şiddete karşı bütün benliği ile mücadele eden birlik vardır.

Yaşamın değerini bilen herkes için özgürlük, her andır. Önemli olan tek şey yaşamın değerini ve önemini anlayabilmektir. Yaşamın değerini anladıktan sonra özgürlükte bir sınırlama olamaz. İnsan bu değeri yakaladıktan sonra özgürlüğü elde etmiştir. Ama yaşamak için insanın içerisinde bulunduğu dünyanın belli başlı sınırlarının varlığı insan zorunlu olarak sınırlara mahkûm etmiştir. Öncelikli olarak insanın ihtiyaçları diğer insanlara bağlılığı gerektirmektedir. İnsanlara bağlılığımız elbette ki bazı sınırları öne sürmektedir. Bu sınırlar insanın bir nebze sorumluluklarıdır. Bu sorumluluk ise insanların eylemlerinde ahlaki bir boyutu varsayar. İnsan ahlaki açıdan eylemde bulunması içinde ortaya eşitlik ve adalet çıkar. Sorumluluk aslında adil olarak yaşamayı sunmaktadır.

Sonuç olarak insan yaşamın bir değer olduğunu anladığında başkaldırıda bulunur. Başkaldırısının temeli yaşama aşkı ve yaşama dair değerlerdir. Bu değerlerin temelinde ise diğer tüm değerleri içinde taşıyan özgürlüktür. Özgürlük; bilinci, adaleti, erdemi, ahlakı, birliği, yaratımı ve özgünlüğü, sorumluluğu ve en önemlisi sınırlılığını ölçülülüğü kendi bünyesinde taşır. Bundan dolayı da görecelidir. Bunlardan herhangi biri olmadığında özgürlükten söz etmek mümkün değildir.

SONUÇ

Özgürlüğün ve adaletin olmadığı bir çağdan bahsetmek gerekirse bu kesinlikle Camus'nün de içerisinde bulunduğu 20. yüzyıldır. 20. yüzyılın sınırları ve ölçüleri olamayan bir yüzyıl olarak tanımlayabiliriz. Camus, sınırları olmayan bir çağda insan ya da insansal olana hiçbir şekilde değer verilmediğini belirtmek için felsefesinin temeline insanı almıştır. Yaşamın gerçeklerinden hareketle düşüncelerini şekillendiren Camus, yaşamış olduğu çağda insanların hem düşünsel hem de eylemsel anlamda özgür olmadığını gözlemleyerek, özgürlük ve özgürlüğe ulaşmanın nasıl gerçekleşebileceğini değerlendirmektedir. İnsanın olduğu her yerde yaşama dair bir ölçü ve sınırın da olması gerektiğini, felsefesinin temeline yerleştirmektedir. Camus, yaşamdan bir anlamın varlığı içerisinde kaybolan insana ve insanın çaresizliğine yol göstermektedir. Çünkü onun için yaşam ve değerleri en büyük erdemdir. Çalışmamızda ise Camus'nün insan, yaşamı ve onun özgürlüğü üzerine düşüncelerinin bir değerlendirmesi yapılmıştır.

İnsanın bütünüyle kendisini yalnız ve çaresiz hissetmesini üç temel nedende değerlendirebiliriz. Birincisi, insanın dünya gibi bir gezegende yaşaması, ikincisi, insanlar arasında yaşaması ve üçüncüsü de hem insan ile hem de dünya ile bağ kurmasıdır.³²⁸ Camus'nün felsefesine baktığımızda bu üç nedeni harmanlayarak insanın varlığına ve özgürlüğüne rehberlik ettiğini görmekteyiz. Uyumsuz felsefesinde, insanın birey olarak kendinin farkına varmasını ve dünyada kedisi için bir yaşam olduğunu ve bu yaşamda önceliğin bilinçlilik, farkındalık olduğunu belirtmiştik. Camus'nün insanın mutlu olmasını da bu farkındalığa bağlayarak bilincin önemini vurguladığını görmekteyiz. Ancak “Her şeyden evvel hiçbir insan mutlu değildir; bütün hayatı boyunca hayali bir mutluluk peşinde koşup durur, onu nadiren ele geçirir ve ele geçirse bile, geçirmesiyle birlikte bir yanılsamadan, bir düş kırıklığından başka bir şey kalmayacaktır.”³²⁹ Camus, insan yaşamında olan biten her şeyin bir sonunun olduğunu ve insanın bunun bilincinde olmasını bunalım yaratma sebebi olduğunu belirtmektedir. Bütün bu olanlar ise insanı mutsuzluğa sevk etmektedir. Camus burada aslında insandaki uyumsuz duygunun nasıl oluştuğunu göstermeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra sürekli aynı şeylerin tekrar etmesi insanda yaşama karşı şu düşüncenin oluşmasına neden olmaktadır: Yaşamın bir anlamı yoktur. İnsanın burada dünya ile bağ kurmakta

³²⁸ Alfred Adler, Yaşamın Anlam ve Amacı, (çev., Kamuran Şipal), İstanbul: Say Yayınları, 2000. 2-3-4

³²⁹ Arthur Schopenhauer, *Hayatın Anlamı*, (çev., Ahmet Aydoğan), İstanbul: Say Yayınları, , 2010. s.66

ve onda var olan uyumsuzlukları fark eder. Yaşamda bir anlam arama çabası onu uyumsuzlukla karşı karşıya getirmektedir. Yaşam aslında tersi ve düzü ile vardır ve dünya öz olarak uyumsuzdur. Bu farkındalık, Camus'nün insanın yaşamdaki konumunu ve değerini göstermek için önemli bir adım olmuştur. Bu bağlamda çıkarılacak sonuç şudur: “Bilinç, nesnel dünyayla ilişkilidir ve ona bağımlı”dır.³³⁰ Camus'nün insanın bağımlı olduğu dünyayı ve kendini nasıl bulması gerektiğini ve ne şekilde hareket etmesi gerektiğini vurgulaması, insanı içinde bulunduğu çaresizlikten kurtarmak için yol gösterici olmuştur.

Camus, insan uyumsuzluğun farkına vardığında yaşama ve uyumsuzluğa karşı bir duruş sergilemesi gerektiğini düşünmektedir. Camus uyumsuzu karşı bu duruşu, intihar, umut ve başkaldırı olarak ele almaktadır. Bunların içerisinde onun felsefesinin temelini oluşturan düşünce başkaldırıdır. Bunlardan intihar, uyumsuz olan dünya yaşamından bir kaçış ve korkaklığı temsil etmektedir. Eğer insan bu dünyada ise yaşamak için varsa ve her ne olursa olsun yaşamalıdır. İyi ya da kötü, güzel ya da çirkin, ölüm ya da yaşam gibi zıtlıklar insanın yaşamda dengesini sağlayan şeylerdir. Birinin varlığı diğerinin varlığına bağlıdır. İnsan iyiliğin varlığını kötünün varlığıyla kavrayabilir. Bundan dolayı Camus yaşamı bütünüyle birlik olarak algılayıp yaşanması gerektiği düşüncesindedir. Yaşamın mutlak olarak bir anlamı olmadığını kavradığımız an, mutlak anlamda hiçbir şeyin anlamı olmadığını, yaşamın sadece yaşanması gerektiği düşünebiliriz. Camus tabii ki “sadece yaşamak gereklidir” ifadesine karşılık olarak sınırları olan bir yaşamı ön görmektedir. Meursault, Camus için bunun en güzel örneğidir. Bunların sonucu olarak yaşam kendinde barındırdığı değerlerle yaşamaya değerdir. Bunu için uyumsuz ile başa çıkmanın yolu intihar etmek ya da Tanrıya bağlanmak değildir. İnsanı dünyaya bağlayan şey, yaşam sevgisi ve bu sevgiyi tanımlayan gerilimdir. Bu gerilim son bulduğunda insan kendini hiçliğe sürükler ve gerekli-gereksiz tüm koşulları kabul ederek yaşar. Tabii buna yaşamak denilirse. Bu, sadece bir güce ya da kendinden üstün olarak kabul ettiği bir varlığa yönelerek gerçekleştirebileceği bir yaşam olabilir. Camus bunu bir şeye umutla bağlanmak olarak ifade etmektedir. Ama böyle bir yaşam kesinlikle yaşam değildir.

İnsanın kendinden üstün olan bir varlığın, onu yönlendirdiğini, ona bu yaşamı verdiğine inanarak o varlık için yaşar ve o varlığın kuralları çerçevesinde yaşaması

³³⁰ H. J. Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, (çev.: Ekin Uşşaklı), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2005 s. 114

gerektiğini düşünür. Çünkü bu varlık kendini ona adanmış biri için mutlak güce ve ölümsüzlüğe sahiptir. Böyle bir iradenin karşısında insan elbette ki yaşamla mücadeleyi onun kuralları çerçevesinde değerlendirerek, uyumsuz olandan kurtulmaya çalışmaktadır. Camus bu varlığın Tanrı, akıl dışı bir varlık ya da efendi olabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda Tanrı, insanların yaşamında olan ve olabileceklerden sorumlu mercii olarak düşünülen tek güçtür. İnsan, varlığını da, yaşamını da ona dayandırarak uyumsuzdan kaçışı seçer. Peki, bu kaçış insan için bir özgürlük sunabilir mi?

İnsanın varoluşu ve özgürlüğü sorumluluğu içinde barındırmaktadır. İnsan başkaldırı ediminde bulunurken tüm sorumluluğu üzerine alarak bir ahlak çerçevesinde eylemde bulunmaktadır. Fakat Tanrıya yönelmede sorumluluğun bütünü ona ait olduğunda, eylemde bir ahlaki boyut yoktur ve her şeyin yapılabileceği düşüncesi oluşur. Olması gereken yaşamda kaçmak değil; mücadele edebilecek bir hareketliliğin olması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü insan yaşamda değerleri olan bir varlıktır. Bu değerlerini yaşatarak yaşamın da değerini kavramalıdır. Ne Tanrı ne de başka bir üstün güç insana bu değerlerin hiçbirini sunmaz. Sunmadığı gibi insan için en önemli olan özgürlük değerini de onun elinden alarak kendi kuralları neticesinde boyunduruğu altına almaya çalışmaktadır. Bunun için hem intihar hem de umut ile bir üstün güce bağlanma, Camus'nün uyumsuz yaşama karşı mücadelesinde yeri yoktur. Ona göre insanı büsbütün saran bu uyumsuz duygusuna karşı, uyumsuz dünyada yaşamını sürdürmek için bir eylem gereklidir ki bu başkaldırı eylemidir. İnsanın tüm değerlerini koruyabilmek adına başlatmış olduğu mücadelenin adı Camus'ye göre başkaldırmadır.

Başkaldırma edimi, insanın yaşamını kendi isteği çerçevesinde, kendi sınırlarını belirleyerek, başkalarının da sınırlarını aşmayacağı şekilde gerçekleştirebileceği bir eylemdir. En temel niteliği uyumsuz olana karşı bir özgürlük hareketidir. Camus uyumsuzluğun insan ve dünyanın birlikteliğinden doğduğunu ifade ederken aslında bu uyumsuzluğun yaşamın içinde olduğunu belirtmek istemiştir. Yaşamın kendisi aslında başlı başına uyumsuzluktur. Bu bağlamda başkaldırı insanın yaşamdaki olumsuzluklarına karşı başlatmış olduğu mücadele anlamına da gelebilir. Öncelikle insan, yaşamında özgür olmak ister. Bunun için onun karşısına çıkan veya çıkabilecek olan her türlü haksızlığa karşı savaşmak gereklidir. Başkaldırının diğer bir niteliği haksızlığa karşı bir eylemdir. Bir köle, efendisine karşı bir başkaldırı eyleminde bulunabilir. Çünkü köle de bir insandır ve onun da insani olarak hakları vardır. Eğer

efendisi onun kendine ait sınırlarına aşarsa buna başkaldırmak onun en doğal hakkıdır. Sadece köle değil bir insan ya da topluluk kendinden üstün biri tarafından adaletsizliğe uğradığını düşünürse başkaldırı ediminde bulunması sadece Camus için değil tüm insanlık için en doğal eylemdir. Çünkü herkes insani olarak aynı değerlere sahiptir.

Bir kişi kendisine haksızlık yapıldığında nasıl bir eylemde bulunuyorsa bir başka kişiye haksızlık yapıldığında da aynı tepkiyi vermelidir. Bu Camus'nün başkaldırı felsefesinin bir başka özelliğidir. Çünkü birey bir başkasının hakkını düşündüğü zaman kendi hakkını ve özgürlüğünü elde edebilir. Bunu şu şekilde de değerlendirebiliriz: İnsan, hayattaki uyumsuzluğu, diğer insanların yardım çağrısına kendi başkaldırısı ile cevap verdiği zaman alt edebilir. Kısacası birey eğer bir başkaldırıda bulunuyorsa bunu sadece kendisi için değil tüm insanlık için yapmalıdır. Birey, başkaldırısının bütünüyle sergilemesi için sadece kendi değerlerini değil tüm insanlığın birliğini düşünerek eylemde bulunuyorsa bu edim ona ahlaki bir değer katmıştır. Ahlaki değer dediğimiz şey aslında toplumun içerisindeki, saygı, sevgi, hoşgörü, erdem ve diğer değer yargılarıdır. İnsanlar bir arada yaşadıkları sürece birbirlerinin onurlarını ve değerlerini düşünmek zorundadırlar. Bu bağlamda birliğin özgürlükteki yeri, Camus'ye göre diğer değerlerden daha önceliklidir. İnsan insanlık için eylemde bulunurken insanları öldürmemelidir. Ölüm dediğimiz şey sadece kader olarak bize verilen yazgısı için geçerli olabilir ki bu yazgının önüne de kimse geçemez. Yazgı dediğimiz şey ise insanın olanakları dışında olan şeydir. İnsan ise olanakları çevresinde yaşayıp ancak bu olanaklar alanına müdahale edebilen bir canlıdır. Olanaklar alanı da bilince aşkın olmayan alandır.

Bilinçlilik insanın üstünlüğünü göstermektedir. Çünkü bilinçlilik içinde düşünme ve değerlendirme yetilerini de barındırmaktadır. Bütün olarak bakıldığında insan akıl sahibi olan ve bu nedenle de duyulur dünyada olan biten her şeyin nedenini sorgulayan tek canlıdır. İnsanın en çok sorguladığı şey ise ölüm ve özgürlüktür. Bu bağlamda ölüme ve öldürmeye karşı çıkar ve böylelikle kendi ahlaki sistemlerini kurmaya çalışır. Bu ahlaki sistem ise yaşamın değerini ve önemini varsayan bir ahlaki sistemdir. Camus'nün ortaya koymaya çalıştığı başkaldırı ahlakı da kaynağında ölçü ve sınır bulunan, bundan dolayı da tarihsel başkaldırı alanında değerlendirdiği bütün başkaldırıları reddeden, ölümü ve öldürmeye karşı çıkan, yaşamda birliği istediği gibi dünyada da birliği isteyen bir ahlak sistemidir. Bu ahlak çerçevesinde birey hem kendini hem de başkalarının özgürlüğünü ve diğer bütün değerlerini düşünmelidir. Özellikle

özgürlüğe giden yolda yaşamına bunu ilke edinmelidir. “Başkaldırıyorum öyleyse varız”ı kendisine ilke edinmelidir. Çünkü varlığı, değeri ve kendisi ancak başka bir varlıkla ortaya konulabilir. Bu bağlamda insanlar “(...)toplular yaşam mantığına kopmaz biçimde bağlıdır; birey üzerine aralıksız etki yapan ve ancak belirli ölçüde onun etkisi altına giren temel koşullardan biridir.”³³¹

Tüm bunlara baktığımızda Camus birey olarak insandan başlar ve toplum içerisinde bulunan insana doğru bir felsefe sergilemektedir. Aslında Camus hem bireyin kendi varlığına ait özgürlüğünün hem de toplumsal alanda topluma bağlılık anlamında bir özgürlüğe değinmektedir. Nitekim başkasının varlığı benim “hem varoluşumu hem de kendimi bilişim için gereklidir. Nitekim benliğimin tanınmasına; beni düşünen, bana karşı ya da benim için bir şeyler isteyen bir özgürlük olarak onun da ortaya çıkarılmasına yol açar.”³³² Bireyin özgürlüğünü varlık açısından, kendi düşünce dünyasında ifade ederken, bireyin toplum içinde bir yer edinmesi gerektiğini ve bunun için de hiçbir zaman mutlak anlamda özgür olamayacağını altını çizmektedir. Bu açıdan Camus varoluşçu düşünürlerden ayrılmaktadır. Çünkü varoluşçu düşünürlere göre özellikle Sartre’ye göre toplumsal olan her şey bireysel olana dayandırılmaktadır. Yani birey kendi varlığını ya da değerlerini tasarlarlarken bir yandan toplumun da tasarımını ve değerlerini oluşturmaktadır. Yani birey tüm insan bütün seçimlerini kendi bildiği gibi yapar. Oysa Camus, insanı eylemeye sevk eden şeyin kişinin yalnızca kendi kişisel varlığı, kurtuluşu ve mutluluğu olmaması gerektiği üzerine durur. Her başkaldırı eylemi, bu eylem aynı zamanda insanı özgürleştirecek bir değer bilgisini kapsar, insanlığa hizmet etmeyi içerir. Böylece Camus’ye göre her türlü mücadelede gerçekleşen tüm eylemler toplumun yararı içindir.

Birçok düşünürün de belirttiği gibi, insan seçimlerinde özgürlüğe sahiptir. Seçimler insanı belirlenmiş olmaktan çıkartır. Çünkü her seçim beraberinde sorumluluğu da kapsamaktadır. Eğer insanı her şeyi yapmaktan alıkoyacak bir ilke, bir yasa, bir tanrı yoksa o halde eylemin içeriği, ahlaki boyutu, adalette uygunluğu veya toplumun çıkarlarına uygunluğu söz konusu dahi edilemez. Camus özgürlük düşüncelerinin tüm temelini bu noktada atmaktadır. İnsan mutlak değil; sınırlı olarak özgür olmalıdır ve olmak zorundadır. Çünkü insan varlığı özünde sorumluluğa sahiptir. Bu gerekçeyle her eylem, özgürlüğü doğru değerlendirme yapabilmek için istemeli ve

³³¹ Alfred Adler, *İnsan Tanıma Sanatı*, (çev. Kamuran Şipal), İstanbul: Say Yayınları, 2010 s.79

³³² Jean P. Sartre, *Varoluşçuluk*, (çev. Asım Bezirci), Say Yayınları, 2010, s.62

sergilenmelidir. Mutlak anlamda özgürlük bilinçli bir varlığın sahip olabileceği bir değer değildir. Ancak bilinçli olmayan bitki ve hayvanlara mahsus bir değerdir. Kimse bir hayvanın ya da bitkinin eylemlerinde ahlaki değer aramaz, çünkü o canlılar ahlaki değer çerçevesinde eylemde bulunan ya da bir başka canlının değerlerini düşünerek hareket eden varlıklar değildir. Eylemine bakarak, iyi ya da kötü, haklı ya da haksız, doğru ya da yanlış olarak değerlendirme olanağı insan dışındaki diğer canlılara kapalıdır. Burada insan eylemlerini kontrollü bir şekilde gerçekleştirir ve değerlerin ortak olduğunu düşünür, bir başkasının da değerlerini düşünerek hareket eder.

Camus için özgürlük göreceli bir değerdir. Adaleti, birliği, eylemde sınırı ve ölçüyü, sorumluluğu ve ahlaki tüm değerleri, insanı ve diğer tüm varlıkların özgürlüklerini düşünerek eylemde bulunmayı özgürlük kavramının kapsamına yerleştirebiliriz. Bütün bu içerikler, insan onuruna yakışan, insanca eylemi barındıran özgürlüğü temsil etmektedir. Camus'nün belirtmek istediği özgürlük de böyle içeriklere sahip olan özgürlüktür.

Camus özgürlüğün kendini tam olarak sergilediği alanı sanat olarak belirlemektedir. Bu sanatsal başkaldırıda da ifade ettiğimiz gibi özgürlüğün, özgür düşüncenin ve eylemin gerçekleştiği bir yerde varlığını hissettirir. Sanat alanında ise ister resim, ister heykel isterse de roman olsun, insan yaşayamadığı ama yaşamak istediği dünyayı yaratır. Yaratımındaki serbestlik bireyin düşüne bağlıdır. Düşü ve düşüncesi ne kadar özgür ise o kadar özgün bir eser sergileyebilir. Özgünlük sanatçının özgürlüğünü ifade eder. Dolayısıyla özgürlüğün kapsadığı tüm içeriklere özgünlük de sahiptir. Özgünlüğün sınırlı olması onun düşünce ve eserlerinde özgür olmadığı anlamına gelmez. Sanatı ve sanatçıyı kapsayan bu sınır aksine özgünlüğe özgürlüğünü veren bir sınırdır.

Sonuç olarak özgürlük, insansal olana, insan onuruna yakışan, ahlaki çerçevede değerlendirilebilen, sorumluluk içeren eylemler sonrasında kendisini var edebilen değerdir. İnsanın varlığının en temel değeridir. Hatta özgürlük, bütün değerlerin bir kapsamı olduğundan dolayı oluşacak olan tüm değerlerin kaynağı niteliğindedir. Bu nedenle özgürlük insan yaşamının vazgeçilmez bir değeridir. Buradan şunu çıkartabiliriz: Camus için her ne kadar insan ve yaşam çok değerli ise de, onun asıl önem verdiği şey, insanı ve yaşamı değerli kılan özgürlüktür.

KAYNAKÇA

- Adler A. (2000). *Yaşamın Anlam ve Amacı*, (çev. Kamuran Şipal), Say Yayınları, İstanbul.
- Adler A. (2010). *İnsan Tanıma Sanatı*, (çev. Kamuran Şipal), Say Yayınlar, İstanbul
- Adugit Y. (2013). “Özgürlüğün Kısa Tarihi”, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, Sayı:16. 63-94
- Aksoy A.H.Ç. (2011). *Jeremy Bentham'ın Felsefesinde Moral-Hukuk İlişkisi*, (Basılmış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Blackham H. J. (2005). *Altı Varoluşçu Düşünür*, (çev. Ekin Uşşaklı), Dost Kitabevi Yayınları, Aralık 2005.
- Bronner S. (2015). *E. Camus Bir Ahlakçı Portresi*, (çev. Tuğba Sağlam), İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Bulunmaz A. (2013). “Camus'nün Eserlerinin Yirminci Yüzyıldaki Yeri”, *Özne Dergisi*, Sayı: 19. 41-47.
- Camus A. (1965), *Sanatçı ve Çağı*, (çev. Yıldırım Keskin), Bilgi Yayınları, Ankara.
- Camus A. (1965). *Caligula*, <https://turuz.com/book/title/Caligula-Albert+Camus-1965-187s> (15.4.2018).
- Camus A. (1998). *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektup*, (çev. Sabahattin Eyyüpoğlu, Vedat Günyol), Say Yayınları, İstanbul.
- Camus A. (2003). *Yabancı*, (çev. Vedat Günyol), Can Yayınları, İstanbul.
- Camus A. (2017). *Başkaldıran İnsan*, (çev. Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul.
- Camus A. (2017). *Düğün ve Bir Alman Dosta Mektuplar*, (çev. Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul.
- Camus A. (2017). *Sisifos Söyleni*, (çev. Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul.
- Camus A. (2017). *Tersi ve Yüzü*, (çev. Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul.
- Camus A. (2017). *Veba*, (çev. Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul.
- Camus A. (2017). *Yaz*, (çev. Tahsin Yücel), Can Yayınları, İstanbul.
- Camus A.- Koestler, Arthur, (1986). “Giyotin Üzerine”, *İdam*, (çev. Ali Sirman), Alan Yayınlar, Ankara.
- Camus C. (2018). “Babam Albert Camus”, *İzdham Dergisi*, www.izdham.com/index.php/catherine-camusun-kaleminden-albert.
- Cevizci A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul,
- Cevizci A. (2015). *Felsefe Tarih*, Say Yayınları, İstanbul.

- Charles T. “Marksist Felsefe” (çev. Jülide Ergüder), *Yeni Düşün Adamları*, (2004). (Magee Brayn, çev. Editör. Mete Tunçay), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Collingwood R.G. (2010). *Tarih Tasarımı*, (çev. Kurtulmuş Dinçer), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Cruickshank J. (1965). *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*. (çev. Rasih Güran), De Yayınevi, İstanbul.
- Erhat A. (2000). *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Ersözlü K. “Varoluşçuluk/ Bir Arada Bir Derede İsyân, Ama Neye?”, https://www.academia.edu/31782342/Albert_Camus, 12.01.2018.
- Farago F. (2006). *Sanat*, (çev. Özcan Doğan), Doğu Batı Yayınları, Ankara
- Gül F. “Özgürlük Sorununa Etik-Politik Bir Yaklaşım”, Birinci Uluslararası Felsefe Kongresi, *Eşitlik, Özgürlük ve Kardeşlik*, (Ed. İsmail Serin), Asa Yayınları, Bursa
- Günay M. (2013). “Camus’nün İnsan ve Değer Anlayışı”, *Özne*, Sayı: 19, Konya. 59-65
- Gündoğan A.O. (1999). “Yalnızlık ve Dayanışma”, *Felsefe Dünyası*, Sayı 30, 35-44
- Gündoğan A.O. (2011). “*Albert Camus Hayatı, Yapıtları, Felsefesi*”, MKM, Bursa
- Gündoğan A.O. (2012) “Albert Camus (1913-1960)”, <http://www.aliosmangundogan.com/PDF/Makale/Ali-Osman-Gundogan-Albert-Camus.pdf>
- Gürbüz C. (2013). “İnsanın Kapandan Kurtuluş Umudu: Camus’de Değer İçerikli Bir Bakış”, *Özne*, Sayı: 19. 49-58
- Hegel G. F. F. (2004). *Tinin Görüngübilimi*, (çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul.
- Karakaş J. (2012). “Başkaldırma ve Devrimcinin Etiği”, *Teori ve Politika Dergisi*, Sayı:13, <http://www.teorivepolitika.net/index.php/okunabilir-yazilar/item/86-baskaldırma-ve-devrimcinin-etigi>, 07.02.2019
- Karakaya T. (2010). “Varoluşçu Felsefede ‘Başkası ve Özgürlüğün Sınırı’ Problemi” Birinci Uluslararası Felsefe Kongresi, Asa Kitapevi Yayınları, Bursa 82-98.
- Kuçuradi İ. (2013., “*İnsan ve Değerleri*”, TFK Yayınları, Ankara.
- Küçükalp D. (2011). *Siyaset Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul.
- Mosse G.L. (2017). “Giriş: Faşizmin Doğuşu”, (çev. Erdem Ceydilek), *Ayrıntı Dergi*, Sayı:21, , <http://ayrintidergi.com.tr/giris-fasizmin-dogusu/> , 12.02.2018.
- Öz E. (2017) “Yaşamın Kıyısındaki Filozof Albert Camus Yaşamın Anlamı, Ölüm, İntihar ve Uyumsuz”, International Journal of Social Science Doi number:

<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS> 6950 Number: 56, p. 537-546, Spring III 2017, 31.05.2017

- Özkan F. (2013). “Sokrates’in Entellektüalist Ahlakı”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:4, 35-53
- Rey P.L. (2010). *Camus Başkaldıran İnsan*, (çev. Elif Göktepe), Yapı Kredi Yayınlar, İstanbul.
- Sartre L.P. (1960). *Çağımın Gerçekleri*, (çev. Vedat Günyol, Sabahattin Eyyüpoğlu), Can Yayınları, İstanbul.
- Sartre L.P. (2010). *Varoluşçuluk*, (çev. Asım Bezirci), Say Yayınları, İstanbul.
- Schopenhauer A. (2010). *Hayatın Anlamı*, (çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul.
- Tepe H. (2013). “Başkaldırı: Kavram, Olgü ve Değer” *Özne*, Sayı:19, 31-40
- Toku N. “Başkaldırma ya da İnsanın Özgürlük Arayışı” <http://www.nesettoku.com.tr/?p=268>, 26.10.2018.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <http://sozluk.gov.tr/>
- Yaşar I. (2019). “Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi”, *Felsefeciler Derneği*, <http://www.felsefecilerderneği.org.tr/albert-camus-ve-baskaldırma-felsefesi-iraz-yasar-msgsu-felsefe-doktora-ogrencisi/>
- Yıldırım Ö. (2018). “Albert Camus kimdir?”, http://www.felsefe.gen.tr/albert_camus_kimdir.asp.
- Yıldırım Ö. (2018). “Marquis de Sade Kimdir?”, http://www.felsefe.gen.tr/marquis_de_sade_kimdir.asp.
- Yıldırım Ö. (2019). Devlet-Birey-Toplum Denkliği: Faşizm”, http://www.felsefe.gen.tr/siyaset_felsefesi/devlet-birey-toplum_denkligi_fasizm_nedir_ne_demektir.asp/
- İnternet Sitesi, “Epiküros’un Hayatı ve Sözleri”, *Söz Kimin* <http://www.sozkimin.com/a/1299-epikuros-kimdir-sozleri-ve-hayati.html>. 28.11.2018
- İnternet Sitesi, “Nietzsche’nin İnsan Anlayışı”, *Filozoflar ve Düşündüren Sözleri*, html <http://dusundurensozler.blogspot.com/2008/09/nietzschenin-insan-anlayisi-1.html>, 04.02.2019

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Aysel ALAGÖZ
Doğum Yeri : Malatya
Doğum Tarihi : 15.03.1990
E-posta : aysel_aysela@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : Kubilay Lisesi
Lisans : Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü
Yüksek Lisans : Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı
Yabancı Dili : İngilizce